

Kungl Utrikesdepartementet

Avd: _____ 5

Grupp: _____ 2

Mål: _____ En^I

Efterforskning av _____

Raoul Wallenberg _____

1957, mars 16 - april _____

35.

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Chiffertelegram (BUD)

Från Chicago

Avsant den 15 / 3 19 57 kl. 1410

Inkom den 16 / 3 19 57 kl. 0800

Utskrivet i 3 ex. Detta är originalet.

Dnr 17: B		1
Avd. P	Gr. 2	Mål. E ⁱ

1

Edert chiffer 1.

Nej icke såvitt Bjurström kan erinra sig. Brev
följer.

Oldenburg

GA
cabinet sthlm
cabinet sthlm
svensk bern
cabinet sthlm

Artikel om Wallenberg
Journal de Geneve

16/3

INK. UTRIKES DEPT.		
D. No 6: A / 30		
16 MARS 1957		
AVD. P	GR 2	MÅL E. T.

Stierstedt

svensk bern 39 16.3.57.

cabinet stockholm

30 i dagens journal de geneve aterfinnes under rubriken

'' l'affaire wallenberg devant le comite de l'u.n.u. ''

foeljande notis:

''Le dernier temoin entendu par le comite des nations unies sur la question de hongrie a souleve un vif interet en evouquant, en marge de sa deposition ecrite, l'affaire du diplomate suedois raoul wallenberg, deporte par les russes au moment de leur entree a budapest a la fin de la guerre.

Le temoin a connu personnellement le fonctionnaire hongrois avec lequel wallenberg a travaille pendant la guerre pour sauver des milliers de juifs de l'extermination par les nazis. en 1948, ce fonctionnaire a ete ''confesse'' par les russes qui voulaient lui faire dire que wallenberg avait participe a une activite d'espionnage contre l'union sovietique.

or, on se souvient qu'apres avoir nie pendant des annees toute connaissance du lieu ou se trouvait wallenberg, les russes ont fini par pretendre, tout recemment, que le diplomate suedois etait mort dans une prison sovietique en 1947. on a peine a croire, si cela etait vrai, que la police russe aurait pris la peine un an plus tard, de constituer selon ses methodes habituelles, un dossier a charge contre lui. et si wallenberg n'est pas mort en 1947, toutes les hypotheses sont permises. helas. la plus vraisemblable est qu'avec leur mepris habituel de la vie humaine, les russe n'ont meme pas tenu un registre exact des deces survenus dans leurs prisons, et que, mort pour mort, ils se sont contentes d' une reponse approximative quant a la date. mais on peut prevoir que la suede demandera des eclaircissements.

kl 11.15.

Moskva den 14 mars 1957.

W.P. Geesdorff.

R 18

Förtroligt.

892 B 17.12.56.

Sven Taylor

Broder,

Som i annan ordning inberättats uppsöktes beskickningen den 13 mars av ovan citerade W.P. Geesdorff. Denne hade två gånger blivit arresterad vid försök de senaste veckorna att komma in på beskickningen. Nu lyckades han genom ett fönster till kansliet påkalla våra damers uppmärksamhet och kunde sedan hämtas in av Andén.

Om sig själv berättade G. att han vore tysk sjöman, född i Berlin, och på 1930-talet påmönstrat ett svenskt fartyg. År 1938 hade han blivit efterseglad i Leningrad, arresterad, och dömd till 10 års straffarbete i Sibirien för "spioneri". Straffet hade tydligen förlängts, ty först i fjol hade han frigivits. Han var nu försedd med ett av Östtyska ambassaden utställt identitetsdokument och önskade repatrieras till Berlin. Han var emellertid angelägen få kontakt med sina anhöriga i Sverige.

Geesdorff gjorde ett tämligen förvirrat intryck, och som Du ser stämmer hans nu lämnade data om sitt förflutna ej helt överens med de i bilagan till citerad skrivelse angivna.

Jag kan parentetiskt tillägga, att Geesdorff visade sig vara identisk med en person vid namn Sven R. Taylor,

Utrikesrådet Almqvist,
Utrikesdepartementet.

som i maj 1956 tillskrivit beskickningen på dålig svenska och uppgivit sig vara "född svensk undersåte". Han önskade få sig tillsänd svensk litteratur. Vi svarade honom och begärde närmare upplysningar om hans personliga omständigheter, dock utan att få svar. Han uppgav nu att han av ryssarna blivit dömd i namnet Sven R. Taylor, när det enda dokument han vid arresteringstillfället kunde uppvisa var ett brev med detta namn, som tillhörde en god vän till honom. Han hade sålunda de senaste 19 åren gått under sin väns namn.

Ovanstående är av intresse som illustration till de svårigheter man kan möta när det gäller att identifiera i Sovjetunionen försvunna personer.

Jag skickar ett genomslag av detta handbrev till Aström.

Rolf Sohlman

16/3 ✓

KUNGL.
SVENSKA BESKICKNINGEN

Wien den 14 mars 1957.

Strängt förtroligt och
personligt.

Wiedle -
Groscheim - Tomsen ✓
Schöggel ✓

Broder,

Vid en genomgång av våra dossieer återfinner jag
Toryns vittnesmål om Tomsen (697 B. 30.10.56.). Jag vill där-
för blott personligen framkasta den frågan om det kan finnas
någon möjlighet att Tomsen uppgivit sig för att vara Wallen-
berg och att det i själva verket är honom som Goguberidce,
Bruggér och Schöggel kan ha hört talas om i sjukhuset i Vla-
dimir.

in beilage

Erik Braunerhielm

(Erik Braunerhielm)

20/3
Vad jag skrev förra veckan
om Tomsen beror på en miss-
uppfattning från min sida. Jag
hade för mig att Du någon gång
hade sagt mig att Ti fängislet
utgivit sig vara Wallenberg.

18/3

KUNGL.
SVENSKA BESKICKNINGEN

Wien den 15 mars 1957.

R 13.

Strängt förtroligt och
personligt.

Paraff

Broder,

För ordningens skull vill jag meddela, att den i skrivelse 145 B. 22.2.1957 omnämnde Dr. Laszlo Benedek jämte familj, av den svenska flyktingkommissionen antagits för emigration till Sverige och att han avrest härifrån med en flyktingtransport den 6 mars.

Jag har rått Dr. Benedek att icke avslöja vad han vet i Bendel-ärendet för någon annan än chefen för politiska avdelningen i utrikesdepartementet. Då Benedek själv är synnerligen angelägen att hans upplevelser icke bliva kända, torde det sålunda icke föreligga någon risk för att han skulle nämna något härom vid de polisförhör han vid ankomsten till Sverige kommer att utsättas för eller vid andra tillfällen.

En tilläggs

Erik Braunerhielm

(Erik Braunerhielm)

663

Herr Sekreteraren G. Lorentzon
Utrikesdepartementet.

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Politiska avdelningen

Bitr. Avdelningschefen

18/3-57 ✓

W-aktionen ✓

18.3.57
Ch. t. Tel Aviv

S

P. M.

Jag tog idag emot ett för kabinettssekreteraren avsett meddelande från hr Philipp av följande innehåll:

Wallenberg-aktionen hade erfarit att "minnet av Raoul Wallenberg" den 21 mars skulle firas i Tel Aviv under medverkan av svenske ministern där. Mot detta ville hr Philipp å egna och släktens vägnar framföra en protest med hänsyn till att man icke från svensk officiell sida borde medverka att hylla en död; Wallenberg vore i livet och endast den levande Wallenberg kunde därför hyllas. Hr Philipp önskade alltså att envoyén Lundborg instruerades utebli från den planerade manifestationen.

Stockholm den 18 mars 1957.

M. A. H.

TelegramKUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

sjöborgsutredningen

W. aktören ✓

STOCKHOLM 18.3.57 19		
N:o 10	CHIFFER	BIL.
INK. D. N:o		
AVD. P	GR. 2	MÅL. Eu ^I

4 Svensk
Tel Aviv

Primo Författaren Philipp idag framfört sin och familjens protest mot att "minnet av Raoul Wallenberg skulle firas i Tel Aviv den 21 mars, varvid den svenske ministern där skulle medverka." "Då Wallenberg vore i livet kunde endast en levande Wallenberg hyllas." Slutligen hemställde Philipp att Ni skulle instrueras utebli.

Secundo Tacksam telegrafisk orientering om eventuella manifestationens art och vad som skall firas.

Tertio För Eder information. Minister Yahil framförde till UD den 11 februari sin regerings "deep concern" över innehållet i den ryska noten om Wallenberg. Av Yahils formulering framgick, att Israels regering för sin del icke ville godtaga hypotesen om Wallenbergs död.

Cabinet

Exp. 18/3 kl. 1610/DE

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Laven T Lⁿ 2

P.M.

2 På frågor om det i vitboken om Raoul Wallenberg finnes namn på personer, vilka icke återvänt från rysk fångenskap, torde kunna svaras ungefär följande. Endast sådana utsagor har publicerats, där vederbörande uppgiftslämnare har ansett att så kunnat ske. Ingen av de ännu levande personer som nämnes i utsagorna kan lämna andra uppgifter än detaljbekräftelser av redan kända förhållanden.

Stockholm den 19 mars 1957.

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

ex. 2 till —
» 3 » —
» 4 » —

Chiffertelegram (BUD)

Från TEL AVIV

Avsant den 19 / 3 1957 kl. 1810

Inkom den 20 / 3 1957 kl. 0735

Utskrivet i 4 ex. Detta är originalet.

Dnr 52 : B		18
Avd.	Gr.	Mål.
P	2	Σ I

20.3.57
Ch. Tel Tel Aviv

18.

W. aktören ✓

Edert chiffer 10.

Israel executive av World Jewish Congress avsett hylla Wallenberg och hans gärning jämför exempelvis mina 51 och 54. Då manifestationen i nu utsänd inbjudan betecknas som memorial meeting for the late Raoul Wallenberg och även israeliska pressen återgett tvivelsmålen riktigheten sovjetiska beskedet, överväger man uppskjuta manifestationen för att ^{vid}/tillfälle återkomma under annan rubrik.

Lundborg

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

ex. 2 till *polch.*

» 3 » —

» 4 » —

Chiffertelegram (BUD)

Från Tel Aviv

Avsändt den 20 / 3 19 57 kl. 1732

Inkom den 20 / 3 19 57 kl. 1515

Utskrivet i 3 ex. Detta är originalet.

Dnr 52:13		19
Avd.	Gr.	Mål.
<i>B</i>	<i>2</i>	<i>E. I.</i>

BRÅDSKANDE.

19

Mitt chiffer 18.

Om svårt uppskjuta mötet föreslås jag anger ...
... med inledningsanförande enligt följande:

Svensk uppskattning av initiativet intresset
hylla Wallenberg. Familjens förvissning att Wallen-
berg ännu i livet, regeringens uppfattning enligt
noten den 19 februari. Vad här skall hyllas är
gärningen.

Telegrafera huruvida ändock föredrages att jag
ej deltar.

Lundborg

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Chiffertelegram (BUD)

Från Tel Aviv

Avsänt den 20/3 19 57 kl. 18.35

Inkom den 20/3 19 57 kl. 20.15

Utskrivet i 2 ex. Detta är originalet.

Dnr 52:13		21
Avd.	Gr.	Mål.
P	2	Eu I

W-aktören ✓

21.

Jo an G As

Mitt chiffer 19. På familjens genom Yahil till World
Yewish Congress framförda begäran uppskjutes manifestationen.
Lundborg

✓20/13

KUNGL.

SVENSKA BESKICKNINGEN

samtal med Zoltan Sahy

Wien den 19 mars 1957.

Nr 213. 2 bil.

R 18. Strängt förtroligt.

11.9.57
atb f. K. till
Thakva (14.4.56)
u/Hickens Bergström

Haber ✓
Proch ✓

Exp 23/4 57

INK. UTRIKES DEP.		
D. N:o 59 1213		
20 MRS. 1957		
AVD P	GR. 2	MÅL In

I

Till Hans Excellens Herr Ministern för Utrikes Ärendena.

2
Sedan härvarande representant för Svenska Röda Korset, major Ankarcróna, meddelat, att en ungersk flykting Zoltan Sahy, vilken önskade utvandra till Sverige, sagt sig inneha upplysningar om Raoul Wallenberg, kallades Sahy den 3 mars till beskickningen för utfrågning. Han uppgav därvid, att han sommaren 1947 i sjukhuset i Lubljanka sammanträffat med en rysk läkare vid namn Potapoff, vilken hade omtalat, att Wallenberg vid samma tidpunkt befann sig i fängelset. I september månad samma år hade Potapoff meddelat, att Wallenberg avlidit.

Sahys vittnesmål innehöll flera uppgifter som syntes osannolika och motstridiga. Jag lät därför med avsikt någon tid förflyta, innan Sahy på nytt kallades till beskickningen för att upprepa sin utsago.

Under det nya samtalet blev det uppenbart, att Sahy lämnade falska upplysningar. Han uppgav sig ha studerat medicin i Klausenburg i Ungern men kunde icke lämna en riktig redogörelse för studieförhållandena där. Han påstod sig vidare ha i januari 1945 erhållit ett svenskt skyddspass men gav en felaktig beskrivning av detsamma. En jämförelse av Sahys beskrivning av Lubljanka-fängelset och de uppgifter härom som beskickningen från annat håll erhållit, ger vidare anledning till tvivel om att Sahy överhuvudtaget varit i nämnda fängelse. Slutligen strider de upplysningar han lämnar om Wallenberg på flera sätt mot vad som redan är känt om den senares öde.

Det är således tydligt att Sahy medvetet ljugit för

beskickningen. Jag finner det icke uteslutet att han är
en provokatör.

A handwritten signature in cursive script, appearing to read 'Sven Allard'.

Sven Allard

P.M.

angående samtal med Dr Zoltan Sahy.

Dr Zoltan Sahy, ungersk medborgare, flykting. För närvarande bosatt Pötzleinsdorferstrasse 70, Wien XVIII.

Dr Sahy meddelade följande:

Han vore född den 29 mars 1921 i Nagyvarad i Siebenbürgen i Ungern. Fadern, som numera vore död, hade varit chefsbokhållare i bryggeriet Dreher-Hagenmacher i Nagyvarad. Modern, Ilona Sahy, född Toth, som nu vore 77 år gammal, lever fortfarande i Nagyvarad, adress Zichy 9. En gift broder, advokaten Laszlo Sahy, bor i Budapest, adress Törökbalinti-ut 7/c, Budapest XII.

Sahy inskrevs 1939 vid universitetet i Klausenburg och studerade där medicin. Han avlade läkarexamen 1944 och blev omedelbart inkallad till tjänstgöring i ungerska armén. Vid årsskiftet 1944-45 arbetade han som militärläkare vid ett ungerskt förband i Budapest.

Någon av de första dagarna år 1945 hade han erhållit ett svensk skyddspass genom en person vid namn Harry Molnar. Denne hade varit ungersk bridgechampion och hade som sådan gjort flera resor i utlandet, bl.a. till Sverige. Han påstod sig ha utmärkta svenska förbindelser och kunde genom dessa skaffa skyddspass åt flera av sina kamrater. Hur detta gick till visste icke Sahy. Själv höll sig Molnar med ett pass utställt i eget namn och ett annat i falskt namn.

Den 13 februari 1945 blev Sahy tillfångatagen i Budapest tillsammans med sitt förband. Han fördes till ett krigsfängeläger vid staden Solt vid vägen från Budapest

till Kesckemet. Sahy fick även där tjänstgöra som läkare. Såväl förplägnaden som den medicinska behandlingen i lägret var synnerligen otillfredsställande, varför läkarna och några högre officerare bland krigsfångarna uppsatte en till internationella Röda Korset riktad protestskrivelse, som överlämnades till en ungersk präst, vilken lovat vidarebefordra densamma. Kort tid därefter anlände en rysk militär kommission till lägret för att studera förhållandena, varefter vissa förbättringar av behandlingen genomfördes. Ett par veckor senare infann sig emellertid en NKVD-Kommission och lät arrestera undertecknarna av protesten såsom misstänkta för spioneri och sabotage.

Sahy fördes via Budapest till Moskva, där han i slutet av mars eller början av april 1945 insattes i Ljublanka. Detta vore ett enormt stort fängelse, som var beläget i Moskväs 4:e distrikt icke långt från Röda Torget och bestod av omkring 40 fristående byggnader. Dessa hade 3 å 4 våningar ovan jord och en eller ett par våningen under marknivån. Cellerna voro så ordnade, att man icke kunde se ut mot de omgivande gatorna och icke heller kunde få någon överblick över själva fängelseområdet. Ljublanka torde ha haft plats för sammanlagt omkring 20.000 fångar. Själv satt Sahy i corpus VII. Här underkastades han förhör rörande sitt skyddspass och sin föregivna spionageverksamhet.

I maj 1945 överfördes han till det ryska fängelsät i Baden bei Wien, där han satt till slutet av juni. Då ryssarna räknade med att Baden skulle komma att ligga inom den brittiska ockupationszonen flyttades i slutet av juni alla fångarna från fängelset. Sahy fördes via Budapest-Arad-Timisoara till Constanza, där han i juli dömdes till 20 års fängelse enligt artikel 58, mom. 9, 10, 11. (Det är första gången jag hört någon säga, att hans strafftid var 20 år. I regel utmättes ju 10, 15 eller 25 år.)

I slutet på juli eller början av augusti fördes han till Odessa, där han satt i ett år 1896 byggt fängelse, bestående av 6 byggnader. Omkring 1 november 1945 flyttades han till Charkov, där han satt i ett fängelse, som tidigare varit traktorfabrik. I slutet av januari 1946 slutligen transfererades han till straffarbetslägret Petschora, vilket enligt Sahy skulle ligga 20 km söder om Workuta (stämmer icke med kartan). I

detta läger fick Sahy arbeta som läkare.

I februari 1947 fördes han tillbaka till Ljublanka och sattes ånyo i corpus VII. Först satt han i en ensamcell men, då han i april månad insjuknade i skörbjugg, flyttades han till fängelsets sjukhus, där han till att börja med låg i en stor cell med mer än 20 patienter. Dessa vårdades av en rysk läkare med majors rang vid namn Potapoff.

Efter några veckor överfördes Sahy till en annan, mindre cell där i övrigt blott fyra tyskar lågo. Sahy hade kommit på god fot med Potapoff, enär han kunnat hjälpa denne att översätta bruksanvisningar till en del mediciner, som ryssarna tagit i Budapest och som användes i Ljublanka. Potapoff var själv medlem av kommunistiska partiet men hade uttalat sig bittert om regimen, emedan hans son vid en utrensning flera år tidigare likviderats.

En dag på sommaren 1947 frågade Potapoff Sahy om denne från sin Budapest-tid kände till den svenske diplomaten Wallenberg. Potapoff berättade, att Wallenberg sedan mer än ett år tillbaka varit i Ljublanka och just då befunno sig under hans vård på sjukhuset. Wallenberg vore mycket svårt sjuk i kavernös tuberkulos. Han led dessutom av skörbjugg och hade förlorat alla sina tänder. Han ansåges vara en mycket viktig fånge och hans därvaro hölls strängt hemlig. Han vore strängt övervakad och Potapoff finge endast besöka honom i närvaro av en eller flera NKVD -män. Potapoff berättade vidare, att Wallenberg vore anklagad för spioneri men att han hade vägrat att erkänna eller underteckna något förhörsprotokoll. Wallenberg hade behandlats mycket illa i Ljublanka och tidvis tvingats leva enbart på vatten och bröd. Som tortyr hade man bl.a. använt elektriska chocker. Blott om han erkände komme han att få den streptomycin och de andra mediciner han behövde.

Någon tid senare hade Potapoff meddelat, att Wallenberg avlidit.

Sahy lämnade under samtalets gång delvis motstridiga uppgifter rörande tiden och platsen för sitt sammanträffande med Potapoff. Han påstod först att den sjukcell han legat i

var belägen i själva corpus VII och att Wallenberg skulle ha legat sjuk i en annan byggnad. Senare uppgav han emellertid, möjligen därtill suggererad av mig, att han legat i en särskild sjukhusbyggnad samt att Wallenberg själv måste ha befunnit sig i samma sjukhus, enär Potapoff annars icke kunde haft omvårdnaden om honom. Sahy uppgav vidare till en början, att Potapoff första gången talat om Wallenberg vid månadsskiftet juli/augusti 1947. Senare påstod han däremot att samtalen om Wallenberg hade ägt rum någon gång under sommaren, troligtvis juni eller juli.

Till att börja med nämnde Sahy ingenting om att Wallenberg skulle ha avlidit. Först när jag frågade om han senare under sin fångenskap hört talas om vart Wallenberg tagit vägen, omtalade han, att Potapoff nämnt att Wallenberg dött. Detta skulle Potapoff ha sagt i september 1947. Sahy uppgav emellertid vid flera andra tillfällen, att han själv lämnade sjukhuset i augusti. *(rubric)*

Potapoffs berättelser om Wallenberg hade åhörts av Sahys medfångar. En av dessa vore en tysk major Neumann, som låg sjuk i tbc. Denne vore hemmahörande i Westfalen, där hans hustru och barn bodde, och hade 1944 tillfångatagits i Ostpreussen. Neumann vore omkring 180 cm lång, smärt byggd och hade en rak, smal näsa och blå ögon. Då hans huvud hade varit rakat, kunde Sahy icke uttala sig om hårfärgen.

De övriga medfångarnas namn kunde Sahy inte erinra sig. De vore dock alla tyska officerare med lägre rang än Neumann. Om fångar som vid denna tid befunno sig på sjukhuset visste Sahy i övrigt endast, att han hört att generalen Paulus adjutant, generallöjtnant Streicher samt en tysk general Lombart legat där.

I augusti 1947 återfördes Sahy till corpus VII och insattes i en större cell med blott ungerska fångar. I oktober samma år återkom han till Petschova och satt där i läger 4 (av 13 läger). Själv arbetade Sahy som läkare i sjukhuset under det att medfångarna sysselsattes med byggandet av en ny järnvägslinje samt med snöplogning.

I slutet av september 1948 fördes Sahy till Dubrov-lägrei icke långt från järnvägsstationen Subrova Poljana i Mordovskaja-

republiken. Detta vore ett stort straffarbetsläger där politiska fångar av flera nationer vore internerade. Fångarna sysselsattes huvudsakligen med skogsarbete. Här träffade Sahy bl.a. en ungersk benediktinpräst vid namn Karl Olofsson. Föräldrarna hade invandrat till Ungern från Sverige, men Olofsson själv var född i Ungern. Han hade frigivits och bodde nu i Budapest.

I november 1955 överlämnades Sahy med en grupp andra icke amnesterade fångar till de ungerska myndigheterna och sattes i Jaspereny-fängelset från vilket han frigavs i juli 1956. Han hade därefter sökt återfå rätten att praktisera som läkare, vilket emellertid vägrades honom av det ungerska inrikesministeriet under hänvisning till att en f.d. sovjetrysk fånge icke vore önskvärd. I stället hade han försörjt sig som lastbilschaufför. Den 16 november hade han flytt till Österrike.

Då jag på försök frågade Sahy om han kände till Bela Kovac, svarade denne tvärsäkert, att han under revolutionen i Ungern sammanträffat med Kovac, vilken då omtalat, att han ända till år 1955 hållits fången i Ivanova. Detta torde vara oriktigt, enär flera f.d. österrikiska fångar i Sovjetunionen sagt mig att Kovac 1954 och 1955 satt i Vladimir.

Sahy visade sig känna till innehållet i den sovjetryska regeringens note om Wallenberg. Det var först, då han hört talas om denna note, som han hade förstått att de svenska myndigheterna kunde vara intresserade av Potapoffs uppgifter. Sahy nämnde vidare spontant Abakumovs namn, men kunde icke uppgiva namnet på chefsläkaren i Ljublanka.

Sahy gjorde genom sitt allmänna uppträdande och irrande blick ett opålitligt intryck. Han undvek ofta att svara på direkta frågor genom att låtsas missförstå dem.

Wien den 4 mars 1957.

Erik Braunerholm

P.S. Av här tillgängliga handlingar framgår att ryssarna icke hade någon anledning att på sommaren 1945 befara att Baden skulle falla inom brittiska zonen, enär zonindelningen vid denna tid redan var klar.

Bil. 2 till Besk:s i Wien
skr. nr. 213 den 19. 3. 1957

P.M.

angående samtal den 16 mars med Dr Zoltan Sahy.

För ny kontroll av Dr Zoltan Sahys uppgifter kallades denne till beskickningen för ytterligare ett samtal. Jag hade förberett mig genom att av Ernst Huber inhämta en beskrivning av Lubljanka-fängelset. Vid samtalet var även en absolut pålitlig ungrare ur ambassadörens bekantskapskrets närvarande, vilken före och under kriget såväl studerat medicin i Ungern som tjänstgjort i ungerska armén. Denne presenterades för Sahy som tolk.

Efter att ha lämnat samma data som tidigare rörande sig själv och sina anhöriga fick Sahy närmare redogöra för sina medicinska studier i Klausenburg. Enligt den ungerske tolken framgick härav att Sahy icke kan ha studerat i Klausenburg. Han kunde sålunda riktigt ange namnet på blott en av professorerna och föll för flera av tolken gillrade fällor. Det vore icke heller troligt, att Sahy efter en så kort studietid som fem år skulle ha kunnat erhålla läkardiplom.

Sahy berättade vidare, att han år 1944 inkallades i militärtjänst och att han med rang av överlöjtnant i reserven sändes till en sanitetsavdelning vid en pansarbataljon som tillhörde den första ungerska kavalleridivisionen. Denna låg vid ifrågavarande tid vid fronten i Pinsk men trängdes tillbaka genom Præpetträskan mot Warszawa. På hösten drogs divisionen bort från fronten och förlades i oktober till Kesckemet. Därifrån drog den sig under strider tillbaka till Budapest. I nämnda stad tjänstgjorde Sahy som läkare vid ett fältsjukhus. I slutet av 1944 blev han själv sårad i benet och inlades på ett fältlasarett i Borgen.

Enligt tolken voro de uppgifter Sahy lämnade om de militära enheter vid vilka han tjänstgjort och de högre officerarna inom den ungerska armén i stort sett riktiga eller, där de icke kunna kontrolleras, sannolika. Det vore

därför möjligt att Sahy verkligen tjänstgjort vid de enheter som han uppgivit. Däremot vore det tvivel underkastat, huruvida han arbetat som militärläkare, enär han begick några grova fel vid beskrivningen av sanitetstjänstorganisationen. Enligt tolken kunde förklaringen till de medicinska kunskaper som Sahy obestriddligen besitter möjligen vara den att Sahy i Sovjetunionen utgivit sig vara läkare och därför fått praktisera som sådan.

Sahy berättade vidare, att han i Borgen träffat den förut omnämnde Harry Molnar. Denne vore en halvjudé som tvingades arbeta som biträde åt ett tyskt sanitetskompani. Molnar hade haft goda förbindelser icke blott med den svenska utan även med de schweiziska och turkiska beskickningarna och hade av dessa kunnat utverka olika slag av skyddspass. Sahy beskrev det svenska skyddspass han själv skulle ha fått på följande sätt: en passbok i rätt stort format med mjuka linnepärmar i rostbrun färg med guldtryck. Passbokens sidor voro blekt rosa. På första sidan var passinnehavarens foto anbragt. På de följande funnes en tryckt förklaring på tyska, franska, ryska och ungerska att innehavaren stod under kungl. svenska beskickningens beskydd. Passet vore undertecknat men av vem visste icke Sahy.

Om den första tiden av fångenskapen, färden till Lubljanka, Baden, Constanza, Odessa och Petschora gav Sahy samma uppgifter som tidigare. Till Lubljanka fördes han i mars 1945 från Sombathely i Ungern med ett flygplan med inalles 19 häktade, däribland förre ministerpresidenten greve Bethlen och en överste Pronay. Sahy var på grund av den i ~~allgret~~ i Solt ~~avgivna~~ protesten anklagad för agitation, hjälp till Sovjetunionens fiender och spionage. Sedan ryssarna upptäckt att han innehade ett skyddspass ville man i Lubljanka förmå honom att underskriva en bekännelse att han spionerat för Sveriges och västmakternas räkning.

Enligt Sahy fyllde Lubljanka-fängelset ett helt kvarter, format ungefär som en femhörning. Hela området var omgärdat med en hög mur. I denna fanns på var trettionde meter nischer för vaktposter. Detta hade Sahy blott hört omtalas. Han hade själv icke sett fängelset utifrån. Han tycktes tro, att hela Lubljanka-komplexet användes uteslutande såsom fängelse och enligt vad man uppgivit för honom skulle det rymma 40.000 fångar.

Anledningen till att Sahy i februari 1947 fördes till-

baka till Lubljanka var, enligt hans egen krystade förklaring, att på grund av en reorganisation av den ryska säkerhetstjänsten alla utländska politiska fångar vid denna tid förhördes på nytt.

Då Sahy vid nämnda tidpunkt överfördes till Lubljanka var intagningsförfarandet följande. Han anlände i en täckt lastbil som körde in på en kupoltäckt gård. Därifrån fördes han in i en trång korridor, där han med ansiktet mot väggen fick uppge nationalitet och namn. Därpå infördes han i ett stort ljus rum en trappa upp, där han av en rysk kapten förhördes om sina personalia. Han blev dock icke fotograferad och behövde icke lämna fingeravtryck. I en stor sal fick han därefter kläda av sig och blev kroppsvisiterad. Kläderna skickades bort för desinfektion medan han själv duschade i ett stort duschrum. Han fick kläderna tillbaka och fick äta en skål soppa, varpå han fördes till en liten ensamcell belägen under marknivån och där den enda möbeln var en brits. Här fick han stanna i ungefär två månader i regel.

Enligt Ernst Huber var förfarandet/följande. Den ny-anlände fången fördes genom en underjordisk korridor in i själva fängelsebyggnaden. Omedelbart innanför den med en stor träport försedda ingången låg en serie små "boxar". Fången fördes till att börja med in i en av dessa och fick där kläda av sig. Han fördes därefter till ett tvättrum där han fick bada, förseddes med ryska kläder och återfördes till en annan box, där han förhördes om sina personalia, varjämte han fotograferades och fick lämna fingeravtryck. Därefter fördes han till en box en trappa upp och återfick där sina egna desinficerade kläder. Sedan fördes han ner till en liten ensamcell under marknivån och fick stanna där i ett å två dygn intill dess att det bestämts i vilken cell i fängelset han slutgiltigt skulle sitta. Sahy känner otvivelaktigt till en hel del om rutinen i ryska fängelser men redan ovanstående uppgifter ingiva tvivel om att han verkligen varit i Lubljanka. Sahy påstod vidare att promenadboxarna lågo på fängelsegården invid varje fängelsebyggnad. Enligt Huber vore däremot promenadboxarna belägna på fängelsetaket.

Sahy insisterade på att han i april månad förts till ett särskilt sjukhus där han först låg i en cell med tolv medfångar, varav ungefär tio voro tyskar. Dessas namn kunde

han dock icke erinra sig. Efter några veckor kom han till en mindre cell, där Neumann och tre andra tyskar lågo.

Sahy uttryckte sig denna gång betydligt försiktigare om sammanträffandet med läkaren Potapoff än under föregående samtal. Han var angelägen att lägga alla uppgifter om Wallenberg i Potapoffs mun. Han lämnade samma uppgifter som tidigare om anledningen till att han blev bekant med Potapoff och om dennes bitterhet mot regimen. Han tillade att Potapoff ofta luktat sprit och att han ^{troligen} blivit öppenhjärtig under alkoholens inverkan.

Sahy berättade vidare, att han i mitten av juni månad hade tillfrisknat så mycket att han kunde föras till ordinationsrummet, där han träffade Potapoff ensam. Denne gav honom där C-vitaminer och extra förplägnad. Vid ett tillfälle mot slutet av juni hade Potapoff frågat om Sahy kände en svensk som uppgav sig vara minister Wyallinberg (enligt Potapoffs uttal) från Budapest. Denne befunno sig nämligen i undersökningshäkte i Lubljanka. Potapoff fann det obegripligt att en person som gjort så mycket för att rädda judar från nazisterna skulle hållas fängslad.

Vid senare besök i ordinationsrummet hade Potapoff återigen talat om Wallenberg. På grund av Wallenbergs dåliga hälsotillstånd ansåg Potapoff att denne måste ha varit i Lubljanka åtminstone ett år. Wallenberg led av svår kavernös lungtuberkulos, skörbjugg och dystrophi. Han hade förlorat alla tänder och kunde icke längre gå. Wallenberg låg ensam i en cell med ständig vakt i själva cellen. I övrigt lämnade Sahy samma uppgifter som tidigare rörande behandlingen av Wallenberg.

Potapoff hade vidare berättat, att han vid ett par tillfällen lyckats bli ensam med Wallenberg och då frågat denne för vad han vore anklagad. Wallenberg skulle då ha omtalat, att ryssarna erfarit, att han i Budapest utfärdat svenska skyddspass åt tyska Gestapo-agenter och han måste därför enligt rysk mening ha samarbetat med Gestapo. Förhören om Wallenbergs förbindelser med Gestapo hade varit särskilt intensiva under den första tiden av hans fångenskap. Senare hade ryssarna övergått till att anklaga honom för förbindelser med västmakterna.

I slutet av augusti hade Sahy förts från sjukhuset tillbaka till en ensam-cell under marknivån. Han insjuknade emellertid på nytt och fördes därför några gånger tillbaka till

ordinationsrummet i sjukhuset. I slutet av september eller början av oktober hade Potapoff där sagt honom "det är slut med Wallenberg" ("Dem Wallenberg ist schon die Ende gekommen").

Då jag erinrade Sahy om att han tidigare sagt att Potapoff berättade om Wallenberg i närvaro av Neumann och de andra tyska medfångarna, förklarade Sahy, att han missmint sig. Han hade dock intrycket att Potapoff tidigare hade talat med Neumann ty denne senare kände till att Wallenberg fanns i Lubljanka.

På detta stadium av samtalet ansåg jag mig kunna säga Sahy rent ut att hans berättelse förefölle mig högst osannolik och att jag till och med fann det vara tvivel underkastat huruvida han verkligen varit i Lubljanka. Sahy svarade då med fräck min att de uppgifter jag hade om Lubljanka säkerligen vore felaktiga. Medan han under förhöret om sin medicinska utbildning visat påfallande tecken till nervositet uppträdde han nu alldeles lugnt och obsvärat.

Då jag i dag träffade Frank Olmody Posh frågade jag även denne om förhållandena i Lubljanka. Posh gav en skildring som i huvudsak överensstämde med Ernst Hubers. Han uppgav emellertid att såvitt han visste fanns det två fängelsebyggnader i Lubljanka. Den ena var tydligen densamma som Huber avsett. Enligt Posh skulle denna byggnad ursprungligen innehållit kontorslokaler för ett försäkringsbolag medan Huber och andra med honom tro att huset varit hotell. I den andra fängelsebyggnaden hade Posh endast sett och hört talas om underjordiska celler och det vore möjligt att dessa voro belägna i en till ministeriet hörande administrationsbyggnad. I motsats till Huber uppgav Posh att det verkligen fanns ett särskilt sjukhus i Lubljanka. Detta hade han hört av tysken Günther Martin, som torde ha legat där 1948 och som nu tjänstgör hos polisen i Hamburg. Såväl Huber som Posh uppgiva att med undantag av chefsläkaren voro samtliga läkare kvinnliga.

Wien den 18 mars 1957.

Erik Braunerhielm

P.S. Beskrivningen av det svenska skyddspasset är felaktig. Enligt Anger liknade ett sådant närmast ett vanligt svenskt provisoriskt pass.

KUNGL.
SVENSKA AMBASSADEN

Köpenhamn den 19.3.1956.

Strängt förtäligt.

Broder, (Åström)

NR 20.3 194 1957		
Avd.	Gr.	Mål
P	2	En I

Jag har i särskild vaktning anmärkt
förhållanden för ditt återvändande fänges
från Sverige, vilka skulle ha varit
uppläpningar i Wallenberg ärendet.

Jag vill nu bara meddela, att jag har
kontakt med polis kommandören Gabri-
elsson, som varit ansvarig och som
förhåller de båda herrar. Maksmoff
torde vara ryo, han kom till 1955
för första gången. Detta är dock endast
en första preliminär uppgift, som G. av
får. (Bastner)
Den andra personen finns dock
här i staden.

Trolojen tala de i sammanhang.

At

Med hänsyn till att det i förre-
gående hälsiga Umr - se korrespondens ifråga
om Petter - tror jag det ej är lämp-
ligt att vi själva förhöra dem. G. som är
vår gode vän, gör det nog ordentligt. Jag
har ingenting sagt; Umr men omöjligt
är ju inte att G. anmälde sakene.

Jag hoppas snart komma åter -
komma och utgå från att min för-
farande är riktigt. Det kan nog ej
bli något annat.

Hin tillgämn
Frosta Engzell

Om du kan så lät sänds oss
5 ex. av ritboken. Bl. a. hos stats-
ministerns kansli och 10 ex. Gubn. Engzell
och som kan få det om ut från Trä.
Umr bör få öfver! 4/6

5 ex.
sända
amb.
Engzell
m. kurir
20/3.AA

101
KUNGL.

SVENSKA BESKICKNINGEN

4.9.57
a. f. u. till
Hans (H-S) /
4/Hilmar Bugnion

Wien den 19 mars 1957.

R 18. Strängt förtroligt.

Ex-18-570

Posh ✓

Hyäid !!

153

nr. 20.3		1957
Avd.	Gr.	Mål
P	2	Ru I

Broder,

Den i tidigare korrespondens omtalade Frank Olmody Posh har vid nytt besök på beskickningen meddelat, att han avser att i österrikisk press publicera sin berättelse om Wallenberg. Den första artikeln i den serie han ämnar författa skulle komma att offentliggöras den 29 mars.

Då jag härifrån icke kan bedöma, vilka följder ett offentliggörande av Posh' uppgifter om Wallenberg kan få, vill jag hemställa om meddelande, huruvida jag bör söka förhindra artiklarnas publicering. Jag kan givetvis på intet sätt garantera resultatet.

Som bekant har Posh tidigare talat om en grekisk-katolsk biskop i München, som bl.a. skulle känna till den präst, vilken i Lemberg sagt Posh att han suttit med Wallenberg. Posh uppger nu att samme biskop torde känna till flera andra personer, vilka skulle inneha upplysningar om Wallenberg. Han vill dock icke lämna oss namn och adress på biskopen, förrän han själv träffat denne, enär han befarar att vi för honom skulle hemlighålla de upplysningar vi erhålla från biskopen. Han har emellertid för egen del icke kunnat få tysk visering för resa till München och hemställde nu om ett svenskt visum för att därmed åtminstone kunna utverka ett kortfristigt tyskt genomresevisum.

Det bör väl icke vara omöjligt för departementet att uppspåra biskopen. Denne härstammar, som vi tidigare inrapporterat, från Karpato-Ukraina, men lyckades, enligt vad

Herr Utrikesrådet S. Åström,
Utrikesdepartementet.

Posh uppger, under den ungerska revolutionen fly till Tyskland. Han är egentligen läkare till yrket.

Skulle det icke vara möjligt att på basis av dessa uppgifter finna biskopen, skulle jag för min del vara beredd att intervenera hos härvarande tyske ambassadör för att utverka tysk visering för Posh under förutsättning, att denne ger oss namnet och adressen till biskopen och ger oss tillfälle att först uppsöka honom. Ha Ni något att invända häremot?

Slutligen har Posh meddelat, att namnet på den ovan-nämnde prästen från Lemberg skulle vara Pawluk. Enligt vad Posh numera erfarit bodde denne såsom deporterad i Krasnojarsk.

Posh uppger även att en i Hamburg bosatt tysk polisman vid namn Martin Günther, vilken han träffat i Wladimir, känner till den litauiske jude, vars namn börjar med bokstaven T och som skulle ha suttit med Wallenberg.

(Günther) torde dessutom 1948 ha legat på sjukhuset i Lubljanka och skulle därför kunna höras om förhållandena där till kontroll av Zoltan Sakys vittnesmål - se min skrivelse nr 213 av dagens datum.

Sven Allard

Sven Allard

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Lorentzon/AVS
Telegram

sjöborgsutredningen

W. Ahlström

STOCKHOLM			20.3.57	19
N:o //		✓ CHIFFER	BIL.	
INK. D. N:o				
AVD.	GR.	MÅL.		
P	2	Eu ^I		

Svensk

Tel Aviv

Ja
Ja
Edra 18 och 19. Då Wallenbergs släktingar utomordentligt angelägna att manifestationer av art som kan tolkas som ett accepterande av att Wallenberg skulle vara död undvikas, bör Ni benäget till arrangörerna framhålla detta. Därest det ^{icke}absolut entydigt av inbjudan, programmet och uppläggningsen av manifestationen framgår att det är Wallenbergs gärning och endast denna som skall hyllas bör ~~Ni närvara enligt förslaget edert chiffer 19. Därest så icke fallet~~ bör Ni icke deltaga.

Cabinet

Exp. 20/3 kl 18¹⁵ MS

Lonaeus/IF

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

ang. skyddspass utfärdade
av Raoul Wallenberg.

STOCKHOLM		19
N:o 338		
Stockholm, den	21. März	1957. BIL.
INK. D. N:o 1 Anlage .		
AVD.	GR.	MÅL
P	2	En I

Pr.)

Sehr geehrte Herren,

Ihre telephonische Anfrage an die Schwedische Gesandtschaft in Bonn vor einigen Tagen betreffend die von Raoul Wallenberg in Budapest ausgefertigten sog. Schutz-Pässe ist an uns weitergeleitet worden.

Leider ist in den in Stockholm aufbewahrten Akten kein einziges Exemplar von den in diesem Zusammenhang benützten Formularen zu finden. In einem im Jahre 1948 veröffentlichten Buch von Jenö Levai über Wallenberg haben wir doch eine Abbildung von den betreffenden Dokumenten gefunden, die wir hier in Photo-Kopie beifügen. Wir bedauern, dass die technische Qualität für weitere Reproduktion nicht besonders gut geeignet ist.

Mit vorzüglicher Hochachtung

(Gunnar Lonaeus)
Sekretär
Presse- und Informationsdienst

An die Redaktion
Christ und Welt,
Libanonstrasse 5,
Stuttgart.

21
3 78

kunna bevisa att de verkligen ha gjort något utslagsgivande för Sverige. Framstående kulturpersonligheter och andra prominenta personligheter skola läggas i en särskild dossier märkt K. L. (K. L. = Kulturleute.)

R. W.

Följande dag kompletterar han ovanstående med ännu nyare anvisningar:

Nya principer för utdelande av skyddspass.

Som bevis gälla endast sådana dokument, som klart och konkret bevisa de av den sökande gjorda påståendena.

Beedigade förklaringar av den sökande själv godkännas icke, endast sådana av hans anställda.

Vid affärsförbindelser gäller, att bevisen skola bekräfta en årlig omsättning på minst 2.000 p. per person.

Då det gäller familjeförhållanden, skola dokumenten klart bevisa släktförhållandet, d. v. s. ordet "faster", "moster", "kusin" måste förekomma och dokumenten måste skrivas under av släktingarna i Sverige.

Familjeförhållande med släktingarna i Ungern måste bevisas antingen genom en beedigad förklaring av utomstående eller genom födelseattest resp. äktenskapsbetyg etc.

Om bevisen äro avfattade på ungerska språket måste en kort översättning; resp. sammandrag finnas på det bruna frågeformuläret och undertecknas av kollegiemedlemmen.

Om någon bekräftar riktigheten av uppgifterna på frågeformuläret, måste denna bekräftelse vara fullt klart avfattad t. ex. "Jag bekräftar, att József Stein under 5 år har levererat pälsvaror för i genomsnitt 20.000 kr. till Firma Lindahl, Stockholm. Undertecknat: Georg Kovács."

Slarvigt ifyllda frågeformulär kunna inte tagas emot. Varje frågeformulär för sig måste vara helt ifyllt. Det får alltså inte förekomma sådana uttryck som "Se herr XY:s frågeformulär." Däremot *måste* det stå på familjemedlemmars frågeformulär: "Bevis på herr XY:s frågeformulär."

Till sådana sökande, som inlämnat ofullständiga frågeformulär, måste nya formulär skickas. Dessa formulär måste redan i förväg vara försedda med vederbörandes namn och nummer. Dessutom måste en stencilerad lista över de saknade uppgifterna bifogas de utsända frågeformulären.

Dessa föreskrifter liksom de, som delades ut i går, gälla från och med i dag för alla avdelningar.

Budapest den 4 sept. 1944.

R. W.

Wallenbergs egenhändiga instruktion för skyddspassutdelning-
en.

18

Pogans

An die Collegia

Collegium besättningsmän kan på grund av olika åsikter i fråga om meddelanden ges.

De båda medlemmarna måste enas. Den Besättningsman som "Ja" säger.

Itemiseringsfallet, de skriftliga bevisen för forskningsarbetet, måste på en lista noteras och bekräftas överlämnas.

Det Collegium arbetar direkt under hand den Besättningsman, vilket ansvar har den Besättningsman för den manuella arbetet. Det Collegium ställer ut den lista tillsammans.

Det Collegium arbetar under stränga förhållanden i hvar sitt rum.

Medlemmar:

- 1) Forger
- 2) Pogans
- 3) Raro - Hegedus

5) att, då det gäller bolag, sökanden innehar en utslagsgivande position i bolaget.

Alla ekonomiska förbindelser måste vara i alla avseenden grundligt bevisade. Om av de 5 villkoren endast 4 kunna uppfyllas, så kan vederbörande antagas, men får endast — som under a 2) — ta med sina allra närmaste familjemedlemmar.

c) Teateragenter, patentadvokater, advokater, kontrollrådsmedlemmar, konstnärer och kulturpersoner få endast tagas upp om de med fakta

Det var Wallenbergs önskan, att man inte skulle ge mera än ett skyddspass till en familj. Detta enda pass underlättade ändå familjens svårigheter — det fanns då någon, som kunde gå ut och försöka hjälpa sig själv. På så vis kunde en större krets njuta passets fördelar. Principen var riktig, men i praktiken blev den aldrig omsatt, ty de närmaste familjemedlemmarna — maka, barn och föräldrar — tillkämpade sig snart också skyddspass.

Avgörandena om skyddspassen skedde inom tremannakollegier, för vilka Wallenberg utgivit exakta föreskrifter. Dessa kollegier arbetade ofta, när ärendena voro brådskande, både dag och natt. Efter den 15 oktober fortgick arbetet 4—5 dagar i sträck med bara några timmars sömn om dygnet. Wallenberg dikterade tempot, och hans arbetskamrater vilade en eller två timmar på arbetsplatsens golv. Wallenberg tillbragte dagarna med besök och interventioner i ministerierna, på nätterna skrev han under. Den 18 augusti utlämnade Wallenberg för kollegiernas del nya förordningar. Vi reproducera det av Wallenberg handskrivna exemplaret.

Efter några veckor visade det sig att vissa förändringar voro påkallade. Wallenberg dikterade därför för sin sekreterare fru Friedel Falk sina nya instruktioner, vilka lydde:

Nya instruktioner för kollegierna.

På grund av det förändrade läget gälla från och med i dag följande instruktioner:

Jakande skola följande fall behandlas:

a) genom privatkorrespondens eller på annat sätt bevisade familjeförhållanden, varvid

1) då det gäller de allra närmast stående släktingarna, d. v. s. mor, bror, svåger o. s. v. denna har rätt att medtaga sådana släktingar som mormor, kusin o. s. v.

2) då det gäller nära släktingar som mormor, kusin, farbror o. s. v. får vederbörande blott ta med sig sin hustru och sina minderåriga barn resp. medlemmar i hushållet.

I båda fallen gäller det sagda också för äkta makar och deras släktingar.

b) Affärsförbindelser. Ifråga om affärsförbindelser gäller:

1) att de skola vara mångåriga.

2) att de ha existerat intill de senaste åren.

3) att vederbörande intar en utslagsgivande position i firman.

4) att de summor, som komma från Sverige, äro av verklig betydelse för firmans existens.

W-aktionen ✓

SVERIGES MINISTER i Tel-Aviv.
Östen Lundborg, förmedlade på
torsdagen ett budskap till World
Jewish Congress från anföraren
till Raoul Wallenberg med begä-
ran att den minneshögtidlighet som
skulle ha ägt rum i Tel Aviv på
torsdagskvällen måtte uppskjutas.
Framställningen motiverades med
att "det alltfjämt finns hopp om
att den försvunne diplomaten är
vid liv i något sovjetiskt fän-
gelse".

DN

22/3-57

TelegramKUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

sjöborgsutredningen

STOCKHOLM 22.3.57 19		
N:o 99 ✓	CHIFFER	BIL.
INK. D. N:o		
AVD. P	GR. 2	MÅL. Eu ^I

*W-aktiver ✓*Svensk
Moskva

Primo I dagens nummer av Dagens Nyheter finnes kort notis om att Lundborg den 21 i Tel Aviv till World Jewish Congress förmedlat ett budskap från Raoul Wallenbergs anförvanter med begäran att en minneshögtidlighet i Tel Aviv måtte uppskjutas. Framställningen motiverades med att "det alltjämt finns hopp om att den försvunne diplomaten är vid liv i något sovjettryskt fängelse."

Secundo En utredning har givit vid handen att familjen genom Israels minister här framfört en begäran till World Jewish Congress att uppskjuta manifestationen vilket arrangörerna gjort. Detta offentliggjordes igår i Tel Aviv och sändes av en nyhetsbyrå till Sverige.

Tertio Parallellt med familjens framställning via Israels beskickning gjordes en analog till utrikesdepartementet. Lundborg instruerades till arrangörerna framhålla att Wallenbergs släktingar utomordentligt angelägna att manifestationer av art som kan tolkas som ett accepterande av att Wallenberg skulle vara död undvikas.

Quarto Då notisen primo fått en formulering som möjligen kan tolkas som det in fine citerade stycket vore den svenska regeringens ståndpunkt har vi icke velat underlåta som orientering underrätta Eder att notisen tydligen utgör en sammanblandning av de båda parallella framställningarna.

Cabinet

22/3 1960 J-

25/3

KUNGL.
SVENSKA BESKICKNINGEN

Wien den 21 mars 1957.
R 13. 1 bil.

Strängt förtroligt.

Broder,

Härmed ber jag få översända ett brev från Heinz Jancsy (jfr. 168 B. 5.3.57.) i vilket denne hemställer, att hans namn icke på något sätt må nämnas i samband med de upplysningar i Bendel-ärendet, som han lämnat. Anledningen är att han är anställd i Bundeskanzleramt.

Orsakerna till de många ursäkterna i brevet är, att jag strax före mitt sammanträffande med Zoltan Sahy sökte Jancsy för att av denne få en beskrivning av Ljublanka. Du kanske nu förstår, varför vi äro i så stort behov av närmare uppgifter om Moskva-fängelset.

En tillgång
Erik Braunerhielm
(Erik Braunerhielm)

Herr Sekreteraren G. Lorentzon
Kungl. Utrikesdepartementet.

664

A v s k r i f t.

Heinz Jancsy
Wien, XIX., Brechergasse 7.

Wien, den 19. März 1957.

Herrn l. Sekretär der Königl. Schwedischen
Gesandtschaft

in W i e n.

Sehr geehrter Herr Braunenhjelm:

Ich möchte Sie nochmals um Entschuldigung bitten, dass es mir Samstag nicht möglich war, Ihnen die gewünschte Information zu geben. Wie Sie wissen, bin ich nun nicht mehr Privatmann, sondern Angestellter des österreichischen Aussenamtes und als solcher verpflichtet, gewisse Rücksichten zu nehmen. Persönlich bin ich nach wie vor gerne bereit, Ihnen in der bewussten Angelegenheit jede Auskunft zu geben, und auch meine Dienststelle wird nichts dagegen haben, wenn Sie sich in der im Verkehr zwischen ausländischen diplomatischen Vertretungen und dem österreichischen Aussenamt üblichen Weise an sie wenden.

Zu den oben erwähnten Rücksichtnahmen gehört auch, dass ich Sie nun bitten muss, meinen Namen im Zusammenhang mit den von mir gegebenen Informationen n i c h t z u e r w ä h n e n bzw. zu v e r ö f f e n t l i c h e n. Ich denke dabei insbesondere an die eventuelle Herausgabe eines Weissbuches oder einer ähnlichen Materialsammlung.

Um Missverständnisse zu vermeiden: Meine Dienststelle ist über die Informationen, die ich Ihnen bisher gegeben habe, voll informiert. Darüber hinaus aber soll mein Name nur den zuständigen schwedischen Dienststellen bekannt werden.

In der Ueberzeugung, dass Sie meine Lage und Gründe verstehen und berücksichtigen werden, bitte ich Sie, sehr geehrter Herr Braunenhjelm, aus Ausdruck meines besonderen Respektes genehmigen zu wollen.

Heinz Jancsy

665

Kungl. Svenska Generalkonsulatet
i Chicago

Chicago den 19 mars 1957.

HP 1

Strängt förtroligt.

75

25.3		1957
Avd.	Gr.	Mål
P	2	En

Broder,

Såsom redan i annan ordning meddelats, har det tyvärr varit mig alldeles omöjligt att med säkerhet besvara Eder förfrågan rörande sagesmannen Zads ögonfärg. På grund av de stora språksvårigheterna - mannen talade endast bruten engelska och dålig tyska - koncentrerade jag mig nämligen under samtals gång så uteslutande på att försöka få fram några klara uppgifter ur hans ganska virriga berättelse, att jag ej kom att i detalj iakttaga Zad, i varje fall är min minnesbild av honom något oklar. Mannen är emellertid snarare under än över medellängd. Han har mörkt hår, kammat över hjässan, som är kal. Ansiktet är något triangulärt, med utstående kindknötar. Näsan är smal och något krokig. På högra sidan i munnen har han några mycket stora guldplomber, enligt uppgift beroende på att han under förhören i fängelset i Moskva fått en del tänder utslagna. Händerna äro smala och ganska illa medfarna.

I vad avser ögonen kan jag endast konstatera, att intet beträffande deras färg föreföll mig påfallande. Efter som mannen i övrigt efterlämnat ett så starkt intryck ~~om~~ att

rikesrådet Åström,
t o c k h o l m.

vara mörk - hyn var ganska gulaktig - kan jag därför endast draga den slutsatsen, att de måste ha varit mörka.

Om jag vid samtalet med Zad haft tillgång till vitboken, hade det sannolikt varit möjligt för mig att med ledning av denna få fram mera exakta uppgifter. Nu har boken kommit, och just idag har Zad återkommit per telefon, och föreslagit ett nytt sammanträffande i slutet av denna vecka eller någon gång nästa vecka. Jag blir måhända därför i tillfälle att återkomma med kompletterande upplysningar. Därest det är något spörsmål, som speciellt intresserar Eder, kanske jag kunde få telegrafiska instruktioner.

Dr. Leone
Björntun

STATSPOLISEN

Vid skriftväxling v. g. återopa

d. nr

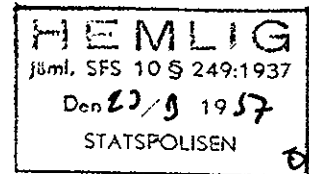
Herr l:e sekr. Gunnar Lorentzon,
Kungl. Utrikesdepartementet,
Stockholm.

En ungersk flykting, Lajos Imre Leiner, född 25.10. 1925, vilken hörts i lägret i Båstad den 19.2.1957, har uppgivit följande:

Han har under fångenskap i Sovjetunionen förvarats i olika fängelser och läger, och under några månader år 1950 - möjligen från februari 1950 och framåt - var han inspärrad i ett fängelse i Karaganda. Dit anlände då från "Lefordovszkij-fängelset i Moskva en då cirka 35-årig rysk ingenjör, enligt egen uppgift ådömd ett 25-årigt frihetsstraff för politiskt brott. L, som vid tidpunkten i fråga lärt sig ryska, hade på detta språk frågat den ryske ingenjören, om det i Lefordovszkij-fängelset samtidigt med honom varit några ungrare. Därtill hade ingenjören svarat, att det visste han icke riktigt. Emellertid berättade ingenjören därpå, att i Lefordovszkij-fängelset i Moskva fanns en svensk diplomat, som ryssarna "tagit ut" från Ungern. Ingenjören nämnde också diplomatens namn, vilket L. inte lade på minnet. Något vidare tal om diplomaten blev det ej mellan den ryske ingenjören och L. L. tycker nu, sedan han i de svenska tidningarna läst ryssarnas erkännande av att de hållit den svenska diplomaten Raoul Wallenberg fängslad, att han tidigare någon gång hört detta namn nämnas. Han kan emellertid ej erinra sig i vilket sammanhang och vågar inte påstå, att det var ovan-nämnde ryske ingenjör, som nämnde namnet Wallenberg."

- - - - -

Jag har gjort försök att genom ytterligare förhör få fram mer uppgifter om den ryske ingenjören och hans ev.

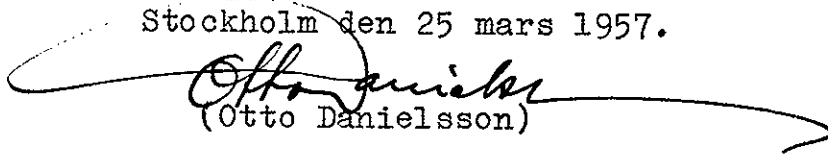

medfångar, men detta har icke lyckats.

I detta sammanhang vill jag också meddela, vad en annan ungersk medborgare, Istvan Kovacs, född 26.3.1927, vilken likaledes hörts på utl.förl. i Båstad, uppgivit.

"Han vistades som krigsfånge i Ryssland under tiden december 1944 - februari 1954. Från november 1950 till maj 1951 var han i krigsfängeläger nr 2 i Stalingrad. På detta läger fanns då inalles 4.000 fångar, däribland en svensk, som K. dock aldrig hörde namnet på. Svensken var ganska lång till växten, omkring 185 cm, och hade mellanblont eller närmast mörkblont hår, han var vid tidpunkten i fråga 34 - 37 år gammal. K. har i de svenska tidningarna läst artiklar om den svenske diplomaten Wallenberg, som han också sett olika foton av. I dessa har han emellertid icke kunnat igenkänna den svenske fången från sagda läger i Stalingrad."

Stockholm den 25 mars 1957.

(Otto Danielsson)

KUNGL.
SVENSKA BESKICKNINGEN
Raoul Wallenberg
67 B.5.3.57

(Pol) P 2 Eu
Tel Aviv den 22 mars 1957.
Nr. 87
R 18

W. Wallenberg

INK. UTRIKES DEF.		
D. N:o 54 87		
27 MRS. 1957		
AVG.	GR.	MÅL
P	2	Eu

Till Hans Excellens Herr Ministern för Utrikes Ärendena.

Härmed får jag vördsamt i översättning insända en i tidningen Davar för den 17 denna månad införd artikel av tidningens stockholmskorrespondent Zvi Rotem angående Raoul Wallenberg. Tidningen äges av fackföreningsrörelsen och representerar det av premiärminister Ben-Gurion ledda socialdemokratiska Mapai-partiets politik.

I artikeln nämnes svenska regeringens begäran om ytterligare upplysningar från sovjetisk sida rörande Wallenberg samt familjens och Wallenbergskommitténs uppfattning, att Wallenberg ännu är i livet. I artikeln framhålls slutligen, att under dessa omständigheter hyllningar för Wallenberg icke böra givas sådan form, att uppgifter om Wallenbergs död därmed utan vidare erkännas som riktiga.

Torsdagen den 21 denna månad hade israeliska avdelningen av Judiska Världskongressen avsett ordna en hyllning för Wallenberg, vid vilken jag skulle vara närvarande. Med anledning av ovannämnda tidningsartikel förfrågade sig styrelsen hos mig, huruvida omständigheterna gäve anledning till ändring i programmet. Då de mig samtidigt förelagda, redan utsända inbjudningarna till mötet angivit detta som "Memorial Meeting for the late Mr. Raoul Wallenberg, föreslog jag, att mötet skulle uppskjutas och senare avhållas under annan rubrik eller, om det vore svårt att nu inställa mötet, att jag skulle inleda detsamma med ett anförande, varav framginge familjens övertygelse, att Wallenberg alltjämt är i livet, samt svenska regeringens svar på det sovjetiska beskedet beträffande denne för att dymedelst länka in högtidligheten på ett firande av Wallenbergs gärning.

Sedan en direkt begäran från Wallenbergs familjs sida,

att mötet icke skulle äga rum under den form det utlysts, ingått till Judiska Världskongressen via israeliska beskickningen i Stockholm och israeliska utrikesministeriet, beslöto arrangörerna sig för att uppskjuta mötet.

Uppskjutandet av mötet och motivet härför har allmänt uppmärksammats i härvarande press.

Östen Lundborg

Översättning från hebreiska.

"Davar" den 17 mars 1957

Av Zvi Rotem, Stockholmskorrespondent.

STORMEN KRING RAOUL WALLENBERG. HAR ICKE TYSTNAT ÄN.

I ett memorandum som den 6 februari 1957 överlämnades av Sovjetregeringen till det svenska UD har ryssarna förklarat att den svenske beskickningssekreteraren Raoul Wallenberg avled i ett fängelse i Moskva den 17 juli 1947. Det svenska utrikesdepartementet fordrade ytterligare förklaringar om orsaken till Wallenbergs försvinnande. Raoul Wallenbergs moder vägrar att tro, att hennes son icke lever och i denna tro stärkes hon av författaren Rudolf Philipp, ordföranden och den levande själen i en s.k. Wallenbergskommitté, som har som sitt mål att befria Raoul Wallenberg. Publiceringen av det ryska meddelandet ökade i hela världen intresset för Wallenbergs öde. Wallenberg som tidigare var en okänd affärsman blev plötsligt i slutet av andra världskriget diplomat och en hjälte som riskerade sitt liv för att rädda tusentals dödsdömda judar i Budapest. Vid befrielsen av Budapest från nazisterna inspärrades han i ett ryskt fängelse. Under en lång följd av år vägrade sovjetiska regeringen erkänna att Wallenberg befann sig i Ryssland. Den 18 juli 1947 publicerades i den kommunistiska tidningen i Stockholm ett utlåtande, att Wallenberg icke befinner sig i Sovjetunionen och Sovjeterne hade ingen kännedom om honom. Den svenska opinionen är med rätta upprörd över vad som förekommit i denna sak. Flera diplomater, vilka kommit tillbaka efter befrielsen från de ryska fängelser vittnat om, att de talat med W. under första hälften av år 1947. Den Wallenbergiska Kommittén äger material som också bevisar att W. befunnit sig i livet i Sovjetunionen efter den 17 juli 1947.

Jämförelse av det sovjetiska meddelandet med det svenska bevismaterialet tyder på att ryssarna endast ha anpassat sitt officiella besked om Wallenbergs död till det svenska bevismaterialet vars riktighet de icke kunde förneka.

Det finns anledning att bevivla det ryska meddelandets sanning. Alla skuld för övergreppet mot Wallenberg lägges på ämbetsmän vilka icke längre befinna sig i livet och alla skola ha tillhört Berias och Stalins män. Det stärker inte heller trovärdigheten i de ryska påståenden. Det sovjetiska meddelandet nämner inte heller något om de oriktiga uppgifter som under en lång följd av år lämnats den svenska regeringen. Kunde inte Sovjetunionen lämna något besked angående Wallenberg under den svenske statsministerns besök i Sovjetunionen? Varför dröjde Sovjet så länge med sitt meddelande? Sådana och liknande frågor ställer sig den svenska allmänheten, Raoull Wallenbergs moder och kommittén mena att W. befinner sig i ett av Rysslands fängelser och det fordras endast påtryckningar från den svenska regeringen för att befria Raoul. Det svenska U.D. fordrar på diplomatisk väg och den svenska pressen på ett mycket skarpt sätt att allt material som kan klarlägga vad som hänt Wallenberg skall undersökas på nytt.

Väl informerade kretsar antaga att den svenska regeringens sista svarsnot på Sovjets memorandum kommer att tvinga sovjetregeringen att tillkännagiva ytterligare detaljer angående Wallenbergs öde. Om dessa detaljer komma att övertyga Raouls moder om hans död eller att endast de trovärdiga omständigheterna kring hans död bevisas får framtiden utvisa.

Israels och det judiska folkets reaktion

Nyheten om att Israel hedrar Raoul Wallenbergs namn med att uppkalla gator efter honom och att "Keren-Kajemet" (Nationalfonden) beslutade att plantera en skog i Wallenbergs namn gjorde ett mycket gott intryck på den svenska allmänheten. Men man måste handla med förnuft i det fallet. Så länge Wallenbergs moder hoppas på att återse Raoul och så länge den svenska regeringen icke har meddelat officiellt att W. avled i ryskt fängelse bör staten Israel med dess befolkning

och de israeliska institutioner inte vara de första som kondolera hans moder och utan vidare erkänna Wallenbergs död. Israeliska folket bör hylla Wallenberg och kommer alltid att minnas W. med vördnad och tacksamhet, för att han räddat tusentals judar från nazisterna i Ungern. Emellertid behöver Israel icke vara bland dem som erkänner sovjetregeringens meddelande om Wallenberg som trovärdigt. Man måste ta hänsyn till modernskänslor och till ett folks känslor som alltid är vänskapligt inställt mot Israel.

Moskva den 25 mars 1957.

ang. R.W.

W. akt. h. n. u. v

Broder,

373

n. u.

INK. UTRIKES DEP.		
D. N:o		
27 MRS. 1957		
AVG.	GR.	IN.
P	2	In

I

Ac

Ehuru jag icke känner något behov att ingå i svarsmaal på beskyllningar från författaren Rudolph Philipp vill jag likväl passa på att korrigera en saklig felaktighet i hans artikel i Vecko-Journalen nr. 11. Det framhålls där att jag skulle ha föreslagit avsändande av en skrivelse från fru von Dardel till Vorosjilov med begäran om nåd för Raoul Wallenberg.

Med anledning härav har jag konsulterat dosiern för att friska upp mitt minne av de då förda diskussionerna om olika alternativ för sakens vidare bedrivande. Av Lundbergs handbrev till mig den 8 februari 1955 framgår klart, att brevtanken uppstod i Stockholm till följd av ett råd till fru von Dardel av en frigiven fånge, som vittnat om Wallenberg. Rörande lämpligheten av brevets avsändande hade jag som framgår av telegramväxlingen ej ansett mig kunna ge råd i någondera riktningen. Däremot hade jag som min mening uttalat, att om familjen avsåge starta presskampanj, det ej vore mycken idé skriva brevet till Vorosjilov. Brevlinjen förutsatte sålunda ytterligare tålamod.

Philipps uttalande att jag ansett att beskickningen ej borde anlitas som förmedlare av ett strikt personligt dokument som en nådeansökan, är däremot riktigt.

Njantliga hälsningar!
Sin Tillgång

Rolf Sjöhlman
 Rolf Sjöhlman.

Kabinettsssekreteraren L. Belfrage,

S t o c k h o l m.

P 26m 4
 L: 5 1 24

1 bil.
(u.s.o.)

ADEN.
Kopia till Carlsson
Kammar-
Arb
24 57 Ba

hbr 2.4.57 Backlund-Strömberg

Pr.

277

27.3 1957

Ave.	Gr.	Mai
P ₁	2	En I
J	1	df

EXP. $\frac{2}{4}$ -57 MS

Broder, Beer/MS
Sthlm d. 2.4.57.
Överl. t. Gen. sek. Beer,
Röda Korset, f.k.
E.u. Beer

I anslutning till handbrev av den 8 mars 1957 ber jag härmed få översända den däri omnämnda boken Lueurs dans la Tourmente av Jacques Sabille, general-sekreterare i härvarande Centre de Documentation Juive Contemporaine, som på dess uppdrag sammanställt och kommenterat en rikhaltig dokumentation över de räddningsaktioner, varigenom Hollands, Danmarks och Ungerns judiska befolkning i stor utsträckning kunnat räddas undan naziförföljelserna under andra världskriget. Lejonparten av bokens innehåll ägnas de svenska insatserna i detta räddningsarbete både från officiellt och enskilt håll. Särskilt framhålles givetvis Raoul Wallenbergs resultatrika offergärning i Ungern, men författaren, säges det i företalet, "nous dit également comment le pays de ce héros, la noble Suède, a accueilli à bras ouverts les réfugiés juifs de Danemark, avec quelle persévérance courageuse elle s'efforçait à venir en aide aux victimes du nazisme en tous lieux et en toutes occasions". Man lägger märke till att den svenska Rödakorsaktionen i de tyska fånglägren helt skrives på kontot av ett fruktbart samarbete mellan utrikesminister

Byråchefen B a c k l u n d,
Utrikesdepartementet.

2.

Günther och dr Felix Kersten, medan Folke Bernadotte endast i förbigående omnämnes bland de medverkande. Günther tillerkännes även en huvudandel av äran att ha räddat de danska judarna över till Sverige, men flera andra svenska diplomater figurera hedersamt i boken, som jag delvis läst i korrektur.

Kanske förtjänar den inköpas i ett mindre antal exemplar?

Di tillgiven
Kjell Strömberg
(Kjell Strömberg)

29/3

KUNGL.

SVENSKA AMBASSADEN

Bonn den 27 mars 1957.

Strängt förtroligt. 1 bil.

Ägärl

Broder,

Det förekommer någon gång notiser i den tyska pressen om frigivande av smärre grupper tyska fångar i Ryssland -
./. jfr bifogade avskrift av ett i "Frankfurter Allgemeine" den 9-dennes publicerat telegram från tidningens Moskva-korrespondent, herr Pörzgen. Då jag icke är på det klara med huruvida vid förhör med de hemvändande eventuellt framkommande uppgifter av intresse för Sverige signaleras direkt till departementet genom Dina vänner här nere, vore jag tacksam, om Du ville meddela mig, hur läget är. Skall beskickningen i förekommande fall avvakta instruktion från departementet eller utan sådan göra förfrågningar hos "Suchdienst"?

*Hjärtliga hälsningar,
Din tillgivne
Toril Lorentzon*

err Sekreteraren G. Lorentzon,
Stockholm.

St. Frith. 4th Avenue
New York, N.Y. 27.3.57

9.3.1957

Pzg. Moskau, 8.März (Eigener Bericht).

Das sowjetische Ausserministerium hat der Deutschen Botschaft in Moskau die Repatriierung einer neuen Gruppe von acht amnestierten deutschen Häftlingen aus dem Lager Potjma (etwa 500 Kilometer südöstlich von Moskau) zugesagt.

Lorentzon/AW

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Telegram

sjöborgsutredningen

STOCKHOLM 29.3.57 19		
N:o 8 ✓	Schiffer BIL.	
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MAL.
P	2	Eu ^I

2

Svensk
Bern

Känner schweiziska vederbörande till adressen till
från rysk fångenskap återvände schweizaren Jacob Höchli-
von Aasch, sannolikt frigiven 20.10.55. Benäget tela.
Cabinet

Xp 29/3 kl. 20.35 RPa

Lorentzon/AVS

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Telegram

sjöborgsutredningen

STOCKHOLM		29.3.57	19
N:o	7 <i>Schiffer</i>		BIL.
INK. D. N:o			
AVD.	GR.	MÅL.	
P	2	Eu ^I	

2 Svensk

Hamburg

Kan Suchdienst meddela adressen till schweiziske
medborgaren Jacob Höchli von Aasch, sannolikt återvänd
20.10.55. Benäget tela.

Xp 29/3 kl. 20.35/RBm

30/3 ✓

KUNGL.
SVENSKA AMBASSADEN

Bonn den 29 mars 1957.

P 1

g. Broder,

./.

Härmed ber jag, på sedvanligt sätt, till Dig
få översända reseräkning för min resa till Weilheim
den 26-28 dennes.

Min tillframs

Leif Häfland

Herr Sekreteraren L o r e n t z o n,
Stockholm.

REAL LEGACION DE SUECIA

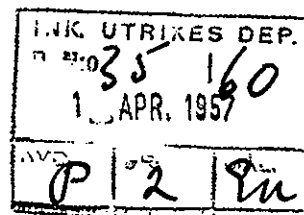
Montevideo den 28 mars 1957.

Nr 60.

1 bil.

ang. Raoul Wallenberg.

HP 39

Paraff!

2

Till Hans Excellens Herr Ministern för Utrikes
Ärendena.

En delegation från World Jewish Congress' sektion
i Uruguay uppvaktade mig idag och överlämnade här i
avskrift närslutna skrivelse, vari med anledning av
den senaste sovjetiska deklARATIONEN rörande Raoul
Wallenbergs bortgång, framföres uttrycken för judar-
nas tacksamhet för Wallenbergs räddningsaktion i
Ungern under åren 1944-45.

G. Hedengren
G. Hedengren

Montv 28.3.57 60

P265

Bil. till Besk:s i Montevideo
skr. nr 60 den 28/3 1957.

Congreso Judío Mundial
Florida 1418
Montevideo

Montevideo, 27 de marzo 1957.

Al Distinguido Sr. Ministro
de Suecia en el Uruguay
Sr. Gosta Hedengren
Montevideo.

Con la más respetable consideración:

El Congreso Judío Mundial, organización judía política mundial, que vela por los derechos humanos y ciudadanos de los judíos, representada en 60 países del mundo y en las Comisiones de las Naciones Unidas, participa con un hondo sentimiento de pésame e indignación, que comparte todo el mundo civilizado, acerca del doloroso destino de la noble y magnánime personalidad sueca, Sr. Raúl Wallenberg, diplomático desaparecido inconcebiblemente.

El Congreso Judío Mundial en el Uruguay, expresa, con motivo de la declaración rusa, referida a la muerte del nombrado héroe sueco, sus sentimientos de verdadero dolor y gratitud en nombre de los judíos en el mundo, por su inolvidable y generoso sacrificio en el período del terror nazi en Hungría, y, la salvación de miles de personas inocentes.

Nos permitimos, por intermedio del más alto representante del Gobierno Sueco en el Uruguay, transmitir nuestras simpatías y profundo pesar que nos embarga, a la Sra. Wallenberg, madre de su héroe.

Con nuestras más distinguidas reverencias, participámosle nuestros respetuosos saludos.

Sr. Elías Seroussi
Presidente

Sr. Miguel Rosenberg
Secretario General

Dra. Nella Rost Hollander
Directora del Congreso Judío Mundial Uruguay

Montv 28.3.57 60/bil.

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

ex. 2 till —

~~» 3 »~~

~~» 4 »~~

Chiffertelegram (BUD)

Från · Hamburg

Avsant den 1 / 4 19 57 kl. 17.27

Inkom den 1 / 4 19 57 kl. 18.45

Utskrivet i 2 ex. Detta är originalet.

Dnr 22: B		8
Avd.	Gr.	Mål.
P	2	Eu ^I

8.

Edert chiffer 7.

De
W Köpmannen Jakob Otto Hächli von Asch, född ca.1920, bosatt
Berlin-Dahlem, Helfferichstrasse 74.

Ekblad

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

ex. 2 till —

» 3 » —

» 4 » —

W-aktören ✓

Chiffertelegram (BUD)

Från Berlin

Avsant den Telex 19 kl.

Inkom den 2 / 4 19 57 kl. 1710

Utskrivet i 3 ex. Detta är originalet.

Dnr 6 : B		3
Avd. P	Gr. 61	Mål. G
P	2	Eu I

(Pol.)

8.9.57
Skr. Ordför. i. För. r. P. d. d. d.
5

Ac

mo

Ordföranden i Berlins judiska församling Galinski har vid besök å generalkonsulatet meddelat, att denna önskade att vid regelbundet högtidlighållna årsdagen av ghettoupproret Warszawa den 19 april förläna Wallenberg det s.k. Heinrich Stahlpriset uppkallat efter en i koncentrationsläger avliden f.d. judisk församlingsföreståndare för dennes humanitära insatser i Ungern. Vid högtidligheten senator Lipschytz, som tidigare själv erhållit priset, huvudtalare. Galinski betonade uttryckligen atthedersutmärkelsen för Wallenberg intet politiskt syfte och att inga politiska uttalanden av något slag kommer att göras. Det föreslås att priset jämte diplom överlämnas till representant för generalkonsulatet eller för Wallenbergs familj. Tacksam telegrafiskt meddelande snarast möjligt Eder inställning särskilt rörande frågan om lämpligt att representant för generalkonsulatet mottager priset. Skulle man möjligen kunna tänka sig vice presidenten för internationella domstolen i Koblenz, Lagergren som uppges vara svåger till Wallenberg reser hit i detta syfte.

Tamm

Addis Abeba den 19 mars 1957.

HP 1

Förtroligt.

32

2.4		1957
Avd.	Gr.	Mål
P	2	Sm I

Hille ✓

Obs!

Broder,

Vid genomläsningen av departementets nu publicerade redogörelse för Wallenbergaffären har min uppmärksamhet riktats på ett av vittnena, Erhard Hille. Under mina Berlinår 1951-53 bedrev generalkonsulatet efterforskningar efter denne Hille, såvitt jag kan erinra mig utan resultat, då denne befann sig i östzonen (Bautzen). Det skulle intressera mig att veta, hur kontakt togs med Hille och vem han var.

Eyvind Bratt

Eyvind Bratt

Herr Bitr.Avdelningschefen R.Hichens Bergström,
Stockholm.

Lorentzon/AVS

Telegram

KUNGL. UTRIKES

DEPARTEMENTET

s jöborgsutredningen

DC-3-an ✓

STOCKHOLM 2.4.57 19		
N:o 22 ✓	CHIFFER	BIL.
INK. D. N:o		
AVD. P	GR. 2	MAL. Eu ^I

2

Svensk

W i e n

Eder 86 Då vissa spår besättningen den 13 juni 1952
nedskjutna DC-3-an leda till Narilsk angeläget om
fotografering får äga rum av Francois Heymans, även
kallad ^{u/}Rossis porträtt-teckningar som medförts av
Mermelstein.

Cabinet

Exp. 2/4 57 kl. 1620

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Telegram

sjöborgsutredningen

STOCKHOLM 2.4.57 19		
N:o 8 ✓	CHIFFER	BIL.
INK. D. N:o		
AVD. P	GR. 2	MÅL. Eu ^I

2 Svensk
Hamburg

Kriminalassistenten Sten Lundström, som reser i Wallenberg-ärendet och i frågan om den 13 juni 1952 nedskjutna DC-3-an beräknas inträffa i Hamburg med bil i mitten av veckan. Benäget assistera assistenten.

Cabinet

Exp 2.4 kl 1620 VMH

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Beer/MS

beställer bok av
Jacques Sabille.

U. n.

Pr.

STOCKHOLM			
Stockholm den 2 april 1957. 19			
P 2 N:o 243		BIL.	
INK. D. N:o hbr 277 27.3.57 Strömberg-Backlund			
AVD.	P	GR.	MÅL. Eu I
hbr	I	1	Df

Broder,

Åberopande Ditt handbrev den 26 mars angående
Sabilles bok ber jag få beställa fem exemplar, som med
debetbesked sändas till pressbyrån.

(Sven Backlund)

Legationsrådet Strömberg,
P a r i s.

EXPEDIERAT	
med	den
sv. kurir	5/4 1957
utl. kurir	
luftpost	
vanl. post	

Lorentzon/pas

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Gifbrytsutredningen

STOCKHOLM		19
Stockholm den	2 april 1957.	BIL.
N:o	1 bil.	
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.
<i>P</i>	<i>L</i>	<i>G</i>

Käre Kurt,

Du har tydligen haft ett nödställdhetsfall, Roland Dahlgren, tel. 151 B.23.11.56. Vid korrespondens med nämnde Dahlgren har denne även talat om Wallenberg. Jag bifogar transuat ur Dahlgrens brev. Med Harry Söderman menar väl Dahlgren den numera avlidne svenske kriminalexperten "Revolver-Harry". Vem figuren med det svenska passet på "Coralie" kan vara, har Du väl ingen som helst möjlighet att få reda på. Kan det vara Hellman? Detta endast för Din personliga orientering, då jag icke kan se att det finns något att göra i saken.

(Gunnar Lorentzon)

Vicekonsuln Kalhorn,
W i e n .

Exp. 5/4-57

ad

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

ex. 2 till *Kernitzon*

» 3 » —

» 4 »

Chiffertelegram (BUD)

Från Bern

Avsänt den Telex 19 kl.

Inkom den 3 / 4 19 57 kl. 1020

Utskrivet i 3 ex. Detta är originalet.

Dnr		F:B	8
Avd.	Gr.	Mål.	
P	2	m ^I	

(Pol.)

8

Edert chiffer 8.

Höchli

Ac
W Ja i Schweiz men adressen hemlighålles av principskäl.
Dep.pol. liksom tidigare berett att genom Amstein framställa
önskade frågor.

Hammarström

KUNGL.
SVENSKA BESKICKNINGEN

samtal med Frank Olmody Posh

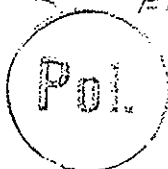
Wien den 1 april 1957.

Nr 244. 1 bil./3 ex./

R 18. Strängt förtroligt.

11/
4.57
atb f. r. 1.
Thulin (H-spl)
u/ Hildens Bergström
Erg. 23/4 57

Posh ✓
Bergmann ✓
Muller ✓
Huber ✓

INK. UTRIKES DEP.		
D. No 59 244		
3 APR. 1957		
AVD. P	GR. 2	MÅL. Ru

Till Hans Excellens Herr Ministern för Utrikes Ärendena.

1. Härmed får jag vördsamt insända en promemoria rörande vissa nya upplysningar lämnade av Frank Olmody Posh. Dessa synas icke förtjäna någon större tilltro men kunna möjligen - såsom i promemorian framhållits - delvis kontrolleras genom förhör med tysken Günther Martin och finnen Maximoff.

Sven Allard

..... Besöks i Våren
den 244 den 14.57

P.M.

angående samtal den 23 mars med Frank Olmody Posh.

Jag sammanträffade med Posh för att i kort sammandrag återberätta innehållet i vitboken om Wallenberg. Jag tror mig därmed ha vunnit, att han först kommer att skriva en artikel om vitboken och uppskjuter publicerandet av sina egna upplevelser till en senare tidpunkt.

Under samtalet kommo vi även in på den litauiske jude, vilken enligt vad prästen Pawluk i Lwów uppgivit skulle ha suttit tillsammans med Wallenberg. Denne jude var som bekant cellspion och kallades ofta ur cellen för att avgiva rapport. När fångvaktaren avhämtade honom, tilltalades han alltid blott med "begynnelsebokstaven T" (Nabukwa T).

Posh berättade, att nästa person, som nämnde "Nabukwa T", var en jugoslav, Dr Milan Womatschka, bosatt i Zagreb. Denne hade Posh träffat i Verchne Uralsk i en cell i källaren, vars nummer troligen var 72. I samma cell hade suttit en österrikisk bilhändlare, vars namn Posh gömt, österrikaren Hans Schneidersturm, major i Abwehr, samt en doktor Bernhard eller liknande, som hade haft någonting med den evangeliska rörelsen att göra.

Bergemann hade berättat om "Nabukwa T" i cell 50 i Verchne Uralsk. Där satt också generalen Schörner. Jag berättade för Posh om Bergemanns i vitboken återgivna vittnesmål och framhöll, att den senare aldrig nämnde något om den litauiske juden. Posh insisterade dock på att Bergemann sagt sig ha länge delat cell med juden i Butirka. Däremot kunde Posh icke påminna sig, att Bergemann berättat något annat om Wallenberg.

Slutligen hade "Nabukwa T" omtalats av Günther Martin i cell 62 i Vladimir. Jag har i tidigare promemorior felaktigt uppgivit dennes namn vara Martin Günther. Misstaget beror på

att Posh ofta på ungerskt vis nämner familjenamnet först. Posh trodde, att Martin även haft sig bekant, att "Nabukwa T" varit tillsammans med Wallenberg. Samtalet med Martin hade åhörts av Rehekampff, generalerna Monkhe och Härtel samt riksstat-hållaren Jordan.

Jag sporde Posh om icke i denna cell även suttit en georgier. Detta bekräftade Posh, men kunde icke påminna sig namnet. Då jag frågade, om detta slutat med ändelsen -idse, mindes Posh genast Goguberidse. På min fråga om den sistnämnde kunde tänkas hört samtalet med Martin, svarade Posh nej och tillade, att Goguberidse blott kände till Van de Wals. Han ändrade sig emellertid och omtalade, att Goguberidse haft någon uppgift om Wallenberg, vilken dock endast byggde på hörsägen. Litet senare under samtalet erinrade sig Posh, att Goguberidse vid något tillfälle, när och var vet han dock icke, satts i en cell, i vilken hans medfånge tidigare genom knackningar erfarit, att Wallenberg befann sig i samma fängelse. Efter ytterligare en stund tillfogade Posh, att Goguberidse sagt sig ha diskuterat Wallenberg med generalen Stahel.

Då jag försökte plocka ur Posh, i vilka celler i Vladimir han suttit vid olika tillfällen, något som Posh har mycket svårt att redogöra för, kom han plötsligt på att han i cell 6 på våren 1955 träffat förre japanske konsuln i Mukden, Nakamura, och att denne uppgivit, att en japan, som då satt i cellen mitt emot - troligen nr 16 - tillsammans med Lucien Goazé och finnen Maximoff, vid ett tidigare tillfälle uppgivit, att Wallenberg befann sig i sjukhuset i Vladimir.

Då som bekant Ernst Huber satt i samma cell har jag frågat denne om saken. Huber meddelade, att Nakamura aldrig för honom omnämnt Wallenberg samt att all konversation med Nakamura var så gott som omöjlig, enär denne förutom japanska blott kunde några få ord engelska och ryska.

Icke heller Posh hade, enligt Huber, talat om några egna upplevelser med Wallenberg, och han syntes vid denna tid icke veta annat om Wallenberg, än vad Huber själv berättat. Posh vore en typisk hysteriker och hade ett utomordentligt starkt behov av att hävda sig. Därest han råkat på kant med någon

person, gjorde han vad som helst för att hämnas och kunde därför vara ytterst farlig.

Mitt eget intryck är att Posh uppenbarligen fantiserat om både Goguberidse och Nakamura. Han har ytterst lätt för att tro det han själv vill tro. Då han exempelvis märkte, att jag var intresserad av Goguberidse, har han genast "erinnrat sig" att även denne visste något om Wallenberg. För kontrollens skull synes emellertid Günther Martin böra höras liksom även finnen Maximoff, vilken senare, som bekant, också varit tillsammans med Goguberidse (jfr samtalet med Török in fine, 148 B 26.2.1957).

Wien den 30 mars 1957.

Erik Braunerhielm

Erik Braunerhielm

Sanitzer

3/4 ✓
Wien den 2 april 1957.

R 18. Strängt förtroligt.

3.4.57
a+b m. hbr till
Lundström.

Gilence ✓
P. 10. 1

11.4.57
a+b f. h. till
Telen (H. 5. 11)
u/ Hicken's Bergström

E. 1. 23/4 57

Broder,

I anslutning till mitt handbrev den 7 mars ber jag här-
jämte få översända avskrift av ytterligare ett brev från
Hans Sanitzer, i vilket han redogör för sina ansträngningar
att finna vittnen, som möjligen kunna giva oss ett spår till
Otto Scheuer samt personer, som suttit i Suchanowka.

Den i brevet omtalte ingenjör Holey har jag uppsökt, men
denne kände tyvärr ingen på vilken våra data om Scheuer kunde
stämma. Holey hade under hela kriget suttit i Abwehr i Wien,
och han hade dessutom icke arbetat i radiobranschen före kri-
get, varför det strängt taget är ganska förklarligt att han
icke visste något.

Jag vore tacksam, om Du omedelbart ville per telex upp-
lysa mig om, huruvida ni tagit eller ämna taga kontakt med
Schröder, så att jag kan underrätta Sanitzer. Du kan ju nöja
Dig med att telegrafera 1) "ja", 2) "nej" eller 3) "vi söka
honom".

Erik Braunerhielm

Herr Förste Sekreteraren Gunnar Lorentzon,
Utrikesdepartementet.

Avskrift.

Hans Sanitzer

Kriminalrat a.D.,

Salzburg, Alpensiedlung 161 Salzburg, am 25. März 1957.

An die Königl. Schwedische Gesandtschaft,
z.Hd v. Herrn Erik Braunerhielm,
W i e n, IX.,
Liechtensteinstr. 51.

Sehr geehrter Herr Braunerhielm!

In Ergänzung meines Schreibens vom 5. März l.J. teile ich
Ihnen mit, dass der Abwehr-Offizier, der von Zivilberuf Radio-
händler war,

Ing. Hugo H o l e y heisst und
Wien I., Rudolfplatz 5/II/20 wohnt
(Telephon: U 27-9-61).

Er war nie in russischer Gefangenschaft, müsste aber unbedingt die
Frage klären können, ob es bei der Abwehrstelle XVII (Wien) noch
einen zweiten Offizier gegeben hat, der im bürgerlichen Leben
Radiohändler war und dessen Vater eine Buchhandlung besessen hat.

Vom Rechtsanwalt Dr Kurt Strehle in Innsbruck, der während
des Krieges als Hauptmann der Abwehrstelle XVIII (Salzburg-
Innsbruck) zugeteilt war, habe ich die Mitteilung erhalten, dass
bei der Abwehrstelle XVIII kein Offizier gewesen ist, der den Fa-
milien- oder Decknamen Otto Schöuer geführt hat. Es scheint dem-
nach ziemlich sicher, dass dieser Otto Schöuer mit Otto Schuster
personengleich ist.

Von den Personen, die seinerzeit in der Suchanowska waren,
ist mir noch ein

Willy S t e i n h o r n,
Berlin - Lankwitz,
Nikolaistrasse 57

bekannt geworden. Er befand sich nach meiner Information vom
17.6.1945 bis Februar 1946 in diesem NKWD-Gefängnis. Ich selbst
kenne ihn nicht, habe auch keine Verbindung zu ihm und weiss
übrigens nicht, in welchem Sektor in Berlin seine Wohnung liegt.

Von Herrn Major a.D. Walter Reuschle habe ich noch keine
Nachricht erhalten, da er sich wahrscheinlich wieder auf einer
Radio-Tournee befindet. Sollte ich von ihm etwas Positives er-
fahren, würde ich Ihnen noch schreiben.

Da ich Herrn Erich Schröder in den nächsten Tagen meinen

Bil. 24. Apr. 1937. 22. 11. 1937. 22. 11. 1937. 22. 11. 1937.

„Osterbrief“ an die Adresse in Ratzeburg schreiben möchte, wäre ich Ihnen dankbar, wenn Sie mir baldmöglichst mitteilen würden, ob Sie sich unter Berufung auf mich an ihn gewandt haben, da er es zutreffenden Falles sicher als Mangel an Vertrauen meinerseits auffassen würde, wenn ich davon in meinem Briefe an ihn nichts erwähne.

In dieser Angelegenheit Ihrer baldigen Nachricht gerne entgegensehend, zeichne ich

hochachtungsvoll

In Treue und Verehrung
H. Sanftzer

TelegramKUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

sjöborgsutredningen

STOCKHOLM 3.4.57 19		
N:o	ENCLAIR	BIL.
INK. D. N:o		
AVD. P	GR. 2	MAL. Eu ^I

TELEX

Posten

2 Svensk
Wien

För Braunerhielm från Lorentzon.

Handbrev den 2 april in fine återopas. Vi söka honom
hos svågern under påskhelgen.

Cabinet

↓
(E. Scherker)

18.50
3/4 Br

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

sjöborgsutredningen

Proba V

STOCKHOLM		19
Stockholm den 3 april 1957		
N:o	\$ bil.	BIL.
INK. D. N:o		
AVD. P	GR. 2	MÅL. Eu ^I

Broder,

Som Du ser av bifogade uppgifter till blad 114 Schröder har denne en sväger, Hermann Niemann, Möllnerstr.29, Ratzeburg, vilken Schröder brukar besöka vid helgerna. Det vore måhända mödan värt att uppsöka Niemann under påsken i hopp om att där påträffa Schröder. För Din orientering vill jag omnämna, att vi icke definitivt kunnat avgöra var vi har uppgiftslämnaren Frank Olmody Posh. Han verkar vara en fantasifull herre men av beskickningens i Wien omdöme torde han i sina uppgifter alltid ha en kärna av sanning. Kan Du på något sätt få bekräftat Posh' uppgifter att Schröder skulle ha sammanträffat med Wallenberg i klostret Suchanovka, är det givetvis av största intresse.

Vidare bifogas en karta med åtta fotografier av DC-3-ans besättning. Namnen finns angivna på baksidan. Det står Dig fritt att klippa sönder kartan, om Du så önskar.

Ävenledes bifogas signalement på de fem telegrafisterna från FRA. Signalementen på de båda flygförarna och färdmekanikern kommer att sändas med kurir till Bonn och där invänta Dig.

Som generalkonsul Ekbländ måhända redan meddelat Dig, är adressen till köpmannen Jakob Otto Höchli von Asch, Berlin-Dahlem, Helfferichstrasse 74.

Kriminalassistenten S. L u n d s t r ö m ,
p.t. Hamburg.

Exp. 3.4.57

(m. kurir v. Hamburg)
LWS

För Din information bifogas även kopia av handbrev från Braunerhielm den 2 april. Braunerhielm har underrättats om att Du kommer att uppsöka Niemann under påsken, vilket Sanitzer måhända underrättar Niemann om. I bilagan till Braunerhielms handbrev finns även vissa uppgifter om en Willy Steinhorn, som kanske kan vara värd ett besök när Du kommer till Berlin.

/G.Lorentzon/

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Chiffertelegram (BUD)

Från Wien

Avsant den 4 / 4 19 57 kl. 11.25

Inkom den telex 19 kl.

Utskrivet i 3 ex. Detta är originalet.

Dnr 57:B 28	
Avd. P	Gr. 2
Mål. En I	

ex. 2 till 2 -

» 3 » -

» 4 » -

5.4.57
ch.t.Wien

(Pol.)

28.

Edert chiffer 22.

MR
Mermelstein lånat oss Rossis album. Enär såsom framgår av vår skrivelse 86 Rossi efter vistelsen Narilsk redan i augusti 1951 befann sig i Alexandrovsk, kan dock icke porträtt av flygplansbesättningen återfinnas däri. Däremot möjligen andra svenska fångar. Då olämpligt utelämnat albumen till fotoateljé för fotografering, hemställer jag om meddelande huruvida dessa, som väga 2,5 kg. böra insändas. Flygkurir-lägenhet med svensk passagerare torde erbjuda sig senast i slutet av nästkommande vecka.

Allard.

Edert 28. Bortsett flygkuririnsänd albumet.

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Lorentzon/AVS

Telegram

sjöborgs utredningen

STOCKHOLM 4.4.57 19		
N:o 134	CHIFFER	BIL.
INK. D. N:o		
AVD. P	GR. 2	MAL. Eu ^I

2
Herrn Sten Lundström
Hotel Vier Jahreszeiten
M ü n c h e n

Ankomst enligt telefonsamtal ~~idag~~ söndag den 5 med
SK 635 kl. 14.45.

Lorentzon

11.15
y/r BT

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

sjöborgsutredningen

Lorentzon/AVS
Telegram

STOCKHOLM 5.4.57		19
N:o 25	✓CHIFFER	BIL.
INK. D. N:o		
AVD. P	GR. 2	MÅL. Eu ^I

2
Svensk

W i e n

Edert 28. Benäget flygkurirsänd albumet. (Rosen's)

Cabinet

Exp. 5/4 al. 18.15
lw

S. Lundström
p.t. Generalkonsulatet
Hamburg

Hamburg den 5 april 1957.
4 bil.

Strängt förtroligt.

11.4.57
arb. till
Thulin (H-styck)
u/Hilmar Bergström

Exp. 23/4-57

Broder,

gh

Jag tackar för brevet, som jag i dag fått mottaga och kommer att lägga upp resorna i påsktiden så att de komma att beröra Ratzeburg.

./...

Sedan jag nu kommit igång med att fullgöra mitt uppdrag, får jag härmed översända utskrifter av samtal med major Keitel och Dr. Supprian. Båda ha i samband med samtalen upprättat skisser över Wladimir i den omfattning de ha erfarenheter därav. Jag bifogar skisserna utan egen bearbetning med tanke på att sådan i sinom tid kan fullgöras efter min återkomst till Stockholm.

Skisserna
Wladimir på svenska

Under gårdagen var jag ute vid Suchdienst och hade ett samtal med Dr. Nether och en av hans medhjälpare. De skulle söka utvälja några tillförlitliga Heimkehrer från olika läger i Noriljisk och lämna uppgifter om deras adresser, vilka i brev kommer att tillställas mig under adress ambassaden i Bonn. En av adresserna fick jag omedelbart, nämligen till Dr. med. Hans Moser, Kassel-Nordhausen, Teichhofstr. 24.

Vidare fick jag hos Suchdienst veta bostadsadressen till Beckerle, vilken är Frankfurt/Main, Schöne Aussicht 12, c/o Hoffmann. De Latrys nuvarande adress skulle de dessutom söka klarlägga och meddela i brevet till Bonn. Den Haus, som jag har upptagen på sid 36, torde enligt Suchdienst's undersökning vara identisk med underofficeren Alfred Haus, som bor under adress Feldrennach, Kreis Calw (i

Herr Sekreteraren
F. Lorentzon,
Stockholm.

CH

närheten av Stuttgart), Marktplatz 24.

Slutligen kan jag om besöket hos Suchdienst meddela, att man även visade mig Wallenbergs akt. Enligt denna finnes en aktuell sak från början av mars i år. Då frågade Suchdienst-avdelningen i Berlin om Hamburg-avdelningen kände till om Wallenbergs namn blivit nämnt på sistone i samband med de utfrågningar, som regelmässigt företas med personer, som återvända till Västtyskland. Svaret på detta var negativt. Emellertid framgår av skrivelsen från Berlin, att saken på något sätt blivit aktuell där. Nu kan man ju ej bortse ifrån, att ursprungshändelsen, som utlöst denna skrivelse kan vara en förfrågan av svenska generalkonsulatet i Berlin e.d. Alltnog förklarade Dr. Nether att han skulle göra sig underrättad om vad som kan ligga bakom skrivelsen och därefter bifoga resultatet i det omtalade brevet till Bonn.

Beträffande mina närmaste planer kan jag meddela, att jag i eftermiddag reser till Hannover, där jag lördag f.m. har fått ett samtal med general Angelis bestämt.

I övrigt kommer jag att följa den preliminära resplanen såvitt jag nu kan se.

Samtalet med Supprian hinner ej bli utskrivet innan jag lämnar generalkonsulatet i Hamburg, varför det får gå upp utan underskrift och justering, vilket jag ber få anstå tills jag inträffar i Stockholm.

Slutligen har Generalkonsul Ekblad bett mig framföra, att Konsul Reinius fr.o.m. nästa vecka t.o.m. den 23 april har semester och att eventuella förfrågningar hos Suchdienst komma att bli något mer komplicerade att genomföra från generalkonsulatets sida. På något sätt kan dock även sådana förfrågningar klaras av.

Med hjärtliga hälsningar

Tjäger

Lundström
(S. Lundström)

Strängt förtroligt.

U. Kögge (utdrag)
Mulle (utdrag)

P.M. I

angående samtal med tyske medborgaren majoren (a.D.) Ernst-Wilhelm Keitel, hållet torsdagen den 4 april 1957 på Hotell Reichshof i Hamburg.

Keitel söktes av mig den 3/4 1957 i hans bostad Timmendorfer Strand, Wohldstrasse 20, men det visade sig, att han i början av veckan begivit sig på resa och de närmaste dagarna skulle vara anträffbar i Hamburg hos några anförvanter. På så sätt kom jag där i kontakt med Keitel, som vid samtalet lämnade följande uppgifter:

Under sin fångenskap i Sovjetunionen kom Keitel på sommaren 1948 till fängelset i Wladimir, där han till en början insattes i corpus III i cell 20. Senare kom han inom samma corpus att i olika tidsperioder, som han numera ej kan precisera, att vara insatt i cellerna 7, 48 och 53. Under de första åren i Wladimir hölls fångarna där hårt isolerade. De som satt i samma cell fick följas åt då de t.ex. skulle tvätta sig eller gå på promenad i promenadgårdarna. På så sätt fick en grupp fångar från en cell ej kontakt med fångar i andra celler.

Beträffande utbyten av fångar i cellerna, uppgav Keitel, att det i vissa fall kunde vara så att fångar i en cell fick följas åt vid förflyttning till andra celler och på så sätt hålla ihop år efter år. Å andra sidan förekom också att vissa fångar i en cell flyttades därifrån och ersattes med andra fångar som kom från någon annan cell. Något system i dessa förhållanden kunde Keitel ej ange.

År 1950 blev Keitel sjuk och vistades i cirka 7 veckor i augusti och september i ensamcell i sjukhuset, corpus II. Inte heller i detta fall kan han erinra sig cellnumret eller var cellen närmare bestämt var belägen. Under nyssnämnda sjuveckorsperiod blev Keitel under cirka 14 dagar överflyttad till corpus I i samband med en reparation i sjukhuset.

Först efter Stalins död 1953 blev isoleringen i Wladimir något uppluckrad. En ytterligare mildring i fängelsedisciplinen uppkom i samband med att de österrikiska fångarna

fått besked om att få återvända till hemlandet.

Keitel har senare vistats i sjukhuset i två omgångar, nämligen i mars 1955 och under tiden juni - september samma år.

I mars 1955 låg han för operation på sjukhuset och var då tillsammans med en österrikare, vars namn han ej kan erinra sig. Keitel kom ej heller ihåg cellnumret. *(erfrågad)*

Under tiden juni - september 1955, då Keitel på nytt var intagen på sjukhuset, hade han som cellkamrat en gammal ryss vid namn S c h u l g i n. De var tillsammans i två eller tre olika celler, vars nummer Keitel ej kan erinra sig. Beträffande Schulgin har Keitel senare genom K r e n n e r, som upprätthåller brevförbindelse med Schulgin, erfarit, att Schulgin numera är frigiven och är intagen på ett ryskt ålderdomshem.

På frågan om Keitel kunde namnge någon annan medfånge i sjukhuset, svarade han, att han endast kunde erinra sig d e L a t r y. Denne var överlägsen i att hålla knackningsförbindelser och att inhämta upplysningar om andra fångar i Wladimir.

Jag frågade därefter Keitel om han under fångenskapen och särskilt i Wladimir hört talas om någon svensk fånge, vartill han svarade, att så ej var fallet.

Då jag frågade om han hört talas om Wallenberg, förklarade han, att han på senare tid läst om hans fall i tyska tidningar. Keitel har däremot inget bestämt minne av att Wallenbergs namn blivit nämnt i Wladimir.

På frågan om Keitel hört talas om någon medfånge vid namn Schöggel uppgav han, att så var fallet. Angående denne kände Keitel till att han utgivit sig för att vara mäst^{er}-boxare - en sak som dock betvivlades starkt av medfångarna. Keitel höll Schöggel för att vara en tvivelaktig person. Keitel har ej lärt känna Schöggel, utan hans uppfattning om honom bygger endast på uttalanden av andra fångar i Wladimir.

Jag förde därefter G o g i b e r i d s e på tal. Keitel kände till ^{att}/en georgier med detta namn suttit fängslad i Wladimir. Något ytterligare kände Keitel däremot ej till om Gogiberidse.

Rörande sin fångenskap, innan Keitel kom till Wladimir, uppgav han att han under tiden oktober 1947 - juli 1948 befunnit sig i Lefortowskaja och där haft admiral G u s e och L a n d w e h r von P r a g e n a u som cellkamrater. Angående Guse kände Keitel till, att han avlidit i Wladimir.

På ett uttalat önskemål från min sida, gjorde Keitel några skisser över de olika våningarna i Wladimir. De fönster, som han där ritat in på gavlarna till korridorerna, var försedda med mjölkglas, så att det var omöjligt att se ut.

- - - - -

Under samtalet med Keitel visade det sig, att han hade svårt att uttala sig preciserat i detaljer om celler och medfångar. Trots mina försök att få samtalet in på enskildheter av nämnt slag kom han upprepade gånger in på att föra samtalet rent allmänt angående sina erfarenheter av Wladimir. Keitel förklarade vidare att han ej så mycket som många andra intresserat sig för detaljer om fängelselivet. Han hade accepterat sin situation och sökt intressera sig för att läsa befintlig litteratur o.d.

Hamburg den 5 april 1957.

(S. Lundström)

utdr. Känningsskrift ✓
utdr. Förelägg
utdr. Måttel P. M.

angående samtal med tyske medborgaren Dr. Karl Supprian, hållet torsdagen den 4 april 1957 i dennes bostad, Hamburg-Gr.Flottbek, Schwindtstrasse 18.

Jag framförde till en början för Supprian, att jag hade i uppdrag att fortsätta undersökningen betr. Wallenbergs öde. Under löfte, att Supprian skulle hålla saken strängt förtrolig, anförtrodde jag honom, att vi numera hade vissa uppgifter, som kunde peka på, att Wallenberg befunnit sig i Wladimir efter den tid han - som tidigare omvittnats - befunnit sig i olika fängelser i Moskva. Det vore vidare min uppgift att söka kontrollera genom samtal med fångar, som varit i Wladimir, om uppgifterna om Wallenberg kunde vara riktiga eller icke. Med anledning härav bad jag till en början Supprian att uttala sig, om det överhuvudtaget vore tänkbart, att en fånge under ett flertal år skulle kunna hållas så strängt isolerad i Wladimir, att upplysningar i större utsträckning ej skulle komma ut därom.

Supprian ställde sig genast villig att lämna de begärda upplysningarna och ville till en början belysa, hur en fånge, som varit fängslad i Wladimir, senare blivit frigiven och rehabiliterad.

I Wladimir fanns på den tid, Supprian var där, en läkare av polsk härkomst vid namn E r z l e r, vilken satt fängslad där. Erzler var kanske ej kommunist, men han var dock starkt vänsterorienterad. Han är halvjude och hade studerat i Tyskland. Då Hitler kom till makten, flydde Erzler till Schweiz och senare till Spanien, där han förenade sig med den röda sidan. Då Franko segrade, flydde han med de Spanien-röda till Frankrike. Erzler blev då läkare för kommunistiska spanjorer i ett flyktingläger. Eftersom han hade anhöriga i Ryssland, for han dit, närmast för att träffa sin broder i Moskva. Under uppehållet där blev han anhållen och kom i fängelse, först i Moskva och därefter i Wladimir. För sina medfångar framhöll Erzler alltid, att han vore oskyldig. Supprian hade vid något tillfälle talat om saken och sagt, att han ju själv vore fiende mot den kommunistiska regimen, och att det icke vore så underligt, att han satt i ett ryskt fängelse, men mera oförståeligt vore det, att Erzler, som hade röda sympatier, ändock satt fängslad.

Då tyskarna frisläpptes 1953, ingav Erzler en ansökan om rehabilitering (han bad alltså ej om att bli benådad, eftersom han alltid framhållit, att han vore oskyldig). Den 17 maj 1956 blev han så rehabiliterad i Moskva och frisläppt. Denna senare uppgift hade Supprian från P ö r t z g e n, som numera är "Frankfurter Allgemeine" korrespondent i Moskva. Pörtzgen hade meddelat Supprian

detta i ett brev, avsänt från Väst-Tyskland.

I samband med att Erzler blev frisläppt, lär man ha visat honom hans akt, i vilken fanns antecknat, att han varit anklagad och dömd för spionage. Detta förhållande förklarades i samband med rehabiliteringen vara fullkomligt vansinnigt. Efter frigivningen blev Erzler utrustad med en större penningssumma och fick till en början bo på ett förstklassigt hotell i Moskva för att sedan få tillbringa två månader på ett sanatorium i trakten av Svarta havet. På återresan från sanatorievistelsen reste Erzler till fängelset i Wladimir och besökte där administrationsavdelningen, varvid han överlämnade en viss summa pengar som gåva till en fånge, vilken Erzler kände. Detta kunde han tydligen göra utan risk med hänsyn till, att han blivit rehabiliterad. En tid senare for han från Moskva och förenade sig med sin familj i Polen, där han blev anvisad en våning av staten och kunde upptaga praktik som läkare.

Supprian menade, att denna historia hade viss principiell betydelse. Erzler var ju, som framhållits, polack och tillhörde alltså en kategori av fångar, som ryssarna allmänt frisläppt. Supprian underströk vidare, att den ryska inställningen numera torde vara, att man ville ha saken med utländska fångar avslutad, enär detta vid internationella förhandlingar ständigt framfördes som argument mot Sowjetunionen, och att saken på så sätt stode "ryssarna upp i halsen".

Med hänsyn härtill tror Supprian att, om Wallenberg ännu levde, skulle ryssarna icke genera sig för att frigiva Wallenberg och avge en lämplig förklaring i anslutning härtill. Mot ett antagande att Wallenberg skulle finnas kvar i rysk fångenskap, talar det förhållandet, att ryssarna tydligen ville ha saken med de utländska fångarna avslutad.

På min uppmaning lämnade Supprian härefter en detaljerad redogörelse för sin fångenskap i Wladimir-fängelset:

Den 14 oktober 1948 överfördes Supprian i fångvagn på järnväg från Lefortovskafängelset i Moskva till Wladimir, där han inträffade påföljande dag. Vid denna transport följdes Supprian och R e n s i n g h o f f åt. Vid ankomsten till Wladimir tidigt på morgonen den 15 oktober 1948 fördes Supprian och Rensinghoff till administrationsavdelningen, som låg i ett eget corpus. Omedelbart därefter fördes de till badet och fingo då lämna ifrån sig alla sina civila kläder. Efter att nakna ha passerat duschen, utrustades de med fängelsekläder. De insattes därefter i corpus 3, där Supprian

under sin tid i Wladimir huvudsakligen kom att vistas. Endast under sommaren 1950, då corpus 3 blev renoverat, var Supprian under ca. 5 månaders tid i corpus 1.

Till en början var Supprian och Rensinghoff ensamma i cell 51 i II. Stock i corpus 3 (Supprian tog nu fram sin anteckningsbok, där han detaljerat antecknad, vad han erinrat sig om fängelsetiden, och stödde sig i den fortsatta redogörelsen på dessa anteckningar). En tid senare kom till cellen en ungrare vid namn L a s z l o F i l l e r och två litauer, båda invalider (enbenta), vilka varit antisovjetiska partisaner. Den 27 december 1948 skildes Supprian från Rensinghoff, som stannade kvar i cell 51, medan Supprian kom till cell 23 i I. Stock i samma corpus. Supprian hade då blivit sjuk och kom att ligga i nämnda cell, där alla medfångarna lågo till sängs i olika sjukdomar. Att denna cell användes som sjukavdelning berodde troligen därpå, att sjukhuset var fullbelagt vid tillfället ifråga. Bland de sjuka medfångarna erinrar Supprian sig G e r h a r S t e l t z e r, P ö r t z g e n, O t t o H e s c h från Wien, en japansk diplomat vid namn T a k a h a s i och en rysk jude vid namn A g a t h o f f. Sammanlagt funnos 13 fångar i nämnda cell, men de andras namn kunde Supprian icke erinra sig.

Den 27 mars 1949 överfördes Supprian till cell 45 i II. Stock i corpus 3. Där fanns återigen Steltzer och Hesch och dessutom V o r w e r k, en korean och två japaner samt en man från Litauen. I nämnda cell satt Supprian till sommaren 1949, då han kom till en cell i I. Stock. Cellnumret hade Supprian glömt bort. Där förblev han under en månads tid och kom den 1 december 1949 tillbaka till cell 45. Supprian fick då andra medfångar, bl. a. kunde han erinra sig att Vorwerk och Hesch blivit skilda åt, och Supprian återsåg dem icke på länge. Ungefär vid denna tidpunkt hade i denna cell och de närliggande bäddar insatts ovanpå cellernas hörnsängar, så att 16 fångar kunde inrymmas där. Supprian var i nämnda cell till den 23 april 1950, då han tillsammans med sina medfångar överfördes till corpus 1, eftersom corpus 3 skulle renoveras genomgående.

Den 11 september 1950 återkom Supprian och medfångarna till cell 45, där han förblev till den 27 januari 1951, då han och W a l t e r S m i d flyttades till cell 46 i II. Stock. Endast Supprian och Smid sutto i denna cell till en början. Det tillkom senare förutnämnde polske läkaren Erzler och en georgier vid namn G o g i b e r i d s e. Den senare var en rysk emigrant, som under ca. 18 år levat i Paris och skulle ha gjort sig känd som en stor

motståndare till kommunismen. Han är född omkring 1900. Supprian känner Gogiberidse som en "seriös" människa.

Av von Rehekampff, som numera är bosatt i Darmstadt, har Supprian hört talas om, att Gogiberidse numera skulle vara frigiven. Förmodligen har v. Rehekampff fått denna uppgift i Finland, där han vistades en viss tid, sedan han blivit frigiven från rysk fångenskap. von Rehekampff lär i Finland ha träffat två finska medborgare, som tidigare varit fängslade i Wladimir. Dessa senare skulle tidigare ha tjänstgjort i "Geheimdienst" och torde ha blivit överlämnade till Ryssland av de finska myndigheterna kort efter andra världskrigets slut. Supprian kunde till en början icke erinra sig något av namnen på dessa finnar. Jag räknade då upp ett flertal finska namn, och då jag nämnde namnet B a s t a m o w, stannade Supprian bestämt för detta och förklarade, att så hette en av finnarna. Den andres namn kunde Supprian däremot icke komma på. Det bör nämnas, att jag i detta sammanhang även nämnde M a x i m o f f, men att Supprian icke reagerade för detta namn. Supprian framhöll, att han för sin del tyckte, det var mycket underligt, att finnarna släppts ut från rysk fångenskap, när de sutto inne med många kunskaper, som de inhämtat under fängelsetiden. De hade bl. a. befunnit sig i Workuta.

I cell 46 hade också von Rehekampff och von O e r t z e n vistats (von Oertzen är nu, enligt vad Supprian visste, bosatt i Bonn, men någon närmare adress kunde Supprian icke uppge). Supprian satt kvar i cellen sannolikt till den 1 december 1953, då han överfördes till cell 14 i bottenvåningen, där han vistades endast ca. en månad. I denna cell voro medfångarna general M o h n k e, amiral V o s s Gogiberidse, von Rehekampff, H a e r t e l, Günther M a r t i n s och en japan vid namn H i d e j i T s u k e t s u k a. Den sistnämnde lär den 1 december 1956 ha blivit frigiven och befinner sig nu i Tokio. Före frigivningen var han under tiden juni - december 1956 intagen i Ivanowo, ej långt från Wladimir.

Supprian blev därefter överförd till cell 75 i III. Stock i corpus 3, där han blev kvar till den 15 juni 1955, då han kom till cell 67, som också är belägen i III. Stock. Där blev han kvar till den 16 september 1955, då han flyttades till cell 70 i samma våningsplan. Där befann sig Supprian till frigivningen den 10 oktober 1955. Bland medfångarna från sistnämnda tid nämnde Supprian Mohñke, Haertel, von Rehekampff och Martins samt von Oertzen. Kort före frigivningen öppnades alla dörrar till cellerna, varigenom fångarna kunde gå omkring och träffa varandra inom det egna våningsplanet. Den 10 oktober 1955 anträdde hemresan, varvid de den 11 i samma månad befunno sig i

Moskva för att den 13 oktober 1955 inträffa i lägret i Friedland.

Betr. fängelsevistelsen i Wladimir uppgav Supprian, att det under en lång tid var mycket svårt att få någon förbindelse med fångarna i granncellerna. I många celler hade man på alla möjliga sätt försökt få sådana förbindelser, som i allmänhet misslyckades. Kommunikationerna cellerna emellan hade också försvårats därigenom, att administrationen av allt att döma haft särskilda informatörer utplacerade i de olika cellerna.

Supprian har aldrig befunnit sig i sjukhuset i Wladimir, trots att han vid flera tillfällen varit sjuk. Han känner till, att sjukhuset betraktas som mycket viktigt och vet om, att man där under flera år kunde isolera fångar. Supprian nämnde, att en Fürst D o l g o r u - k o w satt där en längre tid. Denne man, som då var ca. 80 år gammal, är förmodligen numera död. Supprian nämnde vidare, att en sovjetisk ställföreträdande minister vid namn A l e x i P e t r o w i t s c h K l e m e n t s c h u g suttit flera år i Wladimir, dit han troligen kommit år 1952. Supprian förmodade, att han numera var frigiven. Denne man var övertygad kommunist och är det troligen fortfarande. Supprian träffade Klements chug, då de en tid suttit tillsammans i cell 46. Därvid hade Klements chug talat om, att han suttit ca. ett år i corpus 2, strängt isolerad. Corpus 2 var nämligen icke blott sjukhus utan innehöll också isoleringsceller. Supprian hade bildat sig den uppfattningen, att alla ryska fångar i Wladimir efter domen isolerats i corpus 2. På liknande sätt hade Gogiberidse också varit isolerad i flera år. Först därefter fick han komma tillsammans med andra fångar. Detta skulle vara liksom en ynnest.

Om man utgår från det antagandet, att Wallenberg skulle ha befunnit sig i Wladimir, så förmodade Supprian, att han i så fall skulle ha varit insatt i corpus 2. Cellerna där innehålla blott två bäddar och tillhörande promenadgård är avgränsad från det övriga området. Supprian ansåg, att isoleringen i Wladimir är "kolossal". För detta ändamål har man också mycket personal anställd. Supprian menade, att man här kunde tala om en politisk isolator. Som exempel framförde Supprian dessutom, att, då en fånge besökte en läkare, en soldat alltid måste vara närvarande. Läkaren fick ej ensam samtala med den sjuke. Supprian hade varit med om, att det fanns två soldater, när han fördes till läkare - en gick före honom och den andre efter. Först på senare tid (efter våren 1955) inträdde bl. a. den föränd-

ringen, att en fånge besökte läkare med endast en soldat som följeslagare.

I isoleringsavdelningen var endast en fånge åt gången insatt i cellerna, trots att de voro utrustade med två bäddar.

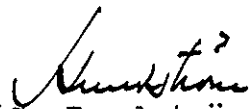
Jag frågade Supprian, om han hört talas om en fånge vid namn H ö c h l i von A s c h. Till detta svarade Supprian, att så ej var fallet. Däremot har han hört talas om de L a t r y, men kunde icke närmare erinra sig, vad han hört om honom. Namnet S c h ö g g e l var obekant för Supprian.

I Wladimir funnos två fångar vid namn Müller. Den ene var Dr. S i e g f r i e d M ü l l e r, den andre en f.d. kommunistisk riksdagsman vid namn C u r t M ü l l e r. Betr. den senare varnade Supprian bestämt för att man skulle taga kontakt med honom i denna sak. Han har troligen fortfarande den ideologiska inställningen ~~betr.~~ ^{för} kommunismen.

Såvitt Supprian känner till, har Gogiberidse icke talat något om, att han suttit tillsammans med Wallenberg. Denne kände till namnet Wallenberg, då det talades om honom då och då i Wladimir, varigenom även Gogiberidse fått vetskap om honom.

På min anmodan gjorde Supprian en del skisser, dels över hela fängelseområdet i Wladimir och dels över corpus 3, vars indelning han ägde närmare kännedom om. Supprian reserverade sig emellertid för att numreringen icke i alla delar var riktig. Han framhöll vidare, att numreringen av cellerna ändrades i september 1950, vilket i någon mån förrycker minnesbilden rörande cellernas numrering.

Hamburg den 5 april 1957

(S. Lundström).

Dagstidningen 67 apr. 1957

W-aktörerna

Ytterst sagt
Codeavslöjandet
nu anmält för JO
Författaren Rudolph Philipsson
fast UO:s uppmärksamhet på den
diskretion inom UD, varigenom
nämndt code i Wallenberg-saken
kom till utomstående (Moskva)
känedom.
Redaktionen och förlaget

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

sjöborgsutredningen

W-aktionen

Stockholm den 8 april 1957.

STOCKHOLM

19

N:o

BIL.

INK. D. N:o

AVD.

GR.

MÅL.

*P.**L**Qu I*

Herr Överdirektör och Fru von Dardel.

Från generalkonsulatet i Berlin har inberättats att ordföranden i Berlins judiska församling Galinski besökt generalkonsulatet och meddelat, att församlingen vid den regelbundet högtidlighållna årsdagen av ghettoupproret i Warszawa den 19 april önskade förläna Raoul Wallenberg det s.k. Heinrich Stahl-priset, vilket uppkallats efter en i koncentrationsläger avliden f.d. judisk församlingsföreståndare för dennes humanitära insatser i Ungern. Vid högtidligheten skall senator Lipschytz, vilken tidigare själv erhållit priset, vara huvudtalare. Herr Galinski betonade uttryckligen, att hedersutmärkelsen för Raoul Wallenberg icke har något politiskt syfte och att inga politiska uttalanden av något slag kommer att göras. Det har föreslagits, att priset jämte diplom skall överlämnas till en representant för generalkonsulatet eller för Raoul Wallenbergs familj.

Med anledning härav får utrikesdepartementet hemställa ^{få del} av ~~om~~ Eder inställning till denna fråga. Det har under hand föreslagits, därest Raoul Wallenbergs släktingar så önska, att priset skulle kunna mottagas av vice presidenten för internationella domstolen i Koblenz Lagergren.

(Leif Belfrage)

Exp. 9.4.57
av

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Telegram

sjöborgsutredningen

11.9.57
policfrån v.
Thulin

Cumish

STOCKHOLM 9.4.57 19		
N:o /	✓ CHIFFER	BIL.
INK. D. N:o		
AVD. P	GR. 2	MÅL. Eu ^I

Svensk
NEW YORK

Primo Den i vitboken om Wallenberg på sid.101 ff nämnde tyske viceamiralen Voss har i mars 1955 för Kumlin uppgivit, att han i fängelset Vladimir sammanträffat med en amerikansk medborgare Cumish. Cumish, vilken för Voss uppgivit sig varit sergeant i amerikanska ockupationsstrupperna i Wien och tillfångatagits 1949, har ävenledes meddelat Voss, att han i Vladimir träffat en svensk medborgare.

Secundo I Department of State's pressrelease den 20 augusti 1955 nr 505 finnes omnämnd en Wilfred C.Cumish, vilken nu lär vara frigiven. Enligt releasen är Cumish' data: "Private, U.S.Army. Serian Numer 14208431. Missing as of March 24, 1948 from Headquarters 7769, Military Intelligence Serial Detachment, Vienna, Austria. Born September 18, 1915, Amesbury, Massachusetts. Next of kin: Mrs. Mary Cumish, 41 Merrimac Street, Amesbury, Massachusetts."

Tertio För Eder strängt förtroliga information: Vi har ett antal utsagor från återvända fångar, som gör att det icke kan uteslutas att Wallenberg omkring 1952-55 kan ha vistats i Vladimir och då sannolikt i fängelsets byggnad corpus II i sjukhusavdelningen.

Quarto Benäget sök utröna om Cumish fortfarande bosatt Amesbury och utfråga honom i så fall om alla detaljer om

Exp. 9/457 kl. 1835/DZ

fängeläbyggnaderna i Vladimir etc. samt om han där samman-
träffat med någon svensk. Wallenbergs namn bör icke nämnas.
Personer som i sovjetrisk fångenskap tidigare uppgivit sig
vara svenskar är: Henry Thomsen, alias Grosheim-Krisko,
Karl-Moritz Leuvenhaupt, von Anderson (Anders), Bulmån (Boman),
Gruenther.

Cabinet

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

ex. 2 till —

~~3~~
~~4~~

Chiffertelegram (Täckord)

Från Berlin

Avsändt den 10/4 1957 kl. 15.33

Inkom den 10/4 1957 kl. 15.25

Utskrivet i 2 ex. Detta är originalet.

Dnr		148	12
Avd.	Gr.	Mål.	
P	61	Ct	
n	2	Sn	I

(Pol.)

11.4.57
Ch. Berlin

En del 12

När kan svar förväntas vårt chiffer nr.5

Svensk

Det s.k. Heinrich Stahl-priset t. Wallenberg

KUNGL.
SVENSKA BESKICKNINGEN

pressnotis ang. Raoul
Wallenberg.

Nr. 66

HP 1

1074 ✓
11 bil.

Sorcutym

INK. UTRIKES DEP.		
D. N:o 19 166		
10 APR. 1957		
AVD.	GR.	MÅL.
P	2	En

Beskickningen i Djakarta har härmed äran insända
en i "Indonesian Observer" den 4 april 1957. publicerad ar-
tikel rörande Raoul Wallenberg.

Djakarta den 4 april 1957.

Utrikesdepartementets Pressbyrå,
Stockholm.

P2 Rec L

Case Of Missing Diplomat Years Old Disappearance Of Swedish Legation Secretary Still Unclear

By Thomas Harris,

Stockholm

Sweden is to re-open the "case of the missing diplomat" who, according to a Soviet memorandum, died unknown to the Soviet Government in the Ljubianka prison in Moscow while the private prisoner of a Cabinet Minister since executed.

Such an explanation of the eleven-year-old disappearance of Mr. Raoul Wallenberg, is "difficult to believe," the Swedish Government has told Moscow in a diplomatic note. Mr. Wallenberg's family, using less diplomatic language, have publicly accused the Soviet Government of lying.

They believe that Raoul is still alive and hidden away in some Soviet prison camp. Now they are collecting fresh evidence to try to prove their case and shift the Soviet Government from its official standpoint that nothing more is, or can be, known about the case.

Mr. Wallenberg, who was serving as a diplomatic secretary in the Swedish Legation in Budapest, disappeared when the Red Army patrols captured the city in January 1945. Local witnesses said that he had been arrested by Red Army patrols on a trumped up charge of espionage. These patrols had disregarded his diplomatic status which, under international law and custom, gives all diplomats immunity from arrest in the country to which they are accredited.

Until February of this year, the Soviet Government denied all knowledge of Mr. Wallenberg's whereabouts, although Sweden had suggested in 30 different remarches that he was Soviet prisoner.

In August 1947, Mr. Andrei Vyshinsky, the Soviet Deputy Foreign Minister at that time, gave Sweden a solemn, personal assurance that Mr. Wallenberg was not in the Soviet Union.

Then, in February, 1957, the Soviet Government passed to Sweden a memorandum in which it was stated that on July 17, 1947, some five weeks before Mr. Vyshinsky gave assurance, Mr. Wallenberg had died late at night in the Ljubianka prison in Moscow.

The Chief Medical Officer of the Ljubianka prison, Colonel A.L. Smoltsov, had diagnosed the cause of death as a clot of blood in the heart. To confirm his diagnosis, he suggested a post mortem exami-

nation and had asked the Soviet Minister of Security at that time, Mr. Abakumov, to appoint a doctor to carry it out.

Mr. Abakumov gave orders that no post mortem examination be made and that the body be cremated.

No Further Information

These facts, the memorandum said, had been revealed in a report on Mr. Wallenberg's death made by Colonel Smoltsov to Mr. Abakumov. The report had been found in the Ljubianka archives. No further information is obtainable, it was stated, because Colonel Smoltsov has died and Mr. Abakumov has been executed.

The memorandum was delivered to Sweden after her Prime Minister, Mr. Tage Erlander, had personally handed a dossier to Mr. Nikita Khrushchev and Marshal Bulganin during his official visit to the Soviet Union last April.

The dossier was the sworn testimony of 19 witnesses of different nationalities who had either seen Wallenberg in Moscow prison or talked with him from contiguous cells in the "rapping" language used by captives in Soviet prison. The prisoners number the letters of the alphabet — one rap means "a", two raps mean "b" and so on.

Mr. Erlander and later, the Swedish Ambassador in Moscow, Mr. Rolf Sohlman, insisted that the Soviet Government act on this evidence. It was in implementing their request that the Smoltsov report was found in the Ljubianka archives, the Soviet Government stated in its memorandum.

Public Statement

Now, the Wallenberg Committee, a group of influential citizens, officials and members of the missing diplomat's family have issued a public statement that they have already contacted new witnesses who can testify that Mr. Wallenberg was alive after July 17, 1947.

"We attach no more importance to the Moscow Government's explanation of his death than to its earlier denials of his captivity", they said. The Swedish newspapers, including the cautious pro-Government "Morgon-Tidningen", have all carried leading articles insisting that the Soviet Government must

own communist regime in Swedish eyes without escaping responsibility for Mr. Wallenberg's fate.

Even if the Soviet Secret Service is able to act so automatically (the note said) that it can imprison a neutral country's diplomatic official and keep him in captivity for two and a half years without reporting it to the Soviet Government or to the Soviet Foreign Ministry, the Soviet Government cannot disclaim responsibility for this state of affairs.

The liberal newspaper, "Dagens Nyheter", commented in a leading article voicing the national indignation and sorrow: "The Soviet Government in trying to shift responsibility for Wallen-

The Chief Medical Officer of the Ljubianka prison, Colonel A.L. Smoltsov, had diagnosed the cause of death as a clot of blood in the heart. To confirm his diagnosis, he suggested a post mortem exami-

"We attach no more importance to the Moscow Government's explanation of his death than to its earlier denials of his captivity", they said. The Swedish newspapers, including the cautious pro-Government "Morgon-Tidningen", have all carried leading articles insisting that the Soviet Government must either produce more evidence of Mr Wallenberg's death or, if he is still alive, disclose his whereabouts immediately.

All papers have also carried an interview with his mother who repeats: "I know my son is still alive".

The Swedes now hope that, faced with the new evidence which they are now collecting the Soviet Government will make new disclosures. If it fails to do so, it will, as the Swedish diplomatic note made clear, have discredited its

foreign Ministry, the Soviet Government cannot disclaim responsibility for this state of affairs".

The liberal newspaper, "Dagens Nyheter", commented in a leading article voicing the national indignation and sorrow: "The Soviet Government in trying to shift responsibility for Wallenberg's fate from itself to its Security Services is only demonstrating the tyranny of its own regime." (Reuter).

— The World Veterans Federation which has more than 19 million members in 35 countries, is holding its first Asian and Far Eastern regional conference in Geneva as from yesterday.

(Reuter).

Moskva den 6 april 1956.

Förtroligt.P. Belikow-Böttcher
om R. Wallenberg.

HP 39

Italiener ✓
Tamvelius ✓

432

10.4		1957
Avd.	Gt.	Mål
HP	39	J / spec.

Broder,

Felix Italiener, jfr handbrev Petri-Belfrage 10 september 1956, har vid ett av sina besök å beskickningen härförleden uppgivit att en honom bekant f.d. medfänge, tyske medborgaren Paul Belikow-Böttcher, skulle ha vittnesmål att lämna rörande Raoul Wallenberg. Jag nämnde Italienerns uttalande för den kollega på tyska ambassaden som handlägger repatrieringsärenden. Denne konstaterade, att Belikow-Böttcher vore beskickningen bekant. Han vore bosatt i Kalinin och avlade alltsomoftast besök å beskickningen. Vid hans nästa besök skulle jag beredas tillfälle höra honom. Min kollega ville emellertid understryka, att man att döma av gjorda erfarenheter borde taga Belikows uttalanden med stor reservation.

I går hade jag tillfälle till ett samtal med Belikow. Denne uppgav sig vara född 1916 i Hagen, Westfahlen till yrket textilarbetare. Han hade arresterats av ryssarna i Leipzig i maj 1947 och dömts för spioneri till 25 års straffarbete. Han hade numera frigivits efter att ha avtjänat straff i olika fångläger, huvudsakligen i Inta-området. Han hade fått ena ögat utslaget vid misshandel. Belikow återopade närmare bekantskap med Tamvelius. I övrigt hade han under sin strafftid blott träffat en svensk, nämligen "Paul eller Raoul Wallenberg". Med denne hade han sammanträffat i Inta, läger nr 5, i augusti eller september 1948, där han och W. varit intagna tillsammans på sjukstugan i omkring 14 dagar. Därefter hade W. avförts

Sekreteraren G. L o r e n t z o n,
Utrikesdepartementet.

Tamvelius: Inta nr. 5, hösten 1947

ensam till okänd ort. I sjukstugan hade funnits ett 70-tal patienter. Belikow och Wallenberg hade legat så nära varandra att de kunnat samtala. W. hade varit svårt undernörd men i övrigt efter förhållandena vid god hälsa. Han vore "hoch und stark gebaut". Han hade berättat att han tillhörde en rik svensk familj, blivit tillfångatagen i Budapest och suttit fängslad i Moskva. Han hade misshandlats under förhör. B. nämnde ingenting om att W. sagt sig vara diplomat.

Mitt allmänna intryck av samtalet med Belikow överensstämmer i stort sett med min tyske kollegas. B:s uttalanden bar viss prägel av efterhandskonstruktion. Hans tvekan rörande W:s förnamn verkade inte riktigt äkta. Så känt som W:s namn numera måste vara i fångkretsar, förefaller en sådan tvekan hos en man som träffat W. svårförklarlig. Att B. själv heter Paul borde dessutom ha varit stöd för minnet.

Ehuru jag själv ej skulle vilja tillskriva Belikows vittnesmål något värde, har jag ändock velat rutinmässigt inrapportera samtalet med honom. En närmare uppfattning om Belikows allmänna tillförlitlighet torde bäst nås genom ett samtal med Tamvelius, om vilken B. tycktes ha en mycket fördelaktig uppfattning.

En tilläggs
W. Wachtmeister
W. Wachtmeister.

11. 4. 57
Ch. till Canberra

Wien den 8 april 1957.

R 18.

1 bil.

Strängt förtroligt.

182

11. 4. 57 a+b till
Thulin (H-s kl)
erj Hichens Bergström
Exp 23/4 57

Scheuer ✓

10.4		182
Avd.	Gr.	Mål
P	2	En I

Broder,

Då alla andra försök misslyckats att identifiera den österrikare, Otto S c h e u e r, som skulle ha suttit fängslad tillsammans med Wallenberg, frågade jag för någon tid sedan på vinst och förlust statssekreterare Stephani personligen, om han kunde giva oss någon hjälp i ärendet med hänsyn till att så många förutvarande medlemmar av Abwehr numera äro anställda i försvarsministeriet.

Stephani har med anledning härav låtit verkställa en synnerligen grundlig undersökning, varvid man - då några upplysningar om en Abwehr-man Scheuer icke kunde återfinnas - bl.a. genomgått det centrala polisregistret, äldre handelsregister över bokhandlare och radiohandlare samt förteckningarna över lärare vid Wiens universitet. Resultatet av efterforskningarna har sammanfattats i närslutna promemoria, som Stephani i dag överlämnade till mig.

Såsom därav framgår, har man funnit en dr Oskar Scheuer, som före kriget var delägare i en bokhandel på Schottengasse. Han var visserligen icke lärare i germansk filologi utan läkare, men det är ju ändå icke alldeles utslutet, att han är identisk med Otto Scheuers fader. Han fördes såsom jude tillsammans med sin maka 1941 till koncentrationslägret i Litzmannstadt, där han avlivades.

Oskar Scheuer hade två döttrar, vilka båda flyttat till

Bitr. Avdelningschefen P.R. Hichens Bergström,
Utrikesdepartementet.

667

Australien. Adressen till den ena av dem, vilken är gift med en köpman, lämnas i promemorian. Däremot har man icke kunnat utröna, huruvida Oskar Scheuer hade någon son, men härom bör naturligtvis döttrarna kunna giva upplysning.

I promemorian konstateras slutligen, att någon ingenjör, radioingenjör eller radiohandlare vid namn Otto Scheuer eller liknande icke återfinnes i något polisregister i Wien från 1930 och framåt. Vidare har ingen professor med namnet Scheuer förekommit vid universitetet i Wien.

Skulle det uppslag, som vi här genom försvarsministeriet fått, icke leda till positivt resultat, torde alla möjligheter att här uppspåra Otto Scheuer vara uttömda. Jag vill tillägga, att det enligt Stephani icke var otänkbart, att en jude fick tjänstgöra i Abwehr.

Sven Allard
Sven Allard
Sven Allard

P 2 Sec 1

Ein

Dr. S c h e u e r Oskar Franz Israel (nicht Otto),
Facharzt (Internist),
geb. 1.12.1876 Znaim (CSR),
österr.Staatsangehöriger,
ev. AB. verh. mit Emma Caroline Sara, geb.Fraenzel (geb.14.9.
1882),

war zuletzt vom 7.2.1930 - 28.10.1941 in Wien I., Vorlaufstrasse 5,
Stiege 1/2/4, polizeilich gemeldet.

Vorwohnung: Wien 3., Daponteg.12/1/16/17. (bis 1908 zurück).

Laut amtlicher Abmeldung vom 28.10.1941 wurde er mit seiner
Gattin als "Jude" bei einer Polenaktion nach Litzmannstadt ver-
bracht.

Aus einem Landesgremium der Buchhändler in Wien 4., Schwarzen-
bergplatz 11 (U 41-063) erliegenden Schreiben dieses Dr.Oskar
S c h e u e r aus dem Jahre 1937 geht hervor, dass der Genannte
vom 21.6.1912 - 10.4.1928 Mitbesitzer der "Eduard Beyer's Nachfol-
ger, Buchhandlung und Antiquariat Ges.m.b.H., Wien 1., Schotten-
gasse 7 etabl." gewesen war und beabsichtige, eine Buchhandlung
in Wien 7., Zitterhoferg.8, zu erwerben.

Bis zum Jahre 1908 (weiter zurückreichende Unterlagen fehlen)
waren in Wien 3., Daponteg.12/1/16/17 folgende Töchter des Genann-
ten pol.gemeldet:

Hildegard Gabrielle S c h e u e r,
geb. 9.11.1911, österr.StA.,

Lotte Marie S c h e u e r, Studentin phil.,
geb. 24.3.1913, österr. StA.,

Lotte Marie S c h e u e r wurde mit 23.11.1938 als über London
nach Australien verzogen abgemeldet.

Hildegard Gabrielle S c h e u e r hat sich am 18.4.1936
mit dem

Kaufmann Emil S c h e n k,
geb. 6.3.1902, Wien,
österr. StA.,

verehelicht und war zuletzt mit ihrer Familie in Wien 8., Josef-
städterstr.44/4 pol.gemeldet. Im Juni 1947 wurde sie als nach

S y d n e y, G.P.O. Box 5056,
N.S.W., Australien,

668

mit Gatten und Sohn Gustav (geb. 29.6.1938) verzogen pol.
abgemeldet.

Ihre Schwägerin

S c h e n k Maria,
Vertragsbedienstete des Bundesstrombauamtes,
Wien 3., Hetzg.2 (U 19-5-30, Kl.327),

konnte nicht angeben, ob die Familie S c h e u e r noch einen
Sohn hatte. Sie verweist diesbezüglich auf ihre Schwägerin in
Australien.

Ein Otto S c h e u e r oder ähnlich wie:

Scheurer, Schener, Schöner, Scheier, Schauer u.a.,
Ingenieur, Radioingenieur, Radiohändler od. ähnliches,
war bis zum Jahre 1930 zurückreichend niemals in Wien pol.gem.

Auch in den bis zum Jahre 1860 zurückgehenden Archiv-
untörlagen der Universität Wien konnte ein ordentlicher oder
ausserordentlicher Professor namens S c h e u e r oder ähn-
lich nicht festgestellt werden.

-----000-----

(17-21)
KUNGL.
SVENSKA BESKICKNINGEN

med album

10/4V
Wien den 9 april 1957.

Strängt förtroligt. bil.u.s.o.

R 18.

Broder,

Under särskilt omslag insändes med dagens kurir tvenne album och fyra anteckningsblock med porträtteckningar utförda av Jaques Rossi. Mermelstein hade intet att invända mot att överlämna dem till oss. Då han hoppades att inom kort få emigrationsvisering till Canada, vill han inte gärna behålla albumen utan föreslår, att de förvaras på denna beskickning. När Rossi återvänder, skulle vi därigenom dessutom ha ett lockbete för honom att uppsöka oss.

Jag vill påpeka, att Mermelstein träffade Rossi i Alexandrovsk redan i augusti 1951 och att Rossi således icke i Narilsk kan ha träffat de svenska flygarna. Mermelstein tror att Rossi överförts från Narilsk till Alexandrovsk 1949 eller 1950.

Mermelstein var för egen del övertygad om att alla Rossis teckningar härstammade från Narilsk, enär han vistats där i många år och sedan han kom till fängelset icke hade någon möjlighet att skaffa papper. Det visar sig emellertid, att en av anteckningsböckerna är daterad i december 1953 och tydligen därför gjord i fängelset. Många av bilderna i albumen äro å andra sidan daterade från åren 1944 - 1946.

Rossi har i brev till Mermelstein meddelat, att han numera är frigiven och bor i Samarkand, där han är anställd som översättare hos en forskningsinstitution. Han har ännu icke lyckats utverka sovjetrisk utresevisering. Han antydde

Herr Förste Sekreteraren G. Lorentzon,
Utrikesdepartementet.

emellertid, att han under hänvisning till att hans syskon
äro bosatta i Polen avsåg att söka utresetillstånd till sist-
nämnda land. Därifrån trodde han sig relativt lätt kunna få
tillstånd att resa vidare till Västeuropa under åberopande av
sin franska börd. Rossi känner även Török och torde komma att
sätta sig i förbindelse med denne, om Mermelstein avrest till
Canada.

Sin tillgivne

Erik Braunerhielm

Erik Braunerhielm

KUNGL.
SVENSKA AMBASSADEN

Sten Lundström

14/4 ✓
Bonn den 10 april 1957.

Strängt förtroligt

6 bil.

4/ Vladimir skisserna;
"Vladimir-pärmen"

11.9.57

arb. t.

Familj (H-spl)

4/ Michels Bergström

Exp. 23/4-57

R. 2.
Broder,

Jag har haft tillfälle att samtala med general de Angelis i Hannover och köpmannen Heinrich Biermann i Barnstorf i enlighet med den färdplan varom vi kommit överens. PM över samtal med dem bifogas jämte av Biermann upprättade skisser från Lefortowskaja och Wladimir.

Vid samtalet med de Angelis nämnde denne, att ingenjör Bretthauer, som bor i Essen, varit en relativt god iakttagare och möjligen skulle kunna lämna för oss intressanta upplysningar. Med anledning härav besökte jag också honom. Hans uppgifter har intagits i en PM som också bifogas tillsammans med av honom upprättad skiss över Wladimir.

De lämnade berättelserna innehåller tyvärr ej något av direkt positivt värde men torde dock i viss mån belysa betingelserna i Wladimir.

Av Biermann fick jag vidare veta, att ten Hompel numera är bosatt i Hamburg 20 under adress Eppendorfer Weg 274, varför han får anstå tills jag på nytt vänder norrut.

Vidare sökte jag i Solingen bankdirektören Joachim Hans von Hinkeldey. Han hyr nu en våning där under adress Elisenstrasse 7, men är under vardagarna i tjänstgöring vid Rhein-Ruhr-Bank i Gütesloh, varför jag ej kom i kontakt med

Sekreteraren G. Lorentzon
Utrikesdepartementet
S t o c k h o l m

honom. Jag lyckades dock inhämta, att brodern, f.d. majoren Heinz-Helmut von Hinkelday numera vistas i USA.

Dessutom har jag sökt Arnold Döring i Wipperfurth. Enligt Meldeamt där har han emellertid flyttat till Dassel (Kreis Einbeck) under adress Oberes Tor 310. Besöket hos honom får därför anstå tills jag kommer i trakten av Göttingen.

Den tidningsartikel, som Bretthauer omtalat i sin berättelse, återfinns i Der Spiegel nr 5 för 1957 på sidan 30. Som orientering i saken bifogas nämnda tidning. Med hänvisning till vad Supprian tidigare yttrat om Kurt Müller hemställer jag, att få besked om jag skall uppsöka honom eller icke. För det fall positivt besked lämnas på denna punkt är ambassaden i Bonn intresserad av att i förväg erhålla uppgift därom.

På vägen till Bonn har jag ej helt följt den preliminära färdplanen, beroende på att jag från Essen var i telefonförbindelse med Leifland i Bonn, och då fick veta, att uppgifter av visst intresse för mitt arbete helt nyligen inhämtats av honom. Beträffande detta hänvisar jag till de PM som Leifland insänt rörande samtal med von Rehekampff och Mülle. Då Leifland har synnerligen god kontakt med dem synes eventuella ytterligare besök hos dem böra företagas av honom.

Under de närmaste dagarna kommer jag att med utgångspunkt från Bonn besöka närliggande orter enligt färdplanen såsom Aachen, Köln, Krefeld och Bad Godesberg. I Bad Godesberg har von Oertzen f.n. sin bostad under adress Wulkenstrasse 45.

De väntade uppgifterna från Suchdienst varom jag meddelade i mitt handbrev till Dig av den 3 april 1957 har ännu ej anlänt men jag hoppas få dem medan jag ännu är kvar här.

Med hjärtliga hälsningar

Din tillgivne

Sten Lundström

(S. Lundström)

*Manfred
v. Hombold (utdel)*

Strängt förtroligt.

P. M.

angående samtal med tyske medborgaren generalen (a.D.) Maximilian de Angelis, född den 2.10.1889, hållet i hans bostad i Hannover, Ellernstrasse 21, telefon 26312, lördagen den 6 april 1957.

Efter att en tid ha befunnit sig i jugoslavisk fångenskap, blev de Angelis i mars 1949 överlämnad till Sovjetunionen, där han i Moskva först blev insatt i Ljubljanskajafängelset och därefter i Lefortovskaja- och Butyrskajafängelserna. I februari 1952 blev de Angelis dömd till 25 års fängelse. Efter domen fördes han till Wladimir för att avtjäna straffet.

de Angelis har på senaste tiden vinnlagt sig om att så mycket som möjligt söka glömma fängelsetiden. Han sade sig därför ej kunna lämna detaljerade uppgifter angående de celler, där han suttit, och de medfångar han under olika tidsperioder haft.

Enligt de Angelis uppfattning fanns i Wladimir tre olika corpus och dessutom ett sjukhus. Han satt hela tiden i samma corpus, vilket han tror hade beteckningen corpus II. (Under mitt samtal med de Angelis fick jag den bestämda uppfattningen att han med nämnda corpus avser den fängelsebyggnad, som andra återkomna krigsfångar givit beteckningen corpus III.) I denna fängelsebyggnad satt de Angelis i troligen fyra olika celler, som var för sig var belägna i husets fyra olika våningsplan.

Bland sina medfångar nämnde de Angelis tyske medborgaren arkitekten Karl K o S c h, numera bosatt i München, Buschingstr. 11/3, med vilken han suttit lång tid

tillsammans. Kosch hade i motsats till de Angelis lagt sig vinn om att taga reda på så många uppgifter som möjligt om medfångarna. Tyske medborgaren B r e t t h a u e r hade de Angelis vidare haft som medfånge under relativt lång tid. Också han torde känna till förhållandena i Wladimir relativt bra.

I de celler i Wladimir, där de Angelis var insatt, hade samtidigt vistats i allmänhet mellan 8 - 10 fångar samtidigt. Bevakningen var mycket sträng så att fångarna i de olika cellerna var hårt avgränsade från varandra. Ändock fanns det medel och vägar som gjorde att det gick att få reda på vilka som för övrigt vistades i fängelset. Såsom bidragande till sådan upplysning angav de Angelis den ofta förekommande överflyttningen av fångar från en cell till en annan. Vidare spreds uppgifter om fångar genom undagömda meddelanden och knackningsförbindelser.

På fråga förklarade de Angelis, att han ej alls under sin ryska fängelsetid träffat eller hört talas om någon svensk fånge.

Först helt nyligen har de Angelis i tyska tidningar läst om en svensk medborgare, som i samband med krigsslutet blivit häktad i Budapest och förd till rysk fångenskap. För övrigt kände de Angelis ej till något i denna sak.

de Angelis var ej vid något tillfälle intagen på sjukhuset i Wladimir. Han har dock varit inne i denna byggnad i samband med att han besökt en tandläkare, som hade sin mottagning i översta etaget.

Då någon blev svårt sjuk, blev denne förd till sjukhuset, där tvåmansceller fanns. Blev någon så svårt sjuk, att han var nära att dö, lämnades denne alltid ensam i en cell. de Angelis har aldrig hört talas om att någon fånge varit i tillfälle att vara vittne till en medfånges död. Av denna anledning har det i många fall varit svårt att med bestämdhet avgöra vilka som avlidit under fångenskapen. Som ett

exempel härpå ville de Angelis anföras marschalk von Kleist. Beträffande dennes död hade de Angelis långt efter det dödsfallet måste ha inträffat, läst därom i en östtysk tidning, som fanns i fängelset.

I allmänhet var de ryska tidningar, som för fångarna fanns tillgängliga i fängelset cirka två månader gamla. Först under senare delen av vistelsen i Wladimir kom tidningarna snabbare till fångarna, som då även kunde få läsa östtyska tidningar.

På fråga om de Angelis kände en österrikare vid namn Dr. M a n f r e d, förklarade han, att han en längre tid suttit tillsammans med honom i Wladimir. Före tillfångatagandet hade Manfred varit advokat i Wien och utfört vissa tjänster åt ryssarna i samband med deras ockupation av Österrike. Under vistelsen i Wladimir tog de Angelis och många medfångar med honom i möjligaste mån avstånd från Manfred och lyckades med att få honom till en annan cell.

Jag frågade vidare de Angelis om han kände någon tysk major vid namn w o n H i n k e l d a y, vilket bekräftades. Med honom hade de Angelis under senare delen av vistelsen i Wladimir suttit tillsammans. von Hinkelday hade namn om sig att vara en god iakttagare.

de Angelis kände ej till några fångar vid namn C r e t n i k eller w o n B ö c h e n h o f f.

Bonn den 10 april 1957.

(S. Lundström)

Strängt personligt.

P. M.

angående samtal med tyske medborgaren köpmannen Heinrich Biermann, född 1909, hållet i hans bostad i Barntorf, Kreis Grafschaft Diepholz, Langestrasse 102, lördagen den 6 april 1957.

I samband med andra världskrigets slut tjänstgjorde Biermann som personlig referent hos tyske ministern i Sofia Dr. B e c h e r l e. Då Biermann i slutet av september 1944 tillfångatogs, fördes han till Moskva, där han i Lefortovskajafängelset insattes i en sjukcell (numreringar kan han ej längre minnas) belägen i den centrala utbyggnaden i II. Stock tillsammans med en tysk överste vid namn v o n H ö l s e n. Till cellen fördes även en annan tysk medborgare vid namn M o e d e r, som senare avlidit troligen i Wladimir. von Hölsen har frisläppts från fångenskapen och bor troligen i tyska östzonen, där han i varje fall har sin familj.

Beträffande var han varit placerad i olika celler i Lefortovskaja hänvisade Biermann för övrigt till en skiss, som han under samtalets gång gjorde upp.

I förstnämnda cell satt Biermann t.o.m. slutet av 1944. Därefter flyttades han tillsammans med sina cellkamrater till en cell i II. Stock, där de satt under åren 1945 - 1947.

Biermann blev i januari 1948 uttagen från sistnämnda cell och insatt i en annan i bottenvåningen, varefter han under tiden februari-april 1948 satt i en hörncell i II. Stock, där han som medfånge fick överstelöjtnant v o n S t r a n s k y. Biermann höll det för möjligt att von Stransky på den tiden berättat om en svensk som varit fånge i

Lefortowskaja. Biermann kunde ej säkert erinra sig svenskens namn, men detta hade troligen börjat med Wallen-.... I sammanhanget ville Biermann framhålla, att svenskens namn ofta förväxlats med namnet *W a l l e n s t e i n*, som även befunnit sig i Lefortowskaja. Några närmare detaljer angående vad som nämnts om svensken kunde Biermann ej komma ihåg.

I april 1948 kom ungerske militärattachén i Sofia, överste (?) *S ö k e* (?) till den cell, där Biermann och von Stransky redan satt. Biermann är säker på att denne ej haft något att berätta om svensken. De flyttades där-
efter till en cell i 2. Stock i en sidoflygel, där de var kvar till augusti 1948. Då togs Biermann ut från cellen och fördes upp i 3. Stock, där han under åtta dagar fick sitta tillsammans med två ryssar. Dessa talade om för Biermann, att *S c h e i l h o r n* åtta dagar tidigare suttit i cellen och i samband därmed blivit dömd till 25 års straff.

Sedan Biermann fått sin dom kom han med en transport till Wladimir. Santidigt fördes dit sex andra tyskar. Dessa var: siste polispresidenten i Berlin, *G ö h n u m* (såvitt Biermann vet ej återkommen); polisöverstelöjtnanten *H a m m e r s c h m i d t* från Berlin (ej heller återkommen enligt Biermann); en folktysk från Rumänien, vars namn Biermann glömt bort och som senare avlidit; tyske generalkonsuln i Bucarest friherre *v o n G r e g o r y*, som under fångenskapen blev svårt sjuk i kräfta och ej återkommit; överste *D i e t l*, om vilken officiellt tillkännagivits att han dött i Wladimir; samt en tysk medborgare vid namn *B ö h m*. (nu bosatt i trakten av Neuwied vid Rhen). Den sistnämnde var ej sedd med blida ögon av medfångarna, enär det framgick, att han hade något med ryssarna att göra. Böhm trodde sig veta det mesta av vad som föregick i fängelset.

I Wladimir blev Biermann insatt i corpus III. Ock-

så över fängelsebyggnaderna i Wladimir gjorde Biermann under samtalet upp skisser.

Han satt såvitt han kunde erinra sig hela tiden i corpus III. Under uppehållet där kom han att sitta i många olika celler, men han kunde ej komma ihåg cellernas nummer.

Biermann kunde inte erinra sig att någon svensk blivit nämnd i Wladimir.

Stärke lär emellertid ha talat om en skandinav, men denne var såvitt Biermann kunde minnas norrman (dock utrustad med svenskt pass) och tidigare insatt i Lefortovskaja. Även von Strānsky lär ha suttit tillsammans med denne norrman.

Bland medfångarna i Wladimir nämnde Biermann vidare tre finnar. Dessa var M a x i m o f f och B a s t a m o f f samt ytterligare en man, vars namn Biermann glömt. Biermann hade under någon tid delat cell med Bastamoff.

I samband med frigivningen fick Biermann reda på att österrikaren J a n s c y och tysken R e u s c h k e suttit flera år i ensamcell i corpus II:s bottenvåning. I nämnda byggnad, där sjukhuset var beläget, hade Biermann aldrig varit.

Det är Biermanns uppfattning att det i nämnda ensamceller gick att isolera fångar i åratal utan att någon uppgift härom behövde komma ut.

Biermann räknade vidare upp följande medfångar från Wladimir:

Major Ernst Wilhelm K e i t e l,
 Dr. V o r w e r k,
 N u s c h k e (nu i tjänst i Neapel),
 S t r e c h e n b a c h,
 H i e s b e r g e r, österrikare från Kreuz (?),
 Walter S c h m i d t,
 Dr. M o h r m a n n (nu tysk minister i Bogota)
 överste T a r b u k, österrikare (nu i Wien),
 överstelöjtnant T a r b u k, österrikare (nu i Linz).

Dessa har Biermann varit tillsammans med huvudsakligen i corpus III:s bottenvåning, 2. och 3. Stock. Enligt Biermanns uppfattning utgjordes 1. Stock huvudsakligen av en kvinnoavdelning.

Under cirka 12 månader tiden 1949 - 1950 var bottenvåningen i corpus III ej belagd.

Corpus III undergick sommaren 1950 en reparation, som varade cirka 6 månader.

Jag förde därefter namnet S c h ö g g e l på tal. Om denne framhöll Biermann, att han betraktades som en otvivelaktig person och cellspion, vars uppgiften man fick ta med viss reservation.

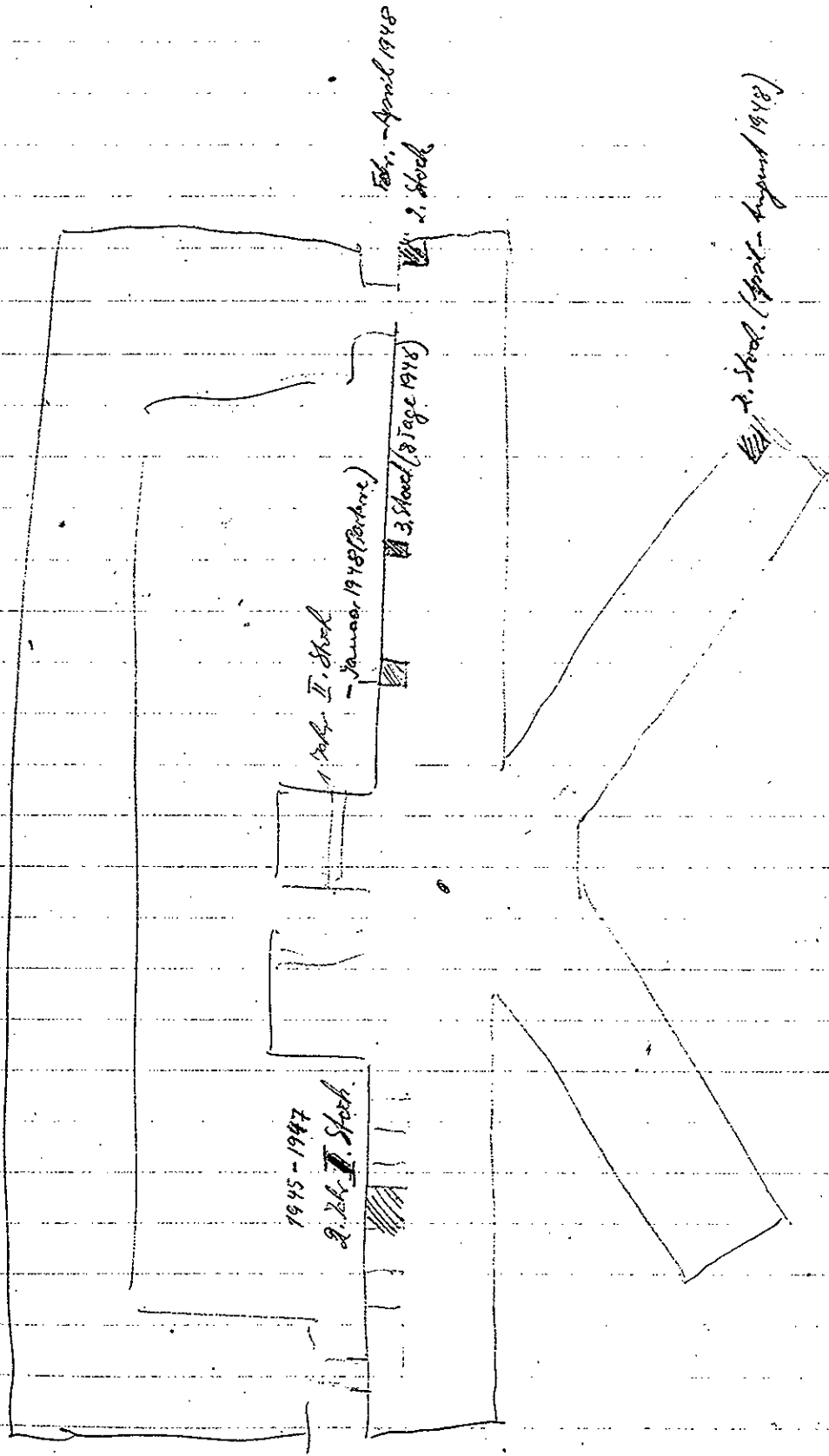
På fråga om det fanns några georgier i Wladimir förklarade Biermann, att han lärt känna en sådan man där. Det var P a t a r i d s e, en ordentlig men dock något kolerisk man, som varit socialdemokrat och som 1920 emigrerat till Turkiet. Biermann hade vidare hört talas om men aldrig suttit tillsammans med G o g u b e r i d s e jämte ytterligare en georgier, vars namn Biermann ej kunde komma ihåg. De hade alla namn om sig att vara tillförlitliga.

I Wladimir fanns vidare två armenier, nämligen T e w - A r u t i n i a n (som varit i Sofia) och professor D e v i d i a n (som varit lärare i en skola i Bucarest).

Biermann framhöll slutligen som sin personliga uppfattning, att han ej kunde se någon anledning till att ryssarna ej skulle frigiva en svensk medborgare, om någon sådan numera vore i rysk fångenskap.

Bonn den 9 april 1957.

(S. Lundström)

Skiss upprättad av
Heinrich Biermann
Över Lefortovskaja

Strängt förtroligt.

P. M.

angående samtal med tyske medborgaren Dipl.ing. (Korvettenkapitän a.D.) Eduard Bretthauer, f. 1890, hållet i hans bostad i Essen-Stadtwald, Sunderholz 120, telefon 41676, måndagen den 8 april 1957.

I början av september 1944 blev Bretthauer, som då tjänstgjorde vid den tyska beskickningen i Bucarest såsom sambandsofficer rörande marina frågor, tillfångatagen av ryska myndigheter och tillsammans med andra legationstjänstemän fördd med flyg till Moskva. Under denna resa var Bretthauer i sällskap med minister Cludius och hans hustru, Dr. Stelzer och dennes hustru, överste Dietl, överstelöjtnant von Oertzen, tre Sonderführer, nämligen kapten ten Hompel, Rensinghoff och Landwehr von Pragenau, handelsattachén Dr. Vorwerk samt socialattachén Langer (numera bostatt i Düsseldorf).

Efter ankomsten till Moskva blev Bretthauer fördd till Lefortovskajafängelset och insatt i cell 141, belägen i 3:e våningen. Som cellkamrat fick han Dr. Vorwerk. Senare kom tyske medborgaren Wittera till denna cell. I juni 1948 överflyttades Bretthauer och hans cellkamrater till cell 124 i samma våningsplan, där de satt i cirka 3 månader. Därefter blev Bretthauer dömd till 25 års fängelse och blev i samband med domen insatt i ensamcell (nr. 107), belägen i den centrala utbyggnaden likaså i 3:e våningen.

Under vistelsen i Lefortovskajafängelset hörde Bretthauer ej vid något tillfälle talas om att någon svensk medbor-

gare skulle finnas där.

Efter det att Bretthauer suttit ungefär en månad i cell 107 blev han förd till Wladimir-fängelset, där han hölls kvar till hösten 1955, då han frigavs och fick återvända till Västtyskland.

Bretthauer kom under vistelsen i Wladimir att vara insatt huvudsakligen i corpus III, där han i nämnda byggnad suttit i cirka 15 olika celler i samtliga våningsplan under olika tidsperioder. I Wladimir tillämpades - såvitt Bretthauer angick - det systemet, att han och hans cellkamrater i medeltal två gånger per år fick byta cell. Med ungefär samma intensitet fick han nya cellkamrater.

Bretthauer kunde numera ej i detalj erinra sig numren på de olika celler han suttit i under vistelsen i Wladimir och ej heller lämna någon utförlig redogörelse för vilka hans cellkamrater varit under olika tidsperioder.

På fråga angående i vilka fängelsebyggnader i Wladimir Bretthauer varit insatt i, förklarade han, att han befunnit sig i corpus I, II och III. I corpus I hölls han fängslad cirka ett halvår 1951 i samband med reparation av corpus III.

Rörande sin vistelse i corpus II bad jag Bretthauer att så utförligt han över huvud taget kunde komma ihåg något därom relatera detaljer därifrån. Han ritade då en skiss, där han beträffande corpus II ritat in den ungefärliga cellindelningen i bottenvåningen. På den sida, där ingången var belägen, fanns cirka 10 sjukceller fördelade på ömse ingången. På den motsatta sidan fanns ungefär lika många "mystiska" celler. Dessa användes ej som sjukceller, utan där insattes fångar, som hölls utomordentligt strängt isolerade.

Beträffande lokaliteterna i corpus II förklarade Bretthauer vidare, att mellan bottenvåningen och I. Stock var ett öppet schakt. En trappa förde från korridören i bottenvåningen upp till I. Stock. Utanför cellerna i I. Stock

fanns ett galleri runt om schaktet. I. Stock var helt avgränsat från II. Stock genom ett trögolv, som enligt vad Bretthauer kunde förstå, lagts in för att avgränsa II. Stock, där till viss del tuberkulösa fångar hölls fängslade. För att nerifrån komma upp till II. och III. Stock fick man lov att gå i det särskilt tillbyggda trapphuset, som låg ovanför ingången till corpus II.

I corpus II har Bretthauer suttit i fem olika celler. Sålunda satt han i mars 1949 i cell 24, belägen i I. Stock. Senare i samma månad och i april samma år var han insatt i cell 28, likaså i I. Stock. Omedelbart därefter fick han flytta till cell 51 i III. Stock.

I maj 1950 kom Bretthauer på nytt till corpus II och då till cell 30 i I. Stock. Han har vidare suttit i nämnda corpus 1950, då han i januari månad fått dela sjukcell 15 i bottenvåningen först med en balt (?) vid namn K ä s b e r g och sedan med tyske pressattachén S t a r k e.

Under vistelsen i corpus II lyckades Bretthauer och hans medfångar aldrig få reda på vilka som vistades i de s.k. mystiska cellerna utefter andra långväggen i bottenvåningen. Som exempel på hur strängt avgränsade fångarna i dessa celler hölls från andra fångar, nämnde Bretthauer, att han först långt senare, kort före frigivningen, sammanträffat med förre polisattachén R i c h t e r, vilken Bretthauer i Bucarest lärt känna före tillfångatagandet. Richter hade omtalat, att han under ett par år suttit just i de omnämnda "mystiska" cellerna i bottenvåningen, utan att genom knäckningsförbindelser eller på annat sätt kunna meddela sig med fångarna i granncellerna. En annan fånge, som på liknande sätt under en lång tid hållits strängt isolerad i nämnda celler, är österrikaren J a n c s y.

Bland de utländska fångar, som var insatta i Wladimir, kände Bretthauer till finnarna Maximoff och B a s t a m o f f. Den sistnämnde var svenskorienterad i så mån att han var gift med en svenska.

Under samtalet erinrade sig Bretthauer vidare, att

han i Wladimir hört talas om ytterligare en finne, nämligen en man vid namn P u c h k a r i o f f.

På fråga, om Bretthauer i Wladimir träffat eller hört talas om någon svensk, som satt fängslad där, svarade han, att han aldrig träffat någon men väl hört talas om en svensk, vilken varit knuten till den svenska beskickningen i Budapest kort före krigsslutet. Det hade kort före tyskarnas frigivning hösten 1955 talats relativt mycket om denne svensk, vars namn Bretthauer ej genast kunde erinra sig. Han förklarade emellertid, att det var om denne svensk han i februari 1957 läst i tysk press att ryska myndigheter förklarat honom vara avliden i ett ryskt fängelse 1947. Då jag frågade, om han avsåg Wallenberg förklarade han genast att så var fallet.

Bretthauer kunde ej erinra sig vem som talat om Wallenberg eller vad som i detalj sagts om honom. Såvitt Bretthauer kunde komma ihåg hade det emellertid sagts, att någon tysk suttit tillsammans eller haft förbindelse med Wallenberg i Lubljanka eller Lefortowskaja.

På fråga om Bretthauer kunde erinra sig att ha träffat eller hört talas om någon fånge vid namn L a n g f e l d e r svarade han nej.

Jag förde därefter G o g u b e r i d s e på tal. Om denne kände Bretthauer till, att han suttit i en cell tillsammans med en son till en general K u t i c p o f f. I samband med att Kuticpoff 1951 var tillsammans med bl.a. Bretthauer i corpus III lyckades Kuticpoff vid ett tillfälle under en promenad i den till fängelsebyggnaden hörande rastgården utväxla några ord med Goguberidse, som samtidigt promenerade i den intilliggande rastgården. Härigenom fick Bretthauer veta att Kuticpoff och Goguberidse kände varandra.

Härefter frågade jag Bretthauer om han känner någon fånge vid namn Müller, varpå han svarade att två tyskar med detta namn fanns i Wladimir, nämligen före kommunistiske riksdagsmannen Kurt Müller och Dr. Siegfried Müller. Den förstnämnde har figurerat och tydligen lämnat uppgifter

till en artikel i tidskriften Der Spiegel. Med hänsyn till innehållet i artikeln bedömde Bretthauer att Kurt Müller numera knappast kan ha förbindelser med kommunister i ledande ställning.

Dr. Siegfried Müller höll Bretthauer för att rent allmänt vara en bra människa - "den bäste av oss tyskar i Wladimir."

april
Bonn: den 9 ~~mars~~ 1957.

Lundström
(S. Lundström)

„Was der kleine Lump im Zwischenstrom-
land und sein Gelichter da angestellt
hatton, war nur zu einem geringen Teil Po-
litik, zum größten Teil war es ein Ausbruch
böser, narzisstischer, Vor sich hin, tief an-
gewidert, sagte Kaiser Titus: „Wie kann
ein kleiner Fisch so stinken!“
(Lion Feuchtwanger,
„Der falsche Nero“.)

„ICH BIN KEIN LUMP, HERR MIELKE!“

Vom Schicksal „Kutschis“ Müllers, des ehemaligen Bundestagsabgeordneten und
zweiten Vorsitzenden der früheren Kommunistischen Partei in der Bundesrepublik.

Ein Nachwort zu der SPIEGEL-Serie: „Ich bin ein Lump, Herr Staatsanwalt!“

Die Premiere hatte im September 1949 in Budapest stattgefunden. Dort war der erste große kommunistische Schauprozess der Nachkriegszeit über die Bühne gerollt. Es wurde ein großer Erfolg. Der Bannfluch gegen den jugoslawischen Keltor Tito wurde durch die ungeheuerlichen Geständnisse Rajks und seiner Mitangeklagten scheinjuristisch bekräftigt: Geheimnisse in Washington, London, Paris und Tel Aviv hatten angeblich ihre schmutzigen Hände in das heilige Werk des sozialistischen Aufbaus gesteckt. Durch ihre Machenschaften war also das sozialistische Paradies zur stalinistischen Hölle geworden. So hatte sich — wie einst in Moskau — der Schauprozess als politische Methode hervorragend bewährt. Es folgten lehrreiche Strafgerichte in Bulgarien, Rumänien, in der Tschechoslowakei und — wenn auch nur mit halbem Erfolg — in Polen. Müsste also nicht auch in der sogenannten Deutschen Demokratischen Republik endlich ein unheiliges Donnerwetter niederfahren? Müsste nicht auch hier etwas geschehen?

Nachts um 2.30 Uhr klingelte bei 5 72 83 in Hannover-Kirchrode das Telefon. Eine Stimme sagte nur: „Wir sind in einer Stunde da!“

„Is' gut!“ sagte Kurt Müller, von seinen Freunden seit den zwanziger Jahren „Kutschis“ genannt, der Bundestagsabgeordnete und zweite Vorsitzende der Kommunistischen Partei in der Bundes-

KP-Bundestagsabgeordneter Müller: Gibt es ein Leben noch dem Tode?

republik. Dann frühstückte er und notierte in seinem Notizbuch noch ein paar Adressen.

Es war der 22. März 1950, ein Mittwoch. Fünf Tage zuvor war der erste Parteivorsitzende, Max Reimann, „aus dem Städtchen“, wie die Ostberliner ironisch Ulbrichts eingezäunte Residenz in Pankow nennen, in das damalige Frankfurter Hauptquartier der westdeutschen KP zurückgekehrt. Zu seinem zweiten Mann — und Rivalen — hatte er gesagt: „Kurt, du mußt nach Berlin, Franz Dahlem will dich sprechen.“ Dahlem war damals Mitglied des Politbüros im Zentralkomitee der SED.

Kurt Müller war davon nicht erbaut. Der alte Kämpfer aus der kommunistischen Arbeiterjugend, Jahrgang 1903, der von 1934 bis 1945, elf Jahre lang, in Hitlers Zuchthäusern und KZs gesessen hatte, machte sich seit Jahren seine eigenen Gedanken über die merkwürdige Art, in der die Sowjets die westdeutschen Genossen am Gängelband führten. Er schüttelte den Kopf, wenn Reimann vom östlichen Befehlsempfang zurückkehrte und seine Parolen hersagte. „Die Grammophonplatte hat wieder mal 'nen Sprung“, pflegte Kutschis dann rebellisch vertraute Genossen anzuknurren. Reimann blieb das nicht verborgen.

Am 22. März 1950 um 3.30 Uhr morgens stand also der Opel-Kapitän aus Dortmund vor dem Haus Oppenbornstraße 5 in Han-

nover, um Kutschis Müller für die Fahrt zu Franz Dahlem abzuholen. „Sie sind da?“ rief Hete Fischer, Kurt Müllers attraktive, wackere und kommunistisch gesinnungstreue Lebensgenossin.

Seine ihm angeheiratete Frau, Wilhelmine („Mischka“) Müller, eine Nichte des russischen Sozialdemokraten Martow, war während der Nazi-Zeit in die Sowjet-Union emigriert. Die brünette, sehr schlanke und feingliedrige, etwas ätherische Frau, die perfekt Deutsch, Russisch, Französisch, Englisch und Italienisch sprach, wurde dort die Freundin des Komintern-Chefs Georgi Dimitroff. Im Zuge der ersten großen Moskauer Säuberungen wurde sie verhaftet. Ihr großer Freund rührte keinen Finger für sie. Im Moskauer Butyrki-Gefängnis betätigte sich „Mischka“ später als NKWD-Spitzel.

Aber das waren alles Erinnerungen! Jetzt schnappte sich Kutschis seine Aktentasche mit dem Rasierzeug und der Zahnbürste und zog nach freundlichem Abschied von der hannoverschen Hete davon. „Bin in ein paar Tagen wieder da!“ tröstete er sie. Aus den „paar Tagen“ sollten knappe sechs Jahre werden.

In dem Dortmunder Opel-Kapitän vor der Tür wartete der Fahrer — ein Mitglied des illegalen kommunistischen Transport- und Kurierwesens. Außerdem saß da ein Unbekannter im Fond des Wagens. Aber Kutschis wollte nicht wissen, wer da mit ihm fuhr. Selbstverständlich war der Mann ein geheimer Kurier zwischen der KP-Zentrale in Frankfurt und dem SED-Hauptquartier in Berlin. Da stellt selbst ein zweiter Vorsitzender der KP in der Bundesrepublik und KP-Bundestagsabgeordneter keine Fragen.

Die Post ging also ab. Hete Fischer beobachtete am Fenster die Abreise.

Die Kanone auf dem Wagenpolster

Kurz vor der Grenzübergangsstelle in Helmstedt stiegen die beiden Reisenden aus. Der Opel und sein Fahrer machten kehrt, zurück nach Dortmund. Auf altbekannten Schleichpfaden schlugen sich Kutschis und der Kurier des Zaren Ulbricht in die Büsche — denn die KP sah es nicht gern, daß Konrad Adenauers Polizisten und die Westbesatzer allzu genaue Kenntnisse von den Reisen der KP-Funktionäre und dadurch Beweise für den engen Kontakt der westdeutschen Genossen mit der Ostberliner Zentrale erhielten.

Im Niemandsland zwischen West und Ost wartete ein Schloß. Stahlmanns, des ostzonalen Chefs des illegalen Kurierwesens, war die beiden. Alles klappte minutiös. Auf der Autobahn jenseits des löchrigen Eisernen Vorhangs wartete wieder ein Auto: ein funkelnder BMW ostzonaler Bauart. Kutschis Müller, der Kurier und der Schlepper steuerten auf den Wagen los.

Zur Überraschung Kutschis saß Richard Stahlmann selbst im Fond. Er war ein bißchen eingenickt. Als wackerer Boß des illegalen Apparates hatte er aber seine Kanone neben sich auf dem Polster liegen. Begrüßung! Kutschis und Richard hatten sich lange nicht gesehen. Und dann gings ab, dem Siedlungshäuschen Stahlmanns in Berlin-Bohnsdorf zu.

Stahlmann tat eitel Freundschaft. Ob er zu diesem Zeitpunkt schon wußte, was gegen seinen Freund gespielt wurde, kann Kurt Müller auch heute nicht mit Bestimmtheit sagen. „Wenn ja, dann hat er einen guten Ball geschoben“, meint Kutschis im Jargon der Berliner Ringvereine.

Bei Stahlmanns angekommen, legte sich Kurt Müller todmüde auf das Sofa und schlief sich erst mal aus. Das Telefon weckte ihn. Er hört Frau Stahlmann nach ihrem Mann rufen: „Richard, der Guralski möchte dich sprechen.“ Guralski war ein Mitarbeiter des sowjetischen Sicherheitsdienstes. Aber das wußte Kutschis nicht. Richard Stahlmann erklärte nach dem Telefonat, er müsse mal schnell zu den sowjetischen Freunden.

Nach einer Stunde, gegen 22 Uhr, kam Stahlmann zurück. Er wurde von einem Mann begleitet, den Kutschis nicht kannte und der sich auch nicht vorstellte. Stahlmann erklärte, Müller müsse mal schnell zu den sowjetischen Freunden nach Karlshorst fahren.

Nichts ahnend machte sich Westdeutschlands zweiter KP-Vorsitzender mit dem Fremden auf den Weg. Ein Wagen stand schon vor der Tür. Kutschis glaubte, der andere sei ein Russe, und sprach ihn — um zu prüfen, ob Stahlmanns Angaben stimmten — auf russisch an: „Tschom delo? Kuda mij pojedem?“ (Was ist los, wohin fahren wir?) — Der Begleiter antwortet prompt: „Karlshorst. malenkeje soweschanije“ (Karlshorst, kleine Besprechung).

* Siehe Susanne Leonhard: „Gestohenes Leben. Schicksal einer politischen Emigrantin in der Sowjet-Union“. Europäische Verlagsanstalt, Frankfurt am Main, 1956; 851 Seiten; 19,80 Mark.

Kutschi überhörte den leichten sächsischen Akzent in der melodiosen Sprache Dostojewskijs. Er merkte zu spät, daß er einen Pseudorussen vor sich hatte. Er stellte es erst fest, als sie nach verwirrender und schneller Fahrt ein spärlich beleuchtetes mächtiges Gebäude betraten, in ein Bürozimmer geführt wurden und der „russische Begleiter“ in fließendem Ulbricht-Sächsisch erklärte: „Sie befinden sich im Gewahrsam des Staatssicherheitsdienstes. Sie haben den Anweisungen des Wachpersonals Folge zu leisten.“ Im selben Augenblick bezogen zwei Volkspolizisten vor Tür und Fenster Posten. Der „Russe“ war der Vopo-Oberrat Scholz.

Kurt Müller, Westdeutschlands zweiter Vorsitzender der KP, saß also in Ulbrichts Falle. Ein Drama begann, das so ungeheuerlich, so spektakulär, so phantastisch ist, daß es unmöglich wäre, es zu glauben, wenn dieser Mann, Kurt Müller, nicht heute — gezeichnet an Leib und Seele — für jedermann sichtbar in der Bundesrepublik lebte, wohin ihn die unergründlichen Ratschlüsse des sowjetischen Apparats im Jahre 1955 aus dem russischen Grab entlassen hatten: „Dawai!“

Kutschi Müller, der mit allen Wassern des kommunistischen Kampfes um Macht und Einfluß gewaschene Kämpfer, der bewährte Konzentrationär, der Mann, der seit Kindesbeinen in der proletarischen Bewegung stand, seit er als Werkzeugmacherlehrling mit 16 Jahren der kommunistischen Jugend beigetreten war, erwartete in der Nacht vom 22. zum 23. März 1950 manches. Er kannte seine Freunde in der SED-Führung und wußte um Ulbrichts unbarmherzigen Kampf gegen alle Kritiker und Opponenten.

Kutschi überschlug rasch sein kommunistisches Sündenregister: Kritik an der Politik der Sowjetmacht, an der Demontagetaktik, an der Kriegsgefangenenpolitik, an der verrückten und für den Westen völlig ungeeigneten Schulungsmethode der Funktionäre und an dem ideologischen Superioritätsanspruch der Sowjets gegenüber den deutschen Genossen, die zum Teil noch selbst bei Rosa Luxemburg, Karl Liebknecht und Lenin in die Schule gegangen waren. Aber das waren noch nicht alle Sünden. Natürlich hatte er auch Ulbricht kritisiert, und noch mehr Reimann. „Das russische Schema paßt nicht für uns“, war Müllers simple Redensart in vielen vertraulichen Diskussionen gewesen.

Und hatte er 1948 nicht rundweg abgelehnt, die westdeutsche kommunistische Presse zum Abdruck der Komintern-Resolution gegen Tito zu zwingen? „Den Quatsch glaubt uns doch kein Mensch, damit machen wir uns doch nur lächerlich“, war seine Rede gewesen. Nur die „Niedersächsische Volksstimme“ hatte den giftigen Bannfluch gegen den Ketzer Tito veröffentlicht.

... paßt nicht für uns: Verstorbener KP-Führer Thälmann (l.)

Und dann erst die taktischen Weisungen, die „Grammophon-Reimann“ aus Ostberlin mit nach Frankfurt brachte! „Du liebe Himmel“, hatte Kutschi oft die Hände über den Kopf geschlagen „das ist doch bei uns nicht zu machen, wollen wir denn die Mitgliederkartei auf Aktenaschenformat bringen?“

Max Reimann mußte oft kapitulieren, denn Kutschi hatte in Sekretariat seine Freunde: Auf den Chefredakteursesseln der Parteipresse saßen seine Männer, in den Landeszentralen galt sein Wort. Kurt Müller war für Max Reimann ein unbequemer Stellvertreter gewesen. Seine Angriffe gegen Reimann waren offen, denn er spürte, daß seine Kritik am blonden und tumben Max aus Elbing höheren Orts im roten Reich gar nicht so ungünstig aufgenommen wurde. Auch Grotewohl machte aus seiner Geringachtung für Reimann kein Hehl: „Wie kann man bloß so ungebildet sein“, stöhnte der Sowjetzonen-Ministerpräsident, zweifelte in vertrauten Kreisen über den trüglichen Karl Liebknechts und Rosa Luxemburgs.

Und die Sowjets? — Die hatten 1949 selbst einen präsidenten Nachfolger für Reimann nach Frankfurt geschickt: den Genosse Otto Kloog, einen in Kriegsgefangenschaft auf einer roten Ordensburg bei Riga umgeschulten jungen Sozialdemokraten. Müllers hatte den Braten gleich gerochen und mit Kloog Freundschaft geschlossen. Aber hinterher war auch das ein schwerer Belastungspunkt geworden, denn der junge Herr aus Hittfeld bei Hamburg verlor nach Müllers Verhaftung sehr schnell den Spas Kampf um die westdeutsche KP-Führung. Offenbar war der Gegensatz zwischen Moskauer Akademie-Theorie und Frankfurter Praxis doch so ernüchternd, daß sich der Parteiführer-Aspirant Kloog eines Tages in ein Parteiauto setzte, nach Hittfeld fuhr und von Stund an im Parteibüro nicht mehr gesehen wurde. Der Parteiauswahl beendete die Episode.

Kurt Müller also saß nun auf dem Sofa im Ostberliner Staatssicherheits-Ministerium zwischen den beiden Gefangenenwärttern und erforschte sein proletarisches Gewissen. Von Zeit zu Zeit schlug er mit der Faust auf den Tisch und verlangte nach dem Minister oder nach einem Telephonat. Aber die Vopos blieben stumm und kalt.

Und dann kam „er“.

„Kennen Sie mich?“ fragte der unke setzte Mann mit dem Bulldoggengesicht Listigerweise verneinte Kutschi die Frage. Damit waren die Voraussetzungen für weitere „Zusammenkünfte“ gegeben.

„Er“ war der Staatssekretär im Ministerium für Staatssicherheit, Erich Miel. „Er“ war Rotspanienkämpfer — wie auch ehemalige Kommandeure bosh über ihn urteilten: „Ein Avantgard allerdings beim Rückzug.“ Bekannt ist

Pankower Residenz der Stothalter Moskaus: „Das russische Schema ...“

als Liquidator der beiden Berliner Polizeioffiziere Lenck und Anlauf im Jahre 1931. Deshalb mußte er in die Moskauer Emigration fliehen. Dort wurde er Mitarbeiter der GPU und eifriger Assistent in der Ljubjanka bei den großen Säuberungsdramen der dreißiger Jahre.

Mielke ist und war immer der Mann der sowjetischen Sicherheitspolizei, ein Mann des Terrorapparates, der Vertraute der Moskauer Reichsexekutive in der Sowjetzone. Daß er es war, der sich mit einem Aktendeckel und einem Schreibgehilfen dem Kurt Müller in der Nacht zum 23. März 1950 gegenüber setzte, stimmte den westdeutschen KP-Recken bedenklich. Hätte er gewußt, woher die Akte stammte, die Genosse Mielke im neutralblauen

Sicherheits-Staatssekretär Mielke: „Bonn wird fertiggemacht“

Deckel verbarg, dann wäre ihm wahrscheinlich noch wesentlich bedenklicher zumute gewesen.

Als im September 1949 in Budapest der erste große Schauprozess gegen das „trotzkistisch-titoistische Zentrum“ in einer europäischen Satellitenprovinz des roten Reiches abrollte, verfolgten die Regisseure im Moskauer Ministerium für Staatssicherheit mit Interesse, wie die Sache lief. Und sie lief ja bekanntlich gut. Die Angeklagten spielten ihre Rolle ohne ernsthaften Zwischenfall. Der Bannfluch gegen Tito wurde durch die ungeheuerlichen Geständnisse Rajks und seiner Mitangeklagten juristisch bekräftigt. Vor der staunenden Welt entrollte sich das Bild einer verworfenen Agentenbande, die tief in das Zentrum der Parteiführung eingedrungen war. Geheime Mächte in Washington, London und Paris hatten ihre schmutzigen Finger in das heilige Werk des sozialistischen Aufbaus gesteckt und überall Sand in die Maschine gestreut. Die böse Wirklichkeit des Stalinismus wurde durch das von der Scheinjustiz etablierte Gespensterreich von Saboteuren,

Spionen und Feinden entschuldigt. Kein Wunder, daß Stalins Paradies zur Hölle wurde!

Nachdem das Budapest Theaterstück so erfolgreich über die Bühne gegangen war, bot sich der Gedanke zwingend an, auch für die verfahren Situation in anderen kommunistischen Filialen lehrreiche Strafgerichte als Legitimation für mächtige Säuberungswellen in Szene zu setzen. Man weiß, was nach Ungarn in Bulgarien geschah, in Rumänien, in der Tschechoslowakei und — wenn auch nur mit halber Kraft — in Polen.

Mußte nicht auch in Deutschland ein Donnerwetter herniederfahren? Mußte nicht auch hier etwas geschehen? Im Allerheiligsten des deutschen Kommunismus, in der Zonenführung, geisterten böse Gedanken. Anton Ackermann hatte seinen „deutschen Weg zum Sozialismus“ geschrieben. Die Westemigranten, die KZler, die Rotspanienkämpfer, die ehemaligen Sozialdemokraten, die im Rajk-Prozess so vernichtend kompromittiert worden waren, hatten mächtige Positionen inne und opponierten gegen die Moskauer Stalinisten-Garde um Ulbricht. In Westdeutschland gar wimmelte es von Oppositionellen aus dem verschworenen Korps der Konzentrationäre und der westlichen Emigration.

Der Leiter der „Abteilung für besonders wichtige Angelegenheiten des Ministeriums für Staatssicherheit“ in Moskau studierte also die Aktenbände im Geheimarchiv und griff sich schließlich eine zerschlissene dicke Akte mit der Bezeichnung „Trotzkistisches Zentrum in der Komintern“ heraus. Das war eine Akte! Ihr naht euch wieder, schwankende Gestalten, zerbrochene Giganten der zweiten Welle der Weltrevolution aus Dreck und Feuer, aus dem Blend der Vorstädte und dem Fanal von Hegel und Marx.

Die Rehabilitierung der Schauspielerin Carola Neher

Die Elite des deutschen Kommunismus steht in jener Akte verzeichnet, mit einem Kreuz hinter jedem Namen — zerbrochen von Stalin in seinem Kampf um die kommunistische Weltführung zwischen 1936 und 1938: Hugo Eberlein, der Vertreter des Spartakusbundes auf dem ersten Kongress der Kommunistischen Internationale, der Mann, der mit Lenin Kontakt aufgenommen hatte; Willi Münzenberg, der bekannte deutsche Kommunist, der mit Lenin während des ersten Weltkrieges zusammengearbeitet hatte; der intellektuelle Wunderknabe Heinz Neumann und sein Freund Remmele, beide Mitglieder des Zentralkomitees der KPD vor 1933, und schließlich Hans Kiepenberger, der Sohn eines bekannten Verlegers und Chef des Nachrichtendienstes der KPD. Alle sind säuberlich verzeichnet unter dem Stichwort „Trotzkistisches Zentrum in der Komintern“, zusammen mit dem Russen Pjatnizki, dem „Großmogul der Komintern“, und dem Ungarn Bela Kun. Erschossen! Liquidiert! Verschollen!

Hunderte von deutschen Kommunisten, die sich in der Moskauer Emigration befanden, waren bei der großen trotzkistischen Säuberung im Schatten der drei ersten Schau-Prozesse gegen Bucharin, Kamenjew, Pjatakow und anderen verhaftet und liquidiert worden. Es ist bislang viel zu wenig bekannt, daß Stalin in jenen Tagen nicht nur die Opposition gegen seinen Machtanspruch im Bereich der Sowjet-Union erledigte, sondern daß er gleichzeitig — mit Hilfe Ulbrichts — die deutsche kommunistische Bewegung enthauppte. Eine ganze Generation deutscher Kommunisten wurde liquidiert, die Tradition Karl Liebknechts, Rosa Luxemburgs und Thälmanns in den Verliesen der Ljubjanka ausgelöscht.

Zu den Opfern gehörte auch Carola Neher, die Berliner Schauspielerin der zwanziger Jahre, die durch die Polly-Rolle in der „Dreigroschenoper“ berühmt geworden war. Es ist ein billiger Trick, wenn das „Neue Deutschland“ durch eine winzige Pressemitteilung vom 15. November 1956 vergessen machen möchte, daß sie ein Opfer Stalins war. Verschämt und unauffällig wurde sie rehabilitiert, — oder war es der Irrtum eines „unwissenden“ Redakteurs, daß er in einer Besprechung von Bert Brechts 1931 verfilmter „Dreigroschenoper“ schrieb: „Jedes Bild ist komponiert, jede Einstellung eine Studie für sich. Und was für Schauspieler: Forster, Busch, Rasp, Kemp, Roberts, Lotte Lenja, Carola Neher...“

Nur einer blieb mit einer kleinen Gruppe übrig, überlebte alle Gefahren, duckte sich und schlüpfte unter der kreisenden Sichel durch: Walter Ulbricht, dazu ein paar Figuren wie Wilhelm Pieck. Sie sind die Kapitulanten des deutschen Kommunismus vor Stalins Führungsanspruch.

LANGENBACH SEKT

Die Krone festlicher Stunden

LIEBUT 1/2 FLASCHE

GOLDLACK EXTRA DRY

PRIVAT BRUT

LANGENBACH & CO. WORMS AM RHEIN

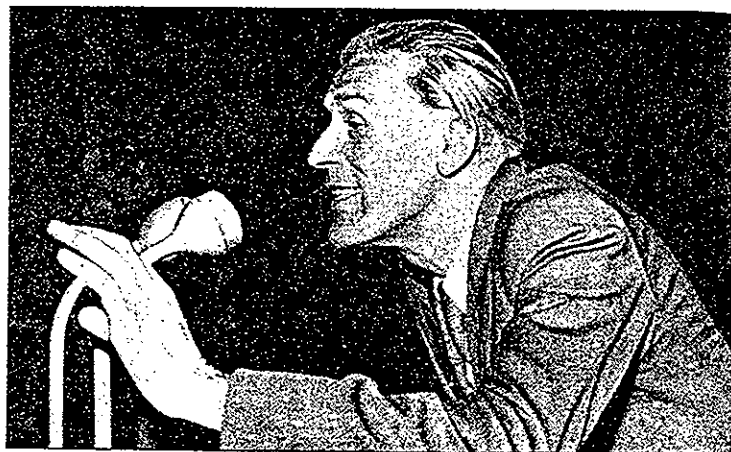
So ergibt sich die interessante Tatsache, daß die Kommunistische Partei Deutschlands in den stalinistischen Säuberungen der dreißiger Jahre neben den Russen die meisten Opfer zu verzeichnen hatte. Und es ist auch nicht ohne Interesse, daß Walter Ulbricht eifrig alle von den Sowjets damals Verhafteten und Umgebrachten eilfertig aus der deutschen Partei ausschloß und damit die Fügsamkeit der deutschen Parteiführung und ihre Abhängigkeit von Stalins Willkürmaßnahmen demonstrierte.

Während aber heute die Kommunisten sowjetischer Herkunft, die in der Akte „Trotzkistisches Zentrum in der Komintern“ verzeichnet sind, nämlich Pjatnizki und Knorin sowie der Ungar Bela Kun, von Chruschtschew rehabilitiert sind, bleiben die unter Ulbrichts Verantwortung geopferten deutschen Genossen weiterhin im Bannfluch des Verrätertums und im Burgverlies des Vergessens. Ulbrichts öffentlich vertretener Grundsatz lautet: „Wir haben nichts zu rehabilitieren.“

Die Akten des Moskauer Ministeriums für Staatssicherheitsdienst sind Meisterwerke der Bürokratie. Nirgends in der Welt wird so viel aufgezeichnet und protokolliert wie bei den Sowjets.

Was Wunder, daß in dem Akt „Trotzkistisches Zentrum in der Komintern“ auch der Name eines jungen Mannes verzeichnet war, der zu Münzenberg, vor allem aber zu Heinz Neumann, enge Beziehungen hatte: Kurt Müller. Er war 1927/28 in Moskau zur Schulung gewesen und hatte sich dann bis 1931 als Vorsitzender des Kommunistischen Jugendverbandes in Deutschland bewährt. Seit 1931 hatte er wiederum in Moskau für die Komintern gearbeitet. Mit Heinz Neumann zusammen wurde er kurz vor Hitlers Machtergreifung gemäßregelt. Aber man war noch milde und schickte den 29jährigen Jungkommunisten Kutschi nachsichtig nach Gorki in die Verbannung — zur Bewährung in einer Autofabrik.

Im Frühjahr 1934 wurde es Kutschi in Gorki zu ungemütlich. Er sah seine Freunde in Moskau fallen. Er bemühte sich, wegzukommen, und da er noch alte Beziehungen hatte, gelang ihm das. Tatenlustig ging er als illegaler Untergrundaktivist über Kopenhagen, Paris nach Deutschland. Aber das Glück des roten Streikers in Hitlers braunem NS-Staat dauerte nicht lange. Schon im Sep-

... vor Moskaus Führungsanspruch: KPD-Vorsitzender Reimann

tember 1934 schnappte ihn die Gestapo in Weinheim an der Bergstraße, weil ihn sein Kontaktmann in Berlin verpöffen hatte. Sechs Jahre Zuchthaus lautete das Urteil.

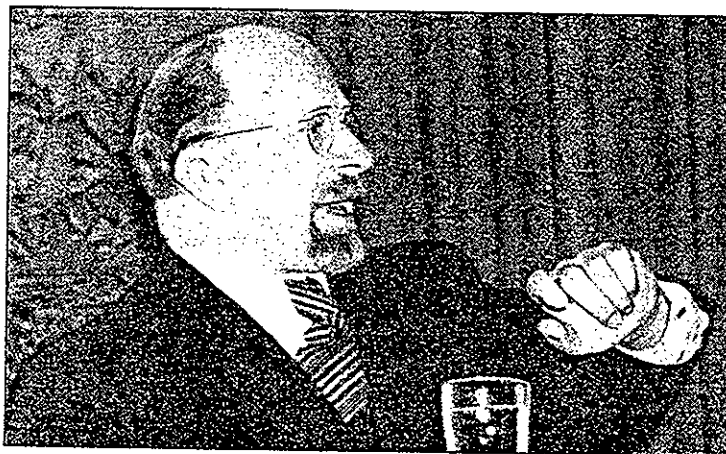
Kutschi Müller verschwand im Zuchthaus Kassel-Wehlheiden und wurde, nachdem er 1940 seine Strafe verbüßt hatte, in das KZ Sachsenhausen eingeliefert. Elf Jahre seines Lebens kostete ihn die Reise von Gorki nach Weinheim, aber — wahrscheinlich rettete ihm diese elf Jahre das Leben. Denn ob er bei den Säuberungen von 1936 bis 1938 davongekommen wäre, ist fraglich.

1945 war Kutschi jedenfalls wieder da: Landesvorsitzender der KP in Niedersachsen und dann, nach der Gründung des westdeutschen Parteivorstandes im Jahre 1948, zweiter Vorsitzender der KP. 1949 wurde er Mitglied des Bundestages. Seine letzte Rede hielt er am 16. März 1950: gegen die Verletzung der Immunität eines niedersächsischen KP-Abgeordneten durch die britische Besatzungsmacht.

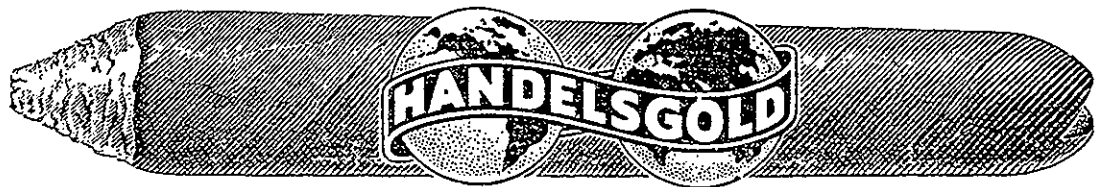
Acht Tage später saß er im Ministerium des Staatssicherheitsdienstes in Berlin-Lichtenberg, und Genosse Mielke nannte ihn einen trotzkistisch-titoistischen Verräter einen Agenten der Imperialisten, denn vor ihm lag die Akte vom Jahre 1936, und 1950 sollte die Fortsetzung des Dramas beginnen, der zweite Akt, die Beseitigung der Übergebliebenen zum Wohle der Partei. Natürlich in einem großen politischen Schauspiel! Der deutsche Rajk-Prozess stand auf dem Programm. Kutschi sollte darin die Starrolle spielen.

Als Kurt Müller in einem Anfall kommunistischer Vergeßlichkeit und wohl in Erinnerung an seine letzte Rede in Bonn dem Genossen Mielke erklärte, er sei Bundestagsabgeordneter und genieße Immunität, lachte der aus vollem Halse und antwortete: „Sie sollten doch eigentlich wissen, daß ich erst dann wieder gut schlafen kann, wenn ich nicht nur Sie und Ihresgleichen, sondern den ganzen Bonner Laden hier bei mir sitzen und fertiggemacht habe.“

Was sich aus den Akten der Prozesse gegen Rajk, Kostoff und Slansky und aus dem Verhalten der russischen Angeklagten in den großen Schauprozessen nur durch genaues Studium, durch Analyse und Zusammenschau vieler Informationen folgern ließ, könnte Kurt Müller als lebender Zeuge in allen Einzelheiten belegen. Mit

SED-Sekretär Ulbricht: Kapitulant des deutschen Kommunismus...

brutaler Offenheit verkündete ihm Mielke gleich in den ersten nächtlichen Verhören, daß man beabsichtige, ihn in einem Pankower Schauprozess als lehrreiches und abschreckendes Beispiel den deutschen Genossen und der Welt vorzuführen. „Gestehen Sie Ihre Verbrechen! Das ist das einzige, was Ihre Lage verbessern kann. Helfen Sie der Partei, dann können Sie vielleicht hoffen, das Leben zu behalten.“ Und als Müller antwortete: „Ich bin unschuldig“, da brüllte Mielke: „Ich verbiete Ihnen, das Wort unschuldig noch mal zu gebrauchen. Die Partei verhaftet keine Unschuldigen, die Partei hat immer recht“, und wie erklärend fügte er hinzu: „Muß immer recht behalten.“ Das war es, das große Wort, um denselben Hekatomben geopfert wurden: „Die Partei hat immer recht!“

Kutschi Müller hatte elf Jahre Gestapo-Erfahrung hinter sich. Er war ein alter Kommunist. Er war entschlossen, nicht zu kapitulieren. Aber was sind Entschlüsse gegen den Apparat?

Zuerst tischte ihm Mielke die Sache mit einem gewissen Fedotow aus Gorki auf, ein Beweis übrigens, daß Mielke die Akten des

hatte so etwas noch nicht gehört. „Na also; raus kommen Sie nicht mehr; also gestehen Sie, und Sie können wenigstens Ihre Lage verbessern.“

Kutschi begann, wie jeder Gefangene, zu verzweifeln. „Glauben Sie an ein Fortleben nach dem Tode?“ fragte ihn Mielke. „Nein, ich bin Atheist“, antwortete Müller. „Aber bei uns können Sie ruhig daran glauben“, antwortete Mielke zynisch, „ich könnte Ihnen interessante Beispiele nennen, Männer vorführen, die zum Tode verurteilt und deren Urteil als vollstreckt gemeldet wurde, und — sie leben doch noch.“

Aber Kutschi hatte kein Zutrauen zu der Unsterblichkeit der Geschöpfe des Mielke. Er „gestand“ vieles, aber er weigerte sich, seine „Organisation“ zu nennen. Die Organisation — das ist ja das A und O einer Vernehmung. Wenn man den Angeklagten das erstmal dazu gebracht hat, daß er „Mitverschworene“ nennt, „die Organisation baut“, dann ist sein Spiel schon verloren. Dann wird er — sagen wir — von Schulze belastete Meyer, der aber ebenso unschuldig wie Schulze selbst ist, verhaftet und Schulze gegenübergestellt. Schulze muß, nachdem er A gesagt hat, B sagen und bei seiner Aussage bleiben. Meyer ist zunächst fassungslos, aber er sieht schließlich die Hoffnungslosigkeit der Situation ein. Dann erzählt ihm ein Mielke die Sache mit der Partei, die immer recht haben muß, und von der Unsterblichkeit. Und wenn das nichts nützt, kommt er in eine Zelle ohne Licht und Luft. Zentimeterhoch steht das Wasser auf dem Fußboden.

Die „Schreikonzferenz“

Hat Meyer noch nicht genug? — Nun, dann wird vielleicht über acht nächtliche Stunden eine „Schreikonzferenz“ angesetzt. Sieben Vernehmer setzen sich um den Angeklagten und schreien stundenlang abwechselnd auf ihn ein, springen ihn an, drohen mit der Faust, brüllen ihm in die Ohren: „Lump, Verräter, Schwein, Strolch, Hurensohn, verrecken sollst du, auf den Mist werden wir dich werfen, erhängen, erschießen, den Arsch verbrennen, dich von Ratten fressen lassen...!“ Stunden um Stunden. Und plötzlich stehen sie auf, wanken erschöpft hinaus.

Nur einer bleibt, einer, der immer schwieg. Und er spricht, sehr freundlich: „Ich weiß, Sie sind kein Schwein. Sie sind ein Mensch. Ein Genosse. Nehmen Sie doch Vernunft an, machen Sie es uns doch nicht so schwer. Gestehen Sie.“ Meistens ist es dann soweit. Und wenn dann Meyer bereit ist, mitzuspielen, wenn er seinerseits beginnt, seine Mitverschworenen zu nennen, dann ist auch bald der dritte Mann da, und nun kann er nicht mehr aus der selbstgebastelten Falle heraus.

Kurt Müller versuchte verzweifelt, sich dem Druck der Vernehmer, eine „Organisation zu bauen“, zu entziehen. Er stellte sich naiv. „Was soll ich denn gestehen“, fragte er. „Was Sie gestehen sollen?“ — Der Vernehmer überreichte Müller das Protokoll des ein paar Monate zuvor beendeten Rajk-Prozesses. „Lesen Sie, und Sie wissen, was Sie zu gestehen haben.“ Eine wahrhaft einfache Methode der Geständnisproduktion nach Schablone.

Fünf Monate lang wurde Müller von Mielke und seinen Männern vernommen. Zuweilen schaltete sich auch ein sowjetischer „Untersucher“ ein. Man gab sich freundschaftlich. Man brachte Schnaps. „Prost, Genosse! Heute wollen wir uns unterhalten. Was wissen Sie von Franz Dahlems Verrätertätigkeit?“ — „Nichts?“ Überlegen Sie doch mal: Ein Mann des Politbüros wird von der Gestapo geschnappt. Und was geschieht? Nichts. Man sperrt ihn in ein KZ. Gibt ihm zu essen. Läßt ihn herumlaufen. Ist das denkbar ohne Preis? Was für einen Preis kann Dahlem gezahlt haben? Na?

Kutschi Müller dachte an seine eigenen elf KZ-Jahre und sagte: „Warum soll er gezahlt haben. Ist es nicht genug, wenn einer im KZ sitzt?“

Mit eiserner Beharrlichkeit wurde so am deutschen Rajk-Prozess gearbeitet. Müllers Protokoll umfaßte bereits 1000 Seiten. Der Hamburger KP-Abgeordnete Prinz war inzwischen ebenfalls verhaftet worden.

Auch Leo Bauer, nach 1945 KP-Landtagsabgeordneter in Hessen und später Chefredakteur des Deutschlandsenders in der „DDR“, wurde im August 1950 verhaftet. Er sagte nach seiner Rückkehr vor einigen Monaten: „Walter Ulbricht waren durch den Rajk-Prozess endlich die Mittel in die Hand gegeben, die Kritik Moskaus für sein Versagen in der deutschen Politik auf andere abwälzen zu können und gleichzeitig dabei seine persönlichen Feinde und Widersacher zu vernichten.“

Leo Bauer hatte in den Vernehmungen, die zum Teil auch von Mielke geführt wurden, den Eindruck, daß auch er eine zentrale Figur im geplanten deutschen Schauprozess werden sollte. Seiner Meinung nach waren dafür ferner die westdeutschen KP-Bundestagsabgeordneten Oskar Müller und Walter Fisch, der ehemalige Chefredakteur des „Neuen Deutschland“, Lex Ende, der ehemalige Staatssekretär im Landwirtschaftsministerium der Sowjetzone, Paul Merker, und der ehemalige Generaldirektor der Reichsbahn, Willi Kreikemeyer, vorgesehen. Auch dem Kurt Müller wurde er in der Haft gegenübergestellt. Leo Bauer wurde später von einem sowjetischen Militärtribunal zum Tode verurteilt, dann zu 25 Jahren Zwangsarbeit begnadigt und schließlich in der allgemeinen Heimkehrerentlassungsaktion vor 15 Monaten nach Hause geschickt.

Müller-Freundin Hete Fischer: Anruf nach Mitternacht

sowjetischen Sicherheitsministeriums vor sich hatte, denn jener Fedotow war ein Sowjetbürger; er stammte aus Gorki. Mit ihm sollte Müller Anfang 1934 Terrormaßnahmen und Mordpläne gegen Sowjetführer ausgeheckt haben. Man sieht, der deutsche Müller-Pröps sollte da anfangen, wo Stalin 1936 mit der „Liquidierung der deutschen Trotzkisten“ aufgehört hatte.

„Wie war das mit Fedotow? Was sprachen Sie mit Fedotow? Was sagte Ihnen Fedotow?“ — Stundenlang, nächtelang! Einen „Schlüsselnamen in das Bewußtsein des Angeklagten einzuführen“, war der Zweck dieser Methode der Vernehmung. Nach Wochen war dem Kutschi Müller der Name Fedotow, den er von seinen Vernehmern zum ersten Mal in seinem Leben gehört hatte, so vertraut, daß er selbst zu zweifeln begann, ob er ihn nicht doch früher gekannt, ob er nicht doch mit Fedotow gesprochen habe. Natürlich nicht von einem Mord an Molotow! Oder etwa doch? — Wer weiß denn noch, was wahr und was Einbildung ist, wenn er wochenlang, ohne Schlaf, nur immer den einen Namen hört: Fedotow. Immer nur zugeschrien, zugeredet, zugeflüstert bekommt: „Sie kennen doch Fedotow!“

Müller gestand nach zwei Wochen, daß er Fedotow gekannt habe; nach drei Monaten, daß er von ihm aufgefordert worden sei, einer terroristischen Organisation beizutreten. Müller war daran, zu gestehen, daß er Reimann von den Engländern verhaften lassen wollte, wie man ihm vorwarf. Aber Müller wollte keine Mordpläne gestehen. Er wollte auch eine Zusammenkunft mit dem Sohne Trotzkis, Sedow, bei seiner Reise nach Deutschland über Paris im Jahre 1934 nicht gestehen. (Ein Delikt, das in den Schauprozessen 1936 sehr oft eine Schlüsselrolle gespielt hatte.)

„Haben Sie schon mal gehört, daß hier wieder einer rausgekommen ist“, fragte ihn sein Vernehmer. Nein, Kurt Müller

Und wie war es mit der Folter? — Leo Bauer berichtet von fürchterlichen Prügelein. Kutschi Müller sagt, daß er nicht gefoltert worden sei. Leute, die man vor ein Tribunal stellen will, dürfen keine Zeichen körperlicher Mißhandlung aufweisen — meint Kutschi. Drogenbehandlung durch Speisen schließt Müller nicht aus. Injektionen erhielt er nicht.

Die Vernehmer bearbeiteten Müller vor allem psychologisch. Ziel war, ihn als Mitspieler für einen öffentlichen Prozeß zu präparieren. Dafür bedarf es nicht nur eines Geständnisses, sondern auch des Willens zum Mitspielen. Dazu gehört das Bekenntnis zur Rolle. Es steht fest, daß Mielke kein Meister seines Faches war. Auch Leo Bauer berichtet das. Mielke war ein Lehrling. Er hatte den Moskowitern die Methoden schlecht abgeguckt, zwar die sowjetische Technik genau kopiert, aber nur das Handwerkliche. Die dämonische Kunst fehlte.

Mielke verhörte meistens nachts. Er tat es wie ein Bürokrat: regelmäßig. Sonnabends und sonntags machte er Wochenende. Hatte sich sein Opfer also über den Mittwoch gerettet, lockte schon der Donnerstag, und am Freitag war man erst mal wieder für ein paar Tage über die Runden. Vom Sonnabend zum Sonntag schlief man wie ein Toter. Montags hatte man dann wieder Kraft. Solche Torheiten machten die Sowjets nicht. Da wurde Tag und Nacht getrommelt, regelmäßig, dann wieder unregelmäßig. Das wirkte.

Als Kurt Müller schon ein paar Wochen in der Mühle saß — im Gefängnis in der Schumannstraße —, rollte in der Bundesrepublik der Skandal über den entführten Bundestagsabgeordneten ab. Im Bundestag — die Angelegenheit war langsam durchgesickert — wurde Alarm geschlagen. Der Dortmunder Kurierfahrer wurde allerdings nicht verhaftet, obwohl Hete Fischer der Staatsanwalt-

schaft genaue Informationen über Namen und Wohnung gab. Als man endlich zupacken wollte, war der Apparatschik Stahlmanns längst vorgewarnt und hatte sich in die Zone abgesetzt. Später kam er seelenruhig zurück, packte seine Möbel auf einen Lastwagen und verließ mit Sack und Pack die Bundesrepublik.

Am 10. Mai 1950 verkündete Max Reimann auf der Sitzung des Parteivorstandes in Frankfurt den Parteiausschluß Müllers. In einer Rede in Düsseldorf nannte er ihn einen „Agenten“, „Spitzel der Kapitalisten“ und „Doppelzüngler“. Er entrüstete sich und übte Selbstkritik wegen mangelnder Wachsamkeit.

Was er seinen Genossen nicht sagte, war dies: Bereits Mitte März 1950 hatte im „Städtchen zu Pankow“, in der Villa Wilhelm Piecks in der Viktoriastraße, eine Sitzung stattgefunden, an der neben Pieck, Ulbricht, Grotewohl und Mielke auch Max Reimann teilnahm. In dieser Besprechung wurde der Terminplan für einen deutschen Rajk-Prozeß diskutiert. Dem Max Reimann kam der Name seines Stellvertreters Kurt Müller, der in der sowjetischen „Trotzkisten-Akte“ von 1936 enthalten war, wie gerufen, um — wie üblich — das Drama eines Schauprozesses mit einem persönlichen Rivalitätskampf zu verbinden.

So wurde das Moskauer Anliegen und Ulbrichts fanatischer Wille, die alten Opponenten zu beseitigen, mit dem persönlichen Anliegen Max Reimanns verquickt. Reimann war nicht klug genug, seine intime Kenntnis der Vorgeschichte des Falles Müller zu verbergen. Als sich die westdeutschen Genossen über das Schicksal Müllers schockiert zeigten, rief er mit erregter Stimme in die Sitzung des Parteivorstandes hinein: „Wenn Müller 1936 nicht im Zuchthaus gegessen hätte, wäre er schon damals von den sowjetischen Freunden liquidiert worden.“ Woher wußte Reimann das

Das Gewicht muss herunter!

Nicht nur aus Eitelkeit, sondern vor allem der Gesundheit wegen (sagt der Arzt) soll man zu reichliches Übergewicht bekämpfen. Häufig ist Darmträgheit eine wesentliche Ursache der Korpulenz: Die Nahrung bleibt zu lange im Darm und wird zu gründlich ausgenutzt. Darum sollten Korpulente den Stoffwechsel kräftig anregen und für täglich zweimaligen Stuhlgang sorgen. Dann wird das Gewicht mit der Zeit ganz von selbst heruntergehen.

Der Gallenstärker Prof. Dr. med. H. Much hat ein Präparat geschaffen, das im Gegensatz zu solchen Abführmitteln, die nur einseitig auf den Dickdarm wirken — gleichzeitig auf alle vier Organe, nämlich die Leber, Galle, den Dünn- und Dickdarm, in schonendster Weise wirkt. Es sind die „Dragees Neunzehn“. Nur diese „Dragees Neunzehn“ enthalten auch den einzigartigen Wirkstoff „Extr. fol. suis Much“. Er regt die Leber zur verstärkten Gallenproduktion an und reguliert damit auf natürliche Weise auch die gesamte Darmtätigkeit. Eine Kur mit „Dragees Neunzehn“ belibt und verjüngt den ganzen Organismus. Machen Sie einmal einen Versuch.

So urteilt die ärztliche Fachpresse über „Dragees Neunzehn“: Die „Ärztliche Rundschau“ schreibt „In Heft 7/56: „Dragees Neunzehn“ sind durchaus zuverlässig bei völliger Unschädlichkeit, auch bei fortgesetztem Gebrauch.“ — „Hippokratès, Zeitschrift für die praktische Heilkunde“, Heft 18/51: „... daß durch „Dragees Neunzehn“ nicht nur keine Gewöhnung eintritt, sondern auch eine unerwünschte Gewichtszunahme vermieden wird.“

Ihre Apotheke hat „Dragees Neunzehn“ immer vorrätig. Packung mit 40 Stück; Klinikpackung mit 150 Stück.

Luxuriöse Touristenklasse

Hollands modernstes Schiff, der D. „STATENDAM“, bietet seinen Passagieren besonderen Komfort: Neben Bordtelefon und Klimaanlage haben die meisten

Kabinen eigenes Bad bzw. Brause und Toilette. All das, sowie die internationale Küche und unser berühmter Service machen jede Reise zu einem richtigen Urlaub.

Holland-Amerika Linie

DER SPIEGEL, Mittwoch, 30. Januar 1957

Das Steuer sicher in der Hand ...

Immer geistesgegenwärtig und frisch, in Sekundenschnelle reaktionsbereit, keinen Augenblick nachlässig — so sollte der Fahrer am Steuer und auch im Leben sein! Viele tausend Männer verdanken ihre Ruhe und Sicherheit EIDRAN, das wichtige Aufbaustoffe, wie Mangan, Eiweiß, Traubenzucker u. a., in feiner Abstimmung enthält. Auch Sie können sich Energie, Nerven und Schaffenskraft erhalten durch EIDRAN, welches in der Art eines Elixiers ein Genuß für Gaumen und Zunge ist.

EIDRAN

der zuverlässige und hochwirksame, treue Begleiter auf dem Wege zu Sicherheit und Erfolg.

7
so genau? Und was gab ihm die Sicherheit, mit der er auf den besorgten Zwischenruf eines Genossen: „Was passiert, wenn Müller wiederkommt?“ antwortete: „Der kommt nie wieder!“

Es ist nicht ohne Pikanterie, daß KP-Chef Reimann seinen Stellvertreter zwar erst am 10. Mai 1950 vom Parteivorstand aus der KP ausschließen ließ, ihn aber bereits am 30. April von der Sozialversicherung und der Krankenkasse abmelden ließ, auf daß die Parteikasse die paar Mark Versicherungsbeiträge für das offizielle 250-Mark-Monatsgehalt des einsitzenden zweiten Vorsitzenden spare. Solche spießige Knickrigkeit zahlt sich meistens bei teuflischem Spiel nicht aus. Die Sache erregte dann auch peinliches Aufsehen, als der Staatssicherheitsdienst am 12. Mai die Verhaftung Müllers in einer Pressemitteilung bekanntgab.

Aber solche kleinen Regiefehler hatten keinen Einfluß auf den Gang der Dinge. Auf dem dritten Parteitag der SED, Ende Juli 1950, erklärte Wilhelm Pieck in seinem großen Rechenschaftsbericht: „Die Entlarvung und Verhaftung Kurt Müllers, eines aktiven Trotzlisten in der Vergangenheit und Agenten imperialistischer Westmächte in der Gegenwart, muß uns eine große Lehre sein. Sie macht einen verstärkten Kampf gegen die trotzkistischen Agenten in den Reihen der KPD ebenso wie in der SED erforderlich ... Der schonungslose Kampf gegen die trotzkistischen und titolistischen Elemente innerhalb der KPD und der SED ist des-

Pioniere des internationalen Kommunismus zerbrochen und die Genossen Lenins zu willfährigen Mitspielern in Stalins Säuberungsprozessen geworden. Es war wohl keine Übertreibung, wenn die Untersuchungsführer stolz zu Kutschki sagten: „Wir haben schon ganz andere Leute als Sie klingeckriegt.“

Das System war auch hier die praktizierte Dialektik oder simpler gesprochen: Zuckerbrot und Peitsche. Der fürchterliche Zermürbung in nächtelangen Verhören ohne Schlaf, nur unterbrochen vom düsteren Aufenthalt in lichtlosen winzigen Zellen, folgte die Überredung im väterlichen Ton. Man fragte eine Sache nicht hundertmal, man fragte sie tausendmal. Und wer soll schon tausendmal nein sagen?

Man drohte, aber man erweckte auch Illusionen, machte Versprechungen, weckte in der Phantasie des zermürbten Angeklagten Hoffnungen von einem Leben in Ruhe, ja sogar in einem eigenen Häuschen, wenn er — nur gestehen würde. Man provozierte Aufässigkeit und Resignation; erzeugte Verzweiflung und Hoffnung — und auf irgendeinem Wege kam man schon zum Ziel. Schritt für Schritt. Ein Oberst hatte Zeit, acht Stunden auf die Formulierung von vier Zeilen zu verwenden.

Es gibt keinen Menschen, der eine solche Prozedur — auch wenn kein Schlag fällt, keine Injektionsnadel unter die Haut dringt — auf die Dauer aushält. Er kann versuchen, sich mit Tricks der

Westdeutsche Kandidaten für einen Säuberungsprozeß Oskar Müller, Prinz, Fisch, Nuding: Die Genossen ...

halb eine der wichtigsten aktuellen Aufgaben unserer Partei, eine der ernstesten Lehren aus dem Fall Kurt Müller ebenso wie aus den jugoslawischen Ereignissen.“

Das war der Fanfarenstoß. Die Genossen legten die Ohren an. Jetzt wußten sie: Eine mächtige Säuberungsaktion ist im Gange. Sie begann damit, daß in der westdeutschen KP rund 75 Prozent aller Funktionäre abgelöst, aus der Partei ausgeschlossen und zum Teil in der Sowjetzone verhaftet wurden.

Auf der Anklagebank des deutschen Rajk-Prozesses sollten neben Kurt Müller die westdeutschen Kommunisten Nuding, Oskar Müller, Fisch und Prinz sowie die Sowjetzonen-Größen Leo Bauer, Franz Dahlem, Kreikemeyer und Paul Merker sitzen. Die Bonner kommunistischen Bundestagsabgeordneten Nuding, Fisch und Oskar Müller wurden jedoch nicht verhaftet. Offenbar hatte der Skandal um den entführten Kutschki Müller die Parteilührung der Sowjetzone so erschreckt, daß sie auf weitere Aktionen in Westdeutschland verzichtete.

Auch sonst klappte die Vorbereitung des Prozesses schlecht. Laszlo Rajk wurde in drei Monaten zum großen Schauprozeß präpariert. Bei Kostoff dauerte es einige Wochen länger. Aber Kutschki Müller saß schon fünf Monate beim Staatssicherheitsdienst, und die Sache wollte und wollte nicht klappen. Nicht, daß Müller etwa nicht zu brechen gewesen wäre. Jeder ist zu brechen. Aber Mielke hatte zu wenig Erfahrung. Oder lag es an der politischen Lage in Deutschland?

Am 23. August 1950 — fünf Monate nach seiner Verhaftung — wurde Kurt Müller den Sowjets übergeben. Das vollzog sich so, daß Staatssekretär Mielke auf einem Berliner Hinterhof den deutschen Gefangenen in ein wartendes Auto der Sowjets setzte. Kurt Müller war nun Gefangener der sowjetischen Staatssicherheitspolizei. Rund drei Jahre lang nahmen ihn die sowjetischen Freunde in die Mangel.

Die Vernehmer brachten eine zwanzigjährige wissenschaftlich erhaltene Erfahrung mit. An ihren Methoden waren die alten

Fallstricken zu entziehen. Auch Müller versuchte es. Er grübelte in seiner Zelle, welche Widersprüche er in die Protokolle einschmuggeln könnte, um eventuell später, im Prozeß, das ganze Gebäude zum Einsturz zu bringen. Er überlegte verzweifelt, welche Märchen er den Vernehmern erzählen könnte, um eine Atempause zu erhalten. Aber die erfahrenen sowjetischen Tschekisten kannten auch diese Reaktionen ihrer Opfer. Sie kalkultierten sie ein. Und mittels eines raffinierten Systems, den Häftling genau zu beobachten, ihm Fangfragen zu stellen, ihn mit Provokateuren in der Zelle zusammenzulegen, die die karg bemessenen Ruhepausen benutzten, um ihren Zellengenossen zu beeinflussen, entdeckten sie stets sehr bald die Schleichwege und verzweifelten Listen, die sich ihr Opfer ausgedacht hatte.

Man konnte sie vier Wochen lang in die Irre führen; aber dann kamen sie dahinter. „Du lügst“, schrien sie dann, „Karzer!“ Und wieder alles von vorn.

Auch für den beliebten Trick, sich dumm zu stellen und so zu tun, als wisse man nicht, um was es geht, kennen die Vernehmer wirksame Gegenmittel. Kutschki Müller reiste eine Zeitlang auf diese Tour. Aber bald gab ihm der Vernehmer als anregende Literatur Lion Feuchtwangers „Der falsche Nero“. „Lesen Sie, lesen Sie gut, denn das ist ein gescheites Buch, und Sie können daraus viel lernen“, sagte er ernst. So wurde auch der brennende Wunsch nach Ablenkung von der düsteren Wirklichkeit durch ein Buch zum Mittel, das Opfer in den Bannkreis des Gespensterreignis von Verbrechen, Geständnis und politischer Unmoral zu zwingen.

Feuchtwangers Roman, dessen Handlung in der Regierungszeit des römischen Kaisers Titus (79/81 n. Chr.) spielt, schildert, wie ein einflußreicher römischer Ex-Senator aus persönlicher Rachsucht ein gigantisches Betrugsmanöver in die Welt setzt. Der berühmte Kaiser Nero war bereits gestorben, aber der Ex-Senator läßt seinen Leibeigenen Terenz in der damals römischen Provinz Syrien als falschen Kaiser Nero auftreten. Zusammen mit dem „Staatssekretär“ Knops, einem mit allen Wassern rücksichtslosen

Volksverführung gewaschenen Komplizen, organisiert der Pseudo-Nero eine spontane Volkserhebung. Er läßt die Stadt Apamea überfluten und schiebt die Schuld an diesem Verbrechen den klassischen Nero-Feinden, den Christen, in die Schuhe.

Man muß die Szene bei Lion Feuchtwanger lesen, wie der Staatssekretär Knops seinen Plan entwickelt, die Christen mit der von ihm selbst arrangierten Überschwemmung der syrischen Stadt Apameas zu belasten, um die Christen zu vernichten, Titus zu treffen und dem falschen Nero die Möglichkeit zu geben, als der große Retter aufzutreten. Der Christ Simlai „gesteht“ das „Verbrechen“ seiner Glaubensbrüder, und „die Massen, nach dem ersten Schreck, liebten und verehrten ihren Nero um so mehr, und sie vergaßen ihren zunehmenden Hunger über der Größe ihres Kaisers“. Ja, Knops war besser als Mielke.

Es muß bezweifelt werden, ob es einen Menschen gibt, der dieser Methode standhält. Früher oder später gesteht jeder. Aber das Geständnis ist nicht die einzige Voraussetzung für einen Schauprozess. Es gehört ein Angeklagter dazu, der entschlossen ist, konsequent mitzuspielen. Und damit diese Entschlossenheit zustande kommt, ist das Bewußtsein notwendig, daß er auf Tod und Verderb seinem Ankläger ausgeliefert ist.

Gerade dieses Bewußtsein aber hatte Kurt Müller nicht und brauchte es auch nicht zu haben: Denn Berlin war nicht Prag und

Damit hatte Ulbricht seine Chance. In e. Aktion wurde der Slansky-Prozess als Ersatz für Müller-Prozess genutzt, um die Säuberungsmaßnahmen. Daß es so war, beweist ein Indiz, und Fedotow, der Name, den man in den Vernehmungen zum Anklagepunkt seines Prozesses machen wollte.

In dem Beschluß des Zentralkomitees der Sozialistischen Partei vom Dezember 1952, betitelt „Lehren aus dem gegen das Verschwörerzentrum Slansky“, heißt es nach dem atmen Philippika gegen den Ex-Staatssekretär Paul Merker aus dem „Prager Beweismaterials“: „Kurt Müller, der eine Zeitlang Mitglied der Leitung der KPD in Westdeutschland war, gehörte früher zur trotzkistischen Gruppe von Heinz Neumann, Remmele ... In Moskau nahm er Verbindung zum trotzkistischen Klüngel auf und organisierte illegale Zusammenkünfte ... Müller hatte Verbindung mit dem Trotzkisten Fedotow, dem er sich verpflichtete, an der Organisation und Durchführung der Schädlingssarbeit und von Terrorakten gegen Führer der KPD (B) teilzunehmen. Im März 1934 wurde er zur illegalen Arbeit nach Deutschland geschickt.“

Damit hatten nun endlich die Sowjets „Beweise“ in der Hand, um Kutsch Müller in einem Verwaltungsverfahren aburteilen zu können. Am 18. März 1952 — also fast auf den Tag drei Jahre nach

... legten die Ohren on: Sowjetzonen-Kandidaten Merker, Dohlem, Kreikemeyer, Ende

das zweigeteilte Deutschland nicht Ungarn oder die Sowjet-Union. Hatte Müller schon mit Erfolg die subjektive Voraussetzung zum Prozess von sich ferngehalten, nämlich sich zum Mittelpunkt einer Organisation zu machen, das heißt gemeinsam mit den Vernehmern aus den Akten eine lebendige Verschwörerbande entstehen zu lassen, so hatten sich auch die objektiven Bedingungen im Laufe der „Voruntersuchung“ immer deutlicher als überaus ungünstig für einen Schauprozess in der Ostzone erwiesen.

Kostoffs Versuch einer Rebellion im Sofioter Prozess war schon peinlich genug, aber er war im festgefügtten Bannkreis eines Systems totalitärer Staaten erstickt. Wenn ein Kurt Müller im zweigeteilten Deutschland als Bürger der Bundesrepublik und Mitglied des Deutschen Bundestages bei der Eröffnung der Sitzung nur erklärt hätte: „Ich bin unschuldig und verlange als Mitglied des Deutschen Bundestages Rechtsschutz der Bundesrepublik“, dann wäre der Schauprozess schon beim ersten Auftreten des Angeklagten geplatzt gewesen. Das wußte Müller. Das wußten seine Vernehmer, und sie wußten auch, daß er es wußte.

Mit diesem Risiko war kein deutscher Rajk-Prozess zu führen. Nicht Müllers Stärke, sondern die Schwäche des Ulbricht-Staates, der nur ein Drittel Deutschlands umfaßt, die politische Wirklichkeit der Bundesrepublik, die Nähe des geistigen Raumes, der unfruchtbar ist für die exotischen Gewächse eines Schauprozesses, bewahrten die Welt vor einem traurigen Schauspiel und Kurt Müller und seine Genossen vor der Rolle Rajks.

Damit war Ulbrichts Plan geplatzt. Was war zu tun? — Wer den kleinen deutschen Stalin kennt, weiß, daß er so schnell die Partie nicht aufgibt. Er fand einen anderen Weg. Was mit Müller in Berlin nicht gelingen konnte, das suchte sich Ulbricht nun aus dem Prozess in Prag gegen Rudolf Slansky heraus. Es war kein Zufall, daß Slansky und seine Mitangeklagten enge Beziehungen zu hohen Funktionären der SED und KPD unterhalten und diese schwer belastet hatten. Vor allem beschuldigte Slansky das Mitglied des Politbüros Paul Merker.

seiner Festnahme in Ostberlin — verkündete ein sowjetisches Militärtribunal in Berlin-Lichtenberg dem Kurt Müller ein Fernurteil aus Moskau, „durch Sonderberatung des Ministeriums für Staatssicherheit der UdSSR“: 25 Jahre wegen Terrors, Spionage, Sabotage, Gruppenbildung und trotzkistischer Tätigkeit.

Am 15. April 1953 wurde Kutsch nach Brest transportiert. Von dort ging es über Moskau nach Wladimir. Dort saß er zunächst — von den Deutschen streng isoliert — mit sowjetischer Prominenz zusammen. Aber vom Dezember an steckte man ihn mit deutschen Generalen und Diplomaten der Nazizeit zusammen, bei Kascha und Kapusta, aber weißbezogenen Betten, mit ein bißchen Literatur und viel trägem Nichtstun, das nur von Domino und Schach unterbrochen wurde. Am 13. Oktober 1955 war er wieder zu Hause in der Bundesrepublik.

Kurt Müller hat den Kommunismus und die Welt der Schauprozesse satt. Wer einmal dem Zauberer in den Ärmel geblickt hat und weiß, wie er seine Tricks macht, auf den macht das Kaninchen, das aus dem Zylinder springt, keinen Eindruck mehr. So ist es auch mit den Schauprozessen Stalins und seiner Schüler.

Mit dem Blick hinter die Kulissen des Schauprozesses ist diese düstere und diabolische Methode der politischen Gewalt ihrer Zauberkraft entkleidet. Der Trick kann nicht mehr wiederholt werden. Alle Listen, alle Effekte, alle Masken und Kaninchen sind bekannt. Es ist wie mit dem Weihnachtsmann: Wenn die Kinder wissen, daß hinter der Larve des Nikolaus der Vater steckt, wirkt die himmlische Autorität nicht mehr. Eines der wichtigsten stalinistischen Machtmittel ist entwertet, der Apparat des Terrors an einer entscheidenden Stelle durchsichtig geworden.

Nur ein unbelehrbarer Novize des großen Alten im Mausoleum an der Kreml-Mauer könnte versuchen, dieses miserable Schauspiel der Gewalt noch einmal über die Bühne gehen zu lassen — etwa mit einem Prozess gegen den jungen Professor Wolfgang Harich. Aber kein Hund würde dem kleinen Ulbricht das mehr abnehmen. Angeekelt nur würde die Welt mit Lion Feuchtwangers Kaiser Titus sagen: „Wie kann ein kleiner Fisch so stinken!“

W. Akhrova ✓

ÖVERDIREKTÖR FREDRIK VON DÄRDEL

Djursholm 10 april 1957
STOCKHOLM DEN
SVERIGE 68

11.4.57
Ch. Berlin

Herr Kabinettsekretären Leif Belfrage,

Med tacksamme erkännande av Eder brev
den 8 dennes be jag att få meddela att varken
jag eller min fru hava något att invända mot
den hedersbetygelse som Berlins jueliska

att vid en högtidlighet den 19 april förbereda
honom. Heinrich Stahlpreis, under förutsätt-
ning att det vid högtidligheten inte görs
några uttalanden av politisk innebörd
och ej heller några uttalanden, som kunna
uttolkas såsom minnesord över en avliden
person. Vi be Eder framföra dessa våra
önskemål

Preis synes lämpligen kunna överlämnas
till en representant för det svenska general-
konsulatet i Berlin. Vicepresidenten Lager-
gren kommer att den 19 april vistas hos
sin familj i Djursholm och är därför
liksom övriga medlemmar av Raoul
Wallenbergs familj - förhindrad att
närvara vid högtidligheten

Med utmärkt högaktning

F. V. Dardel

34526

11.4. v.Daråel meddelat att förf. Philipp
som kommer att befinna sig på resa till
Österrike, avser passera Berlin och där-
för av familjen utsetts att som dess
representant mottaga priset.

R.H.-B.

H. Berlin, Civiling.
Drömsstigen 37.
Bromma.
Tel 251507
kl 9-10.

Kopia utlämnad vil per. beviset kan
underl. 11.4.57.

Bromma den 11.4.57.

Privat och konfidentiellt.

Ären till Salving.

Redaktör G. von Platen.
Sveavägen 54.
Stockholm.

Eer. vidit.

Kab. selu:

Pol. chufen:

Pres. chufen:

Betr. "Vår hemliga code avslöjades".

Med anledning av rubr. artikel i V.J. av 5 - 12 april d.ä. får jag uttrycka ett beklagande av att Ni funnit det lämpligt att publicera en artikel av denna art i den allvar samma frågan om Raoul Wallenberg. I min egenskap av tidigare tjänsteman vid AB Cryptograph, som sedermera ombildats till AB Cryptoteknik, och med den insikt jag erhållit i chifferfrågor kan jag utan vidare fastställa att Rudolph Philipps uppgifter om för Sovjet underlättad forcering av UD's chiffrerter genom publicering av klartexter icke är grundad på fackmässiga kunskaper i dylika frågor ävensom att den tidpunkt från vilken UD förfogade över kryptografer angiven till 1951 är alldeles felaktig. I verkligheten innehade UD sådana apparater med fullt ut samma säkerhetsgrad men ej fullt så moderna med avseende på detaljer som ej beröra chiffersäkerheten, från tiden långt före senaste världskrigets början, avsedda för chiffertrafik just på den trafikled som det här är frågan om. Rubriktexten "Häpnadsväckande indiskretioner av UD" är alltså främfantiserad i en journalisthjärna i ändamål att misstänkliggöra ett av våra ämbetsverk och skaffa sig ekonomisk vinning.

Genom att textbilden förutom en kryptograf även visar chiffer- och klartext av ett telegram betr. Raoul Wallenberg, vilka texter ej ställts till artikelförfattarens förfogande av chifferapparatsfabrikanten, får läsaren det intrycket att Philipp skaffat sig dessatexter genom försänkningar hos UD och att de utgöra originaltelegram. Det måste anses uteslutet att UD utlämnat dylika texter och den initierade läsaren tvingas därför draga slutsatsen att Philipp tillverkat texterna i sensationssyfte.

Det kan icke vara till nytta utan i stället till stor skada i en så allvarsam affär som beträffande Raoul Wallenberg, att personer av Philipps halt skola beredas tillfälle att framlägga allvarliga beskyllningar mot ett statligt verk, vilka grundats på dilettantiska, felaktiga och synbarligen avsiktligt vilseledande uppgifter och antaganden.

En svensk medborgare med den allra lilla minsta nationalkännska skulle icke anse det förenligt med sin medborgarplikt, allra minst i sensationssyfte, att i tidsningspress eller annorledes framlägga dylika "häpnadsväckande indiskretioner" betr. UD's chiffrerteknik.

Högaktningfullt,

H. Berlin

✓

Stockholm den 11 april 1957.
Överlämnas för kännedom till
Statspolisintendenten Thulin.

Eg. 23/4 57

(R.Hichens Bergström)
t.f.Chef för Politiska Avdelningen

Strängt förtroligt.

P.M.

Den tyske viceamiralen Voss (omnämnd i vitboken om Wallenberg) har i mars 1955 för ambassadören Kumlin uppgivit, att han i fängelset Vladimir sammanträffat med den amerikanske medborgaren Cumish, vilken för Voss uppgivit att han varit sergeant i de amerikanska ockupationstrupperna i Wien, där han 1949 tillfångatagits. Cumish hade även meddelat Voss, att han träffat en svensk medborgare i Vladimir.

I Department of State's press release nr 505 den 20 augusti 1955 omnämnes en Wilfred C.Cumish, som nu torde vara frigiven. I releasen uppges Cumish vara "Private" i amerikanska armén, nummer 14208431; rapporterad saknad från Headquarters 7769, Military Intelligence Serial Detachment i Wien från den 24 mars 1948; född den 18 september 1915 i Amesbury, Massachusetts; närmaste anhörig Mrs Mary Cumish, Amesbury, Mass., 41 Merrimac Street.

Generalkonsulatet i New York har den 9 april telegrafiskt anmodats att efterforska Cumish och om han anträffas utfråga honom om förhållandena i Vladimir och om han där sammanträffat med någon svensk. Det har påpekats för generalkonsulatet, att Wallenbergs namn icke bör nämnas i sammanhanget, samt att H.Tomsen (al.Grosheim-Kriskö), K.-M.Leuvenhaupt, v.Anderson (Anders), Bulman (Boman) och Gruenther tidigare i sovjetrisk fångenskap utgivit sig för att vara svenskar.

Stockholm den 11 april 1957.

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Telegram

sjöborgsutredningen

STOCKHOLM			11.4.57	19
N:o 10		✓ CHIFFER	BIL.	
INK. D. N:o				
AVD.	GR.	MAL.		
P	2	Eu ^I		

2 Svensk
Bonn

För Lundström från Lorentzon

Vi veta endast följande om 48B: Strecken, Hermann,
född 1899, tysk konsul i Leningrad eller Kiev, återkom-
men den 14.10.55 och vistats Vladimir från början av
1952 enligt Hinckeldeys lista. Adress: Moltkestrasse 35,
Bonn.

Cabinet

Exp. 11.4.57. kl. 17.50/dld

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Telegram

sjöborgsutredningen

STOCKHOLM 11.4.57 19		
N:o 8, ✓	CHIFFER	BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.
P	2	Eu ^I

Scheuer ✓

2

Svensk
Canberra

Primo Den i vitboken om Wallenberg bl.a. på sid 29 omnämnde österrikiske medborgaren Otto Scheuer har av oss intensivt efterforskat och från sovjetrisk sida begärdes under deras utredning om Wallenberg upplysningar om Scheuer, vilka vi icke voro i stånd att lämna, då inga som helst spår funnits efter honom. Beskickningen i Wien har nu spårat en dr. Oskar Franz Israel Scheuer, född den 1 dec. 1876 i Znaim, Tjeckoslovakien, och gift med Emma Caroline Sara Fraenzel, född 14 sept. 1882. Scheuer fördes som jude tillsammans med sin maka 1941 till koncentrationslägret Litzmannstadt, där han avlivades. Oskar Scheuer hade två döttrar och möjligen även en son, vilken kan vara den av oss efterforskade Otto Scheuer (förnamnet icke absolut säkert). Scheuers döttrar heter Hildegard Gabrielle Scheuer, född 9 nov. 1911, och Lotte Marie Scheuer, född 23 mars 1913, båda österrikiska medborgare. Lotte Marie Scheuer flyttade från Wien till Australien den 23 nov. 1938. Hildegard Gabrielle Scheuer gifte sig den 18 april 1936 med österrikiske medborgaren köpmannen Emil Scheñk, född den 6 mars 1902 i Wien, och var då bosatt Wien 8, Josef-städterstr. 44/4. Hon flyttade tillsammans med mannen och sonen Gustav, född 29 juni 1938, till Sydney, G.P.O.Box 5056.

Secundo Benäget undersök om Hildegard Gabrielle Schenk och Lotte Marie Scheuer finnas i Australien och sök i så fall fastställa om de ha en broder, som kan ha varit i sovjetrisk fångenskap och i så fall när de senast hörde av honom. Av värde ävenledes erfara om brodern haft radioaffär eller

Dep. d. 11/4 kl. 12.55 af. Ru

arbetat i en sådan i Wiens nionde Bezirk och ävenledes där varit bosatt på Porzellangasse eller Windmühlgasse. Finnes ytterligare någon släkting som varit lärare i en lantbruks-skola i Österrike? Detaljerade upplysningar om brodern av största värde. Benäget tela.

Cabinet

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Telegram

sjöborgsutredningen

STOCKHOLM 11.4.57 19		
N:o 8 ✓	CHIFFER	BIL.
INK. D. N:o		
AVD. P	GR. 2	MÅL. Eu ^I

2 Svensk Helsingfors

Vårt chiffer 5. Bastamov lär vara gift med svenska.
När kan svar förväntas enligt bläckbrev till Åström
19 mars?

Cabinet

Exp. 11/4 57 kl. 1620/DR.

TelegramKUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

sjöborgsutredningen

W. Ahlström

STOCKHOLM			11.4.57		19
N:o 6	✓ CHIFFER	BIL.			
INK. D. N:o					
AVD. P	GR. 2	MAL. Eu ^I			

G. Svensk
B e r l i n

Edert chiffer 5

Primo Familjen idag meddelat, att den icke har något emot att Raoul Wallenberg förlänas Heinrich Stahl-priset vid högtidligheten den 19 april under förutsättning att det vid högtidligheten icke göres några uttalanden av politisk innebörd och ej heller några uttalanden som kunna uttolkas såsom minnesord över en avliden person och att utmärkelsen således icke har posthum karaktär.

Secundo Benäget tela om arrangörerna äro helt införstådda härmed, varefter vi återkomma om vem som skall mottaga priset. Möjligen kan vicepresidenten Lagérgren, som för närvarande på hemresa, vid återresan Tyskland deltaga högtidligheten jämte representant för generalkonsulatet.

Cabinet

Exp. 11/4 57 kl. 1815/08.

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

ex. 2 till *Canberra*

» 3 » —

245

Chiffertelegram (BUD)

Från Canberra

Avsant den 12 / 4 19 57 kl. 2210

Inkom den 12 / 4 19 57 kl. 1715

Utskrivet i 3 ex. Detta är originalet.

Dnr <i>14: B</i>		<i>11</i>
Avd.	Gr.	Mål.
<i>P</i>	<i>2</i>	<i>Eu I</i>

Gibson

*Reaktioner av.
13/4 52*

11

Edert chiffer 8.

11. H. Wallenberg P2. Eu I

Vid samtal biträdande statssekreteraren i utrikes-
ministeriet har denne ställt i utsikt besked ca en vecka
huruvida systrarna Schéuer finns här. Hette mannen
Schenk eller Scherk? Benäget repetera meningen Scheuer
fördes...

Bundy

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

ex. 2 till —

» 3 » —

» 4 » —

Chiffertelegram (BUD.)

Från . Berlin

Avsänt dentelex 19 kl.

Inkom den 12 / 4 19 57 kl. 1215

Utskrivet i 3 ex. Detta är originalet.

Dnr		6:13	7
Avd.	Gr.	Mål.	
A	2	Eu	

W. Strömberg

*17/4 Ref. u
wester v Dandef.*

7.

11.4. PL Eu

Edert chiffer 6.

Arrangörerna d'accord. Högtidligheten

18 april ej 19.

Tamm.

12/4

KUNGL.
SVENSKA AMBASSADEN

Bonn den 10 april 1957.
Strängt förtroligt.

Mulle

11.4.57
att b till
Thulin (H-spl)
u/Hichens Bergström

Exp. 23/4-57

R9

Broder,

I anslutning till mitt handbrev till Dig den 13 februari, varmed jag översände promemior om samtal med Günther von Rehekampff och Horst-Theodor Mülle om Gogiberidse ut-sagor om Wallenberg, ber jag få meddela att Leifland i lördags hade ett nytt samtal med Rehekampff, sedan vi genom Mülle fått kännedom om att denne önskade komplettera sina tidigare lämnade uppgifter. Som Du finner av närslutna P.M., säger sig Rehekampff numera erinra sig att Gogiberidse någon gång mellan ^{ett} år 1950 och 1953 för honom uppgivit att han, då han vid tillfälle vårdades i Wladimirlägrets sjukhus, av en sovjetisk medfånge erfarit att Wallenberg skulle vistas i sjukhuset.

Jag vill tillägga att Lundström, som i förrgår anlände till Bonn och beräknar stanna här veckan ut, haft tillfälle att läsa igenom promemorian.

sin hustru
An Wuland

Herr Utrikesrådet Å s t r ö m,
Stockholm.

P. M.

över samtal den 6 april 1957 med Günther von Rehekampff i dennes bostad, Mauerstrasse 12, Darmstadt.

Horst-Theodor Mülle, med vilken jag den 11 februari i år hade ett samtal om Simon Gogiberidses utsaga om Wallenberg, meddelade mig per telefon den 4 dennes att han den 20 mars fått ett brev från Rehekampff, i vilket denne meddelade att han, sedan han efter mitt besök hos honom den 10 februari sökt ytterligare i sitt minne, numera gärna önskade komplettera sina då lämnade uppgifter. (Det må inskjutas att Mülle och Rehekampff redan före mina samtal med dem i februari brevväxlade med varandra; de från Sovjetunionen hemkomna fångarna upprätthåller ju sinsemellan en livlig korrespondens om sina kamraters öden.) Rehekampff hade i sitt brev till Mülle uppgivit att han skulle kontakta beskickningen i denna angelägenhet.

Då jag på kvällen den 6 dennes hade ett samtal med Rehekampff i dennes bostad i Darmstadt, meddelade han inledningsvis att han, såsom han uppgivit för Mülle, haft för avsikt att tillskriva mig men ännu icke haft tillfälle därtill. Under vårt samtal lämnade Rehekampff följande kompletterande utsaga, vilken jag för hand nedskrev och vars riktighet han därefter vitsordade med sin namnteckning och förklarade sig beredd att bestyrka med ed (namnen inom klammer ingår ej i originalet):

Beim Besuch vom Herrn L-d /Leifland/ vor etwa zwei Monaten konnte ich mich an folgende Tatsache nicht mehr erinnern, die mir jetzt wieder eingefallen ist. Irgendwann in den Jahren zwischen 1950-1953 hat mir S.G. /Simon Gogiberidse/ folgendes erzählt. Während eines seiner Krankenhausaufenthalte (in Gefängnis Krankenhaus) hat ihm dort ein russischer Mitgefangener zu wissen gegeben, dass unter den im Krankenhaus in strenger Einzelhaft gehaltenen Gefangenen auch ein Schwede sei, und zwar sei dieses Wallenberg.

Ich bemerke hierzu, dass das Gefängnis Krankenhaus nicht nur als Krankenhaus diene, sondern dass dort erwiesenermaßen auch einzelne Gefangene in strenger Isolierung gehalten wurden,

bei denen man Wert darauf legte, dass auch die Masse der übrigen Gefangenen nichts von ihrer Anwesenheit wusste.

Diesen Bericht von S.G. habe ich vom Anfang an als zweifelhaft angesehen, da die Nachricht durch mehrere Hände gegangen war und ein jeder von uns wusste, wie leicht unter dem Einfluss der Gefängnispsychose Phantasienachrichten geboren wurden. Zudem habe ich im Laufe der gesamten acht Jahre, die ich im Gefängnis in Wladimir verbrachte, diese Nachricht kein einziges Mal von anderer Seite bestätigt erhalten. Aus diesem Grunde war sie mir als höchst dubios entfallen, als mir Herr Leifland das erste Mal die Frage stellte, ob ich von S.G. etwas über den Fall W. gehört hätte.

gez. Günther von Rehekampff

Darmstadt, d. 6.4.57

Vorstehende Aussage bin ich jederzeit bereit, durch einen Eid zu bekräftigen.

gez. Günther von Rehekampff

Darmstadt, d. 6.4.57

Om de olika punkterna i denna utsaga lämnade Rehekampff under vårt två timmar långa samtal följande kompletterande upplysningar.

Om den ryske medfånge, som lämnat Gogiberidse uppgiften om Wallenberg, hade Gogiberidse - såvitt Rehekampff kunde erinra sig - icke berättat något. Rehekampff kunde alltså icke säga om det rörde sig om en fånge som vistades i Wladimirfängelsets sjukhus för att vårdas för sjukdom, eller om fråga vore om någon som man av annan orsak isolerade från de andra fångarna (jfr stycke 2 i Rehekampffs utsaga). Ej heller hade Rehekampff av Gogiberidse erfarit huruvida den ryske fången själv skulle ha varit i kontakt med Wallenberg - exempelvis genom knackningsförbindelse eller sammanträffande i korridoren - eller om han i sin tur byggde på uppgifter från en annan medfånge.

Rehekampff erinrade sig att han, då Gogiberidse sagt honom att Wallenberg skulle vistas i fängelsesjukhuset, svarat att han starkt betvivlade riktigheten av denna uppgift. Vore den ryske fången, hade han sagt till Gogiberidse, verkligen helt säker på att det vore fråga om Wallenberg? Kunde det exempelvis icke tänkas att han hört talas om att en västerländsk diplomat skulle vara intagen där och att han, som Rehekampff uttrycker sig i sin skriftliga utsaga, "unter dem Einfluss der Gefängnispsychose" därav dragit den förhastade slut-

satsen att det rörde sig om Wallenberg?

På min fråga huruvida Rehekampff närmare kunde fixera den tidpunkt då Gogiberidse talat om Wallenberg svarade han att det måste ha varit rätt lång tid innan han lämnade Wladimir (november 1955). Han hölle det för troligast att det varit antingen år 1950 eller 1951, mindre troligt 1952, möjligen - men icke sannolikt - så sent som 1953. Närmare kunde han icke säga, trots att han letat mycket i minnet den senaste veckan.

Efter det i utsagan nämnda tillfället hade Gogiberidse icke ytterligare för Rehekampff nämnt den ryske fångens uppgifter.

Anledningen till att Rehekampff, trots mina frågor vid besöket den 10 februari, då icke kunde erinra sig något om Gogiberidses utsaga om Wallenberg vore följande. Under de dryga tio år, från maj 1945 till oktober 1955, som Rehekampff tillbragt i sovjetiska fängelser hade han otaliga gånger fått höra att någon medfånge iakttagits eller skulle vistas i ett bestämt läger. Det hade varit omöjligt att lägga alla dessa uppgifter på minnet; erfarenheten lärde dessutom att ett mycket stort antal av dem var synnerligen svagt underbyggda. Rehekampff hade så småningom tagit till uppgift att närmare söka kartlägga och lägga på minnet dels tysk-baltarnas, dels de tyska krigsfångarnas från Heerésgrupp Kurland öden. (Fångarna i Wladimir hade var sin "sektor" att följa: Rehekampff de nyss nämnda grupperna; Supprian f.d. diplomater och konsulatstjänstemän; en tredje en annan strängt avgränsad grupp. Sedan sålunda olika kategorier av fångar hänförts till en viss "Sachbearbeiter", ökades möjligheterna att någorlunda säkert följa olika fångars öden. - Såsom omtalats i min P.M. den 13 februari, är Rehekampff av tysk-baltiskt ursprung och var vid kapitulationen tolk vid den tyska armégruppen i Kurland.) Han hade däremot icke på samma sätt bemödat sig att lägga på minnet uppgifter om andra fångars öden. Gogiberidses uppgift något av åren 1950-1953 hade därför fallit honom ur minnet och han hade icke erinrat

sig densamma vid mitt besök hos honom den 10 februari.
Gogiberidses och hans samtal låge ju dessutom långt tillbaka i tiden, troligen sex eller sju år.

På min fråga svarade Rehekampff att han fortfarande vore mycket tveksam om huruvida Gogiberidses uppgift från 1950-1953 kunde tänkas innehålla någon kärna av sanning.

Utöver den i min P.M. den 13 februari in fine citerade Supprian nämnde Rehekampff följande tre tyskar vilka vid något tillfälle delat cell med Gogiberidse:

1. F. generalen M o h n k e, Hamburg. Vistats tillsammans med Gogiberidse "en längre tid".
2. F. amiralen V o s s, Berchtesgarden. Tillsammans med Gogiberidse cirka två månader.
3. F. överstelöjtnanten Rudolf P a l t z o, bosatt i Kaiserslautern, för tillfället möjligen placerad vid ett Bundeswehrrförband i Frankfurt.

+ +

Jag vill tillägga att jag i går kvälle hade tillfälle att i min bostad samtala med Mulle om Gogiberidses utsaga om Wallenberg år 1956. (Mulle är numera bosatt i Bonn och anställd vid ett förlag i stadens närhet.) Härvid bekräftade Mulle sina tidigare uppgifter, se min P.M. den 13 februari; något av särskilt intresse framkom emellertid icke, utöver en varning för att sätta allt för stor tilltro till Bastanov, som enligt Mulles mening vore en föga trovärdig person.

Bonn den 8 april 1957.

Leif Leifland
(Leif Leifland)

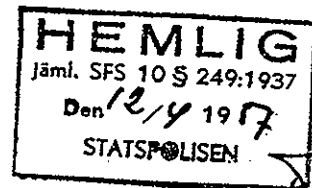
Krim.komm. G. Snopio, Krim.statspolisen, Luleå

Krim.komm. G. Danielsson, Statspolisen, Stockholm

okr. 482 - BDL

medannående Wallenberg

- 12.4.57.

Raoul Wallenberg

EX

12.4.57 BDL
87/57

10.4.57.BDL
12.4.57.

3 ex.

Ex.n:r

g
R e k.

Med tack för Ditt brev (87/57) vill jag be Dig att om möjligt genom Dina kontakter försöka skaffa eller låta någon genomläsa "Länsi-Pohjan Sanomat" så att vi kunna få bekräftat, om tidningen ifråga verkligen innehållit den nämnda artikeln. Jag vill i detta sammanhang nämna, att vissa tecken tyda på, att det finns krafter, som försöka sprida ut falska rykten om Wallenberg. Den av Dig tecknade bakgrunden kring Huotio synes peka på att det även här kan röra sig om sådana krafter. Om Du får fatt i artikeln hoppas jag Du vill översätta den och sända ned ett exemplar av översättningen.

Stockholm som ovan.

Otto Danielsson
(Otto Danielsson)

STATSPOLISEN

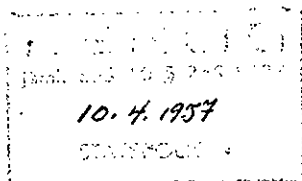
12, 4 1957

Till *Herr k. a. f. k. Gunnar Lorentz*
Kungl. Utrikes Departementet
Från *Kriminalkämnen O. Danielsson*

- Sp. nr 53. III. 56. 500 block. 08 45918
☐ för yttrande	☐ för granskning	☐ för uppg. av förslag
☒ „ kännedom	☐ „ direkt besvarande	☐ „ föredragning
☐ „ attest	☐ enl. överenskommelse	☐ önskas åter
☐ „ åtgärd	☐ v. g. tala med mig	☒ önskas ej åter

Skr.BDL-AS2
10.4.1957

kriminalkommissarie G. Tuopio, BDL
nedannämnde Wallenberg

9:26/119

xxxx Fkd.

BDL 10.4.57 AS2
87/57

Wallenberg, Raoul

Ex. 2/3.

Kriminalassistenten Thure Lassinantti (broder till fokra Ragnar Lassinantti) vid kriminalstatspolisens allmänna avdelning i Luleå har sedan en tid varit sysselsatt med utredning av smuggelaffärer i Tornedalen, varvid han haft anledning att höra, bland andra, en ingenjör och köpman vid namn Thure Lahti i svenska Pello (identisk med Thure William Lahti, född den 1.5.1912, omnämnd bland annat i skrivelse den 29.2.1952 från AS2 till BDL - diarienummer saknas). Lahti, som tidigare misstänkts för att hysa kommunistiska sympatier men varom full bevisning icke gått att förebringa, har på senare år misstänkts för smuggelaffärer med finnar, med vilka han haft rätt så omfattande kontakter.

Vid samtal mellan Thure Lassinantti och Thure Lahti i svenska Pello den 23.3.1957 hade Lahti berättat, att finske redaktören Nuotio i finska Pello (identisk med finske medborgaren, redaktören Oskar Aulis Nuotio, född den 7.8.1905) talat om för honom, huru som han (Nuotio) en gång på sommaren 1956 besökt hotell Pohjánhovi i Rovaniemi. Då Nuotio suttit på hotellet och läst ryska tidningar, hade en för honom okänd man kommit fram till honom och sagt, att han kände till förhållandena i Sovjetunionen. För omkring två månader sedan hade den okände mannen kommit tillbaka från Sovjetunionen efter att ha suttit i ett fängslager cirka 3 mil från finsk-ryska gränsen. Fångarna i lägret hade varit sysselsatta med lastning av virke eller props. Enligt uppgift av den okände mannen hade i lägret funnits en svensk vid namn Paul Wallenberg (här torde väl syftas på Raoul Wallenberg).

Nuotio hade vidare omtalat för Lahti, att han låtit införa en liten notis i sin tidning om vad den okände mannen berättat. Notisen hade troligen icke uppmärksamats av någon, emedan texten på grund av missöde vid tryckningen blivit suddig eller suddats ut. Nuotio är lokalredaktör i finska Pello för tidningen Länsi-Pohjan Sanomat, som utges i Rovaniemi.

Nuotio är tidigare känd vid BDL, och uppgifter om honom har avgått till AS1 i skrivelse den 2.6.1956. Av denna framgår, att Nuotio misstänkes vara rysk spion och en s.k. rödofficer. I vart fall är han en övertygad kommunist. Senare har framkommit, att Nuotio vistats flera år i Sovjet och lärt sig ryska. Han har också bevistat den kommunistiska högskolan Sirola-institutet i Finland på någon eller några kurser. Nuotio har varit föremål för uppsikt vid BDL en längre tid, eftersom han synes ha vissa kontakter till svenska sidan.

- - - - -

669

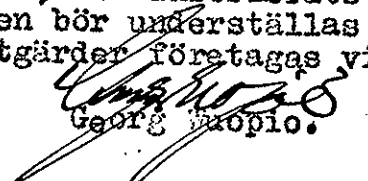
- 2 -

Uppgiften om att Wallenberg skulle befinna sig på fångläger i Östkarelen (cirka 3 mil från finsk-ryska gränsen enligt ovan) förefaller föga trovärdig, i synnerhet som uppgiften härstammar från en okänd person. I detta sammanhang erinrar jag mig en finne i Haparanda, som härförliden påstod sig ha blivit utlämnad från Sovjetunionen såsom krigsfånge för någon kortare tid sedan. Vid förhör med finnen framkom, att påståendet var rent s.k. fyllsnack. Den av Nuotio angivne okände mannen kan ha varit en likadan typ. Med hänsyn dock till angelägenheten av att allt bör göras i efterforskningarna angående Wallenberg synes även här ifrågavarande sak böra undersökas så långt sig göra låter.

Jag skulle kunna vända mig direkt till vederbörande inspektör i Nordfinland och begära undersökning i saken och eventuellt förhör med Nuotio. En annan utväg vore att med biträde av Lahti anmoda Nuotio komma över till svenska Pello, där personal från BDL eller exempelvis kra. Lassinantti kunde ha ett samtal med Nuotio. Det tredje alternativet är ju att framställning om undersökning sker på det centrala planet.

För egen del skulle jag vilja föreslå det första eller tredje alternativet. Uppgiften om Wallenberg härstammar ju i sista hand från en okänd man, som uppgivit sig ha blivit återbördad 1956 från Sovjetunionen. För efterspaningar av den okände mannen, som uppenbarligen är finne, är det fördenskull nödvändigt med granskning på centralt håll i Finland av namnuppgifter på återbördade finnar, och detta kan ju inte ske, om man väljer den andra i ordningen angivna utvägen här ovan.

Landsfogde H. Fjelner, som informerats i saken, har anbefallt, att ärendet lämpligen bör underställas ASC:s prövning, innan eventuell vidare åtgärder företagas vid BDL.

Georg Nuotio.

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

ex. 2 till *Lundberg*

» 3 »

» 4 »

Chiffertelegram (BUD)

Från Generalkonsulatet New York

Avsänt den 12/ 4 19 57 kl. 1733

Inkom den 13/ 4 19 57 kl. 0745

Utskrivet i 3 ex. Deffa är originalet.

Dnr	P9: B 1	
Avd.	Gr.	Mål.
P	2	Eu?

Cumish

Be

1

9.4. Wallenberg

Edert chiffer 1.

Cumish innehar anställning Bradford, Mass.

Väntas åter måndag. Avser uppsöka honom snarast möjligt.

Kronvall

KUNGL.
SVENSKA AMBASSADEN

med texten till resolution ang. Raoul Wallenberg

Paris den 11 april 1957.

Nr 270

1 bil.

P 2

W-aktinsen ✓

INK. UTRIKES DEP.		
D. N:o 40 1270		
13 APR. 1957		
AVD.	SR.	INL.
P	2	En

2

Till Hans Excellens Herr Ministern för Utrikes Ärendena.

./.

Härmed får jag vördsamt i avskrift jämte bilaga insända en skrivelse från le Conseil Représentatif des Juifs de France med texten till en av nämnda organisation fattad resolution rörande Raoul Wallenberg. Såsom av skrivelsen framgår hemställer vederbörande att ett exemplar av resolutionen måtte tillställas Raoul Wallenbergs mor.

R. Kumlin

R. Kumlin

P 2 ltr

CONSEIL REPRESENTATIF
DES JUIFS DE FRANCE

Paris, le 9 avril 1957.

(C.R.I.F.)

MM/mb 1495

45, Rue La Bruyère
Paris-9e

Monsieur l'Ambassadeur,

Nous avons l'honneur de vous remettre ci-joint le texte de la Résolution que le Conseil Représentatif des Juifs de France a adopté, lors de son Assemblée plénière du 4 avril 1957, pour rendre hommage à la mémoire de Raoul WALLENBERG et recommander qu'ait lieu un supplément d'enquête, "afin de connaître la vérité sur cette tragique affaire et le retrouver, dans le cas où il resterait une chance quelconque à cet égard."

Nous vous serions très reconnaissants, d'autre part, de bien vouloir transmettre à Madame WALLENBERG un exemplaire de cette résolution.

Veuillez agréer, Monsieur l'Ambassadeur, l'expression de notre considération la plus distinguée.

Le Président.

Dr. V. MODIANO

A Monsieur l'Ambassadeur de Suède,
58, avenue Marceau
PARIS VIII.

C.R.I.F.
45, rue La Bruyère
Paris IX°

MM/mb - 9/4/57

P 2 Eu I

R E S O L U T I O N

adoptée par l'Assemblée plénière du C.R.I.F.

lors de sa séance du 4 avril 1957

Le Conseil Représentatif des Juifs de France,

Profondément ému par l'annonce récent du décès de Raoul
WALLENBERG, survenu en 1947, dans une prison soviétique;

Rend hommage la mémoire du diplomate suédois, dont
l'attitude héroïque permit, durant la période de l'occupation
nazie, d'assurer, d'une manière efficace, la protection des
Israélites hongrois et d'autres victimes désignées de la
persécution hitlérienne;

Adresse à sa famille l'expression de sa profonde affliction
et, à cette occasion, évoque avec émotion la magnifique carrière
de l'une des plus nobles figures de notre temps, d'un héros qui,
au péril de sa vie, alors qu'il était Premier Secrétaire de la
Légation de Suède à Budapest, parvint à sauver des griffes de la
Gestapo, des camps de concentration et des fours crématoires, des
dizaines de milliers d'innocentes victimes vouées inexorablement
à la mort.

Recommande enfin - certains témoignages dignes de foi, indi-
quant que WALLENBERG serait encore en vie - qu'ait lieu un
supplément d'enquête, afin de connaître la vérité sur cette
tragique affaire et retrouver WALLENBERG, dans le cas où il
resterait une chance quelconque à cet égard.

KUNGL.

SVENSKA AMBASSADEN

Artiklar om Wallenberg.

Bonn den 10 april 1957.

2 bil. (i vard. 1 ex.)

U.S.O.

Lorentzen

b

386

13.4		1957
Avg	Gr	Mål
P	2	En I

Broder,

./1-2

Härmed ber jag i anslutning till tidigare handbrev
få insända klipp av ytterligare två artiklar om Wallen-
berg; den ena publicerad i den ansedda veckotidningen
Christ und Welt (Stuttgart) den 28 mars och 4 april, den
andra i bildtidningen Stern (Hamburg) den 6 april.

*Die Zeitung
der Presse*

Herr Byråchefen B a c k l u n d ,
Stockholm.

P 2 81 I
Brit. War Journal

Brucklund 10.7.57.

Christ und Welt (Stuttgart) - 28 mars 1957

Das Schicksal Raoul Wallenbergs

Ein Diplomat verschwindet

Das Schicksal des schwedischen Diplomaten Raoul Wallenberg ist eines der menschlich-bittersten Geschehnisse, wie sie sich in der ersten Nachkriegszeit ereignet haben. Wallenberg bemühte sich 1944/45 um die Freilassung ungarischer Juden in Budapest. Die Sowjets schleppten den jungen Schweden nach der Besetzung Budapests nach Moskau, wo er verschwand. Ist Wallenberg tot? Die Sowjets behaupten es in ihrer Note vom Februar dieses Jahres an die schwedische Regierung. Die Familie Wallenberg glaubt dies jedoch nicht. Sie weiß sich im Besitze von Informationen, daß Raoul Wallenberg noch lebt. Und so ersuchte denn in diesen Tagen der schwedische Gesandte in Israel, Lundberg, eine in Tel Aviv geplante Gedächtnisfeier für Wallenberg nicht abzuhalten. Über die Vorgänge und Hintergründe des „Fallen Wallenberg“ berichten wir in dieser und der nächsten Ausgabe.

Der Name Raoul Wallenberg klingt kosmopolitisch. Nicht jeder vermutet gleich einen Schweden dahinter. Tatsächlich war der junge schwedische Legationssekretär Wallenberg, der es unternahm, im Budapest des Jahres 1944 Tausende von Juden vor Chaos und Vernichtung zu retten, im besten Sinn Kosmopolit. Einer angesehenen schwedischen Bankiers- und Diplomatenfamilie entstammend, in der Welt als Student, Architekt und Geschäftsmann herumgekommen, sprachkundig und von stiller, zäher Energie, selbstlos und mutig, wagte sich dieser Schwede an ein Rettungswerk, das nur derjenige unternehmen kann, der tief vom humanitären Gedanken beseelt ist. Er kam dabei um. Wenigstens spricht die Wahrscheinlichkeit dafür, daß er nach zweieinhalbjähriger Haft in sowjetischem Kerker sein Leben lassen mußte.

Dieser Raoul Wallenberg war im Alter von 32 Jahren ein verhältnismäßig junger Geschäftsmann in Stockholm. Damals, im Kriegsjahr 1944, arbeitete er für die Auslandsabteilung der von dem schwedischen Schiffsreeder Salén finanzierten „Mitteleuropäischen Handelsgesellschaft“. Ihr geschäftsführender Direktor war ungarischer Emigrant und Jude. Da er sich keine Reisen in das hitlerische Machtgebiet leisten konnte, war Wallenberg verschiedentlich für die Firma unterwegs. Er besuchte Deutschland, Frankreich und die im nazistischen Machtbereich gelegenen zentraleuropäischen Länder. Dabei gewann er Einblick in die wachsende Gefährdung der auf dem europäischen Kontinent zurückgebliebenen „Nichtarier“. Die sogenannte „Endlösung“, die Ausrottung vermittels Gaskammern oder Genickschuß, war in Angriff genommen worden. Die Berichte, die Wallenberg nach Stockholm zurückbrachte, werden sich zu einer Registratur des Grauens verdichtet haben.

Man hörte von Theresienstadt. Im April-Mai 1943 zeigte der Aufstand des Warschauer

Ghettos, daß auch der letzten äußersten Verzweiflung sich kein Ausweg mehr ins Freie öffnete. Damals waren immerhin schon an 2,5 Millionen Menschen der von dem SS-Führer Adolf Eichmann geleiteten Tätigkeit der Vernichtungslager zum Opfer gefallen. Der Plan eines Budapesters jüdischen Aktionsausschusses, der „Waada“, im Einvernehmen mit Eichmann das Naziregime zur Auslieferung von einer Million Juden nach Spanien gegen die Überstellung von 10 000 Lastwagen aus amerikanischem und britischem Besitz zu veranlassen, war gescheitert. Jetzt konnten nur noch Einzelaktionen helfen. Im Sommer 1944 beauftragte Präsident Roosevelt das New Yorker „War Refugee Board“, auf dem Umweg über das neutrale Schweden in Ungarn eine improvisierte diplomatische Hilfsaktion zu starten.

„Schutzpässe“

Der amerikanische Gesandte in Stockholm, Herschel Johnson, begab sich zum schwedischen Staatsminister Hansson. Er erreichte die Zusage, daß ein Spezialist für diese Tätigkeit mit Sitz in Budapest den Rang eines Legationssekretärs an der königlich schwedischen Gesandtschaft in Ungarn erhalten sollte. Johnson wußte von Raoul Wallenbergs Tätigkeit bei der „Mitteleuropäischen Handelsgesellschaft“, die übrigens im gleichen Stockholmer Haus wohnte wie die amerikanische Gesandtschaft. Er kannte Wallenbergs Gesinnung und Persönlichkeit und schlug ihn für den risikoreichen Posten vor. Wallenberg nahm an. Die schwedische Regierung war einverstanden, und im Juli 1944 reiste der junge Kaufmann — nunmehr in aller Form zum Diplomaten gemacht und nach Budapest versetzt — über Deutschland in die ungarische Hauptstadt ab.

Völkerrechtlich gesehen war es ein seltener Notbehelf, auf den man in Washington und Stockholm verfallen war. Die schwedische Regierung hatte dem ungarischen Reichsverweser Admiral Horthy vorgeschlagen, er solle seine Zustimmung dazu geben, daß den aus rassischen Gründen bedrohten ungarischen Staatsbürgern schwedische „Schutzpässe“ ausgestellt würden. Diese Ausweispapiere sollten denjenigen rassisch Verfolgten zustehen, die durch verwandtschaftliche Beziehungen oder durch geschäftliche Verbindungen an Schweden geknüpft waren. Die Inhaber eines solchen schwedischen „Schutzpasses“ sollten als Ausländer behandelt werden, die unter dem Schutz der schwedischen Gesandtschaft standen. Offiziell hatte man sich darauf geeinigt, daß sie „baldmöglichst“ in ihre „schwedische Heimat“ abtransportiert werden sollten.

Es war klar, daß dies Rettungsprojekt nicht allen zweihunderttausend ungarischen und mitteleuropäischen Juden zugutekommen konnte, die sich seit Kriegsbeginn unter die schwache, aber doch einigermaßen schützende Obhut des Reichsverwesers Horthy geflüchtet hatten. Die schwedische Gesandtschaft in Budapest hatte sehr rasch erkannt, daß ihr die Aufgabe der Auswahl der Schutzpaßberechtigten und ihrer Sicherung vor den radikalen ungarischen Antisemiten, der „Pfeilkreuz-Bewegung“, über den Kopf wuchs. Sie wünschte deshalb, daß ihr eine Sonderabteilung B angegliedert würde, die das Auswahlgeschäft nebst den Verhandlungen mit der ungarischen Regierung übernahm. Eben das wurde dem jungen Wallenberg vom schwedischen Außenministerium als Auftrag übergeben. Er wurde Chef der Abteilung B und kam mit einem Koffer voller Namenslisten und Empfehlungen an. In Budapest wurde ihm ein Büro im Keller einer Großbank eingerichtet, ein Chauffeur, der Ingenieur Langfelder, stand ihm zur Seite. Die Schwedin Asta Nilsson von der Organisation „Rettet die Kinder“ arbeitete mit. In Budapest stellte sich alsbald eine Schar von freiwilligen Helfern zur Verfügung; Es mögen an 400 gewesen sein, meist Juden.

Die Phönixstraße

Als Horthy die schwedischen Schutzpässe anerkannte, muß ihm bewußt gewesen sein, daß ein erbitterter unterirdischer Streit zwischen den unglücklichen 200 000 Menschen anheben werde über die Frage, wer zu den Auserwählten gehören durfte. Wallenberg machte sich mit einer selbst unter diesen Umständen von allen Seiten bezeugten Energie an die Arbeit. Er gab niemand auf. Seine Gesandtschaftsabteilung B brachte es während der stürmischen Sommer- und Herbstmonate 1944 fertig, „Schutzpässe“ für mehr als 10 000 ungarische Juden auszustellen und ihnen Anerkennung zu verschaffen. Der junge Schwede konnte jedoch nicht verhindern, daß die ungarischen „Pfeilkreuzler“, nach der Machtergreifung durch einen Putsch, ihrerseits die ungeschützten Juden in einem improvisierten Massenlager am Budapester Donauufer zusammentrieben. Es bestand kein Zweifel darüber, daß sie die 100 000 Unglücklichen vernichten wollten.

Der schwedische Legationssekretär brachte seine Schutzbefohlenen — im ganzen etwa 13 000 an der Zahl — in sogenannten „Schutzhäusern“ in der Phönixstraße in Budapest unter. Diese waren, völkerrechtlich gesehen, eine geradezu abenteuerliche Konstruktion. An der Front dieser Schutzhäuser prangte das schwedische Reichswappen mit seinen drei Kronen. Damit galten sie als extraterritorial. Dieses Recht, das sie dem Zugriff der Pfeilkreuzlerhorden entzog, hat Wallenberg in täglichen Polemiken mit den nicht gerade gelehrten, aber doch in den grausigen Rechtspraktiken ihrer untergehenden Welt erfah-

Raoul Wallenberg

renen Judenfeinden deutscher und ungarischer Observanz verfochten. Er hat auch die 32 Häuser, in denen die angstvollen Menschen zusammengepfercht waren, mit Proviant, Trinkwasser und Arzneimitteln versorgt. Er hat, glaubwürdigen Berichten zufolge, mit Hilfe von Gestapobeamten, die das Entsetzen bekehrt hatte, und Ungarn, die die Pfeilkreuzler haßten, es verstanden, die geplanten Sprengstoffattentate gegen diese Schutzhäuser zu hintertreiben.

Anfang Januar 1945 drangen die ersten russischen Vorhuten in Budapest ein. Am 13. Januar standen sie vor den schwedischen Schutzhäusern. Zu diesem Zeitpunkt hatte sich der schwedische Botschafter in Ungarn, Danielson, auf die andere Donauseite, in die alte Burg zu Buda, mit seinem Personal zurückgezogen. Diesseits der Donau, in Pest, das die Russen alsbald in der Hand hatten, residierte Raoul Wallenberg. Es wäre ihm ein leichtes gewesen, sich rechtzeitig in das relativ sichere Asyl in Buda zurückzuziehen. Er

blieb, weil er sich verpflichtet fühlte, seine Schützlinge persönlich den Sowjets zu übergeben und darüber zu wachen, daß nicht noch in letzter Stunde ein Unglück passierte. In der furchtbaren Erregung dieser Tage wäre ein Racheakt der sich benachteiligt fühlenden hunderttausend Insassen des Judenlagers an der Donau gegen die bevorzugten „Schutzpaßler“ durchaus denkbar gewesen. Wer garantierte dafür, daß sich die Befreiten nicht in einem Leidenschaftsbruch, den die kämpfende Truppe weder voraussehen noch verhindern kann, gegen die „Reichen“, die „Privilegierten“, gegen die Schicksalsgefährten mit den guten Schwedenbeziehungen wandten, um ein Blutbad unter ihnen anzurichten? Wallenberg blieb und stellte sich den eindringenden sowjetischen Truppen als schwedischer „Charge d'affaires“. Ein Major brachte den schwedischen Legationssekretär mit seinem Hauptmitarbeiter, dem Ingenieur Langfelder, zu dem sowjetischen General Tschernischow, dem Kommandanten von Pest.

Es scheint, daß sich schon während dieser ersten Tage der sowjetischen Besetzung auf-

gebrachte Juden und Linksradikale mit Anklagen an den sowjetischen Oberkommandierenden gewandt haben. Wallenberg wurde von den Russen scharf, wenn auch höflich, bewacht. In der Zeit, die er noch in Budapest verbrachte, bis zum 17. Januar, quartierten ihn seine sowjetischen Begleiter in jeder Nacht in einem anderen Gebäude ein. Sein jeweiliger Aufenthalt wurde geheim gehalten — alles deutet darauf, daß das sowjetische Oberkommando mit der Möglichkeit von Attentaten gegen Wallenberg rechnete. Die ersten „Vernehmungen“ dürften auch bereits unter der Einwirkung von jüdisch-kommunistischen Beschuldigungen gestanden haben. Jedenfalls haben Zeugen bekundet, sie hätten Wallenberg am 14. Januar in erregter Diskussion mit sowjetischen Offizieren gesehen. Am 17. Januar erschien er schließlich, begleitet von sowjetischen Wachmannschaften und Langfelder, vor seinem provisorischen Hauptquartier in der Benczurstraße in einem russischen Auto. Man gestattete den Schweden nur, ihr persönliches Eigentum mitzunehmen, offenbar standen sie unter sowjetischer „Schutzhaft“. Wallenberg gelang es, einige Worte mit seinen gewesenen Mitarbeitern zu wechseln. Er sagte, man wolle ihn in das Hauptquartier des sowjetischen Marschalls Malinowski bringen, in Debreczen, „ob als Gast oder als Gefangener, weiß ich nicht“.

Im Hauptquartier Malinowskijs

Die erste Phase der nun anhebenden persönlichen Katastrophe Wallenbergs scheint sich einigermaßen erträglich angelassen zu haben. Man brachte ihn aus Malinowskijs Hauptquartier über Rumänien und Kiew nach Moskau. Ingenieur Langfelder hat später während der Haft im sowjetischen Lefortovskaja-Gefängnis einem deutschen Mithäftling, dem Telegraphisten Huber, erzählt, daß man ihm und Wallenberg erklärt habe, sie seien nicht als Gefangene, sondern nur als Schutzhäftlinge hier. Die Begleitmannschaft ließ sie auf einer Zwischenstation in der rumänischen Stadt Jassy im Restaurant essen. In Moskau wurde ihnen die U-Bahn gezeigt, und sie begaben sich zu Fuß in das berühmte Ljubljankagefängnis.

Dort war Wallenberg zunächst nicht in Einzelhaft. Er bewohnte vom 31. Januar bis zum 1. März die Zelle 123, zusammen mit dem ehemaligen Polizeiattaché der deutschen Gesandtschaft in Budapest, Gustav Richter, und dem österreichischen Leutnant Scheuer. Von Richter, der im Jahr 1955 entlassen wurde, erhielt das schwedische Außenministerium den ersten und bisher einzigen zuverlässigen Augenzeugenbericht über Wallenbergs erste Moskauer Zeit. Er ist in dem

Weißbuch wiedergegeben, welches das schwedische Außenministerium im März 1957 veröffentlichte. Nach Richters Angaben befand sich Wallenberg in zuversichtlicher Stimmung. Er fertigte während dieses gemeinsam mit den Deutschen verbrachten Monats in Zelle 123 ein Schreiben an die Gefängnisdirektion an, in dem er — in deutscher Sprache — gegen seine Verhaftung protestierte und verlangte, daß man ihn, als schwedischen Diplomaten, Kontakt mit der schwedischen Botschaft in Moskau aufnehmen lasse. Ein einziges Mal wurde Wallenberg während dieser vier Wochen zur Vernehmung gerufen. Er berichtete hernach seinen Mitgefangenen. „Über Sie wissen wir Bescheid. Sie sind Angehöriger einer großkapitalistischen Familie in Schweden.“

Das war das verhältnismäßig harmlose Vorspiel. Wallenberg kam alsbald in Einzelhaft. Er konnte sich nun nur durch die üblichen Klopfsignale mit anderen Häftlingen verständigen. Über die Mitteilungen, die er dabei machte, liegt der schwedischen Regierung reiches Material durch die Aussagen später freigelassener Gefangener vor. Sie ergeben nebeneinandergestellt ein deutliches Bild. Wallenberg und auch Langfelder wurden der Spionage bezichtigt. Sie wurden ins Lefortovskaja-Gefängnis gebracht und immer wieder vernommen. Wallenberg war sehr geschickt in der Handhabung des Klopfalphabets, und so erfuhren seine Mitgefangenen, daß man ihm sagte, er sei „ein politischer Fall“. Auf seine ständigen Bitten, ihm Verbindung mit der schwedischen Botschaft zu geben, erhielt er die unwahre Auskunft, die Botschaft und die schwedische Regierung hätten sich in keiner Weise um seinen Verbleib gekümmert. „Kein Mensch nimmt Notiz von Ihnen“, behauptete der Kommissar. Ein anderes Mal verstieg der Kommissar sich zu der verlogenen Argumentation: „Wenn die schwedische Regierung oder die Botschaft auch nur das geringste Interesse an Ihnen hätten, dann wären sie längst Ihrem Weg an uns herangetreten!“

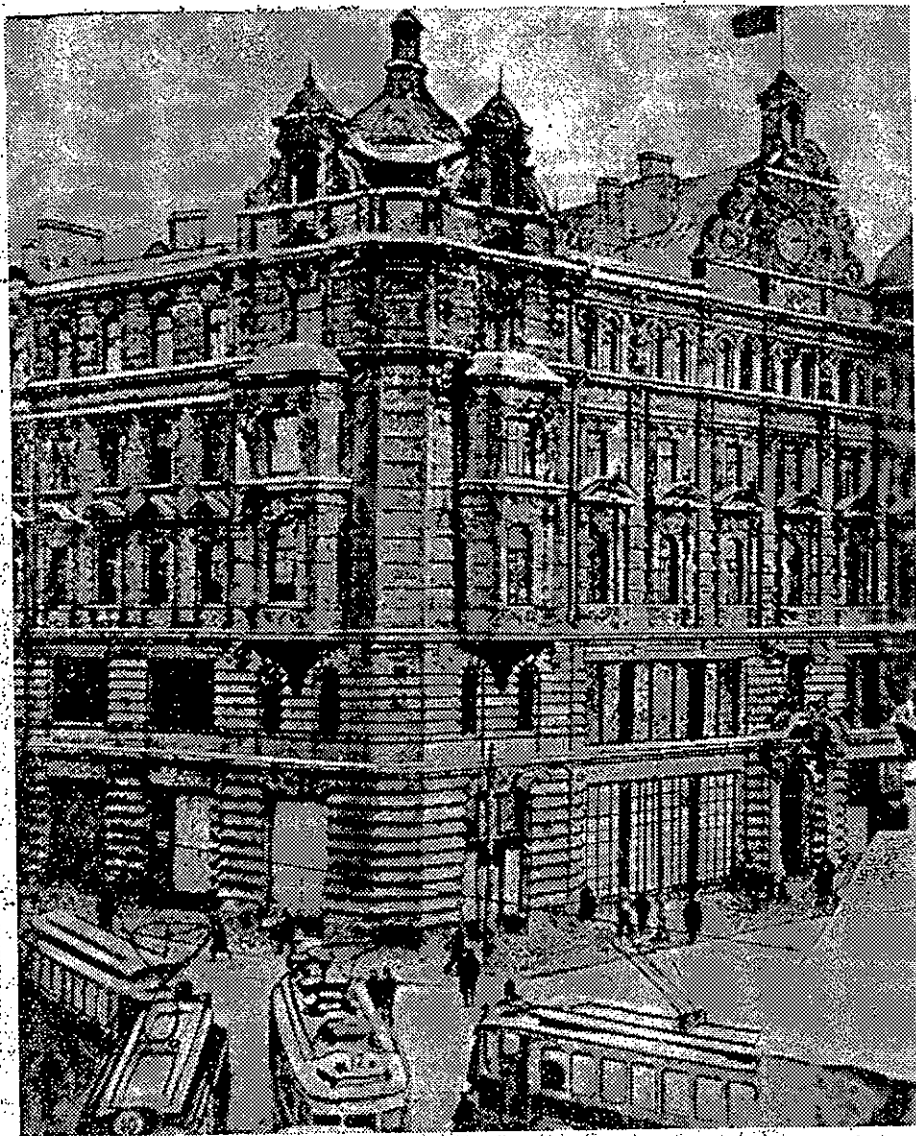
„Er ist uns unbekannt“

In diesem Stil ging es während des ganzen Jahres 1946 weiter, obwohl in Wahrheit das sowjetische Außenministerium schon am 16. Januar 1945 dem schwedischen Botschafter in Moskau, Söderblom, in einer Note mitgeteilt hatte, die sowjetischen Militärbehörden hätten Wallenberg und sein Eigentum in Budapest unter ihren „Schutz“ gestellt. Einen Monat später versicherte der weibliche Sowjetbotschafter in Stockholm der Mutter Raoul Wallenbergs, ihr Sohn befände sich wohlbehalten in sowjetischem Gewahrsam, und es sei kein Anlaß zu Beunruhigung. Die Botschafterin fügte gegenüber der Gattin des damaligen schwedischen Außenministers Günther hinzu, sie sei überzeugt, Wallenberg werde um so rascher in Freiheit gesetzt werden, je zurückhaltender die schwedische Presse sich in seinem Fall verhalte. Dieser Rat hinderte die schwedische Regierung natürlich nicht daran, ab Ende November 1945 in einer Note an den sowjetischen Vizeaußenminister Dekanosow und weiterhin in mehr als zwanzig schriftlichen und an fünfzig mündlichen Demarchen auf Wallenbergs Freilas-

sung zu dringen. Der Ton wurde im Verlauf dieses „Meinungsaustausches“ immer schärfer. Botschafter Söderblom war schon am 15. Juni 1946 bis zu Stalin persönlich vorgestoßen und hatte von ihm das Versprechen erhalten, daß „die Angelegenheit aufgeklärt“ werden sollte.

Anfang Oktober erhielt die schwedische Botschaft in Moskau die schlimme Mitteilung, daß die sowjetischen Behörden sich nicht länger mit Wallenbergs Fall beschäftigen könnten, weil Stalin selber beschlossen hätte, sich damit zu befassen. Von nun ab breitete sich Schweigen über den Todeskampf des Beschuldigten. Es half nichts, daß führende demokratische Organisationen Bittgesuche für Wallenberg an Stalin richteten. Auch die Witwe des Präsidenten Roosevelt erreichte nichts mit ihrem der Sowjetbotschaft in Washington übergebenen Gnadengesuch. End-

lich, am 22. August 1947, teilte der sowjetische Vizeaußenminister Wischinsky amtlich mit: „Als Ergebnis eingehender Nachforschungen mußte festgestellt werden, daß Wallenberg sich nicht in der Sowjetunion befindet.“

Das berühmte Gefängnis der Sowjets: die Ljubljanka

Er ist uns unbekannt. Mit diesem Bescheid wurden ausdrücklich die bisherigen, ebenfalls hochoffiziell durch sowjetische Botschafter und Außenminister erteilten Auskünfte der Jahre 1945-46 zurückgenommen, wonach er sich in sowjetischem Gewahrsam befände und es ihm gut ginge.

Die Schweden erkannten diese Mitteilung jedoch nicht an. Sie waren von der Glaubwürdigkeit nicht überzeugt. Sie fuhrten fort, Wallenberg in ihren Notizen weiterhin als lebend und in Gefangenschaft befindlich zu bezeichnen. Sie sammelten umfangreiches Material, das diese Auffassung belegte. König Gustav VI. verlieh an seinem 70. Geburtstag im November 1952 Wallenberg eine hohe Auszeichnung, die Medaille „Illis Quorum“, und dabei wurde ausdrücklich betont, daß diese Ehrung keineswegs posthum erfolgt sei. Stur aber blieb die Sowjetregierung von nun an bei ihrer durch Wischinsky im August 1947 vorgebrachten Version, wonach ein Mann namens Wallenberg ihr vollständig unbekannt sei. Auch nach Stalins Tod änderte sich daran nichts. Nur fügte Moskau angesichts des immer lückenloser werdenden schwedischen Beweismaterials hinzu, falls sich wider Erwarten Raoul Wallenberg doch in ihrem Machtbereich auffinden sollte, werde man ihn sofort ausliefern. Dies magere Ergebnis teilte auch Außenminister Udden, der sich im Sommer 1954 in Moskau aufgehalten und dabei die Wallenberg-Frage den Nachfolgern Stalins vorgelegt hatte, dem Reichstag zu Stockholm am 2. November 1955 mit. Als aber im April 1956 der schwedische Regierungschef Erlander dem Kreml einen Staatsbesuch abstattete, legte er dort ein so umfangreiches Memorandum über den bei Kriegsende in Budapest verschwundenen schwedischen Di-

plomaten Raoul Wallenberg vor, daß seine sowjetischen Gastgeber sich zu dem Versprechen entschließen mußten, sie würden dieses Material genauestens prüfen.

Das Ergebnis ließ auf sich warten. Es war niederschmetternd. Am 6. Februar 1957 teilte die Sowjetregierung mit, Wallenberg sei der Name eines Häftlings im Ljubljankagefängnis, der nach einem handschriftlich geschriebenen Rapport des inzwischen verstorbenen Gefängnisarztes A. L. Smoltsow am 17. Juli 1947 einem Herzinfarkt erlegen wäre. Der zuständige Minister für die Staatssicherheit, Abakumow, habe verfügt, daß der Tote ohne Obduktion beerdigt werde. Man habe „Anlaß zu der Annahme“, daß sich dieses Dokument — das einzige, das sich trotz sorgfältiger Nachforschungen habe auftreiben lassen — auf den gesuchten Legationssekretär Raoul Wallenberg beziehe. Die Sowjetnote fährt fort, Raoul Wallenberg sei offenbar anläßlich der Kampfhandlungen arrestiert worden. Seine weitere Einkerkierung sowie auch die unrichtigen Angaben über ihn, die „von gewissen ehemaligen Leitern“ sowjetischer Sicherheitsbehörden während mehrerer Jahre dem sowjetischen Außenministerium übergeben worden sind, sind zweifellos ein Resultat der verbrecherischen Betätigung des damaligen Sicherheitsministers Abakumow. Dieser Abakumow, auf den die Schuld geschoben wird, ist im Herbst 1954 in Zusammenhang mit dem Sturz Berijas hingerichtet worden. Es ist klar, daß die Sowjets, nachdem sie zehn Jahre lang Wallenbergs Existenz geleugnet hatten, sich mit dieser Note endgültig aller Verantwortung zu entziehen versuchten.

Heimkehrer sagen anders aus

Die schwedische Antwort vom 20. Februar stellte fest, daß die Sowjetregierung sich durch den Hinweis auf Abakumow der Verantwortung keinswegs entheben kann. Sie enthält auch den deutlichen Satz, es falle „schwer zu glauben“, daß bis auf das eine ärztliche Attest alles dokumentarische Material verloren gegangen sei. Kämen daher in Moskau weitere Zeugnisse ans Licht, so erwarte man, daß sie dem schwedischen Außenministerium mitgeteilt würden. Ihrerseits behält sich die schwedische Regierung vor, den Sowjets neue Unterlagen zur Verfügung zu stellen.

Die Mutter Wallenbergs und das in ihrem Auftrag arbeitende Stockholmer Aktionskomitee sind der Meinung, daß hinreichende Zeugnisse entlassener Häftlinge dafür vorliegen, daß Wallenberg noch jahrelang nach dem in der letzten Sowjetnote angegebenen Todesdatum gelebt hat. Zwar beurteilt das schwedische Außenministerium diese von der Mutter hoch bewerteten Unterlagen skeptisch, aber andererseits wird zugegeben, daß sich die Sowjets mit der merkwürdigen Formulierung, es „besteht Grund zu der Annahme“, daß sich das ärztliche Todesattest über einen gewissen Wallenberg auf den Gesuchten beziehe, eine letzte Hintertür offen gelassen haben. Die Sowjets könnten sich, wenn sich ein unabweisbares Rückkehrzeugnis einstellt, wonach Raoul Wallenberg noch nach dem 17. Juni 1947 am Leben war, auf das Eingeständnis eines neuen „Irrtums“ herausreden.

Was aber ist über den politischen Hintergrund dieser rätselhaften und grausamen Vorgänge zu sagen? Hunderte von Diplomaten und Militärs Deutschlands und der Achsenmächte sind aus der Sowjethaft entlassen worden, darunter Personen, die nicht nur die Sowjets als ausgesprochene Kriegsverbrecher behandelt haben, sondern selbst solche, die nach ihrer Rückkehr in die Bundesrepublik vor Gericht gestellt wurden. Es gibt Zeugnisse dafür, daß persönlicher Mut und menschlicher Anstand in Einzelfällen vom sowjetischen Gegner anerkannt und belohnt worden sind. Warum ließ man diesen schwedischen Diplomaten, der bis in die letzten chaotischen Tage in Budapest seine Pflicht tat und dann persönlich seine Schützlinge dem sowjetischen Militär übergab, nach zweieinhalb qualvollen Kerkerjahren „verschwinden“? Es ist heute möglich, einiges Licht in dies Dunkel zu bringen. Doch davon in einem weiteren Beitrag.

Sigurd Paulsen

Das Schicksal Raoul Wallenbergs (II)

Zwischen Stalin und Zion

Auf der Fahrt durch Rumänien in die Sowjetunion zwischen zwei sowjetischen Sicherheitsoffizieren, die sich korrekt und bisweilen kameradschaftlich verhielten, wird der schwedische Diplomat Wallenberg wohl angenommen haben, man wolle ihn in Moskau nur über seine Budapest Mission vernehmen. Raoul Wallenberg hatte in der kurzen Zeit vom Juli 1944 bis Januar 1945, in der er vielen rassistisch Verfolgten schwedische Schutzpässe ausstellte und sie in „extritorialen“ Schwedenhäusern in der Budapest Phoenixstraße „vor dem Abtransport nach Schweden“ sammelte, sicherlich erkannt, daß seine Mission nur einem kleinen Teil des in der ungarischen Hauptstadt zusammengeströmten Judentums zugute kommen würde. Die Auswahl und die Prinzipien, nach denen sie erfolgte, mußte bei den Benachteiligten böses Blut erwecken. Ihnen drohte das Massengrab. Als dann die Rote Armee so zeitig eintraf, daß das große Elendslager der 100 000 Juden am Donaustand nicht „rechtzeitig liquidiert“ worden war, ließ sich voraussehen, daß seine geängstigten Insassen sich mit Beschwerden gegen die Organisatoren der Schwedenmission an das sowjetische Oberkommando wenden würden.

Wir haben bereits erwähnt, daß man Wallenberg in den ersten Tagen, nachdem er von den Sowjets zurückgehalten worden war, in lebhafter Diskussion, ja vielleicht sogar in einem Wortwechsel mit russischen Offizieren vor seinem Budapest Büro beobachtet hatte. Die Annahme liegt nahe, daß er sich rechtfertigen mußte. Darauf weist auch Wallenbergs Äußerung vor seinem Abtransport, er fahre ins sowjetische Hauptquartier: „ob als Gast oder Häftling, weiß ich nicht“, hin.

Gewiß, wenn 13 000 Juden auserwählt wurden, als Inhaber eines „Schwedenpasses“, während an 100 000 den Verfolgern zunächst nicht entrissen werden konnten, dann war es menschlich durchaus verständlich, daß neben Selbstdisziplin und Solidarität auch schlimme Instinkte, Egoismus und schreckgepeitschtes Intrigantentum sich regen mußten. Von den 800 000

Nichtariern, die sich nach einer Statistik der jüdischen Flüchtlingsorganisationen vom März 1937 1940 in Ungarn aufhielten, sind bis Kriegsende ungefähr 650 000 umgekommen. Wer dürfte es wagen, angesichts dieses Infernos jene anzuklagen, die mit dem Warschauer Ghetto und Auschwitz vor Augen zäh um ihre letzte Überlebenschance kämpften. Am Rande der Panik werden auch Verdächtigungen gegen Wallenberg und vor allem gegen seine jüdischen Hilfsarbeiter ausgestoßen worden sein. Hatten sie die Reichen bei der Aufteilung von „Schwedenpässen“ bevorzugt? Fanden sich zu wenige Kommunisten oder Linksradikale unter den 13 000 in den „Schwedenhäusern“ vor? Hatten Bestechungen oder Schiebungen sonstiger Art bei der Auswahl eine Rolle gespielt? Es war beinahe selbstverständlich, daß sich Ängste und Verleumdungen explosiv entladen mußten nach dem Sturz der Nazi- und Pfeilkreuzlerherrschaft in Budapest. Eine jede umsichtige militärische Besatzungsbehörde, auch eine nichtsowjetische, hätte ungefähr ebenso handeln können wie die sowjetischen Oberkommandierenden in Ungarn vom Januar 1945. Es war zum mindesten verständlich, daß sie den bedröhten Leiter der Schwedenmission, ungeachtet seiner Diplomateneigenschaft, aus dem Lande abtransportierten und dabei gleichzeitig auf diplomatischem Wege dem schwedischen Außenministerium mitteilten, Wallenberg befinde sich in Sicherheit und werde anständig behandelt. Gewiß ist es völkerrechtswidrig, mit dem Angehörigen des diplomatischen Dienstes einer befreundeten Macht so zu verfahren. Schweden hatte obendrein die Interessenwahrung für die Sowjetunion in Ungarn während des Krieges übernommen. Aber Raoul Wallenbergs Sondermission war doch andererseits von einzigartiger Beschaffenheit. Er war bekanntermaßen nur um ihretwillen zum schwedischen Legationssekretär ernannt worden. Hätte Moskau ihn nach kurzer Vernehmung nach Schweden ausgeliefert, dann wäre die Angelegenheit wohl ohne politische Konsequenzen geblieben.

Das unheimliche Interesse

Doch Wallenberg kehrte nicht wieder, und trotz mehrfacher Demarchen erhielt der schwedische Botschafter in Moskau, Söderblom, keine Gelegenheit, mit dem Gefangenen persönlich in Verbindung zu treten. Während Monat auf Monat verstrich, mußten die verantwortlichen schwedischen Stellen sich darüber klar werden, daß das unheimliche Interesse des sowjetischen Geheimdienstes für diesen Mann nicht ausschließlich der Klärung etwaiger Vorwürfe galt, die von jüdischer oder kommunistischer Seite gegen ihn erhoben wurden. Es mußte einem größeren politischen Zusammenhang entspringen. Wir wissen durch einen Prozeß, der 1954/55 in Israel gegen die Leiter der seinerzeitigen zionistischen Hilfsorganisation in Ungarn und gegen ihre Kritiker geführt worden

ist, jetzt genauer über diese Hintergründe des Falles Wallenberg Bescheid — wahrscheinlich wissen wir mehr, als der Leiter der schwedischen Hilfsmission damals ahnen konnte. Der Prozeß wurde von Kastner gegen Verleumder geführt und ging verloren! Darauf wurde Kastner ermordet!

Schon jahrelang, bevor Wallenberg in Ungarn eintraf, versuchte das Judentum Osteuropas sich über eine Geheimorganisation in Budapest vor dem tödlichen Zugriff Adolf Hitlers zu retten. Der Staat des ungarischen Reichsverwesers Admiral Horthy bot dafür günstige Voraussetzungen. Horthys auswärtiger Dienst stand während der ersten Kriegsjahre in normalen diplomatischen Beziehungen zu wichtigen westlichen Hauptstädten. Er ar-

beitete in freundschaftlichem Kontakt mit dem Vatikan und konnte über die katholischen Regierungen in Madrid und Lissabon jederzeit das Ohr der kriegführenden Westmächte und Amerikas erreichen. Deshalb hatte sich 1941 auf Initiative einiger Budapester Zionisten ein Komitee gebildet, das es sich zur Aufgabe machte, die Sache der Juden in Hitlers Machtbereich und der Antifaschisten — keineswegs nur die der Zionisten — zu führen. Es arbeitete mit unleugbarem Geschick. Dieses Komitee, „Waada“ genannt, bemühte sich, solange die Juden in Ungarn noch in relativer Sicherheit lebten, rassistisch Verfolgte aus dem benachbarten Polen und aus der Tschechoslowakei über geheime Auffangstationen an der Grenze nach Ungarn zu schleusen. Mehr als 50'000 Menschen verdanken ihm die Unterbringung in Horthys Ungarn. Es waren auch alliierte Soldaten darunter, nichtjüdischer Herkunft, denen es gelungen war, aus deutschen Kriegsgefangenenlagern zu fliehen. Sie wurden von der „Waada“ mit falschen Papieren versehen und in illegalen Wohnungen untergebracht. Viele von ihnen fanden auch Unterschlupf in besonders bewachten Bunkern. Diese unterirdischen Zufluchtsstätten waren sozusagen die illegalen Vorläufer der späteren, mit einem notdürftigen „völkerrechtlichen“ Nimbus versehenen „Schwedenhäuser“ Raoul Wallenbergs.

Es ist selbstverständlich, daß die Leiter des „Waada“ in dem Maße, wie die Unabhängigkeit Horthys von Hitler fragwürdig wurde und die Vernichtungsaktionen der Nazis in Auschwitz und anderwärts ihren Anfang nahmen, sich bemühten, eine Auswanderung aller Juden aus dem Bereich der Achsenmächte zu ermöglichen. Jedermann, der die Lage der Juden in Mitteleuropa kannte, wußte, daß ein solches Auswanderungsprojekt schon vor Kriegsausbruch von dem britischen Premierminister Chamberlain und dem südafrikanischen Ministerpräsidenten Smuts betrieben worden war. Sie schickten den mit den Nazis sympathisierenden damaligen Verteidigungsminister der Südafrikanischen Union, Oswald Pirow, Ende November 1938 zu Hitler, nachdem die vorhergehenden Verhandlungen, die auf eine Auswanderung der Juden unter Mitnahme ihres Hab und Guts zielten, durch das Attentat auf den deutschen Legationssekretär vom Rath in Paris und die darauf folgende „Kristallnacht“ gescheitert waren. Pirow hat Hitler am 24. November 1938 in Itzehoe gesprochen. Damals waren schon die ursprünglichen Forderungen auf Herausgabe von einer Milliarde Pfund Sterling des jüdischen Vermögens durch den vom Foreign Office benutzten Unterhausabgeordneten Captain Victor Cazalet auf die Hälfte ermäßigt worden. Auch die Herausgabe dieses Betrags hätte freilich die deutschen Aufrüstungsbemühungen augenblicklich stoppen müssen. Es ist fraglich, ob die Chamberlain-Smuts-Hitler-Gespräche, die stets auch um

die Hergabe afrikanischer Kolonien an das Dritte Reich kreisten und später im sogenannten „Madagaskar-Plan“ mündeten, mit vollem Ernst geführt worden sind. Sie liefen mit Unterbrechungen bis zum Januar 1939. Beide Seiten hatten schließlich ein Interesse daran, einander auf dem Wege über eine Scheinannäherung auszuhorchen. Bei Kriegsausbruch standen die Juden Mitteleuropas ungeschützt einer ständig steigenden Gefahr gegenüber. Die Budapester „Waada“ hat nun versucht, einen „Madagaskar-Plan“, der den veränderten Verhältnissen nach Beginn des Zweiten Weltkrieges angepaßt war, zur Ausführung zu bringen.

Dies verzweifelte Unterfangen ist wiederum mit Geschick betrieben worden. Die Chefs des „Waada“, Ingenieur Otto Komoly, Joel Brand, Samu Springmann, vor allem aber ein Dr. Israel (Rudolf) Kastner, fanden Unterstützung bei manchen Mit-

arbeitern der deutschen „Abwehr“ des Admirals Canaris. Canarisleute sollen Kurierdienste geleistet haben, um die „Waada“ mit Zweigstellen der jüdischen Weltorganisationen in der Schweiz in Verbindung zu bringen. Die „Neue Zürcher Zeitung“ hat diese Vorgänge anlässlich des erwähnten Prozesses in Israel am 15. Juli 1955 recht

ausführlich geschildert. Im Krieg waren es natürlich strengst gewährte Geheimnisse, deren Ausplaudern einem Unvorsichtigen den Tod bringen konnte.

Als Hitlers Lage verzweifelt zu werden begann, rissen seine Anhänger in Ungarn, die „Pfeilkreuzler“, am 19. März 1944 mit Gestapo-unterstützung die Macht an sich. Admiral Horthy war aus dem Spiel. Für die Juden und die „Waada“ schien es keinen Ausweg mehr zu geben. Doch sie wagten das Äußerste. Das Schweizer Blatt berichtet: „Als die Deutschen am 19. März Budapest besetzten, entschlossen sich die Vertreter des „Waada“, Joel Brand und Dr. Israel Kastner, selbst in die Höhle des Löwen zu gehen. Im Hotel Majestic traf Joel Brand den berüchtigten SS-Obersturmbannführer Adolf Eichmann, den Beauftragten Himmlers für die Vernichtung der Juden in Mitteleuropa. Es kam zu einem Handel: Eichmann verlangte von den jüdischen Weltorganisationen, als deren Vertreter in Budapest er die Gruppe Brand-Kastner ansah, 10'000 Lastwagen oder andere kriegswichtige Waren. Dafür wollte er eine Million Juden aus dem deutschen Machtbereich entlassen und an die spanische Grenze stellen.“ Der SS-Führer riet den „Waada“-Unterhändlern, rasch zu arbeiten, weil er sofort mit der Deportierung der ungarischen Juden nach Auschwitz beginnen müßte. Er bot ihnen Pässe und ein deutsches Kurierflugzeug nach Konstantinopel an und fügte hinzu: „Machen Sie schnell und sagen Sie den Alliierten, daß wir diese Lastautos nur im Osten einsetzen werden.“ Der letztere Hinweis enthält ein nazistisches Angebot, den Schwerpunkt der Kriegführung auf die Ostfront zu verlegen. Wäre es angenommen worden, dann hätte ihm sehr leicht der Vorschlag eines deutschen Sonderfriedens mit der Westmächten folgen können. Tatsächlich wissen wir aus den Verhandlungen im erwähnten Prozeß in Israel, daß Brand und Kastner in Begleitung eines Agenten namens Bundy Gross nach der Türkei flogen. Gross hat in Israel ausgesagt, daß er dort einem amerikanischen und einem britischen Vertreter Vorschläge auf Abschluß eines Sonderfriedens durch Vermittlung eines Funktionärs der Jewish Agency übergeben hat. Himmler und sein Anhang probierten also das gleiche Verfahren, das sie einige Monate später, in den Tagen des Zusammenbruchs, durch den SS-Führer Schellenberg, der mit dem schwedischen Rot-Kreuz-Vertreter, Graf Bernadotte, Verbindung aufnahm, noch einmal. Dem Schweden lieferten sie als „Vermittlergebühr“ skandinavische und andere KZ-Insassen aus. Dem „Waada“ ist es in Konstantinopel nicht einmal gelungen, eine „Anzahlung“ befreiter Juden zu erhalten, denn, wie der Prozeß in Israel zeigte, wurde Brand, der von dem nachmaligen israelischen Außenminister Moshe Sharett nach Aleppo gerufen war, dort von den Engländern verhaftet. Sie brachten den „Waada“-Verhändler nach Kairo, behandelten ihn gut, ließen ihn mit

Bei dem Besuch des schwedischen Ministerpräsidenten Tage Erlander in Moskau steht 1956 zwischen ihm und den Sowjetpolitikern (Bulganin und Molotow links) die Gestalt des verschwundenen Diplomaten.

einem Sonderbeauftragten Roosevelts und mit dem britischen Minister Lord Moyne konferieren, setzten ihm aber doch auseinander, daß auch bei Bereitschaft, die verlangten Kriegslieferungen zu tätigen, alle Westalliierten ratlos vor dem Problem stünden, wie sie eine Million Juden übernehmen und transportieren sollten. Man bedenke, daß die Landung in Frankreich und die Errichtung der von Stalin dringend gewünschten „zweiten Front“ bevorstand.

1700 Juden für 5 Millionen

In dieser ausweglos erscheinenden Lage gelang es Kastner immerhin noch, Himmler die Freilassung von 1700 Juden in die Schweiz gegen fünf Millionen Schweizer Franken durch Verhandlungen mit dem SS-Standartenführer Kurt Becher abzurufen. Daraus drehten ihm dann radikale jüdische Kreise einen Strick, denn sie behaupteten, er habe nur Reiche und Privilegierte gehen lassen. Es zeichnete sich im israelischen Prozeß der gleiche Vorwurf ab, den wir hinter den ersten sowjetischen Kritikern an Wallenberg vermuten: Wallenbergs Mission und die schwedische „Schutzpaßaktion“ sind ja nichts anderes als ein Versuch Roosevelts und der jüdischen Welt-

organisation, zu retten, was zu retten war, nachdem kein Madagaskar-Projekt und kein Eichmann-Angebot sich in die ungeheuren Kriegsanstrengungen mehr einpassen ließ.

„Weiß man das, dann wird verständlicher, warum der sowjetische Geheimdienst sich für Raoul Wallenberg so nachdrücklich interessierte. Die Sowjets werden um die Jahreswende 1944/1945 von der mehrjährigen Tätigkeit des „Waada“ und von der Episode des Konstantinopelfluges Wind bekommen haben. Wie Stalin nun einmal war, ist es naheliegend, daß er Verrat witterte. Er dürfte es dem „Waada“ nicht verziehen haben, daß er ein nazistisches Angebot, dessen Annahme die Lieferung von 10 000 „nur im Osten“ einzusetzenden Lastwagen voraussetzte — und das vielleicht einen Separatfrieden mit dem Westen vorbereitete —, den Amerikanern und Engländern auch nur übermittelt hat. Die einfache Überlegung, daß der „Waada“ sich nicht weigern konnte, wenn er nicht die letzten Chancen aller von Hitler bedrängten Juden preisgeben wollte und daß auch die amerikanischen jüdischen Weltorganisationen sicherlich einen Weg gefunden haben würden, die Vernichtung Hitlers und Himmlers weiter zu betreiben, dürfte im Kreml nicht viel gewogen haben. Wallenberg, der wahrscheinlich die makabre Vorgeschichte seiner „Schutzpaßmission“ nur wenig oder gar nicht gekannt hat, wurde zu einer interessanten Schlüsselfigur bei den Bemühungen des sowjetischen Geheimdienstes, das „Komplott“ der imperialistischen Zionisten aufzuklären. Er erfuhr in der Ljubljanka, daß man ihn der Spionage anklagte.

Der wahre Verdachtsgrund

Es ist völlig unmöglich, daß Wallenberg sich während der an Arbeit und Bedrängnis überreichen Zeit, die er in Budapest verbrachte, mit Spionage im eigentlichen Sinn befassen konnte. Auch ist ausgeschlossen, daß die Sowjets dies im Ernst annehmen. Denkbar aber erscheint im Lichte dessen, was heute aktenkundig ist, daß Stalin argwöhnte, die schwedische „Schutzpaßaktion“ sei zur Rettung gerade jener „Waada“-Mitglieder erdacht worden, die ohne sein Wissen ein Sonderfriedensangebot überbrachten. Hier sollte man den eigentlichen Schlüssel zur Lösung des Rätsels suchen, warum Wallenberg schlimmer als ein Kriegsverbrecher behandelt, verhört und — möglicherweise — einem frühen Erschöpfungstod ausgesetzt wurde. Es läßt sich die Folgerung nicht von der Hand weisen, daß ein verhältnismäßig vernünftiges politisches Motiv und nicht der notorische Verfolgungswahn Stalins oder gar, wie die Sowjetregierung jetzt behauptet, ein bloßes Verbrechen von Berija und Abakumow die Tragödie verschuldet hat. So wird auch verständlich, daß der sowjetische Vizeaußenminister Dekanassow und die Botschafterin Kollontay in Stockholm zunächst, im Januar 1945, Wallenbergs Aufenthalt in Moskau offen zugeben und seine Rückkehr in Aussicht stellten. Beide dürften in gutem Glauben gesprochen haben. Dann aber schalteten sich Stalin und Berija ein. Wjatschinsky kam mit seiner unglaublichen Erklärung im Sommer 1947 heraus, Wallenberg sei den Sowjets vollständig unbekannt. Der Unglückliche war in die Mühle des jahrzehntealten Gegensatzes zwischen Stalinismus und Zionismus geraten.

Nicht nur für Wallenberg war ein solches Mißgeschick tödlich. Eine große Anzahl von Zionisten in der Sowjetunion und in den restlichen jüdischen Bevölkerungskreisen der Satellitenstaaten hat drangelaufen müssen. Stalin hat nach 1947 der Tschechei erlaubt, Waffen nach Israel für seine Erhebung zu liefern. Er hat den jungen Staat diplomatisch anerkannt, aber er wurde alsbald vollständig übermannt von dem Verdacht, Israel und die Zionisten wollten ihm die Herrschaft in der Tschechoslowakei und Polen, in Ungarn und Rumänien wieder entreißen. Der große Prager Schauprozess gegen Slansky und Sling bedeutet den Höhepunkt dieser Auseinandersetzung. Damals „gestanden“ die Angeklagten, der israelische Ministerpräsident Ben Gurion habe durch Entsendung persönlicher Agenten maßgeblich am Aufbau eines zionistischen Spionagenetzes im Ostblock mitgearbeitet. Der Prager Ankläger, Dr. Josef Urvalek, prägte den von beispielloser Verantheit zeugenden Satz: „Die zionistischen Organisationen haben stets mit dem Weltkapitalismus zusammengearbeitet. Der Vertreter des Weltzionismus ist der Staat

Die Budapester Juden-KZs gingen mit dem Einmarsch der Sowjets auf, bevor das Schlimmste über sie hereingebrochen war.

Israel." Die diplomatischen Beziehungen zwischen Moskau und Tel Aviv wurden im Februar 1953 abgebrochen. Zuvor aber, am 12. August 1952, wurden an dreißig jüdische Schriftsteller in Moskau erschossen, die sämtlich dem während des Krieges gegründeten „Jüdisch-antifaschistischen Komitee“ in der Sowjetunion angehört hatten. Die Aufgabe dieses Komitees war gewesen, gute Beziehungen zu den amerikanisch-zionistischen Organisationen herzustellen. Nach Stalins Ansicht haben sie statt dessen „hochverräterisch konspiriert“ mit dem Ziel, die Sowjetregierung zu stürzen. Das gleiche wurde den Angeklagten des Prager Slansky-Prozesses vorgeworfen. Elf der dreizehn tschechischen Angeklagten gehörten zur „Jüdisch-kosmopolitischen Bourgeoisie“. Ist es nicht höchst wahrscheinlich, daß Stalin dem Budapester „Waada“ und seinem vermeintlichen Beschützer Wallenberg die Urheberschaft all dieser „finsternen Umtriebe“ zur Last gelegt hat?

Der Argwohn blieb

Auch die heutigen Herren des Kreml scheinen nicht frei von solchem Argwohn. Sie haben die Beschuldigungen gegen die erschossenen jüdischen Intellektuellen des Moskauer Komitees zurückgenommen. — Es geschah, wie im Fall Wallenbergs, mit dem Hinweis, Berija sei an ihrem Unglück schuld. — Aber noch immer sind Bücher in jiddischer Sprache verboten. Man betrachtet die etwa vier Millionen Juden, die noch im Bereich des Ostblocks leben, als des Wunsches verdächtig, mit zionistischer Hilfe nach dem Westen oder nach Israel auszuwandern. Wieder, wie zu Zeiten des Madagaskar-Projekts, erhebt sich die Frage, ob der Zionismus, der ja offiziell verlangt, daß man sie ziehen läßt, Forderungen auf Mitgabe ihres Besitzes stellen wird, die das volkswirtschaftliche Gefüge des Auslieferstaates — und auch heute wieder sein Rüstungspotential — in Unordnung bringen. Darauf läßt sich auch im Jahr 1957 der Schluß aufbauen, der Zionismus und Ben Gurion verfolgten nicht nur eigene Ziele, sondern sie ließen sich als Stoßkeil zur Aufspaltung der „Volksdemokratien“ mißbrauchen. Hierin mag einer der Gründe dafür liegen, daß die Sowjetregierung auch jetzt noch, obwohl in die Enge getrieben,

von dem schwedischen Material über Raoul Wallenbergs Gefangenenschicksal nur eine knappe, vielleicht irreführende Auskunft gibt. Ihr Verdacht gegenüber aller jüdischen, zionistischen und humanitär-westlichen Bemühung um Hitlers Opfer ist anlässlich des bis heute andauernden Streits um die Satellitenländer so wach wie eh und je. Auf der anderen Seite tobt im radikalen jüdisch-nationalistischen Lager auch noch der haßerfüllte Kampf gegen die Unterhändler des „Waada“ von 1944. Dr. Rudolf Kastner wurde Anfang März d. J. in Israel von einem Unbekannten auf der Straße niedergeschossen. Er starb kürzlich an den Folgen. Demnächst will der Oberste Israelische Gerichtshof in letzter Instanz ein Urteil fällen über die Frage, ob er selbstlos seine Rettungsversuche angestellt hat oder ob ihm eine Mitschuld dafür zugemessen werden soll, daß Tausende von Juden in Ungarn in die Vernichtungslager geschickt wurden. Bei solchem Stand der Dinge ist es nicht so „unfaßbar“, wie rasch niedergeschriebene Illustrierten-Aufsätze jetzt glauben machen wollen, daß Wallenberg seine edle Bemühung mit dem Leben bezahlen mußte.

Deutsche Zurückhaltung

Die deutsche Öffentlichkeit muß sich größte Zurückhaltung auferlegen bei der Darstellung und Bewertung dieser tragischen Vorgänge. Im deutschen Namen ist das eigentliche und unverzeihbare Verbrechen begangen worden, aus dem sich die Irrungen und Wirrungen in West und Ost entwickelten. Außerdem wird dadurch die kleine noch bestehende Chance verringert, dem unglücklichen schwedischen Diplomaten zu helfen, falls er — versteckt von ehemaligen Anhängern des Geheimpolizeichens Berija — doch noch in einem Gefängnis oder Lager leben sollte. Immerhin hat das schwedische Außenministerium vor wenigen Wochen, erst nach der Sowjetnote vom 6. Februar, mit der der Tod Wallenbergs im Juli 1947 mitgeteilt wurde, ein Weißbuch von 105 Seiten herausgebracht, das Indizien dafür enthält, daß Wallenberg nach dieser Zeit noch gelebt habe. Man hat in Stockholm die Akten also noch nicht geschlossen.

Sigurd Paulsen

Bil. 2 über Jötahel / P2ell
Bordbuch 10.4.57.

Der Stern (Hamburg) - Nr. 14 - 6. april 1957

Ein Toter macht Politik

Ein junger Mann zog aus,
um das Räderwerk der
Unmenschlichkeit aufzuhal-
ten. Er wurde selbst zer-
malmt - er verschwand in
einem Ort, aus dem ihn nicht
einmal die Macht seines
Landes zurückholen konnte

Raoul Wallenberg, ein schwedischer Diplomat, war 1944 ins eingekreiste Budapest geeilt. Sein Auftrag: Todeskandidaten retten. Eine der mysteriösesten Affären, eine der ergreifendsten Tragödien begann ihren Lauf

Um die Mitte des Jahres 1944 läuft in Stockholm im Haus Svearägen 88 das Telefon. Raoul Wallenberg, 32 Jahre alt, Sohn eines Diplomaten und von Beruf Kaufmann und Architekt, nimmt den Hörer ab. Der Außenminister ist am Apparat. Er bittet ihn zu sich.

Als der junge Mann das Außenministerium wieder verläßt, hat er einen Diplomatenspaß und ein Schreiben bei sich, das ihn als Vertreter des Königreiches Schweden in Budapest ausweist.

Der Krieg treibt seinem schaurigen Ende entgegen. Europa hallt wider von den Schreckensschreie derer, die laut Hitlers Befehl aus sogenannten rassistischen oder politischen Gründen auf keinen Fall überleben sollen. Der Geist des Roten Kreuzes hat plötzlich ganz Schweden aus der Zufriedenheit des Neutralen gerissen.

Mit einem Rucksack und einem alten Koffer als einzigem Gepäck fährt Wallenberg in die ungarische Hauptstadt. Sein Auftrag lautet: Menschenleben retten. Zu Tausenden werden die jüdischen Bürger Ungarns zusammengetrieben und in Güterwaggons gepfercht. Ihr Ziel sind die Vernichtungslager.

Wallenberg beginnt sein Rettungswerk. Im Keller der schwedischen Botschaft eröffnet er ein Büro. Jedem, der bedroht ist, stellt er einen schwedischen Paß aus — die einzige Möglichkeit, den Abtransport zu verhindern. Denn Bürger einer neutralen Macht sind für die Verfolger tabu. Sogar aus Deportationszügen holt Wallenberg Gefangene. Nicht genug damit: Er läßt eine Gruppe bereits Geretteter heimlich beschaffte SS-Uniformen anziehen, dringt mit dem Trupp in Gefängnisse ein und befreit die Häftlinge. 15 000 Menschen verdanken ihm ihre Rettung vor dem Tode.

Inzwischen hatte die russische Armee Budapest in die Zange genommen. Wallenberg atmete auf. Das Schlimmste schien überstanden zu sein — nicht nur für seine Schützlinge, auch für ihn. Schon seit Wochen hatte er keinen Schritt mehr tun können, ohne daß die Gestapo ihn beschaltete. Jetzt aber war für die Geheimen keine Zeit mehr, sich um ihn zu kümmern oder ihn gar zu verhaften. Sie waren vollauf mit den Absetzvorbereitungen beschäftigt.

Der Budapester Stadtteil rechts der Donau fiel rasch in die Hände der Roten Armee. Wallenberg konnte nun nichts mehr

tun. Am 10. Januar 1945 schloß er seine Botschaft und fuhr mit seinem Chauffeur Langfelder auf die sowjetischen Linien zu, um sich beim Oberbefehlshaber, Marschall Malinowski, als erster Diplomat im besetzten Ungarn vorzustellen.

Nach am gleichen Tage rief der stellvertretende sowjetische Außenminister Dekanossow den schwedischen Gesandten in Moskau an und teilte mit, Wallenberg sei in Sicherheit, alle Maßnahmen zum Schutz seiner Person und seines Eigentums seien getroffen worden.

Im Hause Wallenberg in Stockholm herrschte an diesem Tag frohe Stimmung. Zum ersten Male glätteten sich wieder die Sorgenfalten auf der Stirn seiner weißhaarigen Mutter. Ihr Sohn Raoul war in Sicherheit. Er hatte alles gut überstanden. Wie leicht hätte etwas passiert sein können! Die Gestapo, das sowjetische Artilleriefeuer, die Sturmtruppen, die bestimmt nicht nach dem Paß fragen, bevor sie schießen...

Schreckensschreien derer, die laut Hitlers wohl in den nächsten Tagen eintreffen. Man überlegte, wen man zur Begrüßungsfeier einladen sollte und wen nicht. Aus dem Amt des Hofmarschalls drang die Nachricht, daß der König dem jungen Diplomaten einen hohen Orden verleihen wolle...

Aber Wallenberg kam nicht. Man wurde unruhig.

Telegramm des Außenministeriums am 9. 2. 45 an den schwedischen Gesandten in Moskau: „Sind beunruhigt, da über Wallenberg keine Nachricht. Bitten um Nachforschung.“

Der Schriftsteller Rudolf Philipp leitete als Mitbegründer des „Wallenberg-Komitees“ die private Fahndung nach dem verschwundenen Diplomaten. Auf abenteuerliche Weise beschaffte er im Ostsektor von Berlin den ersten Gegenbeweis zu der sowjetischen Behauptung, Wallenberg sei 1944 in Budapest von der Gestapo ermordet worden

Antwort am 13. 2. 45: „Habe die Russen erinnert.“

Telegramm am 8. 3. 45: „Erwarten Wallenberg dringend zurück.“

Antwort am 15. 3. 45: „Lauf Radio Kosuth, Budapest, wurde Wallenberg am 8. 3. vermutlich von Gestapo-Agenten ermordet.“

Telegramm am 17. 3. 45: „Nochmals energisch Bescheid verlangen.“

Telegramm am 28. 3. 45: „Wallenberg ist am 13. 3. in Moskau gesehen worden.“

Antwort am 25. 4. 45: „Russen sagen beschleunigte Erledigung zu.“

Telegramm des Botschafters am 6. 7. 45: „Auf Grund von Nachrichten ist Wallenberg in Verkleidung sicher in Budapest...“ Am 10. 3. 46: „Es ist mir bekanntgeworden, daß Wallenberg mit drei russischen Militärs gesehen worden ist...“ Am 15. 6. 46: „Stalin hat versprochen, die Sache zu klären.“

Am 18. 8. 47 überreichte der Kreml eine

Antwortnote: „Wallenberg befindet sich in keinem Gefangenlager. Sein Name ist hier unbekannt.“

Wo war Wallenberg? Was war mit ihm geschehen? Wie konnte er plötzlich von der Gestapo ermordet worden sein — die Sowjetregierung hatte doch bereits mitgeteilt, daß er unter ihrem Schutz stehe...!

Da trafen die ersten geheimen Nachrichten über Wallenberg in Stockholm ein. Höheren Ortes schüttelte man die Köpfe: Unmöglich, völlig ausgeschlossen, daß die Russen Wallenberg als ihren Gefangenen festhalten. Schließlich hatte der Kreml bei Kriegsbeginn alle sowjetischen Staatsangehörigen in Ungarn unter den Schutz der schwedischen Botschaft gestellt, einige von ihnen waren von Wallenberg aus dem Gefängnis befreit worden. So konnte doch wohl der Dank der Russen nicht aussehen!

Wo aber konnte Wallenberg sich sonst noch befinden? Die Russen mußten es wis-

sen. Sie hatten ihn schließlich „übernommen.“

Die schwedische Regierung trat kurz. Es war ihr unmöglich, in Moskau nicht massiv zu werden. Schweden litt unter einer diplomatischen Nachkriegsschwäche, in die das Land durch seine zeitweilige freundliche Haltung den Deutschen gegenüber geraten war. Man wünschte keinen Ärger mit Moskau. Deshalb auch schwieg sich die Regierung vor der Öffentlichkeit über den Fall Wallenberg aus.

Das Wallenberg-Komitee trat auf den Plan. Der Schriftsteller Rudolf Philipp und der Generalpostmeister Orne Anders hatten es gegründet. Die Meinung dieser Männer über die Dankbarkeit der Russen wich erheblich von der amtlichen Meinung ab. Für sie stand es fest: Wallenberg lebt und befindet sich in der Sowjetunion. „Ein Mann treibt im Wasser und droht zu ertrinken und einige Herren wollen ihm nicht

helfen, um ihre Hosen nicht naß zu machen“, schrie Philipp den Außenminister an. Aber der weigerte sich, etwas zu unternehmen, bevor das Komitee keine Beweise auf den Tisch gelegt hatte.

*

Einige Monate später steigt Philipp auf dem Flugplatz Berlin-Tempelhof aus der Hamburger Mittagsmaschine. Als er an die Gepäckaushilfe tritt, legt sich eine Hand auf seinen Arm. Philipp dreht sich um. „Bist du Benkt?“ fragt er den Fremden. „Ja, ich bin Rudolf“, antwortet der. Das verabredete Erkennungszeichen: Jeder nennt den Vornamen des anderen.

Im Auto wendet sich Philipp an seinen Begleiter, den Attaché der schwedischen Botschaft in Berlin, Benkt Ljunglin. „Sie wissen, weshalb ich hier bin?“ — „Wallenberg“, antwortet der Attaché kurz. „Ja“, sagt Philipp. „Ich habe einen Mann aufgetrieben, der mit Wallenbergs Chauffeur Langfelder zusammen im Moskauer Lefortowskaja-Gefängnis gesessen hat. Er mühte sich auch etwas über Raoul wissen.“ „Fahren wir gleich hin“, schlägt Ljunglin vor.

„Das geht nicht so leicht. Er wohnt im Osten, scheint ein guter Kommunist zu sein, sonst wäre er nach der Gefangenschaft nicht drüben geblieben.“

Philipp's abenteuerlichste Aktion geht ihrem Höhepunkt entgegen.

Ein beinahe unglaublicher Zufall hatte ihn auf die Spur dieses Mannes gebracht, der mit einem Schlag Klarheit über Wallenbergs Schicksal schaffen konnte.

Von einem der deutschen Mitglieder seines Komitees war gemeldet worden, daß ein gewisser Eberhard Müller aus Ostberlin den Chauffeur im Gefängnis gesehen habe. Endlich war also ein Faden gefunden. Aber — man konnte verzweifeln — wie sollte man Müller ausfindig machen? Wie viele Müller gibt es in Berlin? Niedergeschlagen hatte Philipp, der sonst niemanden in seine Detektivarbeit einweihte, die Meldung seinem Freund Evert Sundblad gezeigt. Diese Abweichung von der Regel verwandelte das Stück Papier, auf dem die Meldung stand, von einem wertlosen Fetzen in einen Schatz: Denn Sundblad war mit Müller befreundet. In der Vorkriegszeit hatten sie sich in Berlin kennengelernt. Die mitgelieferte Personalbeschreibung stimmte.

Jetzt standen Philipp und der Attaché vor Müllers Wohnungstür. Sie hatten sich die Rollen von harmlosen Privatmännern zugelegt, die nur Grüße von Sundblad überbringen und ein paar Kleider abgeben wollten. Alles weitere würde sich dann schon finden.

Müllers Freude über den Besuch kannte keine Grenzen. Fast hätte er seine Besucher umarmt. Aber plötzlich erstarb sein Redeschwall.

Die letzte Aufnahme, die von Wallenberg (sitzend) gemacht wurde: In seinem Büro im Keller der Budapester Botschaft hält er am 8. Januar 1945 die letzte Besprechung mit seinen Helfern. Zwei Tage später fuhr er zu den sowjetischen Linien, um sich als erster Diplomat im besetzten Ungarn vorzustellen

„Herr Attaché“, fragte er leise, „ist Wallenberg zurück?“

Die beiden Männer fuhren zusammen. Woher kannte Müller den Attaché? Würde er die Polizei rufen?

„Welcher Wallenberg?“ stammelte Ljunglin.

Ohne Einleitung, ohne Erklärung brach es aus Müller heraus: „Das ist sehr wichtig für mich. Wenn Wallenberg nicht zurück ist, dann kann ich nicht verstehen, weshalb ich frei bin. Alle, die Berührung mit ihm und Langfelder hatten, wurden aus den Gefangenenlagern und sogar aus den Repatriierungslagern in die Gefängnisse zurückgeholt.“

Zwei Stunden später überlas Philipp noch einmal das Protokoll, das er über Müllers Aussagen gemacht hatte. Mit beinahe fotografischer Genauigkeit hatte Müllers Gedächtnis fast jedes Wort festgehalten, das in der Zelle 105 des Lefortowskaja-Gefängnisses zwischen ihm und Wallenbergs Chauffeur gefallen war.

Das hatte Langfelder erzählt:

„Am 10. Januar fuhren wir auf die russische Seite hinüber. Der erste Armee-Stab nahm uns freundlich auf, erklärte aber, daß wir uns bei Marschall Malinowski persönlich melden müßten. Auch ein weiterer Stab erklärte sich nicht kompetent.“

Wir wurden unter Bewachung gestellt und mußten drei Nächte bei diesem Stab verbringen. Später brachte man uns in ein Haus am Stadtrand von Budapest. Man ließ uns lange warten. Schließlich kam ein Major und sagte: „Bitte, Ihre Papiere!“

Wallenberg antwortete: „Ich bin Diplomat, ich kann Ihnen nur die Papiere geben, die ich für richtig halte.“

Der Major: „Ich habe alle Papiere gesagt!“

Wallenberg: „Das heißt, daß Sie uns verhaften?“

Der Major: „Das können Sie auffassen wie Sie wollen!“

Später brachte uns ein Offizier über Rumänien, Odessa und Kiew nach Moskau. Auf einem Bahnhof in Rumänien gab Wallenberg einem Arbeiter oder Bauern einen Zettel mit der Bitte, ihn nach Schweden zu schicken. Darauf hatte er einige Namen geschrieben und mitgeteilt, daß wir verhaftet seien.

In Kiew verließen wir den Zug und machten mit dem Offizier einen Spaziergang in die Stadt. Der Offizier kaufte eine Zeitung und las laut den neuesten Frontbericht vor.

In Moskau begleitete uns der Offizier in ein Warenhaus, wo wir für unser Geld Einkäufe machen konnten. (Wallenberg trug bei seiner Verhaftung eine große Summe amerikanischer, schwedischer und ungarischer Währung bei sich. Anm. d. Red.). Dann führte uns der Offizier ins Innenministerium.

Dort wurden einige Fragen an uns gerichtet. Anschließend brachte man uns in das gegenüberliegende Ljubjanka-Gefängnis.“

Der Beweis war erbracht: Wallenberg war nicht ermordet worden, Wallenberg war Gefangener des Kreml.

Das schwedische Außenministerium und das Wallenberg-Komitee legten das Müller-Protokoll in den Panzerschrank.

Aber wenn man einen neuen Angriff starten wollte, dann sollten die Beweise so erdrückend sein, daß die Sowjets Farbe bekennen mußten.

Der fehlende Rest war in kurzer Zeit beschafft. Systematische Umfragen bei allen deutschen Heimkehrertransporten erbrachten insgesamt siebzehn Zeugen, die Wallenberg vom 31. Januar 1945 an erst im Lefortowskaja-Gefängnis, dann in der Ljubjanka gesehen oder mit ihm „geklopft“ hatten. Wallenberg sah in der Lefortowskaja in Zelle 203, in der Ljubjanka in Zelle 123. Über seine Familie hatte er ganz selten gesprochen, und wenn, dann hatte sich das Gespräch immer nur um seine Mutter gedreht. „Was werden meine Angehörigen sagen, wenn sie erfahren, daß ich im Gefängnis sitze“, war seine ständig wiederkehrende Redensart.

Im Gegensatz zu den üblichen Gepflogenheiten der Sowjets, wurde Wallenberg nur einmal innerhalb der ersten zwei Monate seiner Gefangenschaft dem Untersuchungskommissar vorgeführt. Das Verhör war schon nach einhalb Stunden beendet. Wallenberg berichtete seinem Zellengenossen, der Kommissar habe die Vernehmung mit den Worten begonnen: „Sie sind uns bekannt. Sie gehören einer großkapitalistischen schwedischen Familie an.“

Um die Jahreswende 1945/46 erkundigte sich Wallenberg durch Klopfschreiben bei dem deutschen Wissenschaftler Ernst Wallenstein, wie er ein Protestschreiben an Stalin beginnen und schließen solle. Wallenstein schlug vor, mit „Herr Präsident“ zu beginnen und mit „... genehmigen Sie, Herr Präsident, den Ausdruck meiner größten Ehrerbietung ...“ zu schließen.

Wallenbergs Mutter. Sie glaubt nicht an den Tod ihres Sohnes

Der Zeuge Ernst Wallenstein hatte die Erfahrung gemacht, daß solche Briefe tatsächlich weitergeleitet wurden.

Stalin aber hatte der schwedischen Regierung mitgeteilt, daß er keine Ahnung von dem Mann habe.

Das gesammelte Material ging in Abschriften sofort nach Moskau ab. Die Sowjets hatten Beweise verlangt. Bitte — hier waren sie.

Schweigen.

Ministerpräsident Erlander fuhr auf Staatsbesuch nach Moskau und betonte im Kreml, „welchen großen Wert die Frage nach dem Schicksal Wallenbergs für die schwedische Seite habe“.

Nichts erfolgte.

Da erschütterte plötzlich die ungarische Revolution das rote Riesenreich. Die Sowjets reagierten, wie man es nicht anders erwarten konnte. Sie bezeichneten den Aufstand als faschistisch und erstickten ihn in einem Meer von Blut und Tränen. Empörung erfaßte die ganze freie Welt. Von den Russen nahm keiner mehr auch nur ein Stück Brot. Wohin sie immer auch kamen, stießen sie auf eisige Ablehnung. Auch die Länder, die sich bis dahin Rußland gegenüber neutral verhalten oder sogar zwischen den Sowjets und dem Westen zu vermitteln versucht hatten, winkten ab. Erst recht nicht dachten sie jetzt mehr daran, den Kreml vor der UN gegen Eisenhowers Plan zu unterstützen, die Staaten des Nahen Ostens vor jeder Einmischung von außen mit Gewalt zu bewahren.

Die Russen sahen sich in die Enge getrieben. Sie reagierten wie immer in solchen Fällen: durch Staatsbesuche, Austauschen freundlicher, verlockender Noten, Abrüstungsvorschläge und Regelung aller Streitfragen versuchten sie wieder Stimmung für sich zu machen. Sie erinnerten sich auch Schwedens. Sie wußten, daß die schwedisch-russischen Beziehungen so lange nicht besser werden konnten, wie keine Antwort über Wallenbergs Schicksal erteilt wurde.

Am 7. Februar bat Außenminister Gromyko den schwedischen Botschafter zu sich in den Wolkenkratzer an der Moskwa. In geradexu feierlicher Haltung übergab er dem Botschafter ein Memorandum. Der Diplomat ahnte sofort, welchen Inhalt das Schreiben hatte.

„Als Resultat (der Untersuchungen; Red.) wurde ein Dokument vom Krankendienst im Ljubjanka-Gefängnis gefunden, das sich auf Raoul Wallenberg bezieht. Dieses Dokument hat die Form eines handgeschriebenen Reports, gerichtet an den früheren Minister für Staatssicherheit, Abakumow, und ist ausgestellt vom Chef des Krankendienstes an diesem Gefängnis, A. L. Smoltsow. Es hat folgenden Inhalt: „Ich rapportiere, daß der Ihnen bekannte Gefangene Wallenberg heute nacht plötzlich in seiner Zelle starb, vermutlich als Folge eines entstandenen Herzinfarkts ... 17. Juli 1947.“

Der „Fall Wallenberg“ ist nun also aufgeklärt. Der Kreml hat seine Antwort auf alle Fragen gegeben — nur auf eine nicht: Weshalb war Wallenberg überhaupt verhaftet und zu Tode geschunden worden?

Einige Beobachter glauben, den wahren Grund zu kennen: Weil er ein Mitglied der schwedischen Bankiersfamilie Wallenberg war.

Vor vierzig Jahren — 1918 — hatte eine ukrainische Freiwilligenarmee die Sowjets aus ihrem Land gejagt und in Kiew eine unabhängige Republik ausgerufen. Erst nach langen blutigen Kämpfen gelang es damals der Roten Armee, die Ukraine zurück ins russische Reich zu holen. In seinen Memoiren schrieb später der Sowjetaußenminister Maxim Litwinow, die Aufstandsbewegung sei von dem schwedischen Zündholzkönig Ivar Kreuger und der Finanz-

dynastie Wallenberg finanziert worden. Raoul Wallenberg aber gehörte dieser Familie an, deren Name auf die Hauptdarsteller des Moskauer Theaters noch 1945 wie ein Auftrittszeichen gewirkt haben muß.

Wie waren die Worte des Kommissars, der Wallenberg in der Ljubjanka vernommen hatte?

„Sie sind uns bekannt. Sie gehören einer großkapitalistischen Familie in Schweden an.“

Wer war der General, in dessen Hauptquartier in der Budapester Gyömrői Straße man Wallenberg und Langfelder verhaftet hatte?

General Tschernikow, ein Ukrainer.

Als die Nachricht von Raoul Wallenbergs Tod in das stille Haus in der Svearägen 88 kam, hörte niemand ein Wort der Klage. Die Mutter des jungen Mannes, der ausgezogen war, um das Räderwerk der Unmenschlichkeit aufzuhalten, schüttelt nur ungläubig den Kopf. Für sie ist Raoul Wallenberg auch jetzt noch nicht tot.

13/4

KUNGL.
SVENSKA AMBASSADEN

Bonn den 10 april 1957.
Lbil.

387

13.4		1957
Avd	Gr	Mål
(P	23	Leifland)
p	2	huv

2 Broder,

Ytterligare en reseräkning - denna gång för resan
till Darmstadt i lördags och söndags - för Din benägna
attest.

Din tillgivne
Leif Leifland

Herr Sekreteraren G. L o r e n t z o n ,
Stockholm.

KINGL.
SVENSKA AMBASSADEN

(Pr) 72 En 1
10 5 1 2f
Paris den 12 april 1957.
bil/u.s.o.

Det. nr. 25 4 97

329

13.4		10 H
AVG	Gr	Msl
P	2	En I
(7	1	8f)

2 st. 62 bil. 400
24/4
bil.med skr.t. Budapest 30.4.57
Moskva
Wien

Broder,

Åberopande Ditt handbrev av den 2 dennes ber jag
härmed under särskilt omslag få insända de fem exemplar
av Sabilles bok "Lueurs dans la tourmente", som beställts
för pressbyrån. Debetbesked insändes genom Öberg.

Den kungliga
Kjell Strömberg
(Kjell Strömberg)

Byråchefen B a c k l u n d,
Utrikesdepartementet.

W.

Sten Lundström, p.t. Bonn

KUNGL.

SVENSKA AMBASSADEN

15/4
Bonn den 12 april 1957.

Strängt förtroligt.

2. bil.

26.4.57

a+b sk. bil.

Thulin (H-sgh)

u/ Hildner-Bagström

Eq. 4.5.57

fd
Broder,

Efter att ha varit i tillfälle att samtala med f.d. överstelöjtnanterna Geißler och von Oertzen får jag härmed översända P.M. angående dessa samtal. Samtidigt bilägges ett par skisser, som von Oertzen upprättat beträffande Wladimir.

Jag var i går i telefonförbindelse med Dr. Nether på Suchdienst i Hamburg och fick då det beskedet, att deras undersökningar rörande vilka som synas vara lämpliga att ställa frågor till om Noriljsk-lägrät blivit fördröjda och ej kan väntas bli klara förrän nästa vecka. Anledningen till dröjsmålet är att den tjänsteman som skulle sköta om undersökningarna blivit sjuk.

Har tacksamt mottagit meddelandet i särskild ordning rörande Streckers som jag försöker att träffa idag.

Med hänsyn till att Richter synes böra prefereras kommer jag härefter att med det snaraste uppsöka honom. Tiden kommer dock ej att medgiva att jag samtidigt kontaktar alla de intervjuobjekt, som har adresser i södra delen av Tyskland. Jag får ju tänka på att vara i Ratzeburg i slutet av kommande vecka. Därför kommer jag att från Ludwigs-hafen/Mannheim att förlägga min verksamhet till

Frankfurt: Beckerle och Palzo

Kassel: Dr.med. Moser

Friedland: von Rosen

Göttingen: Moldering

Herr Sekreteraren G. L o r e n t z o n ,

Stockholm.

Dassel: Döring.

Beroende på hur långt framskriden tiden därefter
är, kommer jag att uppsöka Ratzeburg: Schröder och
Hamburg: ten Hompel.

Sedan detta program blivit avklarat har jag för
avsikt att åter söka mig söderut för att fullfölja de
uppgjorda riktlinjerna.

*Härliga hälsningar
Din tillgivna
Knutström*
(S. Lundström)

P.M.

angående samtal med tyska medborgaren f.d.
överstelöjtnanten Curt Geissler, f. 1894,
hålllet i dennes bostad Köln-Ostheim, Greven-
strasse 8, telefon 87 26 08, onsdagen den
10 april 1957.

Geissler söktes av mig på den tidigare för oss kända
adressen Köln-Zollstock, Hörninger Weg 360. Därför hade
han emellertid flyttat till sin ovan angivna adress.

Rörande sin fångenskap efter andra världskriget (Geissler
var fånge i Ryssland också i samband med första världskriget)
förklarade han, att han i maj 1945 råkade i fångenskap i
Tjeckoslovakien. Till denna tidpunkt hade Geissler, som till-
hörde flygvapnet, varit verksam i Oberkommando der Wehrmacht
såsom tillhörande Abwehr. I denna egenskap hade han varit
underställd Canaris. Efter att under 14 dagar ha suttit i
amerikansk fångenskap blev Geissler därefter överlämnad till
ryska myndigheter. Han fick genast anträda en resa till norra
delen av Ural, men kom av olika anledningar ej fram dit,
förrän i november samma år. Geissler fick därefter tillbringa
tiden fram till februari 1946 i ett läger i norra Ural. Vad
detta läger hette, lyckades han aldrig fastställa.

I februari 1946 överfördes han till Moskva, där han
sedan var insatt i såväl Ljubljanskaja-, Lefortovskaja- som
Butyrskaja-fängelserna. Det sistnämnda fängelset var så stort,

att det enligt Geisslers uppskattning gott och väl skulle kunna rymma 10.000 fångar. Dessutom har han varit i Moskväs genomgångsläger Le Presnaja, vilket ligger intill järnvägen i Moskva. I de nyssnämnda fängelserna var han insatt fram till juni 1952. Beträffande tiden i Lefortovskajafängelset, som för Geisslers vidkommande inträffade mellan juli 1948 - september 1949, uppger han, att han då satt i cell 142 i II. Stock.

På fråga om Geissler i Moskva-fängelserna hörde talas om någon svensk fånge svarade han bestämt, att så ej var fallet.

I mitten av juni 1952 flyttades Geissler över till Wladimir och insattes - enligt vad han yttrade - i en cell med nr 142 i II. Stock.

Jag bad honom noggrannt söka rekonstruera numreringen i corpus III och efter en stunds eftertanke ändrade han sin förut bestämda uppgift och förklarade, att den cell han förut angivit med nr 142 sannolikt haft nr 42 (eventuellt nr 44) i stället. Han kunde emellertid icke precisera numreringen eller upprätta någon detaljerad skiss över fängelsebyggnaden.

Geissler fick vara kvar i denna cell till slutet av augusti 1952. I cellen hade 8 eller 9 fångar samtidigt varit insatta. Bland dem erinrade sig Geissler följande:

Dr Pörzgen,

Professor Clauberg,

Vicekonsul Herman Strecker (nu bosatt i Bad Godesberg, Eltreller Strasse 5),

Minister Beckerle (nu i Frankfurt/Main, Escherheimer Landstrasse 270),

Kapten Martins (nu bosatt i Opladen, Karlstrasse 12),

En japan vid namn Kassugi,

En ryss (namnet har Geissler glömt), vilken varit ställföreträdande minister, och som haft med ammunition att göra (entwicklung von Munition), samt ytterligare

en ryss - en ingenjör -, som varit vid stadsförvaltningen i Leningrad (även dennes namn har Geissler glömt).

Fångarna fick tid efter annan flytta från cell till cell men med de ovan angivna tyska medborgarna satt Geissler under

en längre tid tillsammans.

I slutet av augusti 1952 blev Geissler transporterad till Moskva för förnyade förhör. Förhören ägde rum i Ljubljanskajafängelset, där han hade ensam cell, och berörde ytterligare uppgifter, som ryssarna ville inhämta av honom. Däremot blev han ej utfrågad om sina erfarenheter från fängelsevistelsen.

Geissler fick i slutet av november 1952 återvända till Wladimir och blev på nytt insatt i den förut omnämnda cellen (nr 42 eller 44) där - såvitt han nu kan erinra sig - de förut omnämnda medfångarna satt kvar.

Vid något tillfälle, möjligen år 1953, medan Geissler satt kvar i cellen (42 eller 44) hörde han talas om att en svensk journalist och ytterligare en svensk skulle sitta fängslade i en cell i Wladimir. Cellnumret nämndes måhända, men detta har Geissler numera glömt. Huruvida svenskarnas namn nämnts kommer Geissler ej heller ihåg. Det är möjligt, att meddelandet om svenskarna överbringats från den intilliggande cellen med närmast högre nummer, i vilken bl.a. amiral Voss och någon tid även ambassadrådet Starke var insatta tillsammans med troligen några finnar.

Bland dem som satt i Geisslers cell (42 eller 44) upprätthöll särskilt japanen Kassugi, som kunde tala god tyska, ivriga knackningsförbindelser med den cell (43 eller 45) där bl.a. amiral Voss satt. Kassugi hade nämligen sin bädd alldeles intill den vägg, som skilde cellerna åt.

I februari 1954 flyttades Geissler från cell 42 (eller 44) till cell 12 (han nämnde först nr 18 men ändrade sig sedan till 12) i bottenvåningen i corpus III, där han fick sitta tillsammans med överste Schmid, nu bosatt i Krefeld. Vidare satt i cellen tolken vid tyska ambassaden i Sofia, Hans Divisch (nu bosatt i Berlin-Wilmersdorf), en japansk justitieminister samt ytterligare en japan, som varit militärattaché vid japanska ambassaden i Moskva. Japanernas namn har Geissler glömt. I cell 12 satt också general Weidling (siste kommendanten i Berlin), generallöjtnant Stahel och överstelöjtnant Braun (biträdande militärattaché med civil-

anställning vid tyska ambassaden i Bukarest). De tre sistnämnda har alla avlidit under fångenskapen.

Även en österrikare fanns i cell 12, nämligen en f.d. polisman vid namn Gräber, vilken nu är frisläppt och bosatt under adress Wien XIX, Pyrker gasse 1/7.

Från cell 12 flyttades Geissler i augusti 1954 och blev då transporterad till ett fängelse i Kirowograd, där han blev insatt i ensamcell. Såvitt han kunde utröna var han här den ende utlänningen. För övrigt utgjordes fångarna endast av ryssar.

I augusti 1955 återkom Geissler till Wladimir och blev införd i corpus III i cell 7 i bottenvåningen. Denna cell var liksom så många andra av cellerna i corpus III avsedd för 16 personer men Geissler fick vid tillfället vara ensam i cellen.

I samband med att de tyska fångarna skulle få amnesti kom Geissler i september 1955 upp till III. Stock i corpus III och sammanträffade där med en mängd tyska medfångar. Vid denna tidpunkt var celldörrarna olåsta och fångarna kunde fritt gå omkring och utbyta erfarenheter med varandra. Den 10 oktober 1955 kom Geissler med en transport från Wladimir och fick återvända till Västtyskland.

På särskild fråga förklarade Geissler, att han aldrig varit i sjukhuset i Wladimir.

Då jag frågade Geissler om han kände till någon fånge vid namn Schöggel svarade han nej. I samband med frågan kom Geissler emellertid på att han i Wladimir i corpus III, cell 12, suttit tillsammans med en österrikare vid namn Pöll. Denne tillhörde den grupp österrikare, som i oktober 1955 fått återvända till sitt hemland, trots att de ej fått amnesti av ryssarna.

Vidare frågade jag Geissler om han kände till österrikarna Huber och Hahn. Härtill svarade Geissler jakande. Han hade alltid ställt sig litet reserverad för Huber, vilken han ansåg ha varit alltför nyfiken. Huber var under vistelsen i Wladimir sjuklig och nervös. Rörande sina familjeförhållanden hade Huber förklarat, att hans far varit general. Viktor

Hahn betecknades av Geissler som en mycket tillförlitlig man. I sin ungdom hade han varit Hitler-Jugendführer. Hahn är nu frisläppt och bor i Niederösterreich i Langenlois under adress Rudolfstrasse 12/9.

Slutligen nämnde Geissler, att han kände till att tyske f.d. översten Axel Schildknecht, suttit i Wladimir åtminstone tiden 1953-1955. Hans adress är numera Köln-Nippes, Niehlerstrasse 93 ^{III} c/o Müller.

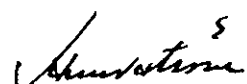
För att söka utröna, vilka Geissler avsett med sin uppgift om svenskar, som skulle ha varit i Wladimir, räknade jag upp och frågade om följande namn sade Geissler något: af Sandeberg, Tomsen och Wallenberg. De båda första namnen reagerade Geissler inte för. Då jag nämnde namnet Wallenberg stannade Geissler gemast för detta. Han förklarade, att han i Wladimir i cell 42 eller 44 hört talas om namnet Wallenberg men kunde ej erinra sig närmare vad som sagts om honom. Ej heller kunde Geissler komma ihåg vem som yttrat något om Wallenberg. Såvitt Geissler nu kunde påminna sig gick meddelandet icke direkt ut på att Wallenberg skulle ha suttit i Wladimir. Det vore möjligt att någon av Geisslers medfångar vid något tidigare tillfälle och i något annat ryskt fängelse haft kontakt med eller hört talas om honom.

Då jag frågade om Geissler ej kunde ha förväxlat detta intryck med vad han eventuellt kunde ha läst i tysk press om Wallenberg, förklarade han, att han ej alls läst något om honom.

Namnet Gogiberedse nämndes för Geissler, men detta sade honom ingenting. Han hade ej hört talas om honom.

Geissler gjorde ett intryck av att vara mycket bestämd i sina spontana yttranden. Då jag kom in på detaljfrågor visade det sig emellertid vid flera tillfällen under samtalet, att han fick ändra sina första uppgifter, vilket särskilt var uppenbart i samband med hans försök att rekonstruera numreringen i Wladimir. Man bör därför enligt min mening ta hans uttalanden med en viss reservation.

Bonn den 12 april 1957.

(S. Lundström)

P.M.

angående samtal med Dr Dietrich von Oertzen,
född 1887, med bostad under adress Mehlem,
Wulkanstrasse 45, tel 12 653.

Santalet med von Oertzen kom till stånd på dennes
arbetsplats i Institut Finanzen und Steuern i Bonn, Am
Markt 14, torsdagen den 11 april 1957.

von Oertzen förklarade att han i augusti 1944 blev krigs-
fånge i Bukarest, där han då tjänstgjorde som överstelöjtnant.
Efter tillfångatagandet blev han med flyg förd till Moskva,
där han i september 1944 blev insatt i Lefortovskaja-
fängelset. Där förblev han i stort sett till slutet av
november 1948 med undantag för några dagar, varunder han
underkastades förhör i Ljubljanka-fängelset.

I Lefortovskaja-fängelset satt von Oertzen först i cell
145 i tredje våningen fram till sommaren 1945. Till denna
cell kom i april eller maj 1945 den sociala medarbetaren
vid tyska beskickningen i Bukarest, Langer, som dessförinnan
suttit tillsammans med Roedl i cell 144 på andra sidan
korridoren. Därefter blev von Oertzen överflyttad till en
cell med nr 208 eller 209, som låg i utbyggnaden i fjärde
våningen, där han blev kvar till våren 1946, då han kom till
cell 101 i andra våningen alldeles intill trapphuset och
rakt under cell 153. I cell 101 var von Oertzen kvar till

november 1948.

Under uppehållet i Lefortovskaja-fängelset erfor von Oertzen genom knackningsförbindelser, att en man vid namn Wallenberg fanns i fängelset. Meddelandet innehöll endast denna uppgift och något därutöver kände von Oertzen ej till om Wallenberg under fångenskapen. von Oertzen kan numera ej erinra sig om han fick detta meddelande medan han satt i cell 145 eller 101. Till någon av dessa celler var det dock underrättelsen kommit bland en mängd andra upplysningar om medfångar. Vem som lämnat uppgiften kan han ej erinra sig. Han lade ej namnet Wallenberg särskilt på minnet. von Oertzen utgick ifrån att det kunde röra sig om någon tysk medborgare från Schlesien, enär han kände till att där bodde en familj med detta namn. Först efter frigivningen har von Oertzen fått reda på att omnämnde Wallenberg är svensk och även erhållit närmare upplysningar om Wallenbergs person.

Sedan von Oertzen närmare tänkt efter uppger han, att det möjligen kunde vara av Landwehr von Pragenau eller av överstelöjtnant Braun, vilken avlidit under fångenskapen, han erfarit uppgiften om Wallenbergs existens i Lefortovskaja-fängelset.

I november 1948 transporterades von Oertzen till Wladimir, där han insattes i corpus III först i cell 53. Han blev senare omflyttad fem - sju gånger. Därvid kom han bl.a. till cell 18 och cell 76. Numren på de celler han för övrigt varit insatt i kommer han ej längre ihåg. Sommaren 1950 satt von Oertzen i corpus I medan corpus III renoverades. Han har även varit insatt i sjukhuset i corpus II. Det var dels 1949, då han tillsammans med en japan vid namn Maino satt i en tvåmanscell i bottenvåningen, och dels satt han i sjukhusets andra våning en tid under 1950. Han kan ej erinra sig något närmare därom. Cellnumren kommer von Oertzen ej ihåg. Det fanns - såvitt han kunde erinra sig - 18 eller 19 celler i sjukhusets bottenvåning, där alla cellerna var av samma format. Hur många celler som fanns i sjukhusets andra våning kunde von Oertzen ej minnas.

I Wladimir hörde von Oertzen ej vid något tillfälle talas

om att svenska fångar skulle finnas där. Ej heller hörde han att någon med namnet Wallenberg skulle finnas där.

Bland medfångarna i Wladimir räknade von Oertzen upp följande:

Dr Stelzer och hans hustru

Dr Vorwerk (nu verksam i Bonn)

Rensinghoff (nu i utlandstjänst, troligen i Belgrad)

Muschnke,

Wittern (nu tysk konsul i Johannesburg)

Mohrmann (nu tysk ambassadör i ^{Bogota} ~~Pera~~)

Dr Pörzgen (nu utrikeskorrespondent i Moskva)

Graf Adelmann

Schellhorn (lider av stark åderförkalkning)

Jag ställde frågan om von Oertzen kände någon österrikare vid namn Schöggel. Härtill svarade han, att Schöggels uppgifter fick tas med försiktighet. Han hör enligt von Oertzens uppfattning till den sortens människor, som man ej alltid får tro på. von Oertzen har aldrig sammanträffat med Schöggel utan endast hört talas om honom.

Jancy var en man, som upprätthöll knackningsförbindelser natt och dag. von Oertzen satt länge tillsammans med honom. Jancy föreföll att vara en mycket förnuftig och tillförlitlig person.

På fråga om von Oertzen kände någon rysk medfånge vid namn Gogiberidse, förklarade von Oertzen, att han under en tidsperiod, som han ej närmare kan precisera, satt tillsammans med honom i en 16-manna cell, vars nummer von Oertzen ej heller kommer ihåg. Gogiberidse gjorde sig känd som en mycket vederhäftig man.

Även finnen Bastamoff kände von Oertzen till. Såvitt von Oertzen kunde påminna sig var Bastamoffs moder svenska och hans far en rysk officer. Själv lär Bastamoff ha tillhört den finska underrättelsetjänsten. von Oertzen ansåg honom vara tillförlitlig men visste också om att en del medfångar ej var av samma åsikt. Bastamoff hade vistats rätt mycket i sjukhuset i Wladimir, enär han hade magbesvär.

På hösten 1956 blev von Oertzen uppringd av tyske med-

borgaren Mulle, vilken han ej kände tidigare. Mulle hade kommit till Wladimir, sedan von Oertzen kommit därifrån, och anledningen till telefonsamtalet var att Mulle ville framföra hälsningar från några litauer och greker, som fortfarande var kvar i Wladimir, då Mulle blev frisläppt.

Rörande formatet på cellerna i corpus III förklarade von Oertzen att det fanns stora celler som var cirka 6 x 7 meter och inrättade för 16 fångar. Dessutom fanns andra celler i storleken 4 x 6 meter, avsedda för 5 fångar.

Roedl kände von Oertzen till från tiden i Bukarest. Enär Roedl ej återkommit och några uppgifter om honom på senare tid ej är kända trodde von Oertzen att Roedl sannolikt är avliden.

von Oertzen återkom den 14 oktober 1955 till Västtyskland från den ryska fångenskapen.

Under samtalet upprättade von Oertzen några skisser över Wladimir.

På förmiddagen den 12 april 1957 besökte jag på nytt von Oertzen på hans kontor.

Jag frågade om han kände till huruvida Schöggel någon gång varit i sjukavdelningen i corpus II. Härtill svarade von Oertzen att han ej kunde säga något positivt därom, enär han som förut framhållits själv ej träffat Schöggel. I Wladimir sökte emellertid de flesta fångar att även för lindrigare krämpor komma till sjukhuset, emedan förplägnaden var bättre där.

Därefter bad jag von Oertzen att om möjligt precisera när han suttit tillsammans med Gogiberidse. Angående detta kunde von Oertzen endast säga, att han varit tillsammans med Gogiberidse troligen i cell 45 och att von Rehekampff var där samtidigt. När detta inträffade kunde emellertid von Oertzen ej minnas.

På fråga om Gogiberidse någonsin nämnt namnet Wallenberg, förklarade von Oertzen, att Gogiberidse pratade från morgon till kväll och att det därför var omöjligt att komma ihåg allt han sagt. von Oertzen har emellertid inget minne av att Gogiberidse nämnt något om Wallenberg.

Bonn den 12 april 1957.

(S. Lundström)

15/4
Helsingfors den 12 april 1957.
Strängt förtroligt.

Broder,

5 *mm*
Som Du torde känna till har jag bett poliskommendör Gabrielsson förhöra ett par personer om Wallenberg. Det har dröjt men detta har berott på att personerna voro sjuka och att de finska förhørsprotokollen skulle översättas. G. meddelade mig emellertid för mer än en vecka sedan, att jag skulle få papperen då. Som jag inte fått dem ringde jag G. den 10 dennes. Han var mycket förvånad, trodde jag fått protokollet och ringde mig efter att ha frågat skyddspolisen. Svaret var att dessa - efter samråd med inrikesministeriet - ansett att saken borde gå genom utrikesministeriet och alltså sänt protokollet dit. Troligen har nu vännen Enckell ilsknat till för jag förbigått honom. Om han ej låter höra av sig skall jag i dag eller morgon kontakta honom.

Det är den finska byråkratien som krånglat. Jag erinrar om skriftväxling mellan Arne Lundberg och mig i februari 1956.

Avdelningschefen Hichens Bergström,
Utrikesdepartementet.

Hu Torgren
Röster Engzell
(670)

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

ex. 2 till *Polch*

» 3 »

» 4 »

Chiffertelegram (BUD)

Från Budapest

Avsänt den 16 / 4 19 57 kl. 18.40

Inkom den 16 / 4 19 57 kl. 21.30

Utskrivet i 3 ex. Detta är originalet.

Dnr 11: B		S 8
Avd.	Gr.	Mål.
P	2	E I

Posch

58.

För Polchefen personligen.

HS
ms
(Lars)
Samråd med Anger - Edert chiffer 30 - har ägt rum. Jag har därefter erfarit att Poschs tidigare kollega heter Markovich och nu arbetar i ungerska televerket som språkkunnig censor. Namnet på den rumänske officeren i handbrev till Åström den 20 oktober 1956 är ej åtkomligt här. Officeren förmodas av min sagesman ha flytt till Västern.

Rynell

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Chiffertelegram (BUD.)

Från Moskva

Avsänt den 17 / 4 19 57 kl. 0900

Inkom den 17 / 4 19 57 kl. 1110

Utskrivet i 4 ex. Detta är originalet.

Dnr 87: B 207		
Avd. B	Gr. 2	Mål. ELL

ex. 2 till *Lambert*
» 3 »
» 4 »

Sohlman m'dikt 27/4-57
207

17/4 d. ut. Linder

207.

För Kabinettsssekreteraren. *1720. 17/4*

Primo. Vår skrivelse 142. Kallad till Zaharov i dag och mottog note översättning av följande lydelse "Sovjetunionens utrikesministerium betygar svenska ambassaden sin aktning och har under återopande av ambassadens note av den 19 februari detta år äran meddela att ~~de~~ ministeriets PM av den 6 februari detta år alla upplysningar framlagts, vilka erhållits såsom resultat av en omsorgsfull och allsidig undersökning, verkställd av vederbörande sovjetiska organ i den föreliggande frågan. Den sovjetiska regeringen förfogar tyvärr inte över några som helst ytterligare upplysningar." Jag sade mig givetvis skola till Stockholm befordra beskedet. Tillade att jag fattad det såsom Sovjetregeringens besked rörande läget för dagen och att svenska regeringen alltjämt utginge från att eventuellt framkommande ytterligare material komme att ställas till dess förfogande. Zaharov svarade att undersökningarna varit så noggranna, att det vore ytterst osannolikt att nytt material skulle framkomma. Jag genmälte att oavsett graden av sannolikhet härför man å svensk sida förväntade sig att delgivas eventuellt framkommande ytterligare material. Zaharov svarade i litet besvärad ton att "vi ju ha normala förbindelser och det därför vore självklart att upplysningar av ifrågavarande slag kommuniceras". Jag sade mig taga fasta härpå även för Sveriges vidkommande.

Secundo: Utgår från att Sohlman orienteras genom Eder.

Wachtmeister

Coll.: *f*

KUNGL.
SVENSKA AMBASSADEN

förhör i Wallenbergs-
affären.

2.5.57
a+b f. h. till
Folksam (H-syl)
af Hildens - Regeringen

Ex. 4557
and

Helsingfors den 16 april 1957.

Nr 326

1 bil.

HP 1

Strängt förtroligt.

INK. UTRIKES DEP.		
D. N:o 22/326		
17 APR. 1957		
AVD P	GR 2	INL En I

Till Hans Excellens Herr Ministern för Utrikes Ärendena.

Sedan jag den 12 mars fått uppdrag att söka förhöra ett par från Sovjetunionen hit återvända personer angående deras kännedom om Raoul Wallenberg har skyddspolisen föranstaltat sådant förhör, vars resultat föreligger i här värdsamt bifogade polisundersökningsprotokoll. Med hänsyn till språksvårigheter och ovilligheten från vissa myndigheters sida mot att beskickningen själv utfrågar dylika personer har den nämnda vägen måst anlitas. Dröjsmålet har också förorsakats av att polismyndigheten ansåg sig böra befordra handlingarna endast genom utrikesministeriet, där man tydligen försenat deras överbringande.

Jag låter protokollet tala för sig självt.

Per Engström

671

Af

P 28

Mulle
Bruger

POLISUNDERSÖKNINGSPROTOKOLL

Berör:

Raoul Wallenberg

Därtill förordnad verkställd undertecknad detektiv Torsten Westerberg tisdagen den 26 mars 1957 å skyddspolisens kansli följande förhör angående Raoul Wallenberg. Vid förhören upptecknades följande:

Representanten Vladimir B a s t a m o v uppgav sig vara född den 17 september 1906 i Sveaborg och kyrkoskriven i Helsingfors Ortodoxa församling samt bosatt härstädes Mechelingatan 4. A. 27.

Tillfrågad i saken berättade Bastamov att han från februari månad år 1956 till den 25 juli nämnda år varit i Vladimirfängelset i samma cell som georgiern Simon Gogiberidse.

I samma cell var dessutom en österrikisk flygare vid namn Horst Teodor Mulle och en schweizare Emil Bruger. Under den tid den förhörde och Gogiberidse varit tillsammans hade de två blivit mycket goda vänner och anförtrött varandra allt de sett och hört inom fängelset. Trots detta hade Gogiberidse aldrig talat ett ord om Wallenberg. Den förhörde kom till den åsikten att Gogiberidse varken sett eller hört talas om Wallenberg.

672

Däremot hade ovannämnda Bruger berättat att han i sin tur år 1955 i fängelset Verhne-Uralsk hade hört berättas att Wallenberg tidigare skulle ha varit i samma fängelse, men att han flyttats därifrån någon gång år 1954 eller 1955 till Vladimirfängelset. Till detta rykte satte den förhörde dock icke så stort värde i all synnerhet som Bruger allmänt ansågs för en språkmakare.

Beträffande Mulle ansåg den förhörde att denne var begåvad med en livlig fantasi och att han gott och väl kunnat berätta vidare Brugers berättelse om Wallenberg med egna fantasitillägg.

Vad isoleringen i Vladimirfängelset beträffar sade den förhörde att det från år 1948 till slutet av 1954 varit alldeles omöjligt för en fånge att få veta något om de isolerade. Först på hösten år 1954 hade fängelsemyndigheterna lättat på bevakningen av de isolerade och småningom placerat en efter annan i allmän cell. Den sista som varit isolerad, borgmästaren ^uMenschagin från Smolensk, hade dock haft kontakt med andra fångar, även med den förhörde, och genom knackning meddelat sin identitet.

Något utöver detta, som skulle hjälpa till vid undersökningarna angående Wallenberg, hade den förhörde icke att berätta.

Studeranden Vasilij M a k s i m o v uppgav sig vara född den 13 december 1918 i Petersburg och kyrkskriven i Helsingfors Ortodoxa församling samt bosatt härstädes Kalevågatan 45. E. 55.

Vid förfrågan berättade Maksimov att han nästan i ett års tid ända till den 21.10.1955 varit tillsammans med Simon Gogiberidse i Vladimirfängelset, men att Gogiberidse aldrig talat med honom om Wallenberg. Den förhörde var därför av den åsikten att Gogiberidse icke heller hört något om nämnda person.

Beträffande Török sade den förhörde att han aldrig sett honom, men att han nog hört att det i Vladimirfängelset fanns en ungrare med det namnet.

Någon med namnet Mulle sade den förhörde sig varken ha sett eller hört talas om.

Den förhörde tillade ännu att han aldrig under hela sin fångenskap hört talas om Wallenberg.

Ort och tid som ovan.

Detektiv

Torsten Westerberg
Torsten Westerberg

17/4
Wien den 10 april 1957.

R 18.

Strängt förtroligt och personligt.

W-akören
Pösch

26

Ammerl ut Gek

Broder,

Ministerialrådet Pammer i det österrikiska inrikesministeriet omtalade i dag i strängaste förtroende för oss att Rudolf Philipp nyligen hade skrivit ett brev till chefen för ministeriets byrå för Interpol-angelägenheter, greve Walterskirchen, och meddelat, att han önskade begiva sig till Österrike för att där i samarbete med den österrikiska polisen undersöka vissa spår i Wallenberg-ärendet. Philipp hade i sammanhanget nämnt Frank Olmody-Pösch's namn och tydligen även uttalat tvivel om de svenska myndigheternas förmåga att bedriva efterforskningarna.

I samråd med Pammer hade Walterskirchen svarat, att ett dylikt ärende icke fölle inom hans kompetens och frågat om Philipp hade något att invända mot att hans brev överlämnades till Dr Pammer.

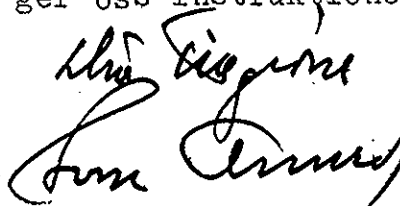
Den enda reaktionen hittills på detta brev hade varit att Pammer i går med posten erhållit några av Philipps artiklar i Vecko-Journalen jämte ett visitkort från Philipp med påteckningen: "Tack för all hjälp". Pammer trodde, att Philipp på detta sätt sökte förbereda marken för en direkt hänvändelse till honom. Skulle en sådan komma, ämnade Pammer kort och gott meddela, att han icke insåge, att ett besök av Philipp kunde vara av någon nytta och att inrikesministeriet i varje

Bitr. Avdelningschefen P.R. Hichens Bergström,
Utrikesdepartementet.

Co

fall blott kunde samarbeta med den som hade ett officiellt uppdrag från svenska myndigheter eller svenska ambassaden i Wien, med vilken senare, såsom Philipp väl visste, ministeriet stod i fortlöpande kontakt. Pammer lovade vidare att underrätta oss om Philipp på nytt skulle låta höra av sig.

Skulle Philipp infinna sig på ambassaden, komma vi givetvis att taga emot honom som varje annan svensk medborgare men icke lämna honom några som helst upplysningar eller något bistånd, därest ej departementet ger oss instruktioner i motsatt riktning.

A handwritten signature in dark ink, appearing to read 'Sven Allard', written in a cursive style.

Sven Allard

R.H.Bergström/AH

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Telegram

ang. Wallenberg-affären.

20v

STOCKHOLM 17 april 19 57		
N:o 138 ✓	<i>Brud</i> chiffer	BIL
INK. D. N:o		
AVD. P	GR. 2	MAL. Eu I

Svensk
Moskva

Wachtmeister från Bergström. Vi ta ej ställning
frågan eventuell publicitet förrän notetexten mot-
tagen här. Excellensen därför t.v. anbefallt all
diskretion. *Edert 207.*

Cabinet

Xp 17/4 19.15 RCh

18/4

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

ex. 2 till —

» 3 » —

» 4 » —

Chiffertelegram (BUD)

Från Moskva

Avsant den 18 /4 19 57 kl. 1301

Inkom den 18 /4 19 57 kl. 17.15

Utskrivet i 3 ex. Detta är originalet.

Dnr 37:B 210	
Avd. P	Gr. 2
Mål. Eu I	

88 210.

För Bergström. 17.4. Wallenberg P2 Eu I

Extra kurirlägenhet till Stockholm i morgon fredag.
Edert chiffer 138.

Wachtmeister

18/4

KUNGL.
SVENSKA AMBASSADEN

Bonn den 17 april 1957.

Strängt förtroligt.

8 bil.

Richard

CL

Broder,

./. Härmed ber jag få översända ett till Dig ställt,
strängt förtroligt handbrev, som Lundström igår sänt oss
från Frankfurt am Main.

./. Richters beriktigande i Christ und Welt den 11 den-
nes närslutes; den artikel han hänvisar till i tidningens
nummer för den 28 mars har vi i urklipp insänt med Jö-
dahls handbrev till Åström den 10 dennes.

*Min tillgivne
Leif Leifland*

Sekreteraren G. L o r e n t z o n ,
Stockholm.

Sten Lundström

p.t. Konsulatet i

Frankfurt a. M.

Frankfurt am Main den 16.4.1957

Strängt förtroligt

2 bil.

30.4.57
a+b.1. Thulin
(H-spl.)
u/Hilmar Bergström

Exp. 1957

Bröder,

Lördagen den 13 april 1957 träffade jag i Ludwigshafen Gustav Richter och fick därvid ett samtal angående för oss angelägna förhållanden, vilket framgår av närslutna p.m. jämte en av honom upprättad skiss.

Igår träffade jag här i staden f d minister Beckerle, som tyvärr inte kunde precisera sina uppgifter i någon nämnvärd grad. P.m. över samtal med honom bifogas.

Jag har också sökt komma i kontakt med Strecker, men han var ej hemma, då jag sökte honom i Bad Godesberg, varför ett samtal med honom får anstå tills jag på nytt kommer i trakten av B-onn.

Överste Palzo visade sig vara okänd här i Frankfurt. Enär jag under veckoslutet var i Ludwigshafen och därigenom relativt nära Kaiserslautern, reste jag dit i söndags och fick av Palzos anhöriga veta, att han var på tjänsteresa av något slag. Mitt önskemål om ett sammanträffande skulle emellertid brevlades meddelas honom, varför jag väl i sinom tid kan vänta besked om var och när ett sådant kan komma till stånd. Av Palzos syster fick jag veta, att major von Hinkelday, som nu är anställd i Bundeswehr, i USA genomgår en kurs och beräknas återvända till Västtyskland i nästa månad.

Sekreteraren G. Lorentzon

Utrikesdepartementet

S t o c k h o l m

Slutligen får jag hänvisa till mitt närmaste program
sådant det är skisserat i mitt handbrev till Dig den
12 april i år.

Med de hjärtligaste påskhälsningar

Din trogna

Sten Lundström

/Sten Lundström/

Erhållit ✓

PM
angående samtal med f.d. tyske ministern Adolf-Heinz,
Beckerle, född 1902, bosatt i Frankfurt am Main, Eschers-
heimer Landstrasse 270. Samtalet ägde rum på Hotell
Frankfurter Hof i Frankfurt a. M. måndagen den 15 april
1957.

Rörande sin fångenskap i Sovjetunionen förklarade Beckerle
följande.

I september 1944 blev Beckerle, som då var tysk minister
i Sofia, av luftlandsatta ryska militärer tillfångatagen
tillsammans med en stor del av andra medlemmar av tyska
beskickningen där. Tillfångatagandet ägde rum i Bulgarien
intill den turkiska gränsen under en resa med tåg, som
föförde svensk flagg.

Beckerle överfördes genast till Moskva, där han fram till
slutet av år 1950 var insatt i Ljubljanskaja- Lefortovskaja-
och Butyrskaja-fängelserna under olika tidsperioder. Han
flyttades under denna tid 12 gånger till Ljubljanskaja-
fängelset och 13 gånger till Lefortovskaja-fängelset.

Inom fängelserna fick han dessutom byta cell mycket ofta.

I Ljubljanskaja-fängelset satt Beckerle sålunda i mellan
40 - 50 olika celler. Han förklarade, att han numera ej
i detalj kunde redogöra för vilka olika celler han suttit
i eller vilka cellkamrater han därvid haft.

På fråga om Beckerle under fångenskapen träffat någon
italiensk journalist vid namn Trandafilo, förklarade
Beckerle, att så ej var fallet och att han ej heller hört
talas om honom. Däremot erinrade sig Beckerle, att han i
Ljubljanskaja-fängelset suttit tillsammans med italienske
ministern i Bucarest, Ondönigo, och italienske kanslisten
(?) Simon, som tidigare tillhört italienska beskickningen
i Sofia.

Troligen i november - december 1950 var Beckerle under några veckor intagen i Butyrskaja-fängelset, varifrån han i slutet av december 1950 överfördes till fängelset i Verchne Uralsk, där han blev kvar i cirka fyra månader. Sedan kom han på våren 1951 till Wladimir-fängelset och blev insatt i corpus III, där han under olika tidsperioder kom att sitta i cirka 10 olika celler, vars nummer han ej mer kan erinra sig.

Rörande de övriga fängelsebyggnaderna i Wladimir kände Beckerle till att ett corpus var belagt med kriminella fångar, och att ett annat innehöll ett sjukhus. I det senare var Beckerle förlagd vid ett tillfälle år 1955, då han fick dela cell med en polack, vars namn Beckerle glömt. På båda sidor om deras cell var ryssar insatta, med vilka Beckerle ej kunde ha någon knackningsförbindelse p g a dels språksvårigheter och dels risken för att dessa ryssar kunde vara engagerade av fängelseledningen som spioner.

Beckerle har under fångenskapen aldrig träffat någon svensk, som varit fången och ej heller har han nu något bestämt minne av att ha hört talas om någon sådan fånge. Möjligen kan det förhålla sig så, att någon i samband med någon transport mellan fängelserna sagt att han kommit att vara tillsammans med en svensk. Först kort före detta Beckerle tillsammans med andra tyska fångar fick lämna Wladimir och Beckerle då i corpus III fick lov att tala med de andra fångarna i samma våningsplan, fick han reda på att Richter suttit tillsammans med en svensk - namnet hade Beckerle glömt. Likaså hade han i lägret i Friedland av Wallenstein fått reda på att denne skulle ha haft förbindelse med en svensk, vars namn var Wallenberger eller något liknande.

Rörande sina cellkamrater och fångar i angränsande celler i Wladimir, nämnde Beckerle, att förutom tyskar därockså funnits fångar från ett flertal olika nationer. Emellanåt fick Beckerle sitta ensam i en cell. Efter en sunds eftertanke nämnde han namnet på följande medfångar:

Kapten Martins (nu i Opladen),

Professor Clauberg (vilken Beckerle tagit bestämt avsteg från),

Fältmarskalk Schörner,
General Weidling (avliden),
Överstelöjtnant Geissler,
Heinrich Biermann (som varit Beckerles personlige
referent i Sofia),
Dr Pörzgen (tidigare pressattaché, nu utlandskorrespon-
dent i Moskva), och
Paul Wittern.
Beckerle förklarade vidare, att han i motsats till
många andra fångar icke ständigt höll i minnet i vilka
celler han varit i under olika tidsperioder. Under fången-
skapen försökte han i stället intressera sig för andra sa-
ker med hjälp av tillgänglig litteratur o. d.
Då jag frågade Beckerle om han i Wladimir träffat några
österrikare, svarade han, att han gjort det men att det
varit folk av en nivå, som gjorde att han ej gärna ingått
i närmare samtal med dem. Han kunde genast erinra sig
Franz Hawlik, nu bosatt i Wien XXI. Angående denne var
Beckerle inte helt klar med hur han skulle bedöma honom.
Under fångenskapen förhöll sig Hawlik som en anständig män-
niska, men senare har Beckerle hört, att Hawlik i Österrike
skulle ha blivit inblandad i "någon historia".
Jag frågade därefter Beckerle om det funnits någon stor-
vuxen österrikare i Wladimir, som utgivit sig för att vara
mästerboxare. Härtill uppgav han, att så var fallet och
att denne skulle heta Schöggl eller något liknande. Han
var en obehaglig person, som konstaterats gå ryssarnas
ärenden i fängelset, vilket han troligen gjort för att
skaffa sig själv fördelar. Under några veckor före Schöggl's
frigivning - Beckerle kan ej närmare precisera tiden -
var de tillsammans i en cell. Schöggl hade talat från mor-
gon till kväll, men Beckerle hade ej alls lagt hans yttran-
den på minnet och kan ej erinra sig att Schöggl haft något
att säga om en svensk fånge. Det förekom ofta att Schöggl
fick flytta från cell till cell, vilket i viss mån berodde
på att hans medfångar strävade efter att bli av med honom

från den egna cellen. På detta förhållande kom Schöggel givetvis att känna till relativt mycket om sina medfångar.

Då jag frågade om Beckerle kände till huruvida Schöggel vistats i sjukhuset, uppgav han, att han var övertygad om att Schöggel varit där. Denne hade nämligen berättat om tyskar i sjukhuset och då kommit in på sådana detaljer - som senare visat sig vara riktiga - att han rimligtvis ej kunnat få reda på förhållandena utan att själv ha varit i sjukhuset. Enär Schöggel tydligen arbetade för den ryska fängelseledningen, lyckades han också utverka att få komma till sjukhuset, där förplägnaden var bättre än i corpus III. Beckerle betvivlade att Schöggel skulle ha varit boxare av klass, däremot var han utbildad massör, vilket Beckerle, som tidigare varit engagerad i sportkretsar, kunde bedöma.

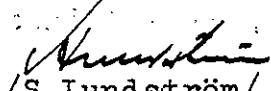
I januari 1957 blev Beckerle uppringd av Schöggel, som då tillfälligt befann sig i Frankfurt a. M. Denne önskade sammanträffa med Beckerle, vilket dock ej blev av, enär Beckerle föreburit att han var upptagen vid tillfället. Schöggel omtalade emellertid vid detta telefonsamtal, att han blivit anställd vid polisen i Salzburg, där han förut sade sig ha tjänstgjort. Anledningen till besöket i Tyskland uppgav Schöggel närmast vara att han kallats som vittne i det rättsliga förfarande som inletts mot fältmarskalk Schörner.

Beckerle kände till att Paul Koch cirka ett år efter sin återkomst till Västtyskland avlidit.

I Wladimir satt Beckerle även tillsammans med finnar, men deras namn kunde han ej komma ihåg.

För den händelse Beckerle senare skulle erinra sig något som kunde ha intresse för våra undersökningar, skulle han i brev till svenska ambassaden i Bonn meddela detta.

Frankfurt am Main den 15 april 1957.

S Lundström/

de Möbelskär

Strängt förtroligt

PM II

angående samtal med tyske medborgaren, tjänstemannen Gustav Richter, hållet lördagen den 13 april 1957 i hans bostad i Ludwigshafen, Herdenstrasse 14.

Rörande de uppgifter, som förekommit i pressen, varav framgått, att Richter åberopat tre vittnen, vilka senare än 1947 skulle ha haft förbindelse med Wallenberg, förklarade Richter, att han avsåg följande tre fall.

1. I nr 34 av den i Ludwigshafen utgivna dagliga tidningen Die Rheinpfalz, som utkom den 9 februari 1957, förekommer en artikel, vari ingår en uppgift, att den italienske journalisten T m a n d a f i l o - tidigare fånge i Sowjetunionen - den 8 februari 1957 skrivit i den italienska tidningen Il tempo, att han i april 1950 skulle ha träffat Wallenberg i cell 172 i Ljubljanskaja-fängelset. Uppgift härom var den 9 februari 1957 också intagen i nr 34 av tidningen General Anzeiger, utgiven i Ludwigshafen.

2 och 3. I nr 33 av den i Frankfurt am Main utgivna tidningen Abendpost den 8 februari förekommer en artikel, varav framgår, att S u p p r i a n och d e M o h r haft knackningsförbindelser med Wallenberg. Det framgår ej direkt av artikeln, att denna förbindelse upprätthållits efter 1947, men uppgiften är skriven på sådant sätt, att man kan få den uppfattningen. Rörande detta förklarade Richter, till vilken jag tidigare med uttalande om tack för hans föregående medverkan i våra undersökningar överlämnat vitboken, som jag i vissa delar översatt för honom, att - såvitt han kunde förstå - uppgiften om denna sena knackningsförbindelse med Wallenberg möjligen haft sin grund i att någon journalist tagit fasta på Claudio de Mohrs utsaga, intagen under nr 3 i vitboken. Enligt de Mohr har ju han den uppfattningen, att han själv och Supprian från deras cell nr 152 i Lefortovskaja-fängelset

haft knackningsförbindelser med cellen rakt ovanför, där Wallenberg och Roedel skulle ha varit insatta, ända till april 1948, då de Mohr och Supprian förflyttades från cell 152.

+ + +

Jag förde därefter in samtalet på Richters erfarenheter från Wladimir-fängelset.

Han förklarade, att han tillsammans med överste Kitschmann den 17 mars 1952 överfördes till fängelset och insattes i en hörncell med nummer 10 i bottenvåningen av corpus II, som innehöll sjukhusavdelningen. Under sommaren 1952 flyttades de till corpus III till en hörncell med nummer 54 i 3:e våningen och förblev där i cirka fyra veckor, varefter de återfördes till cell 10 i corpus II. Richter och Kitschmann hölls strängt isolerade och de kunde endast i mycket liten utsträckning erhålla underrättelser om medfångar. Rörande dessa kände Richter till, att följande fångar vid olika tidsperioder befunnit sig i corpus II, nämligen österrikaren Huber i cell 11 (en hörncell i bottenvåningen på andra sidan korridoren)

Graf Adelman i andra våningen tillsammans med några japaner

major Keitel (ensam i en cell i andra våningen),

Dr Krenner tillsammans med en finne i tredje våningen

Wolfgang Meiners i tredje våningen; nu bosatt i Hannover.

Förutom i nämnda cell 10 har Richter också under kortare tidsperioder varit förlagd till andra celler i de övre våningarna i corpus II. Några av dessa cellnummer kunde Richter emellertid ej erinra sig.

Sommaren 1954 var Richter - fortfarande tillsammans med Kitschmann - insatt i cell 14 i bottenvåningen i corpus II. Därvid erfor Richter, att i den angränsande cellen 15 fanns en ryss, som emellanåt fick synnerligen högljudda raserianfall. I granncellen nummer 13 satt då några japaner, som Richter ej kunde få någon närmare knackningsförbindelse med.

Senare kom Richter och Kitschmann tillbaka till cell 10.

Richter lyckades då få knackningsförbindelse med österrikaren Franz Haumer, som suttit i andra våningen i den cellrakt ovanför cell 10 tillsammans med senare avlidne friherre von Gregöry. Denne blev sommaren 1954 förd till Moskva för operation. Cell nummer 9 stod under långa perioder tom eller var möjligen belagd med ryska fångar, som Richter ej vågade hålla någon knackningsförbindelse med.

Under tiden april - maj 1955 kunde Richter konstatera, att två österrikiskor vid namn Ilo Winkler (32 år gammal) från Wien och Margarethe Herrmann (25 år gammal) satt tillsammans i cell 9. I samband med att Richter och Kitschmann fått företaga promenader i den till corpus II hörande rastgården, hade Richter lyckats erhålla namnuppgifterna av kvinnorna, som då hade talat genom en springa vid deras cellfönster. I maj 1955 fick dessa kvinnor återvända till Österrike.

I september 1955 överfördes Richter och Kitschmann till corpus III till en cell i 4:e våningen, där de fick vara kvar till frigivningen. Därvid stod celldörrarna olåsta, så att det stod fångarna fritt att besöka varandra inom samma våningsplan. Det visade sig då, att de tyska medfångarna ej haft reda på att Richter och Kitschmann funnits i Wladimir. Inom corpus III hade relativt goda knackningsförbindelser kunnat upprätthållas, medan detta var så gott som omöjligt i corpus II.

Richter hörde aldrig talas om att Wallenberg eller någon annan svensk skulle ha varit insatt som fånge i Wladimir.

I corpus II var - enligt Richters mening - emellertid isoleringen, som förut framhållits, så skärpt, att det mycket väl vore tänkbart, att under en följd av år hålla en fånge insatt utan större risk för att dennes existens blev känd.

+ + +

I samband med samtalet uttryckte Richter sin förvåning över att det av honom tidigare intalade tonbandet spelats

upp i svensk radio, utan att han först tillfrågats om så fick ske. Han menade, att han intalat bandet under den förutsättningen, att det endast var avsett för Raoul Wallenbergs moder. Richter ansåg, att han genom nämnda radio-utsändning allt för mycket fått framträda i förgrunden och hemställde bestämt om att ytterligare uttalanden från honom ej offentliggjordes.

Vidare förklarade sig Richter ej förtå, att familjen Wallenberg ej på något sätt hört av sig till honom, sedan han meddelat, vad han känt till om Raoul Wallenberg.

Richter ställde sig emellertid allt fortfarande beredd att till representanter för svenska myndigheter lämna ytterligare uppgifter i den mån han kunde erinra sig sådana av betydelse.

+ + +

Slutligen uppgav Richter, att han i nr. 15 av den tyska veckotidningen Christ und Welt, som utkom den 11 april 1957, fått ett beriktigande infört rörande de uppgifter beträffande honom, vilka i en artikelserie angående Wallenberg förut återgivits i tidningen. I denna har bland annat förekommit den uppgiften, att Richter före tillfångatagandet skulle ha varit verksam i Budapest, vilket ju är felaktigt, och som genom Richters insändare rättats till.

+ + +

Under samtalet upprättade Richter en skiss, närmast över corpus II i Wladimir.

Frankfurt am Main den 15 april 1957

S. Lundström
/S Lundström/

h. handbrev Leifland
Breuker 17.4.57

Budapest und Bukarest

Ich habe aus verständlichem Interesse den Artikel „Ein Diplomat verschwindet“ in „Christ und Welt“ Nr. 13 gelesen und dabei festgestellt, daß Ihnen hinsichtlich meiner früheren Tätigkeit im Auswärtigen Dienst in der Ortsangabe ein Fehler unterlaufen ist. Ich war nicht in Budapest, sondern in Bukarest Polizeiattaché. In Budapest war nie ein Polizeiattaché akkreditiert.

Ich stand außer meinem persönlichen Zusammentreffen mit Wallenberg in der Ljubljanka in Moskau in keinerlei dienstlichem Kontakt mit ihm hinsichtlich der damaligen Vorgänge in Budapest. Es könnte sonst beim Leser der Eindruck entstehen, daß ich als Gegenspieler Wallenbergs mit den von deutscher Seite getroffenen anti-jüdischen Maßnahmen etwas zu tun hätte.

Gustav Richter, Ludwigshafen.

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

ex. 2 till

» 3 »

» 4 »

Chiffertelegram (BUD)

Från GK, New York

Avsant den 20 / 4 19 57 kl. 1017

Inkom den 20 / 4 19 57 kl. 1728

Utskrivet i 2 ex. Detta är originalet.

20/4

Dnr 39:B		2
Avd. P 2	Gr.	Mål. Eu

ms
2.

✓
cumish
9.4. Wallenberg

Edert chiffer l. Gumish utfrågad igår intet
positivt Wallenberg. Rapport följer.

Kronvall

20/4

KUNGL. SVENSKA
GENERALKONSULATET

Berlin den 17 april 1957.

R 18.

1 bil.

Förtroligt.

2.5.57

a+b f.k. till

Tandlin (H-stph.)

u/Kirchhoff-Bergström

24.4.57

Herr 4. Tamm

Fsp. 4.5.57

Broder,

Direktör Oehlschläger, Suchdienst Berlin, har med i avskrift bifogade brev besvarat en förfrågan, vilken enligt uppgift riktats till Sunhdienst Hamburg av "herr Sten Lundström från svenska utrikesdepartementet" och därifrån vidarebefordrats till Berlin. Det vore intressant att vid tillfälle erfara, vem herr Lundström är.

Din tillgivne
Hugo Tamm
(Hugo Tamm)

Sekreteraren Lorentzon,
Utrikesdepartementet.

Avskrift.

DEUTSCHES ROTES KREUZ
Landesverband Berlin
Landesnachforschungsdienst

Berlin-Dahlem, den 15.4.1957.

Unser Zeichen: SN Ch-Ö/Mü.

Müller

An das
Schwedische Generalkonsulat
z.Hd. Herrn Zetterström

B e r l i n W 35
Rauchstr. 25

Betr.: W a l l e n b e r g Raoul, schwed. Staatsangehöriger.
Bezug: Geführter Schriftwechsel.

Sehr geehrter Herr Zetterström:

Vom Deutschen Roten Kreuz, Suchdienst Hamburg, Abt.II,
erhielten wir nachstehende Mitteilung:

"Am 4.4.57 suchte uns Herr Sten Lundström vom Schwedischen Auswärtigen Amt auf und bat darum, dass Sie uns davon in Kenntnis setzen, auf wen der Spurenhinweis zurückgeht, dass sich Raoul Wallenberg in den Jahren von 1948 - 1953 im Gefängnis Wladimir befunden haben soll. Herr Sten Lundström hat uns gebeten, ihm Ihre Nachricht an die Schwedische Botschaft in Bonn weiterzuleiten. Wir wären Ihnen dankbar, wenn Sie die Angelegenheit bevorzugt behandeln könnten."

Wir halten es nunmehr doch für das Beste, dass Sie von sich aus Herrn Lundström informieren und die Auskünfte aus Ihren Unterlagen übermitteln. Der Gewährsmann für die Aussage, dass sich der Gesuchte im Gefängnis Wladimir befunden hat, Herr Theodor M u l l e r, Neuss, Graf Landsbergstr. 3, ist Ihnen bekannt.

Wir danken Ihnen für die Erledigung dieser Angelegenheit und zeichnen

mit vorzüglicher Hochachtung
(Oehlschläger)

AMBASSADE ROYALE DE SUÈDE

note om Raoul Wallenberg.
142 B. 19.2.57.

G.S.

Moskva den 17 april 1957.

N:r 327.

Förtrolig.

2 bil.

HP 80.

23/4 ✓

20✓

INK. UTRIKES DEP.		
D. N:o 36 1327		
23 APR. 1957		
AVD	RS	Min. 2
P	2	5u

Handwritten initials

God

Till Hans Excellens Herr Ministern för Utrikes Ärendena.

Härmed får jag vördsamt insända fotokopia och svensk översättning av note som jag idag mottagit av vice utrikesministern Zaharov rörande Raoul Wallenberg.

W. W.

24/4 *Handwritten signature*
van Dordel.

Handwritten initials

Handwritten signature
W. Wachtmeister.

Handwritten signature

24/4 ut 19.

17/4 kl. 10.30 /
Eskilsson; handtom av
v. utrikesministeren Jakobson

№ 28/Осс-Шв

Министерство Иностранных Дел Союза ССР свидетельствует свое уважение Посольству Швеции и, ссылаясь на ноту Посольства от 19 февраля с.г., имеет честь сообщить, что в памятной записке Министерства от 6 февраля с.г. изложены все сведения, которые получены в результате тщательной и всесторонней проверки, произведенной компетентными советскими органами по данному вопросу. Какими-либо дополнительными сведениями Советское правительство, к сожалению, не располагает.

" 17 " апреля 1957 года.

В ПОСОЛЬСТВО ШВЕЦИИ

Москва

Sovjetunionens utrikesministerium betygar Svenska ambassaden sin aktning och har under återopande av ambassadens note den 19 februari d.å. äran meddela att i ministeriets P.M. av den 6 februari d.å. alla upplysningar framlagts, vilka erhållits såsom resultat av en omsorgsfull och allsidig undersökning, verkställd av vederbörande sovjetiska organ i den föreliggande frågan. Den sovjetiska regeringen förfogar tyvärr inte över några som helst ytterligare upplysningar.

Moskva den 17 april 1957.

Till Svenska Ambassaden,
Moskva.

KUNGL. UTRIKES

Telegram

DEPARTEMENTET R. Hichens Bergström/AA.

Wallenberg

20 ✓

R. Hichens Bergström :

ms

STOCKHOLM 23 april 19 57.

N:o 142 ✓ Chiffer.

BIL

INK. D. N:o

AVD.

P

GR.

2

MÅL.

Eu^I

Elekt 207.

Besk. Moskva.

Vi avse 24 april klockan 19 svensk tid
utsända kortfattat pressmeddelande åter-
givande innehållet i sovjetnoten 17 april.
Ni torde härom informera MID.

Cabinet

Exp. 24/457 bl. 0820 B3.

23/4
✓

Pressmeddelande.

Sovjetunionens utrikesministerium har i en note den 17 april 1957, som överlämnats av vice utrikesminister Zacharov till Sveriges t.f. chargé d'affaires Wachtmeister i Moskva, under återopande av den svenska noten om Raoul Wallenberg den 19 februari 1957 meddelat, att i Sovjetunionens memorandum den 6 februari 1957 alla upplysningar framlagts, vilka erhållits såsom resultat av en omsorgsfull och allsidig undersökning, verkställd av vederbörande sovjetiska organ om Raoul Wallenberg. Det framhålles även, att den sovjetiska regeringen tyvärr icke förfogar över några som helst ytterligare upplysningar.

23.4.57

1. Postskrift pk

W-telefonen ✓

JHL 24/4

KUNGL.

SVENSKA AMBASSADEN

Bonn den 18 april 1957.

Förtroligt.

ANG. ÅTGÄRD SE ORIG. Å

I H L

407

Ink. 24.4	19 57
Avd. P	Gr. 2
	Mål EU

Broder,

På hemställan av legationsrådet Maense i Auswärtiges Amts andra politiska avdelning ("Länderabteilung") besökte jag i morse Maense, som bad att få orientera mig i följande angelägenhet.

Auswärtiges Amt hade mottagit en skrivelse från tyska ambassaden i Stockholm om att Rudolf Philipp bett ambassaden vidarebefordra ett av Philipp författat berättigande av en nyligen i den illustrerade veckotidningen Der Stern publicerad artikel om fallet Wallenberg (artikeln insänd med handbrev Jödahl-Backlund 10.4.57). Maense visade mig Philipps fyra sidor långa inlägga, vars sista stycke "Diese Analyse schrieb ich auf Anregung der Stockholmer Botschaft der Deutschen Bundesrepublik," efter samråd med Philipp överstrukt med bläck i det till Auswärtiges Amt insända exemplaret.

I ambassadens missiv bestrides att ambassaden på något som helst sätt uppmanat till ("angeregt")/en sådan "analys" av artikeln. Vidare säges i missivet, att det sedermera framkommit att Philipp, tyvärr utan att härom informera ambassaden, skickat ett genomslag av sin exposé direkt till Der Sterns chefredaktör Henri Nannen utan att ha strukt sista stycket.

Ambassaden säger sig ej ha velat underlåta att efterkomma Philipps begäran om vidarebefordran av berättigandet

Herr Byråchefen Backlund,
Stockholm.

CH

ehuru - vilket man också sagt Philipp - "den riktiga vägen" hade varit att gå via svenska ambassaden i Bonn, vilket Philipp emellertid icke velat, varav tyska ambassaden drager slutsatsen, att Philipp befarat att "dort auf Zurückhaltung zu stossen".

Slutligen fäster ambassaden Auswärtiges Amts uppmärksamhet på att Philipp vid upprepade tillfällen uttalat sig mycket kritiskt om fallet Wallenbergs behandling från officiellt svenskt håll, vadan ambassaden tillråder Auswärtiges Amt att ej vidtaga någon åtgärd i detta ärende utan att i förväg ha tagit kontakt med oss.

Härtill har jag endast att tillägga, att Maenss yttrade att Auswärtiges Amt förmodligen komme att taga kontakt med redaktionen av Der Stern för att underrätta denna om att sista stycket i Philipps inlägg ej vore riktigt och ^{om} att denna passus i samförstånd med Philipp varit struken i det till Auswärtiges Amt inkomna exemplaret. Jag inskränkte mig till att taga detta meddelande ad notam.

Då man ju får räkna med eventualiteten, att Philipp, därest hans inlägg ej blir återgiven i Der Stern så som han önskar, kommer att fullfölja sin polemik mot tidsskriftens artikel, har jag ej velat underlåta att informera Dig om vad som förekommit.

u. K.A. Damgren

23/4

KUNGL.
SVENSKA AMBASSADEN

Bonn den 18 april 1957.

Förtroligt.

Original se J 42

Bonn den 18 april 1957.

Överlämnas till Sekreteraren L o r e n t z o n ,
Utrikesdepartementet, för kännedom.

W-aktionen ✓

K. A. Dampou

Broder,

På hematillan av legationrådet Maense i Auswärtiges
Amts andra politiska avdelning ("Minderabteilung") besökte
jag i morges Maense, som bad att få orientera mig i föl-
jande angelägenhet.

Auswärtiges Amt hade mottagit en skrivelse från
tyska ambassaden i Stockholm om att Rudolf Philipp bett
ambassaden vidarebefordra ett av Philipp författat berik-
tigande av en nyligen i den illustrerade veckotidningen
Der Stern publicerad artikel om fallet Wallenberg (ar-
tikeln insänd med handbrev Jüdahl-Backlund 10.4.57). Maense
visade mig Philipps fyra sidor långa inlägg, vars sista
stycke "Diese Analyse schrieb ich auf Anregung der Stock-
holmer Botschaft der Deutschen Bundesrepublik," efter sam-
råd med Philipp överstrukits med bläck i det till Aus-
wärtiges Amt insända exemplaret.

I ambassadens missiv bestrides att ambassaden på något
som helst sätt uppmuntrat till ("angeregt") /sådan "analys"
av artikeln. Vidare säges i missivet, att det sedermera
frankommit att Philipp, tyvärr utan att härom informera
ambassaden, skickat ett genomslag av sin exposé direkt till
Der Sterne chefredaktör Henri Nannen utan att ha strukit sista
stycket.

Ambassaden säger sig ej ha velat underlåta att efter-
komma Philipps begäran om vidarebefordran av beriktigandet

Herr Byråchefen B a c k l u n d ,
Stockholm.

ct

ehuru - vilket man också sagt Philipp - "den riktiga vägen" hade varit att gå via svenska ambassaden i Bonn, vilket Philipp emellertid icke velat, varav tyska ambassaden drager slutsatsen, att Philipp befärat att "dort auf Zureckhaltung zu stossen".

Slutligen fäster ambassaden Auswärtiges Amts uppmärksamhet på att Philipp vid upprepade tillfällen uttalat sig mycket kritiskt om fallet Wallenbergs behandling från officiellt svenskt håll, vadan ambassaden tillråder Auswärtiges Amt att ej vidtaga någon åtgärd i detta ärende utan att i förväg ha tagit kontakt med oss.

Härtill har jag endast att tillägga, att Macass yttrade att Auswärtiges Amt förmodligen komme att taga kontakt med redaktionen av Der Stern för att underrätta denna om att sista stycket i Philipps inläga ej vore riktigt och ^{om} att denna passus i samförstånd med Philipp varit struken i det till Auswärtiges Amt inkomna exemplaret. Jag iaskränkte mig till att taga detta meddelande ad notam.

Så man ju får räkna med eventualiteten, att Philipp, därest hans inläga ej blir återgiven i Der Stern så som han önskar, kommer att fullfölja sin polemik mot tidsskriftens artikel, har jag ej velat underlåta att informera Dig om vad som förekommit.

V/ K.A. Damgren

RAOUL WALLENBERG
Birgitta de Vylder-Bellander
Leksandsväg 22 BROMMA Tel. 256200

Kab. sekr. 24/4

W. af Brömse

Herr redaktör!

Ex utrius

ur

fr

I dag den 24 april 1957 ringde UD:s avdelningschef Bergström och meddelade Raoul Wallenbergs mor, fru Maj von Dardel, att Moskva har svarat på noten som överlämnades den 19 februari 1957 av ambassadör Sohlmann till vice utrikesministern Zacharov, i vilken svenska regeringen uttryckte sin förväntan, att "om ytterligare material framkommer i Sovjetunionen, som kan klarlägga vad som hänt Wallenberg, detta delgives det svenska utrikesdepartementet".

Detta nya ryska svar är enligt Bergström negativt. Han förklarade, att detta måste UD också meddela svenska pressen. På Raoul Wallenbergs mors förfrågan, om UD inte har fått ytterligare material rörande hennes son svarade Bergström, att om detta vet han ingenting då denna sak sköts av andra UD-funktionärer.

Därtill har vi följande att anföra:

Moskvas nya not betyder ju de facto ingenting annat än ett upprepande av deras noter sedan tolv år tillbaka. Vi beklagar, att UD tillskriver detta svar sådant nyhetsvärde att man måste uppröra Raoul Wallenbergs mor och anformera opinionen. Men när Moskva tio dagar före statsminister Erlanders statsbesök i en not den 19 mars 1956 tillkännagav, att "en av vederbörande sovjetiska organ verkställd noggrann undersökning" har visat, att Wallenberg icke finns på Sovjetunionens territorium och att detta svar är "uttömmande och slutgiltigt", så hade denna not

enligt UD så litet nyhetsvärde, att såväl Raoul Wallenbergs familj som svenska opinionen först den 7 februari 1957 genom Vitboken (sid ⁶³~~83~~) fick kännedom om noten. Det ligger nära till hands att anta, att UD:s olika värderingar av ryska noternas nyhetsvärde har inrikespolitiska motiv. Ty noten av den 19 mars 1956 skulle ju berövat statsbesöket dess moraliska legitimering som räddningsaktion för Raoul Wallenberg. Nu däremot är tydligen en not av samma innehåll enligt UD av stor betydelse. Samtidigt hemligstämplar man t.ex. försök av en provokatör, som uppträdde hos en av våra beskickningar och erbjöd sig som vittne för att Raoul levte efter 17 juli 1947 (Raouls dödsdag enligt en handskriven lapp som slumpvis "hittades" i arkivet). "Vittnet" fordrade i gengäld att bli antagen som svensk spion mot Sovjetunionen. Detta skedde några veckor före Moskvas påhitt, att Sverige hade uppbyggt en antirysk spionageorganisation på Sovjetryska territorium.

Sådana fakta blir hemligstämplade och icke använda i notväxlingen ~~med~~ med SSSR, trots att Rudolph Philipp genom sina ombud kände till "vittnet" och omedelbart meddelade detta såväl till statsministern som till regeringens kriminalexpert.

För Raoul Wallenberg-aktionen

Birgitta de Vylder-Bellander

Som ledare för utredningen

Rudolph Philipp

Stockholm den 24 april 1957.

Telegram

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

ang. Wallenbergs-
affären.

STOCKHOLM den 24 april 19 57.

N:o

BIL.

INK. D. N:o

AVD.

GR.

MÅL.

P

2

En I

✓ Svensk, Moskva

Svensk, Washington

Svensk, Paris

Svensk, Bonn

Swedish Embassy, London Nr 41/6 10

Nr 99/540 avskrift övers P.S. 57/1
+ Moskva

Nr 73/2021

Nr 27/16 05

Nr 51/6 00

Foeljande pressmeddelande idag foer publicering

kl. 19:

"Till svar paa den svenska noten den 19 februari i Wallenbergsaffaeren har sovjetregeringens utrikesministerium meddelat den svenska ambassaden i Moskva att i ministeriets P.M. den 6 februari alla upplysningar framlagts vilka erhaallits saasom resultat av en omsorgsfull och allsidig undersoekning av vederboerande sovjetorgan. Sovjetregeringen foerfogar tyvaerr icke oever naagra som helst ytterligare upplysningar, tilllaegges det i den nya noten."

Cabinet

24/4
3/4 2021

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

ang. sjöborgsutredningen

STOCKHOLM		19
Stockholm den 24 april 1957.		
N:o Förtroligt.		BIL.
INK. D. N:o		
AVD. P	GR. 2	MÅL. Eu ^I

Broder,

Åberopande handbrev den 17 april angående "herr Sten Lundström från svenska UD" ber jag för ordningens skull få omtala, att det här är fråga om kriminalassistenten Sten Lundström från statspolisen. Denne reser på utrikesdepartementets uppdrag för att göra vissa efterforskningar i Wallenberg-ärendet. Han är försedd med en av beskickningen i Bonn utfärdad rekommendations-skrivelse, varav beteckningen "från svenska UD" måhända kommit. Lundström är en förträfflig person och har säkerligen icke själv uppgivit att han är från UD.

Lundström kommer vid sina efterforskningar sannolikt även att behöva kontakta ett antal personer i Berlin och söker han då givetvis upp Dig. För jag bedja Dig i den mån det är nödvändigt att assistera assistenten.

(G. Lorentson)

Generalkonsuln T a m m ,
Berlin.

Exp. 24/4 -57
av

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

ang. Wallenbergs-
affären.

Pr.

STOCKHOLM den 24 april 1957.		
N:o		BIL.
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.
P	2	EW

Bifogade pressmeddelande har expedierats till:

73
74

T.T. (3 ex.)

P.T.

Associated Press

United Press

Agence France-Presse

Reuters Ltd.

TASS

Bengtsson, DPA

A-Pressen

Pressens Reportagebyrå

Högerpressens Nyhetsbyrå

Bondeförbundets Presstjänst

Redaktör H. Christensson, Radiotjänst (3 ex.)

Statens Upplysningsbyrå

Utrikespolitiska Institutet

Redaktör Gunnar Fagrell, Tidningen Världshorisont

Redaktör Sandberg, Svenska Handelstidningen Justitia

Svensk-Amerikanska Nyhetsbyrån

Svensk-Internationella Pressbyrån

FN:s Informationskontor, Köpenhamn

Nordisk Tidskrift for International Ret

Pressattachén ~~XXXXXX~~ John A. Jones Jr

Pressattachén ~~XXXXXX~~ Antero Vartia

Pressattachén J.C. Lacotte

Pressattachén E. Rymko

Pressattachén H. El Ghamrawi

Professor Eric Bellquist, Berkeley, USA

Prinsessan Massalsky (3 ex.)

Redaktör ~~XXXXXX~~ Max Mehlem

Redaktör Kurt Neumann

Mr. R.R. Ellen, Australian Government Trade Commissioner, Bonn

Doktor Walter Bauer-Heyd, Köpenhamn

Samtliga utländska beskickningar i Stockholm

Samtliga svenska beskickningar, lönade generalkonsulat och konsulat m.fl. enligt bifogade lista

Utländspressen enligt pressrummet

Pressbyråns samtliga tjänstemän

Pressrummet

Excellensens sekreterare (2 ex.)

Kabinettssekreteraren

Bitr. Kabinettssekreteraren

Chefen för arkivet

Chefen för pol. avd.

Chefen för personalavd.

Chefen för protokollet

Bitr. chefen för pol.avd.

Folkpartiets Presstjänst

**Bibl. Fr. Elin Ekman
Riksdagsbibl.**

EXPEDIERAT	
med	24 1957
sv. kurir	
oill. kurir	
luftpost	
vanl. post	
sign.	

Chefen för rättsavd.

Chefen för handelsavd.

Bitr. chefen för handelsavd.

Chefen för I byrån, Pol.avd.

Chefen för II " " "

Chefen för FN-byrån, " "

~~XXXXXX~~ Fru Djurberg

Sekr. Petri

EXP. 24
APR. 7-57

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

Pressbyrån

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX
X För publicering i press X
X och radio tidigast kl. X
X 19 den 24 april 1957. X
XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

Pressmeddelande onsdagen den 24 april 1957.

71

Till svar på den svenska noten den 19 februari i Wallenbergsaffären har sovjetregeringens utrikesministerium meddelat den svenska ambassaden i Moskva att i ministeriets P.M. den 6 februari alla upplysningar framlagts vilka erhöles såsom resultat av en omsorgsfull och allsidig undersökning av vederbörande sovjetorgan. Sovjetregeringen förfogar tyvärr icke över några som helst ytterligare upplysningar, tillägges det i den nya noten.

Beskickningar:

Addis Abeba
Ankara
Athén
Belgrad
Bern
Bogotá
Bonn ~~p.t. Köln~~
Bryssel
X Budapest
X Buenos Aires
Canberra
Caracas
Djakarta
Dublin
Haag
Helsingfors
X Kairo
X Karachi
Köpenhamn
Amb.rådet Greitz,
Köpenhamn
X Lima
Lissabon
London (4 ex)
Madrid
Mexico
X Montevideo
X Moskva
New Delhi
Oslo
Ottawa
Paris
Peking
X Prag
X Pretoria
Reykjavik
X Rio de Janeiro
Rom
Santiago de Chile

Teheran

X Tel-Aviv

Tokio

Warszawa ~~(4 ex.)~~

Washington (4 ex.)

X Wellington

X Wien

Delegationer:

FN-delegationen

OEEC-delegationen

Genève-delegationen

Luxembourg-delegationen

Lönade generalkonsulat:

Antwerpen

Berlin

Chicago

Hamburg

Istanbul

London

Montreal

New York

San Francisco

Lönade konsulat:

Casablanca

X Gdańsk

Hongkong

Houston

Mariehamn

Minneapolis

Rouen

Milano

Bonn (handelsavd.)

Bonn (kulturavd.)

Genua

Madrid

~~Shanghai~~

Sydney (sjöfart)

Melbourne

Sten Lundström
p.t. Generalkonsu-
latet i Hamburg

Hamburg den 23 april 1957.

5 bil.

Strängt förtroligt.

2.5.57

a + b. f. u. u. u.

Thulin

4/ Hirschhorn - Deggendorf

Exp. 1.5.57

Broder,

Sedan jag senast hade tillfälle att från Frankfurt a.M. via Bonn översända rapporter från min resa, har följande inträffat.

Den Dr.med. Hans Möser i Kassel, som varit fånge i Norilsk, visade sig ha flyttat till trakten av Stuttgart, nämligen till Hirschhorn/Neckar, Hauptstrasse 25 (eller Hirschgasse 25a). Samtal med honom får därför anstå tills jag kommer till de södra delarna av Västtyskland.

I Friedland träffade jag von Rosen och han var som vanligt mycket välvillig att hjälpa till vid våra undersökningar. Bl.a. fick jag där reda på att Holger Bergström, om vilken vi ju tidigare fått in flera uppgifter, återkommit till förbundsrepubliken Tyskland i november 1956. Jag bifogar ett utdrag från Suchdiensts registratur rörande honom. Såvitt jag kan förstå torde något samtal med honom ej vara nödvändigt. Skulle Du ha motsatt uppfattning ber jag Dig meddela detta.

För närvarande kommer så gott som uteslutande Aussiedler till Friedland. Endast ett fåtal Heimkehrer, som suttit i ryska fångelser eller läger ha ankommit dit efter våren 1956. Jag har sett igenom namnuppgifterna beträffande den senare kategorien - cirka ett trettiotal - och endast funnit den för oss tidigare kände Mülle, som kunde vara av intresse för dagen. Kontakten med honom hålles ju av Leifland.

Moldering har enligt uppgift från sjukhuset i Göttingen friskskrivits och avrest till Österrike, varifrån hans fru härstammar. Närmare adress lyckades jag ej få.

I Friedland inhämtade jag också uppgifter angående

Herr
sekreteraren G. Lorentzon,
Stockholm.

Norilsk. Enär jag i dag erfarit att ett brev från Suchdienst Hamburg anlänt till Bonn med uppgifter om samma sak (avskrift av brevet kommer Leifland att sända Dig med onsdagens kurir) bifogar jag här ingenting om detta. Telefonledes har jag emellertid fått några adresser i Hamburg och Dortmund, som jag skall uppsöka, då jag nu återvänder söderöver.

./.. I Hannover var jag i tillfälle att tala med Döring PM angående samtalet bifogas.

Jag sökte även Wolfgang Meiners i Hannover, men träffade ej på honom. Han var ej bekant för Meldeamt annat än som utflyttad i november 1938 till Italien.

Under påskhelgen har jag vid två tillfällen varit uppe i Ratzeburg för att söka kontakt med Schröder, som dock ej var där. Han brukar alltid anmäla i förväg, innan han företar något besök hos familjen Niemann, vilket han ej gjort till påskan. Jag har nu träffat den överenskommelsen med Schröders svägerska, att hon omedelbart skall skriva till Leifland, så snart hon får reda på att Schröder har för avsikt att komma till Ratzeburg.

./.. Vidare har jag under helgdagarna talat med ten Hömpel och Arnold Nietz. PM angående samtal med dem bifogas.

Som synes hade jag tur att träffa ten Hömpel dagen innan han anträdde en långvarig resa till U.S.A.

Överste Palz har tillskrivit mig att han är beredd att ta emot mig i Kaiserslautern söndagen den 28 april 1957 varför jag inriktar mig på att vara där då.

Mitt närmaste program är sen att - som förut framhållits söka Norilsk-Heimkehrer i Hamburg och Dortmund - varefter jag reser till Krefeld och Aachen för återstående samtal där enligt den ursprungliga färdplanen. I Bonn torde jag väl därefter kunna bestämma mig för vidare färdriktning.

Till slut kan jag meddela, att jag har uppmärksammat Bo Järborgs artikel i DN i söndags beträffande Norilsk. Han nämner ju däri bl.a. att svenskarna skulle ha varit i en snickerifabrik - ett förhållande som jag givetvis skall söka klarlägga vid de fortsatta samtalen.

x x x x x x x x x

P.S. På eftermiddagen den 23 april 1957 har jag varit i förbindelse med Kurt Neumann i Hamburg, vilken var en av dem, som Suchdienst i Hamburg nämnt såsom återkommen från

./.

Norilsk. Som synes av bifogade PM över samtalet, var han emellertid i Norilsk-området långt före den för oss aktuella tidpunkten. Däremot har han lämnat uppgifter om en man, som uppgivit sig vara svensk, och som 1944 - 1945 skulle ha varit i ett läger i Orssk.

Härliga hälsningar

Din tillgivne

Sten Lundström
(Sten Lundström)

Strängt förtrolig

P. M.

angående utdrag ur registraturen i Suchdienst, Friedland, rörande
Holger B e r g s t r ö m.

Holger B e r g s t r ö m inträffade den 27 november 1956 i Friedland efter att ha blivit frigiven i Bykovo (transporten bestod av 25 Heimkehrer). Han är född den 20 januari 1910 i Kiruna i Sverige, ogift, tysk medborgare med 12 års skolutbildning. Som yrke har han uppgivit student. Hans nuvarande adress har uppgivits vara Heidelberg-Pfaffengrund, Am Rossgraben 13, c/o Hügel.

Före andra världskriget utbrött bodde Bergström i Hinderburg /Oberschlesien, Turmstrasse 1. Han var i militärtjänst oktober 1943 - maj 1945 och tillhörde Waffen-SS, Kampfgruppe Der Fahnenjunkerschule Dresden.

Den 13 maj 1948 blev Bergström tillfångatagen i Leipzig och den 22 augusti 1948 dömd till döden för spionage, vilket senare genom en militärtribunal i Dresden omvandlades till 25 års straffläger.

Bergström har enligt följande förteckning varit insatt i olika straffläger:

Leipzig Kommendantur 13/5 1948 - juni 1948,
Dresden juni 1948 - 30/10 1948,
Sachsenhausen 30/10 1948 - 22/2 1949,
Fängelse i Bräst - Orscha - Moskva - Kirow - Inta 22/2 1949
- 22/12 1955,
Potma 7 - 1 + 10 24/12 1955 - 26/9 1956
Potma II - Bykovo november 1956.
Hamburg den 23 april 1957.

(S. Lundström).

P.M.

angående samtal med tyske medborgaren A r n o l d D ö r i n ✓
född den 1 december 1921, hållet onsdagen den 17 april 1957
i dennes bostad i Hannover, Yorckstrasse 11.

I november 1942 råkade Döring, som då var verksam inom ett tyskt militärt förband i rysk fångenskap strax väster om Moskva. Han fördes omedelbart till den ryska huvudstaden, där han ^{han}insattes ensam i en cell i Ljubljanskaja-fängelset, som blev kvar i till 1944. Ända fram till år 1954 fick Döring i olika fängelser och i olika celler ständigt sitta ensam. 1944 överflyttades han till Lefortovskaja-fängelset och fick stanna där till 1947. Ungefär med 1½ månads intervall blev Döring förflyttad till olika celler, som han nu ej kan närmare erinra sig belägenheten av, än mindre dess nummer.

Troligen under 1946 satt Döring under sex månader i en hörncell i 3:e våningen (tydligen i södra sidoflygeln, västra delen) och hade därvid knackningsförbindelse med den tyske diplomaten Z e c h l i n som senare avlidit ^(avsked) under fångenskapen. Döring led vid denna tidsperiod av lúngsäcksinflammation och var därför i mycket dåligt mentalt tillstånd. Troligen på grund härav, kan han numera ej i detalj erinra sig vad Zechlin meddelat. Döring tror dock, att ett meddelande från Zechlin gått ut på att en transport (två eller tre man) svenska diplomater förts till Lefortovskaja-fängelset. Zechlin hade möjligen nämnt något namn i sammanhanget, men detta hade Döring på grund av sin sjukdom ej lagt på minnet.

Från Lefortovskaja-fängelset flyttades Döring 1947 till Butyrskaja-fängelset. Inför en krigsrätt i Moskva blev han 1952 dömd till 25 års fängelse. Kort herefter transporterades han - fortfarande ensam till Wladimir-fängelset, där han sedan blev kvar till dess han den 13 oktober 1955 fick återvända till Västtyskland.

I Wladimir - som Döring betecknade som politisk isolator - insattes han i corpus II, sjukhuset, i bottenvåningen i cell 3, där han fick sitta ensam till april 1954. På grund

av att han ej hade någon cellkamrat, var det så gott som omöjligt att kunna hålla knackningsförbindelser med andra celler. Såvitt Döring lyckades utröna, var cell nr 2 och cell nr 4 belagd med kriminella ryssar, som utbyttes med andra ungefär varannan månad. Till den ovanför liggande cellen lyckades Döring få kontakt och fick veta, att en sudettysk vid namn löjtnant L o r e n s c h u k hölls inspärrad där. Döring, som i samband med frigivningen blev i tillfälle att tala med Lorenschuk, fick reda på att han suttit ensam i sex år. Lorenschuck är numera sinnessjuk i sådan utsträckning, att något konkret rörande hans fängelsevistelse ej torde vara möjligt att erhålla.

Från sitt fönster - genom en liten lucka i trådglasrutans övre del - lyckades Döring vid några tillfällen se ut mot den till corpus II hörande rastgården. Härigenom var han också i tillfälle att höra vad de olika fångarna talat för språk under promenaderna. Han har vid sådana tillfällen ej gjort någon iakttagelse, som kunde tyda på att någon av fångarna var svensk medborgare. Å andra sidan ville Döring framhålla, att det torde ha funnits sjuka fångar, som varit så illa där, att de över huvud taget ej kunnat gå ut på promenad.

Två gånger om dagen hölls upprop med fångarna. Dessa fick då uppge sitt namn och tala om hur långt straff de blivit ådömda. Det fanns emellertid också sådana fångar, som ej fick uppge sitt namn utan endast nämndes med nummer.

I april 1954 flyttades Döring till corpus III, och insattes i en cell (numret har han glömt) i översta våningen och kom då tillsammans med andra fångar. I denna cell var samtidigt insatta bl.a.:

Graf Adelmann
Sanitzer och
Jancsy.

Vidare fanns i cellen en del fångar från Östtyskland vars namn Döring säger sig ha glömt.

Någon gång under oktober månad 1954 flyttades Döring till en cell i 3:e våningen, där han kom tillsammans med professor Clauberg och minister B e c k e r l e.

Troligen i juni och i början av juli 1955 kom Döring till en hörncell i bottenvåningen av corpus III. Till en

början sade sig Döring ej kunna erinra någon annan cellkamrat härifrån än Sanitzer. Jag förde då namnen M a n f r e d och S c h ö g g l på tal, varvid Döring genast förklarade, att dessa (österrikare) suttit samtidigt med honom i nyssnämnda cell.

Rörande Schögggl uppgav Döring att han måste betecknas som mycket tvivelaktig person, vars uppgifter måste behandlas med stor försiktighet. Schögggl gjorde sig i Wladimir känd för att gå fängelseledningens ärenden för vilket han emellanåt kunde få någon favör t.ex. litet bättre förplägnad. Han uppgav sig ha varit en framgångsrik boxare, vilket dock kunde konstateras vara felaktigt.

På frågan om Schögggl talat något om att han varit i sjukhuset i corpus II i Wladimir, förklarade Döring att han inte hade något bestämt minne därav, men han ansåg det vara sannolikt, att Schögggl varit där. Denne hade nämligen vid denna tid ett ej helt läkt operationssår på ena benet (efter en åderbräcksoperation?), varför han av allt att döma torde ha varit i sjukhuset på våren 1955.

Jag frågade därefter Döring om Schögggl nämnt något rörande någon svensk fånge, men Döring kunde ej erinra sig något sådant yttrande.

Sannolikt någon gång under sommaren 1955 i cirka fyra veckor satt Döring och Sanitzer i en cell i 3:e våningen i corpus III tillsammans med en man, som kallade sig "Earl of W y m o u t h", vilken var en utpräglad skojare och i fängelset kallades "Bobby". Denne torde numera ha frigivits, vilket Döring kommit underfund med efter att ha läst en notis i en hamburgertidning.

I samband härmed visade Döring ett tidningsurklipp från en tysk daglig tidning, troligen av den 11 april 1956. Tidningens namn framgick ej. Av artikeln kunde utläsas, att en 34-årig man, som kallade sig "Earl of Wymouth", men som troligen är identisk med en jugoslavisk medborgare vid namn K o r r i s c h e r, anhöllits av polisen i Hamburg för en rad bedrägerier.

Döring uppgav slutligen, att han - såvitt han kunde minnas - i juli 1955 suttit i cell 62 (?) i 3:e våningen i corpus III tillsammans med

Clauberg
Beckerle
S Janitzer och
Renschle.

Beträffande Renschle kände Döring till, att han efter frigivningen till Västtyskland varit svårt sjuk.

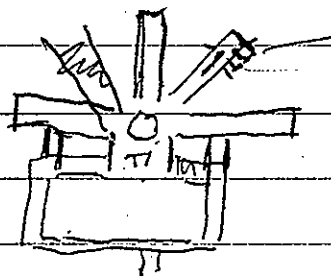
Döring sade sig under fångenskapen ej ha hört talas om någon svensk fånge förutom vad han erfarit av Zechlin.

x x x x x x x x

Under samtalet med Döring fick jag det intrycket, att hans minne numera ej är helt förstklassigt.

Hannover den 18 april 1957

(S. Lundström)

N 46 seit D. i. Baumhöhe
 Echten i. glanzvollen

2	3	4	5	10-11
1/17-18				

Strängt förtroligt.

P.M.

angående samtal med tyske medborgaren, köpmannen Rudolf ten Hompel, hållet måndagen den 22 april 1957 i hans bostad i Hamburg 20, Eppendorfer Weg 274, telefon 48 30 52.

På min begäran lämnade ten Hompel följande kompletterande berättelse rörande sin vistelse i Wladimir-fängelset.

Sedan ten Hompel efter att ha blivit dömd förts till Wladimir i augusti 1948 insattes han i corpus III i en cell (numret komer han ej längre ihåg) omedelbart till vänster om ingången i byggnaden. I denna cell, där han fick tillbringa cirka sex veckor, fanns dessutom de tyska admiralerna von Brédow och Guse, den tyske professorn Clauberg, japanske kaptenen i flottan Maëda, ryske professorn Parin, estländaren T o p m a n n och en man vid namn Jasunas från Litauen.

Från denna cell flyttades ten Hompel i början av september 1948 inom samma corpus till cell nr 66 i 3:e våningen, belägen intill en där belägen mörk cell (Karzer). Samtidigt överfördes till cell 66 även professor Parin och kapten Maëda. I cellen var för övrigt följande fångar insatta (nämnda i ungefärlig kronologisk ordning allt efter som de suttit i cellen): tyske arkitekten Beyer (nu i Berlin), ryske medborgaren B e r e s c h v i l i, finska kaptenerna Narbut och Puschkarjov, professor Clauberg, tyska medborgarna Pörzgen, Rensinghoff, Maier (den senare lider numera av sinnessjukdom), Landwehr von Pragenau, tyske översten Schildknecht, förut omnämnde litauern Jasunas, en amerikansk ingenjör (tidigare verksam i Manchuriet) vid namn Wallis, samt två japaner U e n o och T a k e o k o (nu i Tokio). Dessutom fanns i cellen ytterligare en rysk medborgare, vars namn ten Hompel glömt.

Någon gång under år 1951 överfördes ten Hompel till corpus I i en cell, som han glömt numret på. Där fick han sitta tillsammans med Landwehr von Pragenau, Maier och den

kinesiske generalen Gu-ja-lin samt ytterligare en kines, vars namn ten Hompel ej kan erinra sig.

På hösten 1951 flyttades ten Hompel åter till cell 66 i corpus III, som då hade ungefär samma besättning som under den period han tidigare varit där.

Någon gång under 1953 förflyttades ten Hompel till cell 62 i corpus III, som han fick dela med tyske medborgaren Heinrich Biermann, tyska legationsrådet Dr. Mohrmann, österrikarna Fucsek och Wertel och en japansk diplomat med ett namn som ten Hompel ej kan komma ihåg.

Senare överfördes ten Hompel till cell 64 i corpus III, där följande medfångar var insatta: österrikarna Fucsek, Wertel, Scharaufstedter, Scharitzer (avliden) och tyske generalen Piekenbrook samt tyske översten Schildknecht.

Efter någon tid - troligen år 1954 - förflyttades de i cell 64 insatta fångarna till cell 19 i bottenvåningen i corpus III, där dessutom några japaner var insatta.

I augusti 1955 kom ten Hompel till cell 69 i 4:e våningen i corpus III och fick dela den med Pörzgen, Landwehr von Pragenau, Piekenbrook och Schildknecht. I en av granncellerna - i nr 68 eller nr 70 - satt Biermann och Dr. Vorwerk. Först i september 1955 fick celldörrarna vara olåsta och fångarna fick då besöka varandra inom våningsplanet.

I Wladimir talades ofta om Wallenberg, när man ansåg det vara så sensationellt och upprörande att han, som varit knuten till en svensk beskickning, råkat i rysk fångenskap. Bland dem som talat om Wallenberg nämnde ten Hompel Rensinghoff, Narbut och Puschkarjov.

ten Hompel förklarade, att han numera ej med bestämdhet kan säga, att han hört talas om att Wallenberg skulle ha befunnit sig i Wladimir.

Enligt vad ten Hompel erfarit, indelade de ryska fängelsemyndigheterna i Wladimir fångarna i två kategorier, nämligen sådana, som ådömts straff uppgående till högst 15 år och sådana, som ådömts längre straff. De båda kategorierna hölls noga skilda åt från varandra. När ten Hompel liksom de flesta tyska fångarna tillhörde den kategori, som ådömts längre straff, har han ej reda på vilka fångar, som tillhörde kategorien med kortare strafftid. Han höll inte för otroligt, att

Wallenberg kunde ha tillhört den sistnämnda kategorien.

Vidare kände ten Hompel till, att en del fångar under längre tid hölls isolerade i sjukhuset i corpus II i Wladimir. Bland andra skulle där ha befunnit sig en polsk general, som redan år 1939 råkat i rysk fångenskap. Hans namn kände ten Hompel, som själv aldrig varit i sjukhuset, ej till.

Beträffande corpus IV visste ten Hompel, att denna byggnad under längre tider stått tom men att i övrigt ryssar varit insatta där.

Jag förde därefter namnet G o g i b e r i d s e på tal. ten Hompel förklarade i anslutning härtill att han aldrig träffat honom men kände till hans namn och visste för övrigt endast att han hade namn om sig att vara mindre tillförlitlig.

På frågan, om ten Hompel träffat någon österrikare vid namn S c h ö g g l uppgav ten Hompel, att han troligen 1953 suttit tillsammans med honom i cell 62 i minst ett halvt år. ten Hompel betecknade Schöggel som en synnerligen otillförlitlig person, som före fångenskapen helt frivilligt åtagit sig att vara verksam inom tyska koncentrationsläger. I Wladimir gjorde sig Schöggel känd som cellspion, vilken kunde göra allt för att tillskansa sig förmåner. Särskilt Dr. Mohrmann hade under vistelsen i cell 62 svårigheter med Schöggel.

Jag frågade därefter ten Hompel om Schöggel någonsin varit i sjukhuset eller icke, vartill han svarade, att han hade det bestämda intrycket att Schöggel varit där och på så sätt fått bättre förplägnad.

Slutligen frågade jag ten Hompel om Schöggel berättat något om Wallenberg och fick därvid det svaret, att han inte trodde att Schöggel berättat något om honom.

x x x x x x x

ten Hompel uppgav till sist att han den 23 april 1957 skall anträda en resa till U.S.A., varifrån han beräknas återkomma till Hamburg först i augusti 1957.

Hamburg den 22 april 1957.

(S. Lundström)

Strängt förtrolig

P. M.

angående samtal med studeranden Harald N i e t z, född den 31/8 1926, hållet i hans bostad i Hamburg 22, Stieglitzstrasse 1, måndagen den 22 april 1957.

1951

I oktober/blev N i e t z tillfångatagen i Östberlin och insattes genast i ett östtyskt fängelse, där han i maj 1952 blev dömd till döden för spionage. Kort efter domen överfördes han till Ryssland och satt där under ca. 4 dagar i ett fängelse i Brestli-tovsk. Han överfördes sedan till Butyrskaja-fängelset i Moskva och fick sitta där i ungefär 2 månader. I samband härmed blev hans straff omvandlat till 25 års fängelse. Under fängelsevistelsen i Ryssland och vid alla transporter mellan fängelserna hade Nietz dittills hållits ensam. Först den 25 juli 1952 kom han tillsammans med andra fångar. Han fördes då med en transport till Wladimir-fängelset. En tysk och några ryssar voro med i samma transport.

Den 26 juli 1952 anlände Nietz till Wladimir, där han under två dagar satt ensam i cell 58 i korpus 3. Efter att ha erhållit bad blev han den 28 juli 1952 insatt i cell 64 i tredje våningen i korpus 3. Som cellkamrater fick han där tyskarna

generalen A n g e l i s,

generalen vid Waffen-SS S t r e c k e n b a c h,

Herzog zu Mecklenburg (bor numera på Schloss Hemmelfark vid Eckernförde/Schleswig-Holstein),

Josef B ö h m (cellspion),

Franz L a n g e r (något intrigant),

georgiern Leo P a t a r i d s e (tidigare medlem i en anti-sovjetisk regering efter att ha flytt till Frankrike, tillfångatagen 1946 eller 1947 vid ryska gränsen, då han var på väg till Sovjet med ett budskap från exilregeringen i Frankrike).

Dessutom satt en

japan vid namn I n a g a k i och en

ryss Vassilij N i k a n o r o v (partiman).

Någon gång under tiden 10-15 januari 1953 överfördes Nietz till cell 45 i samma korpus. Till en början var han ensam tysk bland ryska fångar och en mandsju samt en japan. Den 1 december 1953 fördes ryssarna ut från cellen och andra fångar insattes i deras ställe. I ungefärlig kronologisk ordning kom cellbesättningen att bestå av följande personer:

österrikaren Dionysius E r t l (bor nu i Rein bei Graz, där hans far har en gästgivaregård). Han har varit fånge i många olika läger.

österrikaren Erich K o m i n e c k (bor nu i Wien XVI, Denglergasse 17),

armeniern D e v i d y a n (tidigare emigrerat till Frankrike, häktad i Sofia?)

polacken Stanislav K o n a r z (Warschava),

japanen T c h i k a r a K u r o d a (diplomat, som tjänstgjort i Mukden)

finnen Vitho M a x i m o v (bor nu i Helsingfors-Tölö, Idrottsgatan 36,

fransmannen G o u a z é (administratör med majors rang, som tillhört deuxième bureau, häktad i Budapest),

en judisk advokat vid namn Martin L i e b e r f r e u n d från Krakau, nu troligen bosatt i New-York hos sin bror,

österrikaren Josef M a i r (tidigare polistjänsteman, bor nu i trakten av Salzburg)

en man Zejd R a c h i m (som uppgivit sig vara egypter, vilket dock torde vara tvivelaktigt) samt

amerikanaren (Robert) Wilfred K u m i s (en person, som sällan talade rakt på sak utan ständigt överdrev sina erfarenheter). Han kom efter någon tid till sjukhuset i korpus 2, när han ådragit sig hudeksem.

De övriga fångarna i cell 45 överfördes i februari 1954 (eller mars) till cell 16 i parterrvåningen i korpus 3. Anledningen till denna förflyttning torde ha varit, att Nietz och hans cellkamrater vid en del tillfällen kastat ut meddelanden, instuckna i brödbitar, till andra fångar, som varit på väg till promenadgården. Från cell 16 visade det sig emellertid, att det gick att hålla god uppsyn över ingången till badet, och härigenom blev Nietz i tillfälle att se, vilka som satt i samma cell, när de samtidigt fördes till badet. Härigenom kom cell 16 att bliva en av de bästa informationskällorna i fängelsebyggnaden. Ovanför cell 16 sutto några österrikiskor, med vilka Nietz och hans cellkamrater hade knackförbindelser. I stället för amerikanaren Kumis infördes en tysk vid namn Wolfram von H a n s t e i n (numera bosatt i Köln) i cellen. Von Hanstein har uppgivit, att han under sin fångenskap ständigt befunnit sig tillsammans med tyska medborgare och ej några utlänningar.

Troligen i oktober eller november 1954 överfördes de, som sutto i cell 16, till cell 77 i fjärde våningen i korpus 3, där de sutto i ungefär två veckor. Cellen var emellertid mycket

kall, och det lyckades fångarna att efter nämnda tid bliva överförda till cell 73. I sistnämnda cell fick Nietz sitta kvar, tills han i oktober 1955 blev frigiven och fick anträda återresan till Västtyskland.

Nietz fick tillåtelse att skriva till hemlandet först i december 1953. Gouazé, Maximov och Lieberfreund fingo ännu senare sådant tillstånd, nämligen först i mars 1955.

På fråga, om Nietz under sin fångenskap träffat eller hört talas om någon svensk i samma belägenhet, förklarade han, att Maximov vid något tillfälle berättat, att han under sin första tid i rysk fångenskap i ett fängelse i Leningrad träffat eller suttit vägg i vägg med en svensk, som bott i Reval, där han varit representant för en svensk bilfirma. Maximov har möjligen berättat, vad svensken hette, men detta namn kunde Nietz numera icke erinra sig.

I Wladimir var Nietz ej i förbindelse med någon svensk, och han hörde där ej heller talas om någon svensk fånge.

I augusti eller september 1955 hade Nietz förbindelse med Eero P e l t o n e n, som satt i en granncell. Nietz kunde tala med honom så gott som dagligen genom ett vattenledningsrör.

Jag frågade därefter, om namnet Wallenberg var bekant för honom, varpå Nietz svarade, att så icke var fallet.

På fråga, om Nietz varit i förbindelse med en österrikare vid namn S c h ö g g l, förklarade Nietz, att han under en tid, då han satt i cell 16, varit i förbindelse med Schöggel, som då satt i cell 17. Mellan cellerna fanns nämligen blott en trävägg och det lyckades dem att tala med varandra genom att hålla en bleckmugg mot väggen som en megafon. Nietz kan icke erinra sig någonting om Schöggel.

Namnet Gogiberidse har Nietz endast hört talas om genom Pataridse, som berättat, att Gogiberidses fader varit en vitrysk general, som råkat i fångenskap 1930.

Jag ställde därefter frågan, om Nietz kände till, huruvida fångar kunde hållas skarpt isolerade i Wladimir. Härpå svarade Nietz, att celler av sådan beskaffenhet funnos i korpus 2. Nietz kände till D ö r i n g, Theodor K r u m r e y (nu bosatt i Düsseldorf) samt ungraren Dr. Carl S c h ä n d l (från Budapest, senare frigiven till Ungern, varifrån han redan före upploppet där kommit över till Wien, varifrån han numera troligen flyttat till Holland).

Nietz gjorde ett mycket vederhäftigt intryck. Samtalet med honom kunde föras på svenska språket, vilket Nietz lärt sig medan han var tillsammans med sina föräldrar, dels i Lettland och dels i Finnland.

Hamburg den 23 april 1957

(S. Lundström).

Strängt förtrolig

P. M.

angående samtal med spårwagnsföraren Kurt N e u m a n n, född den 30/1 1925, hållet i hans bostad Hamburg 19, Ophagen 20 ^{IV}, tisdagen den 23 april 1957.

I oktober 1943 råkade N e u m a n n i rysk fångenskap i trakten av Ilmen-See. Till en början fick han som krigsfånge arbeta ca. 18 km. bortom fronten på den ryska sidan. I augusti 1944 överfördes han till ett krigsfängeläger i Orssk i Uralbergen. Under sin vistelse där blev han på våren 1945 dömd till 15 års straffläger.

I lägret träffade Neumann en man, som sade sig vara svensk. Denne tjänstgjorde som tolk i lägret. Han torde ha varit född omkring 1913 - 1915. Det högra ögat hade han förlorat i kriget, och dessutom hade han ett stort ärr intill munnen. Han var ca. 185 cm. lång, hade en kraftig kroppsbyggnad, mörkt, nästan svart hår. Om sig själv hade mannen uppgivit, att han tjänstgjort som officer vid Waffen-SS och tillfångatagits, troligen vid Leningrad, omkring 1944. Beträffande sina anhöriga hade mannen icke uppgivit någonting, och han hade ej heller talat något om Sverige. Han kunde ett flertal språk, och han brukade vara med vid förhör och i samband med domars utfärdande, i den mån tolk var nödvändig vid sådana tillfällen.

Neumann erinrade sig, att mannens förnamn var W a l t e r, något efternamn hade Neumann icke uppfattat. Sedan Neumann den 18 maj 1945 flyttades från lägret, hörde han ej mer talas om "svensken".

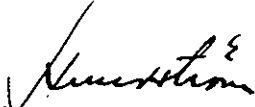
I maj 1945 överfördes Neumann till Krassnogjarsk, där han var insatt i ett läger i 8 veckor. Efter denna tid förflyttades han till Norilsk-området, där han fick tillbringa 2 år framtill sommaren 1947. I detta läger fick Neumann vara "Kettensträfling" och tilldelades numret 4716. I Norilsk-området funnos oerhört stora läger. Neumann trodde sig veta, att mellan 40-50 läger skulle finnas inom området och att ungefär 300.000 civilister-krigsfångar funnos insatta där. Bland olika anläggningar, som funnos i Norilsk-området, nämnde Neumann kemiska fabriker och även snickerifabriker. Han kände däremot icke till, i vilken lägerpunkt någon snickerifabrik var belägen. Inom Norilskområdet fanns fångar av en mängd olika nationer. Neumann trodde, att även svenskar funnos där, men han kunde icke påminna sig något mer konkret därom.

Sommaren 1947 överfördes Neumann till Workuta, där han framtill 1948 fick tjänstgöra som järnvägsarbetare. Sedan flyttades han

till Nowaja Semlja, där det fanns 17 eller 18 olika arbetsläger.
1951 blev Neumann benådad och fick återvända till Västtyskland.

Ej heller under senare delen av sin fångenskap har han
hört talas om någon ytterligare svensk fånge.

Hamburg den 23 april 1957

(S. Lundström).

STATSPOLISEN

TILL

Herr k. o. f. G. Lorentz
f. Rönneby

Vidigare material öbero-
fals.

Stockholm den 14. 5. 1917
Otto Järn

S.P. nr 54. VIII. 55. 30.000.

DS 48139

25/4
Kriminalkommissarien O. Danielsson, AS2

Skr. AS2-BDL

Kriminalkommissarie G. Nuotio, BDL

12.4.57

Sv.BDL-AS2 25.4.57

Wallenberg, Raoul

9:26/119

25.4.57

XXXXXX Fkd.

Wallenberg, Raoul

25.4.57

BDL
87/57

12.4.57 AS2

Ex. 2/3.

Återkommande till ärendet meddelar jag härigenom följande.

Fråga Ragnar Lassinantti (riksdagsmannen), som tidigare informerats i ärendet, har meddelat mig, att han påsklördagen den 20.4.1957, då han befann sig i föräldrahemmet i Neistenkangas i övre Tornedalen, mottog telefonsamtal från tidigare ommämnde Thure Lahti i svenska Pello. Bröderna Lassinantti känna Lahti sedan barndomen, enär de äro bördiga från närbelägna byar, Neistenkangas respektive Pello. Lahti hade omtalat för Lassinantti, att han hos sig i Pello hade en redaktör, som Lassinantti uppfattade vara svensk. Lahti hade velat komma med redaktören på besök i Lassinanttis föräldrahem, vilket Lassinantti icke haft något att invända mot.

En stund senare hade Lahti ensam kommit in i Lassinanttis föräldrahem i Neistenkangas. Redaktören, som enligt vad Lassinantti av Lahti fick veta hette Nuotio, hade stannat kvar i bilen, med vilken de båda männen färdats från Pello. Lahti hade sagt sig ha kommit till Lassinantti med anledning av uppgifter, som han av Nuotio erhållit om den försvunne svenske diplomaten Wallenberg. Samtidigt hade Lahti överlämnat ett exemplar av den finska tidningen Länsi-Pohjan Sanomat för fredagen den 2 november 1956, vari återfanns en artikel om Wallenberg. Lahti hade föreslagit att man skulle be Nuotio komma in, så att Lassinantti finge tala med honom.

Med hänsyn till vad Lassinantti redan kände till om Nuotio och om här ifrågavarande uppgifter i Wallenberg-saken bedömde Lassinantti fallet sålunda, att det icke vore uteslutet att hela händelsen arrangerats av Nuotio, som i så fall begagnat sig av den lättlurade Lahti som mellanhand. Fördenskull avböjde han Lahtis förslag att tala med Nuotio under hänvisning till att han hade gäster i föräldrahemmet och icke lämpligen kunde taga emot Nuotio just då.

Med Thure Lahtis broder, Uno Lahti, som Lassinantti något senare händelsevis sammanträffade, hade Lassinantti skickat bud till Thure Lahti, att denne lämpligen kunde uppmana Nuotio att meddela sig med finska myndigheter, eftersom Lassinantti icke haft tillfälle till samtal med Nuotio. På så vis skulle väl de svenska myndigheterna sannolikt bli informerade i saken i sinom tid.

- - - - -

Ragnar Lassinanttis broder, kra Thure Lassinantti, har begett sig till svenska Pello för att, bland annat, höra Thure Lahti i pågående utredning om smuggelaffärer. Samtidigt har Thure Lassinantti

instruerats, om att söka lägga på minnet alla detaljer, som Thure Lahti sannolikt hade att tala om i Wallenberg-affären. Detta gällde även beträffande Nuotio, om denne händelsevis befunne sig i svenska Pello och självant började prata om saken. Thure Lassinantti har vidare blivit instruerad om att under inga förhållanden söka kontakt med Nuotio, ensam eller med Lahti, vare sig i svenska eller finska Pello.

- - - - -

Hkrs Ragnar Lassinantti har till utredningen överlämnat det exemplar av tidningen Länsi-Pohjan Sanomat, som han erhållit av Thure Lahti. Enligt uppgifter i tidningen utkommer denna på fredagar. Som ansvarig utgivare nämnes en person vid namn Taito Koivunen, okänd här för närvarande. Redaktör för tidningen anges vara A. Nuotio, Lampsijärvi. Redaktionen är förlagd till Pello, Finland, telefon 144. Tidningen uppgives vara parti-löst hyhets- och annonsorgan för Torneälvdalens kommuner.

- ./.. Avskrift och översättning av ifrågavarande artikel i tidningen Länsi-Pohjan Sanomat närslutes härjämte i 5 exemplar.

Av artikeln framgår, att den som träffat svensken "Paul Wallenberg" varit en sjöman, sannolikt av finsk börd, eftersom det talas om språksvårigheter vid sammanträffandet. De i artikeln förekommande uppgifterna äro delvis av annan art, än de av Thure Lahti tidigare lämnade, vilka återgivits i BDL:s skrivelse den 10.4.1957 till AS2.

Den påstådde svensken skulle ha tillhört internerna i lägret Lesnoi eller Metsäkylä (direkt översatt: Skogsby). Såvitt jag kan förstå lär Lesnoi utgöra den ryska benämningen på lägret och Metsäkylä den motsvarande finska. Vid granskning av en karta (från slutet av 1930-talet) över ifrågavarande områden har jag uppmärksammat, att på Vita havets norra strand (på Kandalaksstranden på Kolahalvön) finnes en plats med följande benämning: "Porjaguba (Lesnoi) (r.p.)". Denna plats synes vara belägen omkring 70 kilometer i sydostlig riktning från staden Kandalaks (Kannanlahti) utefter nyssnämnda strand. Enligt beteckning på kartan synes Porjaguba vara liktydigt med Porjalahti på finska, vilket betyder Porjaviken på svenska. Beteckningen "r.p." torde vara rysk och synes närmast svara mot de svenska bokstäverna G.R. Förkortningens betydelse känner jag inte till.

- - - - -

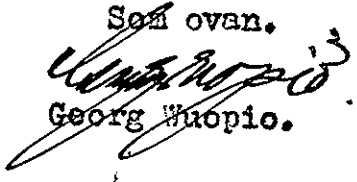
I persondossen för Nuotio vid BDL finnes, bland annat, ett urklipp från tidningen Norrbottens kuriren för den 19.2.1957. Urklippet avser en av folkskolläraren Edvin Israelsson i Tårendö författad artikel om skoltlapparna och deras öden. Redaktören Aulis Nuotio i Pello (Finland) uppges ofta ha gjort sommarfärder till Kolahalvön, varifrån han hade en hel del att berätta. Vid

jämförelsen mellan artikeln i Länsi-Pohjan Sanomat och den i Norrbottens Kuriren kan man fråga sig, huruvida det varit mer än en tillfällighet att "Paul Wallenberg" blivit iakttagen just på Kolahalv-ön, vilken Nuotio enligt ovan uppges känna till från sommarfärder där. Det behöver icke vara så men kan vara det.

- - - - -

Jag skall återkomma i ärendet, så snart kra Thure Lassinantti återkommer från sin tjänsteresa till svenska Pello.

Som ovan.

Georg Nuotio.

EN MYSTISK SVENSK I

LASTNINGSARBETE VID VITA HAVET

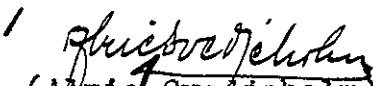
Kan det vara fråga om försvunnen svensk diplomat ?

En sjöman tillhörande besättningen på ett fartyg, vilket fraktat trävaror och sistlidne sommar besökt Vita havet, har berättat för vår tidnings representant, att han på en lastageplats i Vita havet träffat en person, som uppgav sig vara hemmahörande i Sverige. Berättaren hade även hört dennes namn, vilket endast med en bokstavs skillnad påminner om den försvunne svenske diplomaten Raul W a l l e n b e r g s namn. Det lastningslag, som svensken tillhörde, hade varit från Lesnoi - lägret. Svensken hade icke berättat något närmare om vad som fört honom till lägret, ej heller sänt hälsningar till någon. Han hade varit något slags avprickare i pråmen och gjort anteckningar i ett på fanérunderlag fastgjort papper. Sjömannen hade bjudit honom på tobak, vilket svensken med tillfredsställelse tagit emot. Enligt vad sjömannen erinrade sig hade svensken uppgivit sitt förnamn vara P a u l, och släktnamnet var detsamma som på den försvunne diplomaten. På grund av språksvårigheter och bevakningen hade samtalen blivit kortvarigt.

Lesnoi eller Metsäkylä lägret är beläget på Vita havets norra strand och öster om Kandalaks (Kannanlahti), och enligt vad som är känt har där funnits hundratals till långvarigt tvångsarbete ådömda ryssar, karelare och till andra nationaliteter hörande fångar.

Översättningen utförd i Luleå den 24 april 1957.

(Georg Wuopio)
Kriminalkommissarie

(Alric Svedjeholm)

Avskrift av artikel i tidningen Länsi-Pohjan Sanomat fredagen den 2 november 1956.

S A L A P E R Ä I N E N R U O T S A L A I N E N
L A S T A U S T Y Ö S S Ä V I E N A N M E R E L L Ä

Voisiko kysymyksessä olla kadonnut ruotsalainen diplomaatti

Erään viime kesänä Vienanmerellä käyneen puutavaralastia kuljettavan laivan miehistöön kuuluva merimies on lehtemme edustajalle kertonut tavanneensa lastauspaikalla Vienanmerellä henkilön, joka ilmoitti olevansa kotoisin Ruotsista. Kertoja oli kuullut hänen nimensäkin, joka vain yhden kirjaimen erolla muistuttaa kadonneen ruotsalaisen diplomaatin Raul W a l l e n - b e r g i n nimeä. Lastausporukka, johon ruotsalainen kuului, oli ollut Lesnoin leiriltä. Ruotsalainen ei ollut kertonut mitään lähempää leirille joutumisesta, eikä ollut lähettänyt terveisiä kellekään. Hän oli ollut jonkinlaisena ylöspanijana procussa, kirjoitellen merkintöjä vanerialustalle kiinnitettyyn paperiin. Merimies oli tarjonnut hänelle tupakkaa, jonka ruotsalainen oli mielihyvin vastaanottanut. Merimiehen muistaman mukaan oli ruotsalainen sanonut etunimekseen P a u l, ja sukunimi oli sama kuin kadonneella diplomaatilla. Kielivaikeuksien ja vartiointin vuoksi oli keskustelu jäänyt lyhyeksi.

Lesnoin eli Metsäkylän leiri sijaitsee Vienanmeren pohjoisrannalla Kannanlahden itäpuolella ja tietämmin mukaan siellä on ollut satamäärin pitkäaikaiseen pakkotyöhön tuomittuja venäläisiä, karjalaisia ja muihin kansallisuuksiin kuuluvia vankeja.

- - -

Rätt avskrivet betygat, Luleå den 24 april 1957.

Handwritten signature: Raul Wallen

Original
fr. HP 1 87 2
(DC-3. an)

P 2 2
25/4

Avskrift av förtroligt handbrev
från sekreteraren Leifland till
sekreteraren Lorentzen, dagtecknat
Bonn den 23 april 1957.

Härmed ber jag få översända en avskrift av en
skrivelse från tyska röda korsets Suchdienstcentral i
Hamburg med dels några uppgifter om lägret i Noriljsk
och dels en lista över tyskar och andra som vistats i
detta läger. Lundström, som för närvarande befinner sig
i Hamburg och under veckans lopp beger sig söderut, kom-
mer närmast att ta kontakt med Kurt Neumann och Horst
Günther Bachstek i Hamburg samt med Wilhelm Puzischa i
Dortmund. Han beräknar anlända till Bonn någon gång un-
der veckans lopp och kommer då att lämna ytterligare upp-
gifter om sitt program.

Som Du finner av Suchdiensts lista, är en, Hans
Haunhold, bosatt i Österrike och en annan, Richard Dahm,
i Helsingfors.

CA

Avskrift.

Deutsches Rotes Kreuz

Suchdienst Hamburg

Abteilung II (Zivilgefangene in der UdSSR)

(24a) Hamburg-Osdorf, den

18. April 1957

Az: A II/F 1/Kl.-M1/Lo-

Bei Beantwortung bitte angeben.

An die

Schwedische Botschaft in Bonn

z.Hd.Herrn L u n d s t r ö m

(22c) B o n n

Koblenzer Str. 91

Betr.: Raoul W a l l e n b e r g

Bezug: Ihr persönlicher Besuch auf unserer Dienststelle

am 4.4.1957 - unser Schreiben vom 11.4.1957

Sehr geehrter Herr Lundström:

Wunschgemäß übermitteln wir Ihnen nunmehr den zugesagten Bericht über Norilsk:

Lager Norilsk Postfach Nr. Moskau 5110/32, interne, nur für den Postverkehr innerhalb der UdSSR bestimmte Nr., 384. Der Strafverwaltungsbezirk Norilsk liegt im Mündungsgebiet des Jenissej (70. Breitgrad). Die einzige Stadt, die noch im Aufbau begriffen ist, ist Norilsk, die heute ca. 50 - 100 000 Einwohner zählt.

Der eigentliche Hafen ist Dudinka, ca 120 km westlich. Er ist mit Norilsk nur durch eine Schmalspurbahn verbunden. Sonst gibt es keinerlei Bahnverbindungen dorthin. Das gesamte Gebiet, das höchstens drei Monate im Jahr auf dem Wasserwege erreichbar ist, wird allgemein als Tajmyr-Halbinsel bezeichnet. Es ist sonst lediglich durch Flugzeuge erreichbar. Im gesamten Strafgebiet sind folgende Bodenschätze vorhanden: Gold, Silber, Kobalt, grössere Vorkommen von reinem Nickel und Kupfer, ausserdem Kohle. Im genannten Bereich sollen sich schätzungsweise 35 bis 40 Lager befinden. Diese Lager waren in zwei Kategorien geteilt:

1. Strenge Zwangsarbeitslager (sogen. Spez.-Lager) und
2. Arbeitsbesserungslager (sogen. I.T.L. Lager mit eigener Verwaltung). Die einzelnen Lager sind in sich durchnummiert.

Bisher wurden bekannt: 8 Spez. Lager mit den Nr. 1-5 u. 8. I.T.L. Lager sollen erheblich mehr dort sein, von denen uns bisher die Lager Nr. 6, 7, 9, 10 und 21 bekannt sind. Eine Gesamt-Belegungstärke lässt sich nicht angeben, da nur für die Spez.-Lager Einzelheiten über die Belegungstärke bekannt wurden. Nach dem Stand von Ende 1953 sollen sich damals ca. 17 000 Gefangene in den Spez.-Lagern befunden haben.

In der Mehrheit waren dort Ukrainer und der Rest umfasste fast

sämtliche Nationen. Der Anteil der Deutschen war verhältnismässig gering. Im Schnitt weniger als 1 %. Vereinzelt befanden sich auch Kriegsgefangene darunter. Aus diesem Gebiet wurden entlassen:

Juli 1953: 24 Männer und 5 Frauen mit dem Transport 8/53.

Im Dezember 1953: 7 Männer mit dem Transport 12/53.

Im August 1954 sollen alle Deutschen aus dem Strafgebiet verlegt worden sein. Angeblich kamen sie nach Tajschet-Krassnojarsk.

Folgende Heimkehrer befanden sich im Lager 384:

Dr. Valerian Plater, Wiesbaden, Schlüchterstr. 14

Jakob Sukowski, Berlin-Schöneberg, Albertstr. 8

Kurt Neumann, Hamburg-Eimsbüttel, Ophagen 20

Gerhard Martens, Bad Godesberg, Schwannstr. 38

Christel Greger, Flensburg, Mühlenholz 39

Wolfgang Wicherek, Braunschweig, Cyriaksring 13.

Lager 384/1:

Horst Günther Bachstek, Hamburg 13, Mittelweg 151.

Lager 384/2:

Wilfried Busch, Hannover, Göttinger Cuaussee 17.

Lager 384/3:

Gerhard Martens, Bad Godesberg, Schwannstr. 38
(s.Lg. 384)

Christel Greger, Flensburg, Mühlenholz 39
(s.Lg. 384)

Wolfgang Wicherek, Braunschweig, Cyriaksring 13.
(s.Lg. 384)

Lager 384/4:

Dr. Johann Moser, Kassel-Nordhausen, Teichhofstr. 24

Wolfgang Wicherek, Braunschweig, Cyriaksring 13.
(s.Lg. 384)

Lager 384/5:

Dr. Johann Moser, Kassel-Nordhausen, Teichhofstr. 24.
(s.Lg. 384)

Lager 384/6:

Dr. Johann Moser, Kassel-Nordhausen, Teichhofstr. 24
(s.Lg. 384)

Ruth Lück, Exten Nr. 203 Kr. Rinteln.

Lager 384/7:

—•—

Lager 384/8:

—•—

Lager 384/9:

Lager 384/12:

Werner Matussek, Berlin-Tempelhof, Volkmannstr. 20/24

Allgemein:

Hans Wagner, Schramberg, Hauptstr. 45, Kr. Rottweiler

Hans Hauhold, Hollabrunn, Ndr. Österr., Stadelstr. 51

Wilhelm Puzischa, Dortmund-Dörstfeld, Haiden-Rynschstr. 20

Richard Dahm, Helsingfors/Finnl., Budewarden 34, 17-15.

Wir hoffen, dass Sie von den angeführten Heimkehrern weitere wertvolle Hinweise empfangen, und wir wären Ihnen dankbar, wenn Sie uns von den Ergebnissen Kenntnis geben würden.

Mit freundlichem Gruss

gez. Dr. B. Nether

27/4

KUNGL. SVENSKA
GENERALKONSULATET

Berlin den 25 april 1957.

R 18

4 bil.

Heinrich-Stahl-priset
till Raoul Wallenberg.

Förtroligt.

W-aktören v

Je
Ad
Ac
ms
Broder,

Pressdata enligt

- ./. För kännedom ber jag få överlämna en av Ewerlöf uppgjord promemoria över högtidligheten den 18 april, då Heinrich-Stahlpriset förlänades Raoul Wallenberg.
- ./. Två pressklipp ur respektive "Tagesspiegel" och "Der Tag" närslutas jämväl ävensom en resumé från senatens Pressedienst av anförande av senator Lipschitz, vari bl.a. skarpt kritiseras alltjämt förekommande nazistiska företeelser i Tyskland.
- ./.

Fin tillgång

Hugo Famm
(Hugo Famm)

Bitr. Avdelningschefen R. Hichens-Bergström,
Utrikesdepartementet.

Förtroligt.

P.M.

1
20.4.44
III GK. BERLIN

skr. pr. samman den 20.4.44
hör lamm - Jansson

På fjortonde årsdagen av resningen i Warszawas ghetto, den 18 april, förlänade Jüdische Gemeinde i Berlin vid en högtidlighet i Ernst Reuter-Saal, det s.k. Heinrich-Stahl-priset till Raoul Wallenberg. Priset, som är uppkallat efter en i koncentrationslägret Theresienstadt avliden församlingsföreståndare i Berlin, mottogs av familjen Wallenbergs representant, författaren Rudolph Philipp. Bland de cirka 300 närvarande märktes framlidne regerande borgmästaren Ernst Reuters änka.

Högtidligheten inleddes med ett musikstycke, varefter församlingens ordförande Heinz Galinski höll ett längre anförande och överräckte priset till herr Philipp. Denne höll helt utanför programmet ett tacktal, vilket väckte ett visst uppseende. Han anklagade sålunda i upprörda ordalag internationella judeorganisationerna och judarna överhuvud för deras likgiltighet inför Wallenbergs öde. I samband härmed riktade han även ett "j'accuse" mot svenska regeringen, vilken enligt herr Philipp visat passivitet och undfallenhet gentemot ryssarna. Han namngav härvid statsminister Per Albin Hansson - den man som skickat Wallenberg till Budapest. Ej förrän de senaste åren hade regeringen ställt sig bakom Wallenbergaktionen, vilken omfattar över 1 miljon människor. Den ryska svarsnoten hade enligt herr Philipp utformats på ett sätt som möjliggjorde en tvärvändning. Han förklarade att Heinrich-Stahl-priset visserligen vore obetydligt i jämförelse med andra hedersbevisningar, som kommit Wallenberg till del, men att man uppskattade att det överlämnats spontant och icke nödtvunget. Detta var även anledningen till att han rest särskilt till Berlin.

Herr Galinski var ytterst generad över Philipps framträdande och försäkrade mig flera gånger, att det var helt oväntat, och att han ej kunnat förhindra det. Även senator Lipschitz, som tidigare själv erhållit priset och avslutningsvis höll ett tal utan anknytning till Wallenberg,

hade enligt herr Galinski tagit illa upp. Herr Philipp själv föreföll orolig över att han sagt något olämpligt och frågade flera gånger både min fru och mig, om han icke varit "snäll".

Berlin den 23 april 1957.

Hans V. Ewerlöf
(Hans V. Ewerlöf)

19.4.57 Herr Tamm - Der Tag

Der Tag

Ehrung für Raoul Wallenberg

Der Heinrich-Stahl-Preis 1957 — Schicksal weiter ungeklärt?

Berlin, 18. 4. (Eigenber.). In einer Gedenk-stunde im Ernst-Reuter-Haus wurde am Don-nerstagabend dem schwedischen Legations-sekretär Raoul Wallenberg der Heinrich-Stahl-Preis verliehen. Als Vertreter der nächsten Angehörigen Wallenbergs nahm der Schrift-steller Rudolph Philipp die Auszeichnung aus den Händen des Vorsitzenden der Jüdischen Gemeinde in Berlin, Heinz Galinski, entgegen. Diese Auszeichnung wird alljährlich am Jah-restag des Aufstandes im Warschauer Ghetto einer Persönlichkeit zuerkannt, die durch ihren persönlichen Einsatz Juden vor der Ver-nichtung gerettet hat. Sie wurde benannt nach dem ehemaligen Pfarrer der Jüdischen Ge-meinde in Berlin, Heinrich Stahl, der im KZ Theresienstadt umkam. An der Feierstunde nahmen Vertreter des öffentlichen Lebens, darunter Senator Lipschitz, teil.

Mit der Verleihung des Heinrich-Stahl-Prei-ses wurde ein schwedischer Diplomat geehrt, der sich ohne persönliche Rücksicht für die humanitäre Idee eingesetzt hat. Und es ist be-sonders tragisch, daß das Schicksal dieses mu-tigen Mannes nach Ansicht seiner Angehöri-gen immer noch im dunkeln liegt, eingewebt in das Netz sowjetischer Behauptungen.

Als Raoul Wallenberg im Jahre 1944 als Legationssekretär an die schwedische Bot-schaft in Budapest kam, war die Judenverfol-gung in Ungarn auf dem Höhepunkt. Wallen-berg nahm sofort den Kampf gegen Himmlers

unmenschliches Treiben auf. Sehr bald gelang es ihm, durch seine inzwischen angeknüpften vielseitigen Beziehungen, unterstützt von den Legationen der neutralen Staaten und dem Nuntius des diplomatischen Korps, viele zehntausend Juden vor dem sicheren Tod zu be-wahren.

Dann kam der Umschwung. Am 15. Oktober 1944 übernahmen die Pfeilkreuzler die Macht. Es ging drunter und drüber in Budapest. Am 13. Januar 1945 erschienen die Sowjets in der schwedischen Botschaft und nahmen Wallen-berg unter ihren „Schutz“. Einige Tage spä-ter war Wallenberg spurlos verschwunden.

Ununterbrochen bemühten sich die Schwe-den seit dieser Zeit, den Verbleib Wallenbergs zu erforschen. Nachdem die Sowjets jahrelang erklärt hatten, Wallenberg sei ihnen vollkom-men unbekannt, gaben sie dann auf Grund des ihnen teilweise überreichten Beweismaterials in der Note vom 6. Februar 1957, wie be-richtet, zu, daß Wallenberg bis zum 17. Juli 1947 Gefangener der NKWD war. Sein Name sei zwar in keiner Kartothek zu finden ge-wesen, aber man habe einen handgeschriebenen Zettel entdeckt, auf dem der Chefarzt des Gefängnisses dem damaligen Sicherheitsmini-ster mitteilte, daß ein Gefangener an Herz-infarkt gestorben sei. Die Leiche dieses Ge-fangenen sei ohne Obduktion eingäschert worden. Moskau erklärte damals u. a., daß sich dieser Zettel möglicherweise auf Wallen-berg beziehen könne.

Ein Interview

Zu dieser sowjetischen Note erklärte uns jetzt der in Berlin weilende Beauftragte der An-gehörigen Wallenbergs und Mitglied der „Wal-lenbergs-Aktion“, Rudolph Philipp, niemand, der das Beweismaterial sowie die Methode des Kremles kennt, nehme dieses Todesattest ernst. Die Wahl des Datums sei eine Kon-struktion, denn das seinerzeit übergebene Be-weismaterial habe nur bis zum Sommer 1947 gereicht. Nach seiner Ansicht habe der Krenl das Todeszeugnis deshalb so unverbindlich formuliert, um sich die Möglichkeit offenzu-lassen, es gegebenenfalls zu ändern oder zu widerrufen.

Auf die Frage, wann die Familie Wallen-berg das Beweismaterial über die Zeit nach dem 17. Juli 1947 bekanntgeben werde, ant-wortete Rudolph Philipp: „Das wird dann ge-schehen, wenn wir ein Tauschobjekt in der Hand haben und wenn die politische Situation uns die Sicherheit gibt, daß dieses Tausch-objekt von unserer Regierung als Lösegeld für Raoul Wallenberg verwendet wird. Bisher be-kam Moskau seine Spione ohne Gegenleistung von Schweden ausgeliefert, auch wenn sie nicht durch diplomatische Immunität ge-schützt waren. Würden wir das Beweismate-rial heute preisgeben, so hätten die Sowjets die Möglichkeit, zu erklären, der aufgefundene Zettel gelte nicht Wallenberg, und dann hätte also Moskau trotz eifrigster Nachforschung überhaupt keine Spur von ihm gefunden. Oder aber sie könnten behaupten, daß unsere Be-weiszeugen als „Kriegsverbrecher“ wertlos seien.“ Im Hinblick auf die freiwilligen Be-kundungen ehemaliger Sowjethäftlinge be-tonte Philipp: „Daß nicht wir die Menschen ausgesucht haben, die als Gefängnis kameraden mit Wallenberg zusammen waren, würde in der Moskauer Rechtsauffassung ja keine Rolle spielen. Fest steht aber, daß weder die Sachbearbeiter im schwedischen Außenmini-sterium noch wir das Todesattest als Schluß des Kampfes für Wallenbergs Freiheit an-sehen.“

Klaus-Dieter Falbe

hbr Vanner - Dejstron
60

Der Tagesspiegel 19. 4. 57

Ehrung für Wallenberg

Tsp. Berlin. Der Heinrich-Stahl-Preis 1957 wurde gestern abend von dem Vorsitzenden der Berliner Jüdischen Gemeinde, Galinski, dem Beauftragten der Familie des schwedischen Diplomaten Raoul Wallenberg im Berliner Ernst-Reuter-Haus überreicht. In einer Feierstunde, die aus Anlaß des vierzehnten Jahrestages des Aufstandes im Warschauer Ghetto stattfand, sagte Galinski, Raoul Wallenberg sei für die deutschen Juden ein Symbol für die namenlosen Helfer, die den Verfolgten während des Krieges zur Seite gestanden hätten.

Galinski kritisierte anschließend die „Renazifizierung“ des öffentlichen Lebens in der Bundesrepublik. Er erklärte, „die Renazifizierung unseres öffentlichen Lebens vollzieht sich lautlos. Die demokratischen Kräfte werden wie in der Weimarer Republik isoliert“. Weiter sagte Galinski, neonazistische Kreise hätten einen neuen „Angriff“ auf das Judentum begonnen. Es seien bisher nur Gruppen und Organisationen. Aber sie veröffentlichten antisemitische Pamphlete und Schriften, „obwohl in Deutschland nur wenige Juden übriggeblieben sind“.

Galinski kritisierte auch Offiziere der Bundeswehr, die nach einer Vorführung des Films „Nacht und Nebel“, in dem die Terrormaßnahmen der Nationalsozialisten gegen das jüdische Volk gezeigt wurden, lediglich geäußert hätten, „na, so schlimm wird es ja wohl nicht gewesen sein“. Derartige Offiziere seien unfähig, die Jugend eines demokratischen Staates zu erziehen, sagte er.

Abt. Damm - Dargatzien

Presse- und Informationsamt
des Landes Berlin
Nr. 93

Berlin-Schöneberg, den 20. April 1957
Rudolph-Wilde-Platz
(Rathaus Schöneberg)
Telefon: 71 02 61 (Aufnahme: 3218, 3219)

Pressedienst des Senats von Berlin

Jeder einzelne von uns ist zuständig

PLB. Nicht nur am Unvermögen der "Großen", sondern auch an der Ungültigkeit und an der Bequemlichkeit der "Kleinen" liege es, wenn in der Welt vieles noch nicht in Ordnung sei, erklärte der Senator für Inneres, Joachim Lipschitz, während der Gedenkstunde anlässlich des 14. Jahrestages des Aufstandes im Warschauer Ghetto, die am Donnerstag, dem 18. April, im Ernst-Reuter-Haus in Berlin-Charlottenburg stattfand. Senator Joachim Lipschitz würdigte in seiner Ansprache den heldenhaften Kampf der Gefangenen im Warschauer Ghetto als ein Ereignis, das - wie er betonte - nicht in der Vergessenheit versinken dürfe, sondern Mahnung und Verpflichtung für die Gegenwart und für die Zukunft sein müsse. Noch immer trieben Unbelehrbare ihr Unwesen, die nicht begreifen wollten, daß es stets nur eine Entscheidung zwischen Menschlichkeit oder Unmenschlichkeit gebe. Mit Erschütterung müsse man feststellen, daß teilweise in den gleichen Lagern, in denen die Opfer des Nationalsozialismus gefoltert wurden, heute wieder - nur unter ausgewechselten Symbolen - Menschen gefangen gehalten und gequält würden. Im freien Teil Deutschlands habe die demokratische Staatsordnung festen Fuß gefaßt; die Zahl der ewig Gestrigen sei dort verhältnismäßig gering, und sie hätten keine Chance. Dennoch, so erklärte Senator Joachim Lipschitz, erhebe sich die Frage, ob es nicht

an der Zeit sei, diesen Gruppen mit der Gründung einer demokratischen Selbstschutzorganisation einen sichtbaren Beweis dafür zu liefern, daß in der Bundesrepublik Deutschland Demokratie und Rechtsstaatlichkeit auf einer starken und gesunden Grundlage stünden. Die Unbelehrbaren müßten endlich einmal unzweideutig darauf hingewiesen werden: "Entweder Ihr akzeptiert die Demokratie, so wie sie ist, oder die Demokratie wünscht mit Euch nichts zu tun zu haben!" Denn Demokratie, so führte er weiter aus, dürfe nicht mit Schwäche, Toleranz nicht mit Naivität verwechselt werden, und Rechtsstaatlichkeit sei nicht identisch mit Dummheit. Zur Erhaltung von Freiheit und Demokratie müßten die Demokraten vielmehr wachsam und stark sein. Das sei sowohl für die Gemeinschaft als auch für jeden einzelnen gültig. Wenn die Grundwerte unseres Lebens gefährdet seien, gebe es keine Zuständigkeitsfragen zu klären. Dann sei jeder einzelne zuständig, und dann müsse jeder von uns in seinem Bereich das ihm Mögliche zur Beseitigung der Gefahr tun.

IV/5

* * *

Avskrift MV

K U D Lorentzon/AVS

ang. F. Italiener

STOCKHOLM 27.4.57

N:o 149	Chiffer	BIL.
INK. D. N:o		
AVD. P	GN 2	WAL Eu ^I

Sohlman d'accord

RHB

Orig. se HP 39 I

Svensk

Moskva

Edert 221

Primo Tamvelius kommer idag i telegram till Stasevitj förklara sig ha emottagit paketet.

Secundo Ni torde i början nästa vecka meddela fru Italiener att enligt vad ni erfarit från Tamvelius denne numera mottagit paketet.

För Eder information. Paketet överlämnades den 7.12.56 till statspolisen för vidare befordran till Tamvelius.

Cabinet

exp. 27/4 kl 15.15

KUNGL.

SVENSKA BESKICKNINGEN

med promemoria ang. sam-
tal med Lazlo Schuspan.

P L En I 2

Rom den 26 april 1957.

Nr. 296.

1 bil.

HP 39.

Förtroligt.

Tamvelius

da G.

INK. UTRIKES DEP.	
D. N:o	49 296
28 APR 1957	
AVD.	dep 39

Till Hans Excellens Herr Ministern för Utrikes Ärendena.

Härmed får jag vördsamt insända en promemoria an-
gående samtal med ungraren Lazlo Schuspan om en svensk
medborgare Artur Tamvelius, som Schuspan träffat i fång-
läger i Sovjetunionen.

Enligt vad beskickningen erfarit av utrikesrådet
Åström, som vistats här några dagar, är Tamvelius sedan
i höstas ute ur Sovjetunionen.

Eric von Post

(Eric von Post)

140390/Spec

Förtrolig.

P.M.

ang. samtal med Lazlo Schuspan.

Fröken Corvino i det Italienska Röda Korset meddelade idag beskickningen per telefon att en ungrare vid namn Lazlo Schuspan, som befann sig i Röda Korsets flyktingläger i Rom, önskade besöka beskickningen för att lämna upplysningar om en svensk i rysk fångenskap. Schuspan skulle nästa morgon lämna Italien och ville därför få komma idag. Sedan beskickningen förklarat, att Schuspan vore välkommen när som helst under dagen infann sig denne omgående å beskickningen åtföljd av lägreets ungerske tolk Giulio Apatny, även han ungrare och flykting.

Vid samtalet med Schuspan och Apatny närvaro, förutom undertecknad, greve Bonde och fröken Thelén.

Tolken, som talade bruten italienska, förklarade, att Schuspan tagit värvning i amerikanskaarmén och skulle resa till Frankfurt nästa morgon. Innan han reste ville han gärna meddela svenska beskickningen om en svensk han blivit vän med i ryskt arbetsläger. Schuspan hade blott några minuter på sig.

Schuspan berättade därpå:

Vid försök att ta sig över gränsen från Ungern till Österrike hade han blivit gripen och sänd till Ryssland, där han insatts i fångarbetsläger från januari 1949 till november 1955, då han frigivits.

Under sin vistelse i Sovjetunionen hade han vid tvenne tillfällen, nämligen 1950-51 i koncentrationsläger 338/12 samt år 1955 i läger 338/14, båda belägna vid staden Inta - 200 km. från Vorkuta, ej långt från finska

vänsen - i republiken Komi träffat en svensk, Artur Tamvelius, som han blivit vän med.

Tamvelius hade sagt sig vara arkitekt - ingenjör från Stockholm och son till en överste. Han hade befunnit sig i Estland, där han häktats av ryssarna 1940 och dömts till 20 års fängelse.

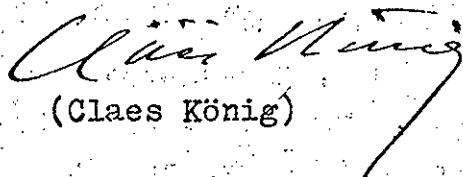
Schuspan hade även vistats i lägren 338/13 och 15, vilka jämväl låge vid Inta, men i dessa hade Tamvelius inte varit. Schuspan visste inte var denne nu befunne sig, och han alltså var i Sovjetunionen eller frigivits.

På fråga om Schuspan under sin tid i Sovjet mött eller hört talas om någon annan svensk svarade han bestämt nekande. Däremot hade han träffat många amerikaner, tyskar, ungrare och italienare.

Schuspan kunde ej ange sin vidare adress. Frankrike vore endast en passage.

Det överenskomms, att Schuspan skulle vid tillfälle meddela beskickningen sin adress. Han vore intresserad om Tamvelius öde och ville själv gärna veta, om några uppgifter om honom förelåge.

Rom den 24 april 1957.

(Claes König)

KUNGL.
SVENSKA AMBASSADEN

Sten Lundström
p.t. Bonn

19/4 ✓
Bonn den 27 april 1957.

Strängt förtroligt

2.5.57
a+b f.k. till
Thulin
u/ Hildaus - Bergström

Exp. 4557

g Ad.

Broder,

På vägen mellan Dortmund och Bonn har jag sökt träffa de i mitt handbrev av den 25 april 1957 angivna fyra personer; tyvärr med negativt resultat.

I Krefeld uppsökte jag generalöverste R u d o l f S c h m i d t s adress. Av en granne fick jag veta att Schmidt avlidit för cirka 14 dagar sedan.

Folkbokföringen för det centrala Düsseldorf kände ej till någon man vid namn T h e o d o r K r u m r e y. Runt om innerstaden finns emellertid en rad olika Mädeamt, vars behörighetsdistrikt även omfattar adresser i Düsseldorf. Då en rundresa till alla dessa myndigheter skulle ta för lång tid ämnar jag istället söka få en mer fullständig adress via Suchdienst i München, om detta är möjligt.

I Köln sökte jag flera gånger överste F r i e d r i c h S c h i l d k n e c h t i hans bostad, men han var ej hemma. Efter att jag lämnat mitt kort ringde han mig följande morgon till Dom Hotel i Köln, där jag bodde. Han förklarade, att han ej kunde ta emot mig på grund av att han skulle företaga en tjänsteresa för det försäkringsbolag, där han numera är anställd. Vi kom överens om att jag skriftligen skulle anmäla om och i så fall när jag på nytt kunde taga kontakt med honom.

C h a r l e s R a m p e l b e r g, som numera skriver sitt förnamn: K a r l, hade flyttat från den av oss kända

Sekreterare G. Lorentzon

S t o c k h o l m

cf

adressen i Aachen till en annan adress i samma stad. Även härifrån flyttade han i januari 1957 till Wetzlar, där han nu som Oberleutnant tillhör Bundeswehr och har sin förläggning i en Nachrichtenkasernerne. Även i detta fall ämnar jag genom skriftligt meddelande söka få till stånd ett sammanträffande.

I går kväll hade jag ett samtal med H e r m a n n S t r e c k e r. PM över samtalet med honom bifogas. ./.

Närmast går mina planer ut på att uppsöka
Gerhard Martens i Bad Godesberg (Norilsk)
Dr Valerian Pläter i Wiesbaden (Norilsk) och
överste Paltzo i Kaiserslauten (Wallenberg).

I fortsättningen kommer jag därefter att i möjligaste mån taga Norilsk-Heimkehrer med förtur i enlighet med vår överenskommelse i dagens telefonsamtal.

Slutligen bifogar jag ett brev som jag idag mottagit från minister Beekerle. ./.

*Med hjärtliga hälsningar
Din tillgivne
Sten Lundström
(S. Lundström)*

Strängt förtrolig P.M.

angående samtal med Regierungsamtmann im
Auswärtigen Amt Hermann Strecker, hållet i
hans bostad i Bad Godesberg, Eltvillerstr. 5,
fredagen den 26 april 1957.

Den 21 augusti 1945 blev Strecker, som tidigare varit
sekreterare vid tyska konsulatet i Leningrad, tillfångatagen
i Thüringen. Därefter var han fången i Weimar, Potsdam och
kom 1946 till Moskva där han insattes i Ljubljanskaja-
fängelset. Strecker kan numera inte erinra sig i detalj i
vilka celler han suttit eller vilka hans cellkamrater under
olika tidsperioder varit. Under de tre år Strecker satt i
Ljubljanskaja-fängelset kom han att vara insatt i samtliga
etager i fängelset med undantag för den våning där kvinnor
hölls fångna. Under uppehållet i Ljubljanskaja hörde Strecker
av någon tysk fånge, att en svensk vid namn Wallenberg också
skulle vara fånge i Moskva. Strecker kan ej närmare erinra
sig den som sagt detta, men han höll för troligt att det
kunde vara R i c h t e r som berättat härom.

I två olika perioder under det Strecker satt fängslad
i Moskva var han också insatt i Butyrskaja-fängelset, vid båda
tillfällena under cirka 14 dagar. Sedan han 1949 blivit dömd
förflyttades han till fängelset i Wladimir där han blev insatt
i Corpus III. I detta fängelse förblev därefter Strecker fram
till oktober 1955 då han blev frigiven. Under vistelsen i

Wladimir var han också under några kortare perioder förlagd till sjukhuset i Corpus II.

På fråga angående i vilken våning Strecker satt i corpus II, förklarade han, att han nu ej bestämt kunde komma ihåg detta, men att det möjligen kunde varit i III:e våningen i en tvåmanscell. Bland fångar som hölls insatta i corpus II nämnde Strecker en tysk vid namn F r i t z S p e r l i c h som suttit där i cirka två till tre månader och en rysk f.d. gendarmofficer vid namn I B e s s o n o f f. Sperlich blev frigiven tidigare än Strecker. Beträffande Bessonoff kände Strecker till, att han suttit länge i Wladimir och troligen endast i sjukhuset. Numera är han frigiven och bosatt under adress München 54, Seehämerstr. 1, Baracke 3 A, Zimmer 3 bei Alexandroff. Han torde numera vara omkring 70 år gammal.

På fråga om Strecker under den ryska fångenskapen träffat eller hört talas om någon svensk i samma belägenhet svarade han, att han endast hört talas om Wallenberg, som förut angivits. Däremot hörde Strecker i Wladimir ej något om Wallenberg, ej mindre att han skulle vara insatt där. Strecker ville dock framhålla, att ett flertal diplomater hölls fängslade i Wladimir, varför det ur den synpunkten icke vore omöjligt att en man som Wallenberg skulle ha kunnat blivit förlagd dit. I Wladimir träffade Strecker en ryss vid namn I s a k W o l f i n. Denne skulle tidigare ha tillhört ryska beskickningen i Stockholm och senare råkat i fångenskap och blivit insatt i fängelse. Wolfin talade om att han kände till att en dam, troligen av skandinavisk härkomst, som varit sekreterare till ryska ministern i Stockholm, fru Kollontay, ~~vilken~~ efter fru Kollontays död blivit häktad och insatt i Wladimir. Wolfin hade haft den uppfattningen, att denna dam blivit häktad när hon kände till fru Kollontays verksamhet så väl att hon mycket väl skulle kunna ge ut hennes memoarer. Wolfin hade också blivit hämtad till förhör beträffande fru Kollontays sekreterare, vilket troligen inträffade 1952.

Strecker kände till att följande personer hållits

fängslade i Wladimir:

Generalkonsul F r i t z S c h e l l h o r n
(bor nu Tübingen, Am Markt 9).

Fransmannen G o i z é,

Tyske polistjänstemannen G ü n t h e r M a r t i n s
(numera bosatt i Opladen).

Strecker erinrade sig slutligen, att han vid ett tillfälle blivit förlagd i en cell i Wladimir, där han helt svagt kunde urskilja en notering lydande: Larßen är dödad. Strecker förmodade att bakgrunden till detta meddelande kunde vara att mannen, som av namnet att döma kunde vara av nordisk härkomst, varit cellspion och att han av denna anledning blivit dödad av sina cellkamrater. Något mera konkret i denna sak kände Strecker ej till.

Strecker framhöll själv att hans minne numera ej är så gott. Under vistelsen i Wladimir var han delvis förlamad och dessutom i viss mån nervsjuk.

Bonn den 27 april 1957.

(S. Lundström)

Avskrift

Adolf-Heinz Beekerle

Frankfurt, den 24.4.57

Eschersheimer Landstr. 270.

Sehr verehrter Herr Lundström:

Da ich einige Tage verreist war, hat sich mein Schreiben etwas verzögert.

Nachstehend übermittle ich Ihnen eine Zusammenstellung der Herren, mit denen ich während meiner Gefangenschaft zusammen war, unter Angabe des Zeitpunktes und der Gefängnisse.

<u>Zeitabschnitt</u>	<u>Gefängnis</u>	<u>Namen</u>
September-Weihnachten 1944	Moskau, Lefort.	Wittern von meiner Gesandt.
Weihnachten 1944-April 1945	Moskau, Lubj.	Baron Uexküll?
April-Mai 1945	Moskau, Lubjanka	Einzelhaft.
Mai-Juni 1945	Moskau, Lubj.	Polizeiattachée Richter a. Buk.
Juni-Anfang Juli 1945	Moskau, Lubj.	Dazu General von Niedermaier
Anfang-Mitte Juli 1945	Moskau, Lefort.	Richter
Mitte Juli-August 1945	Moskau, Lubj.	Uexküll und Rattenhuber
August 1945	Moskau, Lubj.	Uexküll u. General Hansen
Ende August-September 1945	Moskau, Lubj.	General Hansen
September 1945	Moskau, Lubj.	Sonderführer Schäfer.
September-Oktober 1945	Moskau, Lubj.	Dazu Professor Bock.
Oktober 1945 (4 Tage)	Moskau, Lefort.	Schäfer
Oktober-November 1945	Moskau, Lubj.	Schäfer u. General von Österreich
November 1945-Januar 1946	Moskau, Lefort.	Oberstleutnant Lisong
Januar-März 1946	Moskau, Lubj.	Schäfer u. Gener. von Benne-vengi.
März-Juni 1946	Moskau, Lefort.	Dr. Schmidt-Dumont u. Schönborn.

Juni 1946-Mai 1948	Moskau, Lobj.	General Weitling
Mai 1948-November 1948	Moskau, Lefort.	Weitling
November 1948-Mai 1949	Moskau, Lobj.	Dr. Panzinger u. ital. Gesandter Ondenigo
Mai 1949-Oktober 1949	Moskau- Lobj.	Ondenigo
Oktober 1949-März 1950	Moskau, Lobj.	Einzelhaft
März-September 1950	Moskau, Lobj.	Dr. Panzinger u. Rolf Niemäier
September - Oktober 1950	Moskau, Lobj.	Niemäier
Oktober-November 1950	Moskau, Lobj.	Dr. Panzinger u. Niemäier
November 1950-Juni 1951	Moskau, Burt.	jap. Prinz Konoi
Juli-November 1951	Moskau, Burt.	Einzelhaft
November 1951-April 1952	Werch Uralsk	
April 1952-Oktober 1955	Wladimir	

Von den Österreichern, mit denen ich in Wladimir zusammen war, und für die Sie sich interessierten, erinnere ich mich noch an Dr. Ernst Krenner, Salzburg-Aigen, Waldburgergasse 44 und Kurt von Landwehr, Hainburg (Donau), Krankenhaus sowie Dr. Turyn, Wien. Ich bin mir bewusst wie dürftig und oberflächlich meine Angaben sind und bedauere es sehr, dass ich infolge der Umstände und des Zeitabstandes Ihnen nicht mehr behilflich sein kann.

Mit den besten Grüßen

Ihr sehr ergebener

u) A-H Beckerle

Handwritten: HP 1851

30.4.57

CHIFFER

flygarna i Norilsk

Handwritten: Nr. 29

Svensk

W i e n

Tänkbart Hans Haunold, Hollabrunn/Ndr.Österreich, Stadelstr. 51, kan lämna upplysningar om besättningsmännen från försvunna DC-3:an. Benäget verkställ sedvanlig utfrågning.

För Eder information. Förstahandsvittne påstår sig i Norilsk 1953-54 ha sammanträffat fyra svenska flygare varav en löjtnant. Haunold har enligt Suchdienst befunnit sig Norilsk efter 1952.

Cabinet

Beer/MS

KUNGL. UTRIKES
DEPARTEMENTET

övers. "Lueurs dans
la tourmente".

STOCKHOLM 30.4.57 1 bil. 19		
Nr 236 ✓		
P 2	(u.s.o.)	
INK. No	BIL.	
INK. D. N:o		
AVD.	GR.	MÅL.
P	2	Eu ^I
I	1	Df

För beskickningens bibliotek har pressbyrån äran
översända ett exemplar av "Lueurs dans la tourmente" av
Jacques Sabille.

Registerkort bifogas.

Stockholm den 30 april 1957.

Stämpel.

Likalydande skrivelser till:

Beskickningen i Moskva (539) ✓

" Wien (225) ✓

Till Beskickningen i B u d a p e s t.

